

પ્રાણહારક વિષ

યાને

ભયંકર ખુન

ભાગ ૨જો.

લેખક:—~~ચમલુજ~~ ભીમજી ત્રિવેદી.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૩ ૨૭ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ગી. ૧૨૨૩ ૧૫૫

વિષય ૨ ૩

II
1924

પ્રાણહારક વિષ

યાને

ભયંકર ખુન

ભાગ ૨ નો.

લેખક અને પ્રાકાશક

ચત્રભુજ ભીમજી ત્રિવેદી સરપદડવાળા.

જોડીઆ બજાર, —કરાચી

(સર્વ હક કર્તાને સ્વાધીન)

વિક્રમાબ્દ ૧૯૮૦ પ્રથમાવૃત્તિ ૬૦ સં ૧૯૨૪

“તરણુ-સાગર” પ્રેસમાં ગિગિજશંકર બી ત્રિવેદીએ છાપ્યું,
ન્યુ સ્મોલ્થકોઝ કોર્ટની સામે કેમ્પબેલ સ્ટ્રીટ કરાચી

કોમિત રૂ ૨-૮-૦

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
 રામદાસ
 ગુજરાતી કાપોરાઈટ સમ્રાજ્ય
૧૧૩૧૭

સૃષ્ટિનો એ નિયમ છે નેકીનો બહલો નેક
 કૌચ વાવે ન ડોલર મળે ચુકિત કરો અનેક

નિવેદન

આ પુસ્તકનો દ્વિતીય ભાગ બહાર પડતા ઘણા વિલગ થયો છે તેના માટે અમારા માનવતા ગ્રાહક ગ્રંથસ્થો દરમુજ્જર કરશે, એવી આશા છે, જે ગણતરી યુરોપી યુદ્ધ જનનમા ત્રાસ વતોડી મુકયો હતો ન પ્રયત્ન યુદ્ધની જો ક પુર્ણાહુતી થઇ ગઇ છે, તો પણ તેના પગિ છુમે ઉત્પન્ન થયેન અમહય મોહવાગી ઓછી થવાને મદલે દિન પ્રતિદીન વૃદ્ધિ પામતી ગઈ છે, આની અવસ્થામા માગ જેવા ધન હીન સદાય વિહિન ગ્રંથ લેખકો અને પ્રકાશક મહાશયો શુ કરી શકે એટલુ જના અર્થના ઉત્તરચિત વપારી મહાશયો માગ જેવા અપર લેખકના પ્રયાસને પ્રકાશમા લાવવાની જે ઉદારતા બતાવી ગયા છે, તેને માટે હુ તેમનો અતઃકૃણુ પુર્વક આભાર માનુ છુ

હુ મોટો અચારુ કે વિદ્વાન નથી એ હુ માગ દરેક પુસ્તકોમા નખી જણાવુ છુ, પરતુ હુ નો મહાન પુરૂષોની પ્રમાદિતો ક્ષુવિત માધાગણુ માણુમ છુ તેવા મહાન પુરૂષોની મચિત જ્ઞાનની પ્રમાદી પણ મને પુરતી મળી નથી તદ્દપિ જે કાંઈ મળી છે, તેના પ્રતાપે તાઇક ગતિ કરી શકુ છુ

માગ શ્રીમાન શ્રી મેઘજી ગોક્ળાદાસ અને પ્રમાનદ ગોક્ળાદાસના માગ પર ત્રણ ઉપકારો છે, તેમની ઉદાર જાયા નીચે હુ આદવાવસ્થાથીજ ઉછર્યો છુ માધનહીન રખડતા આ રક સેવકમા પ્રથમ છુટથો બોલવાની શક્તિ પણ નહોતી, એક વરમ સુધી અબોન પ્રાણીની માફક આજીવિકા માટે અન્યનો પાછળ છુપાનો નોકરી માટે અનેક સ્થળે રખડ્યો હતો, પરતુ દુર્દૈવ માગ પહેલા ત્યા પહોચતુ હોવાથી, તેમજ ગરીબીથી જાણેલા મારા ચહેરા પર જોઇએ તે રાજિત

તેના આવિર્ભાવ અવલોકન કરનારને દ્રષ્ટિગોચર થતો ન હોવાથી નોકરી માટે દરેક સ્થળે નિરાશ થવું પડતું આવી સ્થિતિમા પણ મારા સ્વર્ગસ્થ વડીલ બધું વળેશકર નાગણુજી ત્રિવેદીની સહજ ભક્તિ મણુ માવથી માગ એ ઉદાર શેરીઆઓએ મને નોકરી દ્વારા આશ્રય આપ્યો, પરંતુ મારી દબાવેલી લાગણીને ખીલવવાનો પણ માથે સાથેજ એ ઉદારાત્માઓએ પ્રયત્ન કરવા માડ્યો આજે લગભગ ત્રીસ વરસથી તેમનાજ અન્નથી આ શરીર પોષાય છે, તેમની દૃષ્ટિ વડેજ હું ઝાઝકે ગતિ કરતા રીખ્યો છું ગરીબ અને સાધનહીન મનુષ્યોની લાગણી હમેશા દબાવેલીજ હોય છે, એ સુત્રને એ શ્રીમાનો બરાબર જાણતા હોવાથી, મારી એ મંદ ગતિ પણ અટકી ન પડે એટલા માટે દ્રવ્ય આદિ સાધનો દ્વારા મને સહાયતા આપી માગ વિકાસ માટે પોતાનાથી બનતું કરે છે, તેમના લવુ બધું ધગમશી ગોકુળદાસ પણ તમના જેવાજ ઉદાર અને નિષ્પાલમ હૃદયના છે, હું તેમનો નોકર છતાં માગ પર તેઓ ભાનુવન સ્નેહ રાખે છે, એ માટે હું તેમનો જન્મ ભરનો રૂણી છું ઇશ્વર મારા એ ઉદાર શેરી યાઓને દીર્ઘાયુષ આપે અને સુખી રાખે, એજ નિયંત્રક પાસે મારી નિરંતર યાચના છે

સમયની પ્રતિકુળતાને લઈ ખીજા લાગની ઉતાવળે થતી માગણી ઓને પહોંચી વળવા હું અમમર્થ હતો, પરંતુ મારી એ મુશ્કેલી મારા ઉદાર મિત્ર જગજીવન પ્રધાનના જાણવામા આવતા તેમણે કેટલીક સમયોચિત સુચનાઓ કરવા ઉપરાંત, મને કોપી સુધારવામા તેમજ ચિન્હો મુકવામા, અને નીચી વિષયો દાખલ કરવાના વિચારો આપવામા પોતાના અમુલ્ય સમયનો ભોગ આપી મને ઉત્સાહિત કરી મારા

(૫)

પર જે ઉપકાર કર્યો છે, તેનો મદલો હું મારી ઝુલ્મી ભર વાળી શકું તેમ નથી, તેમનાજ રાત્રિ દીવસના સતત શ્રમ અને પ્રેમાહનથી મારો આ પ્રયત્ન મફળ થયો છે, જમ નહીં તો એમા ઢાઢ પણ્ય અતિ શ્લોકિત નથી,

અત્રેના ઉત્તર ચિત વેપારીઓ અને અન્ય સુર બ્રાતાઓ, મારી અદ્ય બુદ્ધિ અનુસાર લખાએલા પુસ્તકોનો યોગ્ય સત્કાર કરી, હોશથી મને ઉત્તેજન આપે છે, તેઓનો હું જેટલો ઉપકાર માનું તેટલો થોડો છે

આ સસારમા ક્રોધપણ્ય વસ્તુ યાતો ઝાગ્ય દોષ વિનાના નો નથી અને તેથીજ સુર વાયકવૃત્તે મારી નમ્ર વિનતી છે કે દોષો તરફ દુર્લક્ષ કરી આ નવલકથામાના શુભ પ્રલણ કની મદાયારી થાઓ પ્રભુ કૃપાએ મદાયારી જનો સુખી થાય છે, અને દુરાચારી જનોના હેતુઓ તથા યત્નો નિષ્ફળ નોવડે છે, આ નવલ કથાનો ઉદ્દેશ પણ એજ છે સુમેયુકિ મહુના —

હી કર્તા

ચત્રભુજ ભિમજી ત્રિવેદી.

અર્પણ પત્રિકા.

સહ વિદ્યા વિદ્યાસી, સદ્ગુણાન્નકૃત, સરપદ્મક નિવાસી
શ્રીયુત્ પડીત પ્રભાશકર કાળીદાસ રાવળ

ધમ અને પરમાર્થના શ્રેયસ્કર કાર્યમાં અડગ શ્રદ્ધા, સ્વચ્છાતિના અનાથ નિગમિત બહુએતપર અતિપય અનુકંપા સાર વસ્તુને સાધ્ય કરવામાં પગિપકવ વિચારો તેમજ નિદાના ઉત્કર્ષ અને વિકાસ માટે આપની નિસ્વાથ અને ઉદાર યોજનાઓ અવર્ણુનિય છતાં સાત સદાચરણિય મપુર્ણ વિવક્ષી વિદ્વાન અને નિરાશિમાની છો તદપરાત આપના માગ પર અનેક ઉપકારો છે આ ધનહીન અને વિદ્યાહિન કબાલ સેવક કરાચીમાં આવ્યો તે વખતે નોકરીના અભાવે નહીં મુશ્કેલીઓ દુઃકરવા આપે માગ પર જે દયા ગર્ભી હતી, તે હુ બુધુ એવો નગુણો નથી જેને પ્રદાનમાં ચારે તરફથી રોગો હોય, તેના લાગણી પ્રગટ કરવાના અને ઉપકાર કરાવવાના માર્ગો પણ બધા હોય છે, મારે માટે પણ તેમજ છે, તો પણ મારી પામે જે સાધનો હોય તે દાગ મારી લાગણી પ્રગટ કરવાનો તક હુ જોતો હતો, અનાયાસે આજે મને એ તક મળી છે, જો કે હુ એવા વિદ્વાન નથી, એટલે માગ આ પુનતક માર્થ આપના જેવા વિદ્વાનનું નામ જોકે એ કદાચ આપને નહિ મમે તો પણ મને વિશ્વાસ છે કે, જેમ મોનાની નગરીના માલિક શ્રીકૃષ્ણ સ્નેહી મુદામાના પઠિઆ પ્રેમથી સ્વીકાર્યા હતા તેવાજ સ્નેહ ભાવથી મારી આ પ્રમાદીને પ્રેમથી સ્વીકારગો આપ અરેશ મિદ્યા વ્યા તે વખતે આપની પગવાનગી લેવા મારી હિમત ન ચાલી, તેથી આપની પગવાનગી સિવાયજ આ મારે દ્વિતિય પુણ્ય આપના કર કમળમાં સમર્પીત કરે છુ આરા છે કે આ મુદામાની બેટ સમજ પ્રેમથી સ્વીકારી આપે કરેલા અનન ઉપકારોમાં ઉમેરો કરગો અસ્તુ

હી તામેતર સેવક

અત્રણજ સિમજ ત્રિવેદી—કતા,

અનુક્રમણિકા

પ્રકરણ	વિષય.	પૃષ્ઠ
૧જી	સ્નેહી કે શયતાન	૧
૨જી	અફસોમ આ મે શુ કર્યું?	૧૬
૩જી	પાપીઓની પ્રપચ જાળ	૨૪
૪થુ	અરે? આશુ? આતો મોતીનાવ!	૩૪
૫મુ	મદાધ માસિક અને માયાળુ નોકર	૪૭
૬ઠું	પતિ પત્નિનો અચાનક મેળાપ	૫૬
૭મુ	કરીમબક્ષની કર્મ કથા	૬૬
૮મુ	હૃગિસિદ્દની મુશ્કેલીઓ	૭૬
૯મુ	સકાગમ પકડાયો	૮૬
૧૦મુ	શરાબી પતિ અને સાધવી પત્નિ	૧૦૪
૧૧મુ	કાષ્ટકે નવુ	૧૦૪
૧૨મુ	કોકડુ ગુચવાઈ ગયુ	૧૪૮
૧૩મુ	મરીયમની બહાદુરી	૧૫૭
૧૪મુ	મરીયમની મુલાકાત	૧૬૪
૧૫મુ	ધાર્યુ ધરણી ધરનુજ થાય છે	૧૭૮
૧૬મુ	શરાબીઓની સભામા	૧૯૪
૧૭મુ	મરીયમને અચાનક મચેલી ચપળાતી બેટ	૨૦૯
૧૮મુ	ગરીબના મનની મોટાઈ	૨૨૧
૧૯મુ	સવિતાની પતિ શક્તિ	૨૩૦
૨૦મુ	શયતાનોની સોબતનુ પરિણામ	૨૫૦
૨૧મુ	પાતકી પતિ પત્નિનો એકરાર અને અત	૨૬૨
૨૨મુ	સુદરરાય શયતાનોના સપાટામા	૨૭૭
૨૩મુ	પિતા પુત્રીનો અચાનક મેળાપ અને છુટકારો	૨૯૦
૨૪મુ	શરાબીની ખાના ખરાબી	૩૦૪
૨૫મુ	પાપીઓનો અત.	૩૧૬
	ઉપસહાર	૩૨૭

નવા મકાનો

બાંધવાના કોન્ટ્રાક્ટને લગતું તમામ કામ

અમો કરીએ છીએ.

એટલે

સુંદર મકાનો બાંધવાની ઈચ્છાવાળા

અને પથર, મજૂરી, લાકડું વગેરે ઇમારત બાંધવાને લગતા
માધનોની મોવવારીને લઈ મન માનતા નમુનાની બ્રીફીંગો બાંધવામાં
નિષ્ફળ થયેલા ગેરીયાઓને પોતાના મકાનનો કોન્ટ્રાક્ટ આપવા પહેલાં
અમારી મુલાકાત લેવાની અમો ખામ બયામણ કરીએ છીએ

મીમેન્ટ ખેંચીકતું કામ પણ અમો ઘણું જ સફાઈદાર અને
સસ્તામાં કરીએ છીએ

વિશેષ ખુલાસા માટે મળો અથવા નામો —

ઓપ્રીસ
બુની ફારબસ ઓપ્રીસ,
૫૬૨ રોડ, -કગ્યા,

} જ્ઞેશ કર અ હરજી ત્રિવેદી.
જનરલ કંટ્રાક્ટર,
રહેઠાણ-નાનકવાડા, કરાચી

માણહારક વિષ

ચાને

ભયંકર ખૂન.

(ભાગ ૨જો.)

(અખનાર—ચવલુજ શીમળ ત્રિવેદી)

મકરણ ૧૬૩.

સ્નેહી કે શયતાન !

સર્વસ્વનો સમય છે બોલત તારકીદ સામેલા મેદાનમાં એક
મદારીની આહતી રમત જોવામાં પ્રાપ્ત્યોનું એક યેજી મદારીની
આસપાસ તીવ્રપાત્રે જોલે છે મદારીની કામ ચાલાકીએ જોવાને
વૃદ્ધન્ય કાનાવી દીધા છે. વાહ ! વાહ ! આત્મક ! સામાન્યતા પેકા-
રણી પ્રેક્ષકો પેતાના પીસાપાથી મેસો, આવી, એ આતી, જેને જેણે
જેવાજી તે મુસાજી કેમી મદારીને પ્રધારી લે છે. મહુમા આવું રોળા-
ઓળા કાદસાણો પેતાના સિંકારને રોળાવા કરે છે અને એજ કીલે
ચાલાક ક્રિકેટીનો અણુ નોંધા કાદસાણોને પેતાના આત્મ સ્મરેજ

બારીક અવલોકન કરતા હિંમત રહે છે અત્યારે આપણે એક છુપી
 પોલીસમા નવાજ દાખલ થયેલા એક યુવાન ડ્રિફ્ટીંગને એક નાની
 દિવાલ પર બેસી આ રમત નિહાળતો જોઈએ છીએ, તેનું ધ્યાન
 મદારીની રમત કરતા ત્યાં ઉભેલા પ્રેક્ષકો તરફ વધારે છે તે વારંવાર
 પોતાની તિલાંશુ દ્રષ્ટિ આસપાસ જોવાકાર ઉભેલા દરેક શખ્સો પર
 ફેરે છે, એકાએક તેની દ્રષ્ટિ એક માણસના પર પડી, તે ચમક્યો,
 અને તે સાથે તે મદારીની રમત જોવા નહિ પરંતુ પોતાના શિકારની
 શોધમાં ઉભેલો છે, એમ પણ તે તેના વર્તન પરથી ચમક્યો ગયો તેની
 બાબુમાજ એક મહત્ત્વ જોવો જણાતો સખ્સ ઉભેલો હતો, તે મદારીની
 રમતમાં એટલો તો સિન થયેલો હતો કે પોતાની આસપાસ શું
 બને છે તેનું પણ તેને જ્ઞાન નહોતું તેની આ સ્થિતિ જોઈ બદમાશ
 એ તકનો લાભ ન લે, એ માટે આપણા ડ્રિફ્ટીંગ તેના પર નજર
 રાખવાનું ચોખ્ખું વિચાર્યું કેટલીકવારે એ બદમાશો પોતાની બાબુમા
 ઉભેલા એક માણસના કાનમાં કાંઈક કહ્યું અને પોને ત્યાંથી થોડે દુર
 ખસી ગયો હવે પેલો માણસ કે જોને પેના બદમાશો સુચના કરી
 હતી તેણે ત્યાં ઉભેલા મહત્ત્વના કોટના ઉપલા ખીસામાંથી એક કાગળનું
 બહુ બેચી કાઢ્યું પોતાનું એ કૃત્ય કોઈના જાણવામાં તો નથી
 આવ્યું એ જાણવાને તેને આસપાસ પોતાની દ્રષ્ટિ ફેરવી સર્વને
 મદારીની રમતમાં સિન થયેલા જોવા અને બદમાશ એ મુખાંઓના
 વર્તન પર હસ્યો પરંતુ મામેની દિવાલપર દ્રષ્ટિ પડતાજ તેના અહેસાસો
 રમ બદલાઈ ગયો, કારણકે તેણે જોયું કે દિવાલપર બેઠેલા માણસની
 દ્રષ્ટિ તેના પર ફેરવી જ હતી તે ચમક્યો કંપ્યો, લચ્છિત થયો, તે
 પોતાની પાછળ ઉભેલા સોબતી તરફ દ્રષ્ટિ ન કરતા કાંઈક બંબડ્યો,
 સોબતી તેના સંકેત સમજી ગયો. તેણે પોતાનો હાથ લાગ્યો, બદ-

માશે બડલ પકડેલો હું પીંડી પાછળ લઈ તે બડલ પોતાના સોબતીના હાથમા સેરવી દીધું. એક પગનો પથુ વિલગ ન કરતા તેના સોબતીએ ત્યાંથી ચાલતી પકડી અને બદમાશે છુટકારાનો દમ ખેંચ્યો. પરંતુ તેને ક્યા ખબર હતી કે તે બન્નેનું કૃત્ય થોડે દુર ઉભેલી એક બિખારી જેવી જણાતી બાઇ જોઈ રહી હતી નોટો લઈ જનારો શખ્સ જેવો રસ્તે પડ્યો, તેનીજ પેલી બાઇએ પથુ તેની પુઠ પકડી અને તેનાથી થોડે દુર ચાલવા લાગી સોબતીના ચાલી જવા પછી, કેટલીકવારે તેણે જોયું કે દિવાલપર બેઠેલો માણસ તેની પાછળ ઉભેલો છે તેની નજર ચુકાવી નાસી જવાનું હવે બની શકે તેમ નથી, એમ તે સમજી શક્યો, છતાં તેના ચહેરા પર બયનું એક પથુ ચિન્હ જણાતું નહોતું.

કેટલીકવારે મદારીની રમત પુરી થઈ, ઉભેલા માણસો વિખારાવા લાગ્યા પેલા ગૃહસ્થે મદારીને કાંઈ આપવા પોતાના ખીસામા કાંઈ નાખ્યો, હાથ નાખતાજ તે પોકારી ઉઠ્યો હાથ લુટાડ્યો ' કાંઈ બદસાસે મારા ખીસામાથી ચાલીસ હજારની નોટો ચોરી લીધી. તેના આ પોકાર માથેજ આપણા યુવાને પેલા બદમાસનું કાકું પકડી લીધું. બદમાશે તેમાંથી છુટવાને ઘણો પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ તેમા તે નિષ્ફળ થયો. એટલામા પોલીસ પથુ આવી પહોંચી, આપણા યુવાને એ બદમાસને પોલીસના હાથમા આપતા કહ્યું કે આ ગૃહસ્થની ચોરી કરનાર બાજ શખ્સ છે, પોલીસો તેને ગેટ પર લઈ ગયા અને ગૃહસ્થને પથુ ત્યાં આવવા બાંધામથુ કરી, બદમાસની જડતી લેતા કાંઈ નીકળ્યું નહિ, પરંતુ પોલીસની કેટલીક હમકી પછી ચોરેલી નોટો પોતાના સોબતીને આપી દેવાનું તેણે કહ્યું હતું. તેના સોબતીનું નામ કેકાણું

વગેરે જાણી લીધા પછી તે મળે ત્યાં સુધી ધીરજ પકડવાનું મહત્ત્વને સમજાવી વિધાય કર્યો અને કેટલાક માણસોને એ કાર્યમાં રોકી દીધા.

ખીજું બાબુ પેલો નોટો લઈ પસાર થએલો માણસ રામખાન જાડીખાતામાં આવેલી ડોક્ટર સતિલાલની ડિસ્પેન્સરી પાસે ચોબ્બો, અને બંધ દરવાજા પર ત્રણ ટકોરા કર્યા થોડીજવારમાં દ્વાર ખુલી ગયા અને બદમાશ તેમાં દાખલ થયો, આ મકાનને બે ફરવાળા હતો, એટલે અંદર દાખલ થયેલો માણસ ખીજો રસ્તેથી પસાર થઈ ન જાય તેની સલાહ રાખતો, તેની પાછળ પડેલી પેલી બીખારણ બાઈ આમ તેમ ફરવા લાગી આ વખતે બિલકુલ અધાર થઈ ગયું હતું લગભગ દોઢેક કલાક પછી એ બદમાશ એક ખીજા માણસને પોતાની સાથે લઈ ન્યુ હાઇસ્કુલ તરફ જવાના રસ્તા પર વળ્યો બાઈએ પણ એજ પથ લીધો કેટલેક દુર જતા પછી પોતાની સાથે લાવેલા માણસને હાઇસ્કુલના ખુલ્લા પર ઉભો રાખી, તે બદમાશ સીવીલ હોસ્પિટલ તરફ જતા રસ્તા પર વળ્યો, અને નજીકના એક મકાનમાં દાખલ થયો આ મકાન પોલીસ ઍર્ટના હેડ ક્લાર્ક યુનીલાલનું હતું આવી અધારી રાત્રે એ બદમાશને યુનીલાલ સાથે શું કામ હશે ? શું યુનીલાલ પણ આવા બદમાશોને ઉનેજીન કરવામાં સામેલ હશે ? નહિ, યુનીલાલ એવો અધર્મ કરેજ નહિ તેના જેવા સાધુ પુરુષ અનીતિના માર્ગે ચડેજ નહિ આ ઘટનામાં જરૂર કાંઈ રહસ્ય હોવું જોઈએ, એવા અનેક તરંગોમાં અથડાતી આ પછી બીખારીબાઈ હવે શું કરવું તેના વિચારમાં થોડો સમય ત્યાં દબોલ રહી, કેટલીકવાર કાંઈ વિચાર આવતા તેણીએ પણ ધીમે પગથી તે મકાનમાં પ્રવેશ કર્યો સામેજ એક નાની કોટડી બેવામાં આવી, તેમાં એક માણસ સાથે પેલો બદમાશ કાંઈ વાતચીત કરી રહ્યો હતો પરંતુ તે એવા ધીમા

અંવાળે બેસતો હતો કે આંખથી બીજારીબાઇથી તેનો એક શબ્દ પણ સંભળાતો નહોતો. આથી તે ધીમે પગલે ને કાટડીની બાજુમાં આવેલા એક ખાચામાં ઉભી રહી, અહીં તે બંને વચ્ચે ચાલતી વાતચીતનો ધીમે પણ સ્પષ્ટ અવાજ આવતો હતો. વળી એ સ્થાન પણ એવું નિર્ભય હતું કે મકાનમાં પ્રવેશ કરનાર કે મકાનથી બહાર જનાર બેઠાથી કોઈની દ્રષ્ટિ તેના પર પડે નહિ, પરંતુ પોતે ફરેકનું નિરક્ષણ કરી શકે.

મનુષ્ય પ્રકૃતિમાં લોભ, એ મોટો દુર્ગુણ છે. લાખની કીમતના મનુષ્યને લોભ એક ક્ષણમાં કાટડીની કીમતનો બનાવી મુકે છે. લોભ એક વપ્ત માણુમના શરીરમાં વાસ કર્યો કે પછી તે પોતાના સોબતી ભુકે, વિશ્વાસઘાત, કુરતા, પાપ, અન્યાય, અધર્મ તથા અશાંતિ વગેરેને બનાવ છે અને ને સર્વ સાથે મળી પેતાનું પરાક્રમ દેખાડે છે. લોભથી વિચાર સક્રિય તદ્દન શીથિલ થઈ જાય છે. કેટલેક પ્રસંગે પ્રમાણિક માણસ દુર્જનની સોબતથી અપ્રમાણિક થાય છે તેના ખોટા દમામ આગળ પોતે એક બાળક જેવો રક બની જાય છે. કાર્મળની કાટી પાસે બેસવાથી ઉજવળ દપડે પણ કાળા કાચ પડવાનાજ, સ્વચ્છ પાણીને કીચનો સમ થતા પાણી તો કાણુ કવાનુજ, લોભીને શરૂ દુર્જન છે. જો એ દુર્જન માથે મળ્યા તો પછી ગમે તેવી ક્ષિય પાથલ, કાળા કોળા એક પળમાં કરી નાખે છે. આજનું દ્રશ્ય કાષ્ઠકે તેવું જ હોવાથી પ્રિય વાચક, આવો આંખે પણ પેલી બિંખારીબાઇની માફક હુપાઇને એ બંને વચ્ચે ચાલતી વાતચીત સંભળીએ અને તેનું પરિણામ પણ જાણીએ.

“લંધા, મુનીલાલ ઘરમાં છે કે નહીં” કેટલીકવાર પેલા બંદાસે તે માણસ કે જેનું નામ લંધા હતું તેને ઉદ્યોગે પૂછ્યું.

‘નહિ, એ તો સરિતાગૌરી સાથે આશુદલાલને ત્યાં ગયા છે બિચારાં મુકતા બહેન પણ હમણાજ તેની રાહ બેઠીને ગયા.’ લંબાએ જવાબ આપ્યો.

“આશુદલાલને ત્યાં શામાટે ગયા છે?”

“વાત એમ હતી કે મુકતા બહેન સવાગથી આશુદલાલને ત્યાં ગયેલા તે છેક સુર્યાસ્ત સુધી પાછા ફરેલા નહિ હોવાથી તેઓને ચિંતા થઇ કારણકે તમો તો જાણો છો કે આજ કાલ મુકતા બહેનના દુસ્મનો બહુ વધી ગયા છે, અને તેથી આશુદલાલે યુનીલાલના આશ્રયમાં તેને રાખ્યા છે. મુકતા બહેનને બહુવાર મવાથી તેમની તપાસ કરવા તેઓ ત્યાં ગયા, તેમના જવા પછી થોડીવારે મુકતા બહેન અહીં આવ્યા એટલે હું ધારું છું કે તેમને મુકતાની મુલાકાત તો નહિજ થઇ હોય.” લંબાએ ખુલાસો કરતા કહ્યું.

“ત્યારે મુકતા બહેન પરમાજ હશે.” બદમાશે કાંઈક ઉદેશથી એ પ્રશ્ન કર્યો.

“નહિ, એપણુ યુનીલાલ અને સરિતાગૌરીને અહીં ન બેતા ફરીને આશુદલાલને ત્યાંજ ગયા છે કાંઈ કામ હોય તો ગુલામને બોલાવું, તેણી ઉપરજ બેઠેલી છે.”

“નહિ, તેણીને બોલાવવાની કાંઈ જરૂર નથી આજની આપણી મુલાકાત કાંઈના જણવામાં ન આવે એમાજ લાલ છે.”

બદમાશના બોલો સાંભળી લંબો તો આભોજ બની ગયો, અને તે સમજી ગયો કે તે કાંઈ ખરાબ નેમથી અહીં આવેલો છે. કેટલીક વારે આસપાસ દ્રષ્ટિ કરી તે બદમાશ બોલ્યો, “લંબા ? તુ મારે એક

કામ કરશે ! એ કામમા કાંઈ વિશેષ કરવાનું નથી, જે તું કરવા ધારે તો માત્ર પાત્ર દશ મીનિટની રમત છે ”

“પણ તેટલી પાત્ર દશ મીનિટ એક પવિત્ર માણસો અપવિત્ર બનાવવાને પૂરતી છે જે તમારું કામ તેવુંજ હોય તો તે મારાથી બનવું મુશ્કેલ છે ”

“પહેલા તું મારી વાત સાંભળી લે પછી તું” કહાપણની વાતો પર આવજો સધા? તમા કાર્ય તને એકદમ ધનવાન બનાવે તેવું છે ”

“મને ધનની કાંઈજ દરકાર નથી. સાચી કમાણીથી મેળવેલો પૈસો જરૂર ને મહે પુરશે ખોટી રીતે મેળવેલો નહિ જરૂરતા પારાની માફક પુટી નીકળશે ” સધાએ તિરસ્કાર પૂરત બાવે કહ્યું.

સધાના બોલવા પરથી આવનારને કમ પાર પડવું થઈ મુશ્કેલ જણાયું પણ તે હિંમત હારે તેવો નહોતો. તેને પોતાની દલીલ રજુ કરી, સામાનો પદ્ય નબળો પાડવાના આત્મચળ હિપર સપૂર્ણ વિશ્વાસ હતો તે પોતાની વફાત્વ શક્તિના પ્રહારે જમે તેવાને પણ મહાત કરી દેતો હતો, ક્ષણ બર વિચાર કરી તે બોલ્યો, “માફ કરજો સધા, માફ ના મંગાડતો જે કામ કરવા હું તને કહું છું તે તું ધારે છે તેટલું અને તેવું વિકટ નથી. આજે એક ગ્રહસ્થના ખીસામાંથી મેં આલીસ હજારની નોટો ચોરેલી છે, પરંતુ તે દરેક હજાર હજારની હોય તેને વટાવવાનો ફાઇ પણ રસ્તો નથી, કારણ તેમ કરતા પકડાઇ જવાની ધાસ્તી રહે છે એટલે એ રકમ હું મોટા સમયને માટે તારી પાસેજ રાખવા ઇચ્છું છું અને તેમાંથી અરધો હિસ્સો હું તને પણ આપવા માગું છું” અને—

“ હું, હું આપની બધી મતલબ મૂમળ મમે, મૂક કરને સોહેબ, હું એવા અધર્મથી મનેલા પૈસા પર થુંક છું, એવા અધર્મ કાર્યથી હું બદનામ થવા માગતો નથી ’

“એમાબદનામ થવા જેવું કામજ નથી, કામ પણ પાપિષ્ટ કે ખરાબ નથી, ચોરી મે કરી છે તારે તો ફક્ત તે સંભાળવાના છે લખા, તું મુર્ખ છે તારી બારીક સ્થિતિનો તને જરા પણ ખ્યાલ નથી વીસ હજાર જેવી મોટી રકમ સામાટે ખતી કરે છે ? માનીજ તારી દુર્બળ અવસ્થામાં લણીજ કામ આવશે ’

‘ પણ મારાથી એવું અધર્મ કાર્ય નહિજ થાય હું નર્કનો અધિકારી થાઉં ’

“અધર્મ નર્ક એ શું ? છટ, છટ, એ તો બધી બુના જમાન ની ફિલોસોફી. સ્વર્ગ કે નર્ક કોણ જોઇ આવ્યું છે ? ફુનિયામાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ વગરની સર્વ વસ્તુઓ કહેલ દોઝીના બહેકલા મનની કલ્પનાજ છે “લક્ષ્મિ નિના નર પ્રણ”ની કહેવત પ્રમાણે આજકાલ તો પેસાવાળા-નેજ માન છે આ માર્ગબંધવાદીનો જમાનો નથી પણ કુર્મવાદીનો છે કાંઇ પણ રીતે પ્રવચન કરવો અને તે કરવારનોજ સુફા જય છે.” આલુનારે સ્વામીથી પોતાની દલીલો જણાવી તે લણના જવામુની શહ જોતો તથા પોતાના બોલવાની તેના મન ઉપર શી અસર થય છે તેનું બારીકાથી અવલોકન કરતો, તેની સામે એકી નજર જાણે ચોરા બળથી તેને પોતાના કળજમાં લેવા માગતો હોય તેમ જોઇ રહેલો, તેના બોલવાની અમર જાદુ જેવી અમ્મ, સુમ્મો પીચાલો- તેને બોલવાની વર્તમાન સ્થિતિનું જ્ઞાન મળ્યું. શું જવાબ દેવો તેના વિચારમાં તે પ્રસી ગયો, એક બાબુ પવિત્રતા નીમકહલાલી, માન, આબરુ, ધર્મ અને

અત્ય તેને પોતાની લાણી ખેંચતા હતા જ્યારે ખીચી જાણુ પોતાનો
 ત્રીશ હજારનો વિજય વાવટો લઈ રાક્ષસી લોલ લગા । દીવને પોતાની
 તરફ લોહચુબકની માફક આકર્ષિતો હતો હવે કહ' જાણુ લૈરી
 તેના વિચારમાં ત્રીશ મુઝાના લાગ્યો અને તેનું મન આમ તેમ
 ડોલવા લાગ્યું

"કેમ નધા, આટલો ત્રીશ વિચારના વમળમાં મુ રિટવાયો
 છે ! લક્ષ્મી ત્યાં લા ડરવા આવ તે વખતે મ્હો લોવા જવું એ મુખાંત્ર
 ભરેલું છે જો આવડી મોટી રકમ, તારી પામે રાખવાથી તને જાન
 નાશનો હાથ તો એક ખીજે દરતા છે ! જમ્માજે પોતાનો નેમ સાધી
 ભેવાતી તક લીધી.

"ખીજે કયો રંગો છે ! " નધાએ ધીરેથી પૂછ્યું

"આ મધ્યગી રકમ આપણે થોડા મમયને માટે યુનીનાશના
 વરસા કાંઈ સ્થળે છુપાવી રાખીએ અને જ્યાં એ માટેની તપાસ
 બંધ થાય, ત્યારે અહીંથી છુપાઈ અથવા એવાજ ખીજા કાંઈ સહે-
 રામાં જઈ વડાવીએ "

"શું એમ કરી હું માન્યિકથી એવકા બનું ? તેઓએ મારા પગ
 મુકેલા વિશ્વાસનો હું દુરપયોગ કરું ? નહિ મારાથી એ પાપ નહિ થાય "

"પણ જાણા કયા તારે વિશ્વાસવાન કરેલા છે ! "

"કેમ નહિ ! યોગજીવી રકમ તેના વરસા છુપાવતી એ વિશ્વાસ-
 ખાત નહિ તે ખીજા મુઝા ! "

“મુખ છે, છુપાવીને કયા આપણે તેના પર યોગીનું તહોમત મુકવું છે એ ચાર માસ પછી તો પાછી એ નોટો આપણા સ્વાધીનતા લઇ તેના બોકના આપણેજ ચવું કે સમજ્યો ? ”

“હા મમજ્યો, પરંતુ કરાચીની છુપા પોલીસને તમે જાણો છે તેની ચાલાકી પાસે આ ચોરી છુપી નહિ રહી શકે ! ”

“આ તારો મિથ્યા ભ્રમ છે, પરંતુ ધડીલર માની લઇએ કે પોલીસે પતા મેળવ્યા અને આજ સ્થળે એ રકમ છુપાવેલી છે, એમ પણ જાણી લીધું, તોપણ મુઝા માલ મેળવ્યા શિવાય એ ટાઇના પર આરોપ શી રીતે મુકી શકે ? ”

“આરોપ લલે ન મુકી શકે પરંતુ માગ માલિકના મકાનના જડતી તો લઇ શકે કે નહિ ! ”

“નહિ એ બનવું ધણ જ મુશ્કેલ કે કાગળ કે ચુનીલાલ પોલીસ કોર્ટમાં હેડ કલાર્ક છે, અને માહેબની પાસે તેનો માન મરતમે પણ સારો છે, એટલે પોલીસો ગમે તેટલો શક જવા છતાં ચુનીલાલના ઘરની જડતી લેવાનું સાલસ કરીજ ન શકે ’

“હા એ તમારૂં ધારવું ટેલેક અશે ખરૂં છે, તો પણ હાલ હું આ બાબત ઉપર ચોક્કસ નિર્ણય પર આવી શકું તેમ નથી, આવતી કાલે તમે આવજો તે વખતે હું આપને મારો નિવચ જણાવીશ ”

‘ આવી અગત્યની બાબતોને કાલ ઉપર રાખવી એ મુખાંધ છે બધા ’ જો ખરૂં પ્રુબે તો આપણા કાર્ય માટે આ સમય અનુકુળ છે

ચુનીલાન અને સવિતાગૌરી વરમા નથી, ચુનાથ પણ આજી બાજીના પાડોશમા અમ્મડતી દશે એટલે આવતી કાલે આવે અનુકુળ સમય મળે કે ન મળે માટે આજેજ આ કામ કરી લેવાય તો વધારે સારું તુ ધનને જાણીને હોવાથી ચારી ગેરે કયા રહે છે એ તાન ધ્યાનમાજ હશે '

“હા, એ તમારું કહેવું ખરું છે તોપણ આવા કામમા ઉનાવળ કરવાથી વખતે પરિણામ જાયડું આવે મને હજી વિચાર કરવાનો પુરતો વખત નહીએ”

“પર જો તારી એવીજ ઇચ્છા છે તો હું તને અગધા કલાક સમય આપુ છું, જ્યારે તેટલો સમય આ નોટો તારી પાસેજ રહેવા દે મારા જવા પછી ડાઘ તુ કાંઈ નિશ્ચય પર આવે અને તેનો અમલ કરવાની અમત્ય જણાય, તો તે તરી પામે હોય ને કીક છે” એમ કહી તે માણસે પોતાના ખીસામાથી એક નોટાનું બહાર ખસાર કાઢી લધાના હાથમા મુક્યું અને થોડી વાગતે નધાની મામે જોઈ રહ્યો વળી કાંઈ વિચાર આવના તે બોલ્યો ‘લધા’ કદાચીત તુ એમ ધાનતો હોઈશ કે હું મારો સ્વાર્થ માધ્ય થયા પછી આ ગુકમ એકનોજ પચાની જઈશ અને પૈસો એવીજ વસ્તુ હોવાથી તને એવી શકા થાય’ એ સ્વભાવિક છે લાવ કાગલ અને ખડીઓ હું તને હમચાથીજ લખી આપુ છું,” એમ કહેતોજ તે લધાના મત્યુતગની કાંઈ પણ રાહ નહિ જોતા એટો હતો ત્યાંથી ઉઠ્યો, અને એક નાની જાળીમા પડેલો ખડીઓ કલમ ઉપાડી, પોતાના ખીસામાથી પેકેટ ડાયરી મહારંગ કઢી, તેમાથી એક પાનું કાઢી, તે પર મન્ત્રની બાગીદારીનું કરાર નામું લખી લધાના હાથમા મુક્યું અને હું અગધા કલાકમા પાછો આવું છું તેટલા સમયમા વિચાર કરી તુ તારું કામ પુરું કરજે એમ કહેતોજ તે બહાર નીકળ્યો

આ મન્ને વચ્ચેની ચાલતી વાતચીત છુપાઇન સાલળનાર પેલી ભિખારીબાઇ પણ ધીમે પગલે તેની પાછળ ચાલતી થઇ, અને તે કયા જગ્યા છે, શું કરે છે, એ વગેરે જાણી લેવાના ઇરાદાથી આગળની ઓડમા છુપાઇને જોવા લાગી, બદમાશ જે માણસને પોતાની સાથે જાવેલો હતો, તે હજુ બહાર ઉભેલોજ હતો તેની સાથે વાતચીત કરી ને પાછો ફર્યો, શું વાતચીત કરી તે જો કે પેલી ભિખારીબાઇના સાલળવામા આવી નહિ, તોપણ આ ઝરસ્થાનનું કુલ કામ કર પરિણામ આવશે તેનું તેણીએ અનુમાન કરી લીધું

તે મનુષ્યના જવા પછી કંધાતું મન લોભની ભરતીના વશ-જનમા ગોથા ખાવા લાગ્યું, અધર્મ કરવા જતા પવિત્ર આત્મામા ધ્વજ થવા લાગ્યો, પોતે આ કામ કર જૂલ કરતો હતો તે માટે તેનો આત્મા તેને ઇપ્કો આપવા લાગ્યો, પણ લોભ રૂપી પવનના અપાઠથી કુદિ રૂપી દીપ છુટાવા લાગ્યો, કુદિ દીપથી ઝળકતો ધર્મ નષ્ટ થવા લાગ્યો તે સર્વત્ર લોભ રૂપી તોફાની પવનના હુસવાટ થવા લાગ્યા અને લોભના ભારે ઓળ તળે સર્વ કદચુલો પણ ઘવાવા લાગ્યા

“હા, એજ રૂગવા એજ કામમા પણ જાલે કરે તે કરતા આજેજ અને અત્યારેજ કરી નાખ્યું તો ?” ના થણુજ ઉત્તમ, બટ કંતુ મન ધરી પછી જમી જાય ને રખડી જાઉં મોટે એ તો “વિધ્યુ તે મોતી” આજના જેવો કાલે સમય ન મળે તો મોટે આવેલો કાળીયો પાછો મુકવો પડે” એ મુજબ બખડતો જાયો એટલે હતો ત્યાથી ઉડ્યો, અને ધીમે પગલે ચુનીલાલના ઓપીસ રમમા દાખલ થયો ત્યાથી કુચીઓનો મુમખો ડિપાડી બાબુના રમમા મથો

અને એક ઘૂંરાણી પેટી ખોલી પેશું નોટોનું બહુલ તેમાં મુકી બંધ કરી દીધી, અને કુચ્છીઓનો મુમખો પાછો હતો ત્યાજ રાખી, જુલાએ પોતાનું કૃત્ય જોયું તો નથી, એ જાણવાને તે આજુ ઘર ફરી વળ્યો, પરંતુ ઘુંઘોળ ઘરમાં હતીજ નહિ કયા ગર્ભ હશે એ વિચારવાનો મર્મય નેહોતો, પોતાનું કાર્ય કાંઈએ જોયું નથી એટલુંજ તેના માટે પુરતું હતું તે ધીમે પખલે પાછો ફર્યો જે વખતે તે પોતાની કોટડીમાં આવ્યો તે વખતે પેલો મનુષ્ય ત્યાં બેઠો હતો તેને જોતાજ ન ખોલી ઉઠ્યો, "કેમ તમે જલદી પાછા આવ્યા."

"હા, કારણકે મને ખાતરી હતી કે મારા બેવા પછી તું એ કામ જરૂર કરશે, એમ ધારી હું બહાર નહિ જતા એક બાળુ છુપાઇને તારે વર્તન જોતો હતો. જે વખતે તું ઉપર ગયો તે વખતે હું તારી પાછળજ હતો તે એ રકમ બરાબર સલામત જગ્યાએ મુકી એ પણ મેં જોયું, અને તારા સાહમની તારીફ કરતો હું તારા પહેલાં નીચે આવ્યો" અમારા સંવાદો શુદ્ધ બોલ્યો.

"જ્યાર તમે સમજી જોયું છે ત્યારે હવે એ રકમ કયા છુપાવી કે એ સમઘી વિશેષ ખુલાસો આપવાની જરૂર જણાતી નથી, તોપણ એટલું તો કહેવું જોઈએ કે તીજેરીની બાલિયા પડેલી પેટી ચૂનીલાલ બાબજી ઉઘાડે છે કારણ કે તેમાં જુના પુસ્તકો સિવાય બીજું કાંઈ પણ રાખવામાં આવતું નથી એટલે બેચાર મહિના એ પેટી ખુલવાની ધારતી નથી અને કદાચ ખૂલે તોપણ નોટો સર્વથી નીચે રાખેલી છે તેથી પકડાઈ જવાની પણ ધારતી નથી."

લજાએ નોટો ક્યા છુપાવી છે તે જાણી લેવાને અમારો વાપરેલી મુકતીથી છુપાઇને સાબળનાર કમાળ યુવતી તો હજાર થઇ મઠ

અત્યાર મુ'ની ચાલેલી વાતચીત પગથી તે એટલું મમજી શકી કે યુનીલાલને ફસાવવાની બદમાશોએ આ એક યુક્તિ રચી છે. લંધાને હથીઆર બનાવી પોને કરેલી ચોરી તેનાજ પર ઢોળી પાડી ચોગએલી નોટો છુપાવનાર નરીકે યુનીલાલનોજ ગુન્નેમાગ બનાવવાનો બદમાશોનો ઇરાદો છે પણ તેઓની સધળી બાજી ધુળમા મેળવવાનો હવે માત્ર એકજ રસ્તો છે તે એ કે આ બદમાશને પકડવા અને લંધાને લખી આપેલો પત્ર હાથ કરવા જો આ બન્ને કામો ત્વરિત કરવામા નહિ આવ તો આ બદમાશો જરૂર નિચાગ યુનીલાલને ફસાવશે શું કરવું? કેવી રીતે તેને પકડવો? આવા તર્ક વિતર્ક કરતી અબળા કાંઈ પણ નિશ્ચય પર આવે તે પહેલા તેને નીચેના શબ્દો કાને પડ્યા.

“લંધા? જાજો સભાજાજો, આપણી અત્યારની મુનાકાત યુનીલાલના જાણવામા ન આવે. જોળપણમા કાંઈ ભૂલ ન કરતો નહિ તો પગિણામ ભય કર આવશે”

“અરે! એમ તે કેમ બને, શું તમે મને કાંઈ મુખ્ત સમજો છો? પણ આપણા આ કૃત્યથી યુનીલાલને તો કાંઈ નુકશાન નહિ પહોચેના.”

“ગાડો છે, આમા યુનીલાલને નુકશાન પહોચે એવું શું છે? વળી યુનીલાલ જેમ તારા શેક છે, તેમ મારા પાડોશી અને સ્નેહી છે, એટલે તેને ફસાવવાને હું કે તું કાંઈ થોડોજ પ્રયત્ન કરવાના છીએ”

હો! શું આ બદમાશ યુનીલાલનો પાડોશી અને સ્નેહી છે? અરે ધિક્કાર! ધિક્કાર! આવા સ્નેહીને સહઅરધિ ધિક્કાર !!! છુપાઈ રહેલી અબળાના મુખમાથી એકા એક એ ઉદગારો નીકળી પડ્યા પરંતુ સદલાગ્યે બન્ને જણા વાત ચીતમા ગુલાએના હોવાથી તેઓના સાલ-જાવામા ન આવ્યા

કેટલીક વારે તે ઉડ્યો પણ જના પહેલા પોતે લધાને લખી આપેલી ચીડી પાછી લઇ લેવાનો એવાર તેને વચાર આવ્યો, પરંતુ બીજી પળે તે બલ્લાઇ ગયો કારણ કે પુખ્ત વિચાર પછી તેને જણાયું કે લધો એ ચીડીનો કાષ્ટ ઉપયોગ કરી શકે તેમ છેજ નહીં અને કરે તો તે પોતે ફસાય તેમ છે વળી હમણા થોડાજ સમયમા આ કાર્યનું પરિણામ પણ આવી જશે એમ ધારી તે બહાર નીકળ્યો, પરંતુ હજુ નો તે બે પગલા આગળ ગયો નહિ હોય એટલામા કાષ્ટએ એવા તો જોરથી તેના માથાપર આઘાત કર્યો કે તે બેશુદ્ધ મદ જમીન પર ઢળી પડ્યો. તેના પડવાનો અવાજ સાંભળી શુ છે' શુ છે' કરતો લધો પણ બહાર આવ્યો પડનાર તરફથી કાષ્ટ પણ અત્યુત્તર મળે તે પહેલા લધાની પણ એજ દશા થઇ, બન્નેને લસડીને લધાની કાટડીમાં લઇ જવામા આવ્યા અને કાટડીમાંથી એક રમી શોધી કાઢી બન્નેને મુસ્કેટાટ બાધી લીધા શુદ્ધિમા આવ્યા પછી જુએ પાડે નહિ એટલા માટે બન્નેના મોઢામા કપડાનો ડુઓ નાખી તેને કપડાવટી મજબુત બાધી લીધું, આટલું કર્યા પછી લધાના ખીસ્સામાંથી પેલી ચીડી અને બદમાશના ખીસામાંની પેકેટ ડાવરી કાઢી લઇ એ મહા-દુર કિખારી અબળાએ પાતાની પાસે છુપાવી લીધી અને પછી તાણુ શોધી કાઢી બન્નેને કાટડીમા બધ ઢરી, તે કિખારીમાઇ બહાર નીકળવાનો યત્ન કરતી હતી એટલામા બહાર કાષ્ટ ગાડી ઉભી રહેવાનો અવાજ સંભળાયો અબળા પાછી વળી પોતાની જગ્યાએ પુર્વવત છુપાઇ મદ ટેટીકુવારે એક સ્ત્રી અને એક પુરૂષ એ મદાનમા પ્રવેશ કર્યો કિખારીમાઇએ તે બન્નેને ચુનીલાલ અને સવિતાગૌરી તરીકે ઓળખી લીધા, બન્નેના ચહેરા નિરાશાથી નિસ્તેજ બનેલા જણાતા હતાં, મદાનમા દાખલ થતાજ તેણે ગુલાબ અને લધાને જુએ મારી

પરતુ બેમાથી કોઇએ કાંઈ જન્મ આપે નહિ આશ્ચર્ય અને સ દે-
હભરી દ્રષ્ટિ ફેરવતા ફેરવતા બન્નેએ પોતાના ઓરડામાં પ્રવેશ કર્યો
તેઓને અદર ગયાને બહુ વાર થઈ નહિ ડોય, એટલામાં મહાન કાંઈ
કાલાહલ સભળાયો, છુપાએલી લિખારી અમળા એ શું કે ! એ જાણ-
વાને ધીમે પગલે બહાર નીકળી તેણીએ દુરથી જોયું તો એ બદમાશો
સાથે હરિસિંહ બે તથા પોલીસો સાથે આવતો જણાયો. એ બદમાશો
પેટી એક તો થોડો સમય પહેલાં પેના બદમાશ સાથે આવેલે હતો
જેણે હતો સુનીલાલનાજ એક પાડોરી અને રોડીની આદિ એવલાઈ
જોઈ તે લિખારીઆઈ ॥ મુખમાથી એ બિદ્યારો નીકળી ગયા કે આને
“રમેલી કે શયનાન ॥”

પ્રકરણ ૩૭.

અફસોસ ? આ મે શું કર્યું ?

અદર જવા પછી પોલીસો અને પેના બદમાશોને બહાર ઉભા
રાખી હરિસિંહ અદર ગયો આ વખતે સુનીલાલ મુક્તાનાજ વિચારમાં
ધરમાં આમ તેમ આટા મારતો હતો, સજિતાગૌરી ખિલ હાલે બાથનું
ઝોરડામાં ભેળી હતી, હરિસિંહને અચાનક પોલીસો સાથે આવશે જોઈ
સુનીલાલના મહેગાને રમ બદલાઈ ગયો તે સમયનો કે મુક્તાના મન-
વમાં કાંઈ અનિષ્ટ અન્ય છે, અથવા તો કોઈ બદમાશોએ મુક્તાનું
પ્રાન કર્યું છે અને એટલા માટેજ હરિસિંહનું આવવું મનુ છે એમ
ધારી મગમિત બનેલા સુનીલાલે હરિસિંહને પ્રશ્ન કર્યો આ હરિસિંહ

અપમાન તેણીને અસહ્ય જણાયુ જ્યારે તેણીએ દુરથી જોયુ કે હરિસિંહ યુનીલાસને પરહેજ કરવા પોતાનો હાથ લખાવે છે ત્યારે તે કામળાગીતુ હૃદય કપી ઉઠ્યુ એ દ્રશ્ય તેણીનાં ન જોઇ શકાયુ હા ! પ્રભુ આજે તે શુ કરવા ધાર્યુ છે ! એમ બોલતાજ તે અચેત જૂમી પર ઢળી પડી. પણ સત્યના બેલી મવેશરે એક અપરિચિત અબળા દ્વારા યુનીલાસનો ઉદ્ધાર કર્યો છે એ મિચ્છારી સવિનાથી અજાણ્ય રહ્યુ તેણીની આવી સ્થિતિમા તેને આશ્વાસન આપે એવુ કોઇ નહોતુ ગુલામ પણ કોણ જાણે કયા ચાલી ગઇ હતી લધો નીચ પોતે કરેલા કાર્ય માટે પસ્તાતો માથે હાથ મુકી રડતો હતો બનેલા બનાવથી શોક મસ્ત યુનીલાસનુ ચિત્ત પણ ન્વસ્થ નહોતુ તેનુ મન અનેક વિચાર વમળમા ગોથા ખાતુ હતુ અચાનક શોકનો વેગ વધી જવાથી તે શોક શબ્દ દ્વારા બહાર નિકળવાનો પ્રયત્ન કરતો હોય તેમ દુઃખાતિષ્ઠથી વ્યાકુળ થયેલો યુનીલાસ વચ્ચે વચ્ચે કાંઇ બબડતો હતો એકાએક મચાવો, બચાવો, હરિસિંહ, મારા પતિ નિર્દોષ છે એવા શબ્દો તેના કાને અથડાયા તે શોક નિદ્રામાંથી જાગ્રત થયો તેણે ઓરડા તરફ દ્રષ્ટિ કરી જોયુ તો સવિતા બેશુદ્ધ પડેલી હતી હરિસિંહના અવિચારીપણાનુ આ પરિણામ છે એમ તે સમજી મથો મવિતાને જૂમી પરથી ઉપાડી પલમ પર સુવાડી ધડી લર તે તેણીના સામુ જોઇ રહ્યો સવિતાની આખો અશ્રુથી ભીગાયેલી હતી સવિતાની આ સ્થિતિ જોઇ તેને ધણુ લાગી આવ્યુ હરિસિંહના પર તેને બહુજ ગુસ્સો આવ્યો “હા એજ? એજ? મારી આપતિનુ મુજ એજ છે? બસ હરિસિંહ! આજથી તુ મારો દુશ્મન છે પ્રસન્ન આવતા તારી પાસેથી આ વૈરનો બદલો આજ સાથે વસુલ કરીશ? તેમ કરવામા કદાચ મારે નોકરી છોડવી પડશે તો

તેમ પશુ કરીશ પરંતુ તારા આ કાર્યનો બદલો પુરેપુરો આપીશ । ” સવિતાની અત્યંત અનુકંપા ઉપજાવે તેવી સ્થિતિ જોઇ આવેશમાં આવેલા યુનીલાલના મુખમાંથી એકએક એ (તારો નીકળી ગયા આ ઉદ્દગારોના ધ્વનિનો પડધો તેને પોતાનેજ સંભળાય તે પહેલાં ‘રાત થાઓ? યુનીલાલ? શાત થાઓ? પોલીસ ખાતામાં તો આવી અનેક આપત્તિઓ આવવાનીજ ” આ વાક્યોનો પ્રતિધ્વનિ થયો યુનીલાલે સામે દ્રષ્ટિ કરી તો એક પુરુષ તેના તરફ આવતો જણાયો

પ્રિય વાચક, આ પુરુષ બીજો કોઈ નહિ પરંતુ આપણો પુર્વ પરિચિત મહાદેવજી હતો પહેલા ભાગમાં આપણે જોયું કે આણુ દલાલના ખુનની તપાસ કરતા તેના મનુષ્યમાં મહાદેવ કોઈક જાણે છે એવા હરિસિંહને શક જતા હુસેનખાને તેના પર નજર રાખવાની ઇશારત કરી હતી, પરંતુ એ હુઆનો પીર પોતાને માટે થયેલો સંકેત સમજી જઈ સાવધ થઈ ગયો હતો અને ત્યાંથી નાસવાનો લાગ જોધનો હતો સમય મળતા હુસેનખાની નજર ચુકારી તે નાહો અને મહાદેવની ગેર હાજરીથી બહારાયેલા હુસેનખાએ જલ્દી કેટલોક સમય પમાર થવા પછી તેનો પીકો લીધો.

હમેશા એક માણસ જ્યારે બીજા માણસોનો પીકો લે છે, ત્યારે તે માણસ જ્યાં જાય ત્યાં તેની પાછળ પાછળ જાય છે તેથી તે જે માણસની પાછળ બાંહેધો હોય છે તે માણસના જીવને શાંતિ વળતી નથી દોષિત મનુષ્યોની પાછળ જ્યારે કોઈ માણસ તેની પુઠ પકડી ફર્યા કરે છે, ત્યારે દોષિત મનુષ્યના મનમાં એક પ્રકારનો ભય ઉત્પન્ન થાય છે અરે! તેના મનની શાંતિનો નાશ થાય છે! મહાદેવના મનુષ્યમાં

પણ તેમજ બન્યું, હુસેનખા પોતાની પાછળ આવશેજ એવો તેને ભય હતો, આથી તે મઘી ધુત્તીઓ પસાર કરી ઉઠાવેલો એક મકાનમાં પેડો અને એ મકાનના માવિક સાથે કાંઈ વાતચીત કરી તરતજ તે પાછો ફર્યો અને યુનીનાલના મકાનમાં આવી પહોંચ્યો. અહીં પણ તે કાંઈ હેતુસર આવેલો છે એ મારા સુઘ વાચકોને આગળ જતા સમજાશે.

યુનીનાલે તેને ઓળખ્યો અને તે કાંઈ ભયંકર આકૃતિમાં હોય એમ પણ તેના ચહેરા પર સ્પષ્ટ જણાતા ભાવોથી તે જાણી ગયો, તે બોલ્યો ‘કેમ મહાદેવ ? તારો ચહેરો ઉતરેલો કેમ જણાય છે ? શું કાંઈ માઠા સમાચાર છે ?’

યુનીનાલના આ પ્રશ્નથી પ્રથમ તો મહાદેવ મંતરાઈ ગયો. શું જવાબ આપવો તેના વિચારમાં તે થોડો સમય ચુપ રહ્યો, પરંતુ એકાએક કાંઈ યાદ આવતા ને બોલ્યો, હરિસિંહે આપનાપર ચલાવેલા વર્તાનથી મારે હૃદય બચિત થયું છે. યુનીનાલે ‘હરિસિંહના વિચિત્ર સ્વભાવનો તો મને આજેજ અનુભવ થયો. જાણે કે બધી વાત પોતે જાણતો હોય એવા ભાવથી મહાદેવે યુનીનાલના પ્રશ્નનો પ્રત્યુત્તર આપ્યો.

યુનીનાલ મહાદેવના જવાબથી આશ્ચર્ય પામતો બોલ્યો, મહાદેવ આજના બનાવની તને કેણે ખબર આપી ? તે વખતે તું પણ હાજર હતો ?

મહાદેવ આ પ્રશ્નનો જવાબ આપવામાં મુઝાયો. પરંતુ તેને કાંઈ યાદ આવતા તે બોલ્યો, નહિ હું હાજર નહોતો, પરંતુ સુલાબને એક બદમાશ સાથે વાતચીત કરતી—

“શુ ગુનામ પશુ બદમાશો સાથે સામેય છે? યુનીલાલે મહાદેવને બોલતો ૨ ટકારી વચ્ચેજ કહ્યું ”

હા એણેજ આ સઘળું કારસ્થાન રચ્યું હતું? એનીજ મેવડૂળીનું આ પશ્ચિાગ હતું? ’ મહાદેવ સરાગર જુહું બોલ્યો

જે મહાદેવ ગુનામને પોતાનું પ્રિય પાત્ર સમજતો હતો. અંતે કેસર મારફતે મળતી ગંઢમ ગુનાબના એશઆગમ માટે ખર્ચતો હતા તેજ મહાદેવને ગુલાબની વિરૂદ્ધ બોલતો જોઈ મારા સુઝ વાચકને આશ્ચર્ય લાગે એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ આ રથજે જણાવતું જોઈએ કે જ્યાગથી મુક્તતા સવિતાગૌરીના આશ્રયમા આરી અને ગુલામ તેની સાથે ગહેવા લાગી ત્યાગથી માધરી મવિતાના શુદ્ધાચરણની અમર ગુલાબને થયા લાગી, પોને એક ચાકરડી હોવા જતા મવિતા-ગૌરી તેના પર જે રનેહ અને માયા દર્શાવતી હતી તે અકર્ષ્ય હતી. દુકામા આ રથજે મુક્તાની માફક તેણીનું પશુ પુત્રીરત્ન પાત્રન થતું હતું. ગુનામ ગમે તેની તો પશુ સ્ત્રીજ હતી સ્ત્રીઓના હૃદય પરમેશ્વર પ્રેમજ હોય છે તેના પર જેવી છાપ પાડ્યા માગીએ તેની મહેલ છથી પડી શકે છે. સવિતાગૌરીના મહવાસ પછી ગુલાબે મહાદેવની સાથે મળવાનું બિલકુલ છોડી દીધું હતું એટલુંજ નહિ પરંતુ પોતાના પાપોને સલામતી આસુ સાગતી અને પશ્ચાતાપના પાગવાર મમુદ્રમા દુખી જતી, ગુનામ સમયના વહેવા માથે સાધુવ્રતિની બની ગઈ હતી. હવ નેનીએ પરોપકાર દ્વારા પોતાના પાપનો પશ્ચાતાપ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો, બદમાશોની ગમે તેવી લાલચોને તેણીએ અનેકવાર ટોકરે મારી હતી. યુનીલાલને કસાવવા બદમાશોએ મોટી ગંઢમની લાંબચ આપી ગુના

બને ફોડવા ઘણું કર્યું પણ તેમા તેઓ નિરાશાજ મળી હતી, આથી બદમાશોએ પોતાના કાર્યમા આડે આવતા એ કટકને સદાને માટે દુર કરવાની દરેક ગોઠવણો કરી હતી, એ આપણે આગળ જતા જણાવું.

ગુલાબને દલકી પાડવા મહાદેવે વાપરેલી યુક્તિની અસર યુનીલાસને ધારવા કળા વિશેષ થઇ તે બોલ્યો. “ મહાદેવ ? જો તુ કહે છે તે ખરું હોય તો આવતી કાલેજ હું ગુલાબ અને લધાને મારા મહાનમાથી બહાર કાઢીશ અત્યારે ભલે તે કયામ નાસી ગઇ છે પરંતુ તેણીને હું જોઈ લઇશ તે સાથે પેલા હરિસિંહને પણ તેના વિચિત્ર વર્તનને સ્વાભાવિક આવતા બરાબર ચખાડીશ.

‘ યુનીલાસ ? શાન્ત થાઓ ગઇ ગુજરીને ભુલી જાઓ પોલીમ ખાતામા તો આવી અનેક આપતિઓ આવવાનીજ ” મહાદેવે યુનીલ લના જખમપગ નીચકનું પાણી છાટવા માડ્યું.

“ મહાદેવ ? હું આપતિઓ મહન કરી મફત, પણ અપમાન મારાથી સહન નથી થતું જે વાને મારા પમની પાનીથી ગિખાની અણી સુધી અગાર પેદા કીધો છે, તે બાબતને હું કેમ ભૂલી શકું દલકા દીલના માણસો સમક્ષ થયેલા અપમાનથી મને તે જાણે એમ થાય છે કે જો ધરતી માર્ગ આપે તો સમાજ જાહે “ આત્મરામ મહા પાપ ” હોઇને તેમ કરવા હું ઈચ્છતો નથી તો પણ જીવન રહીને મગજ આવે એવું કામ વિષ હોય તો હું જરૂર પીઉં ” યુનીલાસે સંદેહ હટ્યો કહ્યું.

શિઝાર સાણસામા આવનો જોઈ ચાલાક મહાદેવે યુનીલાલના છેલ્લા શબ્દો પકડી લીધા અને જોલ્યો 'યુનીલાલ? એવું' ઝેર તો નહિ પરંતુ દુનિયામા એવું અમૃત છે”

“મહાદેવ? એવું કમુ અમૃત છે? કહે, કહે, જલદી કહે! જો ત લેવાથી મારા જીવને આનંદ થનો હશે તો હું જરૂર લઇશ” યુનિલાલે અધિરાઈથી પૂછ્યું

“એ લેવાથી આપને આનંદ મળશે એમા તો જરા પણ શંક નથી, સેકડો મોટા મોટા પુરુષોએ એ અજમાવેલી દવા છે”

“ત્યારે તો જલદી બોલ એ કંઈ દવા છે?”

“મને કહેવામા જરાએ વાધો નથી પણ આપ ગુસ્સો કરો તો નાહક મારે જીવ બાળવો પડે.” મહાદેવ વાનમા મોણી નાખવા માડ્યું
“ગુસ્સે નહિ થાઉં જે હોય તે કહી દે”

“કહુ, ત્યારે જરા થોડો સહજ પીને આરામ લો તો આ બધું જુલો જવાશે.”

“અરે! પણ પીવાનું શું? એ બસી મરને જલદી?”

“યુનીલાલ? થોડો દારૂ પીને આરામ લો અને પછી જુઓ એની અસર”

હે! શું દારૂ! મહાદેવ? તું શું બોલે છે? દારૂ! .. દારૂ!

“અમકવાનું કાંઈ કરણુ નથી, વ્યસન તરીકે દારૂ લયકર અને નિશ છે પણ આપને તો દવા તરીકે લેવાનો છે. અને તે પણ ફેટલો . સહેજ અમથોળ . લગાર .. તમે કાંઈ બીજા જેવા નાદાન નથી. કે આપને બીજાની માફક એકદમ વ્યસન થઈ જાય”

“ના, તેવું તો કાંઈ નથી પણ આ સવિતાગૌરી અને મુકતાનું મન માગથી એ બાજતમા નહીં મનાવાય તો તો

“પણ અત્યારે ક્યા કાંઈ જુઓ છે? સવિતા બા જોશુદ્ધ પડેના છે અને મુકતા જાહેન તો ધરમા નથી, વળી દવા તરીકે લેવામા કંગે વાધો પણ નથી.”

“કાંઈ નહીં એતો જોઈ લેવાશે, આગળ ઉપર બધું થઈ રહેશે પણ એ પીવાથી મારા વ્યત્ર મનને કાંઈ શાંતિ મળશેને? હૃદય આન દિત શેશેને? આજે તો મને આરામની જરૂર છે”

“આનદનુ તો એ ધામ છે, પીધો કે તુર્ત આરામ થયો મમજો એમ ન હોય નો હું આપને નામ પણ સુચવું ખરો કે? ”

“વારૂ પણ અહીં તે ક્યાથી મળશે?”

“માફ કરજો, સાહેબ? મને હમેશા થોડો થોડો લેવાની ટેવ હોવાથી એકાદ બોટલ મારા ખીમામાજ રાખું છું, આજા હોય તો આપું ”

“હાવ ત્યારે થોડો હું કાંઈ એવા નબળા મનનો નથી કે મને તેની ટેવ પડે હું એવા બેવકુફ નથી કે જરા લેવાથી વ્યસની બની જાઉં વળી મારે ક્યા મોજ શાખો ખાતર લેવો છે ફક્ત દવા તરીકે લેવામા શું વાધો છે? હાવ? ત્યારે મહાદેવ? થોડો હાવ” યુનીલાસ કંઈ

મહાદેવ તો એજ તકની રાહ જોતો હતો. પોલીસ ખાતામા તેમજ આત્મા કરાચી શહેરમા જેને માટે સારૂ માન છે એવો એક મોટો મહાન મદ્રગળ, આબરૂદાર ઔરાવન, મલ્ગિને તાનજો બધાય છે હજારો આખો જેની સામે તાકી ગઈ છે તે વિદ્વાન નર આજે

અમન ઘડણ કરે કે હું ૧૧૧ની ૧૧૧ ૨૭ એનું ૧૧૧ મગડની રી
 માયુ ઉચુ ડના ૧૧૧ ૧૧૧ ૧૧૧ ૧૧૧ ૧૧૧ ૧૧૧ ૧૧૧ ૧૧૧ ૧૧૧ ૧૧૧
 આ મનિંગો સત્કાર કરે કે એવી આનંદના આવશ્યમા આવેલા મહા
 દેવ પોતાના ખીસામાથી એક મોટા બહાર કાઢી અને તેમનો શરાબ
 એક નાના ડવામમા નાખતો તે મનમાજ બબડ્યો, પોલીસ
 ખાતાનું નામ વિદ્વાનોનું ભુવણ, યુરખનો નાયક, પોતાની જીંદગીમા
 આજે પહેલીજાગ મદિરાને પોતાના મુખમા રેડે છે, મદિરાની બામતમા
 મોટા મોટાઓને ધડો આપે એવી વ્યક્તિની જીંદગીમા આજે કાઠ
 અમનના દેવદાસ થાય છે મદિરા મદિરા તુ આજે તારો પ્રભાવ પાડજે
 અને આ નવા થના ઉમેદવારને હું હમેશને માટે તારો બનાવજે ? તે
 ધીમે ધીમે યુનીનાવ પાસે ગયો ? અને દારૂથી ભરેલો પ્યાલો તેના સામે
 ધરતા બોલ્યો, હો

“બહુજ થોડો આપજે હો, મારે કાઠ મોજ શોખ માટે નથી
 પીવા”

“ના, ના, હું વધારે નથી આપતો આપને માટે તો એવજ
 પ્યાલો બસ છે” એમ કહેતાજ તેણે તે પ્યાલો યુનીનાવના હાથમા
 આપ્યો યુનીનાવ તે ગટમટાવી ગયો.

બસ થઈ ચુક્યું સેકડોને શીખામણ આપનારો, શાણો, ઉપરી
 અમલદારોને પણ સત્ય કહેનારો, સત્ય વક્તા, પ્રભાવ બસનોને તોડવા
 અને દુર્ગુણોને દુર કરવાની ઇચ્છા વાળો પોલીસ કર્મચારી યુનીનાવ
 પોતેજ આજે મદિરાનો ભક્ત બન્યો, કુસંગીના મસર્ગથી આજે તે
 ડુમાર્ગમા દોરાયો અને પોતાના વિનાશને પોતેજ બોલાવી લીધો.

મહાદેવના કાર્યની પુર્ણાકૃતી સત્તાની સાક્ષેજ શ્રીજી સ્થામ વસ્ત્ર
ધારિણી ત્રણ વ્યક્તિઓએ તે ઓરડામાં પ્રવેશ કર્યો, ત્રણેએ મોઢા પર
જુરખા નાખેલા અને જાખા શરીરને સ્થામ વસ્ત્રો ડી આગળિત કરેલુ,
હોનાથી એ કેણુ છે એ જણવુ મુશ્કેલ હતું એટલુ જ નહિ પરંતુ
તે સર્વ સ્ત્રીઓ છે કે પુરુષ, એનું પણ અનુમાન થઇ શકે તેમ ન
હોતુ તે ત્રણ પૈકી એકે મહાદેવને ઝરદનથી પકડયો અને બીજીએ
તેના મોઢાને કપડાવની મંદ કરી લીધું યુનીવાન કાંઈ પણ ભુમ પાડે
તે પહેલાં ત્રીજી વ્યક્તિએ રિવોલ્વર તેની સામે તાડી દીધમુઠ બનેલો
યુનીવાન હવ શુ કરવુ તેના વિચારમાં આવે નેમ દ્રષ્ટિ ફેરવેલો જ્યા
દુર બસ્યો. અને પાસેના ટેમ્બના ખાનામાંથી પોતાની રિવોલ્વર લેવા
હાથ લખાવ્યો, પરંતુ તેનું એ લખાવેલા હાથને પાછળથી કોઇએ
એવાતો નેરથી દબાવ્યો કે તેનાથી ફુગ્ગળની એક ઝીણી ચીચીઆરી
પડાઇ મઇ તે સમજી ગયો કે પોતે આજે સયતાનોના સપાટામાં સપ-
ડ્યો છે, બદમાશોએ તેનું આખું મકાન પેરી લીધું છે તે સ્થિતિ
નેત્રે તે ત્રણ વ્યક્તિઓ તરફ નેમ રહ્યો, એકાએક કોઇએ તેના મોઢા
પર રમાલ દાખી દીધા. બસ, એજ ક્ષણે તે બેશુદ્ધ થઇ જમીન પર
હળી પડ્યો તેની પણ મહાદેવના જેવીજ દશા કરી જે ઓરડામાં
સવિતા બેશુદ્ધ પડેલી હતી તેમાં પ્રવેશી દીધા અને બહારથી સાક્ષી
અડવી દીધી. આટલુ કર્યા પછી બાજુની એક નાની ફાદલીનું દારૂ
ખોદ્યુ અને તેમાંથી એક મુશ્કેલો બાવેલી સીલે બહાર કાઢી તેણીને
તેઓ કાંઈ પણ ઇલા કરે તે પહેલાં બાજુનું એક દારૂ ખુલી ચુકુ અને
ખબરદાર એવો એક ખર્ન સલાગાયો પરિમિત ધ્વનિ સાક્ષી મહાદેવ
અમકયો તેણે તે ત્રણ વ્યક્તિ પૈકી એકને જમીન પર પડ્યા પડ્યા

આખની ઇશારત કડી ધીમે પગલે તે વ્યક્તિ ચોડે દુર ખસી ઓ જતીની આપ દાખી જતીની આપ દાખતાજ આખા ઓરક્કમા અધ કરતો અધિકાર વ્યાપિ રહ્યો આવનારે પોતાની પાસેના ચોરમતીની આપ દાખી અને તેના પ્રકાશ વડે જોયુ તો ઓરડો શુન્યકાર જણાયો જે સ્થળે પેલી વ્યક્તિઓ ઉભેલી હતી તે સ્થળે જવા સાફ જેવો તે આગળ વધ્યો તેવાજ તે જોયુક યદ જમીન પર ઢળી પડ્યો

મિત્ર વાચક બધુ, આવો, આપણે પણ હવે આ ઓરડાનો ત્યાગ કરીએ અને એ સ્થતાનો કાષ્ઠ પણ અનર્થ કરે તે પહેલાં બની શકે તો કાષ્ઠ સદૃષ્ટ પહેચાડીએ.

પ્રકરણ ૪થું.

અરે! આ શુ! આતો મોતીલાલ!

આ વખતે મધ્યરાત્રિ વીતી ગઇ હતી, મર્વત્ર અધકાર વ્યાપી રહેલો હતો, ચારે તરફ શુન્યકાર જણાતુ હતુ, કુદરત શાંતિ શુષુપ્તિમા પડી હતી આ વખતે એક યુવક સીવીલ હોસ્પિટલના એક નાના પર કાષ્ઠ ઉઘ વિચારમા બેઠો છે, અતરની વ્યથા અને વિચારોના વમળમા ગુચાવાથી તેને શ્રમ ઉત્પન થયેલો હોય એમ તેના ચહેરા પરથી સ્પષ્ટ માલુમ પડતુ હતુ. તે બેઠો હતો ત્યાથી ઉઠ્યો હતુ તો તે દરેક કદમ આગળ ચાલ્યો નહિ હોય એટલામા ન્યુ હાઈસ્કુલની બાજુમા આવેલા એક વૃક્ષની નીચે એક મનુષ્યાકૃતિ તે યુવકની દ્રષ્ટિએ પડી

પેટનીક કણ્ણુ પર્યંત અસ્થિરજ રહેલી આકૃતિએ જાણે કામની માથે કાષ્ઠ સંકેત ન કર્યો હોય, તેવું સુચન કરતી એક સીસોટી વગાડી, સીસોટીનો સ્વર સાલજતાજ યુવક ત્યાંથી પાછળ હટ્યો અને નાલ્લાની આડમા છુપાઇ શુ થાય છે તે જોવા લાગ્યો મોડીજવારમા એક બીજી સીસોટી સજાગાઇ તે સાલજતાજ યુવાવસ્થામા જાણે હમણાજ પ્રવેશી ચુકી હોય એરી એક જાળા વૃક્ષની નીચે ઉભેલી મનુષ્યાકૃતિ પાસે આવી પહોંચી કોણુ જાણે તે મનુષ્યાકૃતિએ તેણીને શુ કહ્યું કે તે ત્યાંથી સઘ પાછી ફરી, તેણીએ એક સ્થામ વર્ણની આદરથી પોતાના આખા તરીરને આગ્રહિત કર્યું હતું તેણીએ એક મકાનમા પ્રવેશ કર્યો યુવક આશ્ચર્ય ચક્રિત દ્રષ્ટિએ તે તરફ જોઇ રહ્યો, આ મકાન ચુનીલાલનુંજ હતું, આ દ્રશ્યથી આવનાર વ્યક્તિઓ કોણુ છો ચુનીલાલના ધરમા તે શા માટે જાય છો અને શુ કરે છો એ જાણવાની જિજ્ઞાસાથી અપણો યુવક ખેડો હતો ત્યાંથી ઉઠ્યો અને ઝાંકની આડમા છુપાએલી મનુષ્યાકૃતિ કે જેની સાથે પેલી રામવચ્ચારિણી વાત કરી ગઇ હતી તે કોણુ છે એ પ્રથમ જાણી લેવા આગળ વધ્યો. પરંતુ આ શુ ! એ મનુષ્યાકૃતિ એટલી વરસાઈ ક્યા અદ્રશ્ય થઇ ગઇ ! યુવકના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ, તે દિગ્મુક જેવો ત્યાજ સ્થળી ગયો એકાએક ચુનીલાલના મકાનમા બહુ તીક્ષ્ણ સ્વરે કોઇ રડતું હોય એવો અવાજ તેને કાને પડ્યો. બીજીજ પળે કોઇ મોટાથી બુમ પાડી કહેતું હોય કે-કોડો, કોડો, બચાવો, બચાવો, ખુન, ખુન, એવા ભયંકર સખ્ત સજાગાવા

આસપાસ વસનારા સઘળા મનુષ્યો મીડી નિદ્રામા મહાલતા હતા અને આજુ બાજુ સઘળે શાંતિનું સામાજ્ય સ્થપાઇ ગયું હતું, કંઈ

ઉપર જણાવ્યા તેજ પ્રમાણેના ચોકાવનારા શબ્દો એક વખત બોલાયા અને તે પછી બીજી પળે બીજું કંઈ થયું નહીં. સખ્ત અવસ્થા અચ્છતાજી યુવકે એક પેઢી પછી આગળ નહિં વધતા તેજ રથને ઉભો રહ્યો. જાંબની યુગ્મ સાંભળેતા તે લગભગ બની ગયો હતો તેની આંત્રો સિંચિત થઈ ગયાં હતાં, છતાં સરીરમાં રહેલું બળ એકત્ર કરી સુખયની દીર્ઘત વિચારી ચુનીલાલના મહાનર્મથીજ એ સખ્ત આવેલો હોવાથી ત્યાં જઈ તપાસ કરવા તૈયાર થયે. અંતર ભયથી કંપતુ હતુ છતાં મને અવનવિન બનાવ અવલોકવા ઉદ્દેશ્ય કરવા માંડ્યો. તેણે પોતાની દ્રષ્ટિ આરે તરફ ફેરવવા માંડી, આખો મોહોલામાં કંઈ પછી થર ખુલુ હોય તેવું દેખાયુ નહિ. એટલામાં પોતાની પાછળ કંઈક અખડાટ થતાં હોય તેવું ભાસ થયું, તત્કાળ તેણે તે તરફ દ્રષ્ટિ કરી તો પોતાની પાછળ એક ધરનેા 'દરવાજો ઉઘડતો' હોય તેવું માણુમ પડ્યું. ઉઘડેલા દરવાજાની અંદરથી આશરે સોળે વરસની ઉંમરની એક સ્ત્રી સુદરી એકદમ બહાર રસ્તા પર નીકળી આવી આરે તરફ નજર ફેરવી કંઈને નહિ નિહાળતા તે પેઢીમાં પ્રવેશ કરવા લાગી, બહાર આવેલી રમણીને ગળાએથી અને નાસવાને માટે વિચાર કરતી વિલોડી આવણુ. યુવકે એકદમ કોડી જઈ તેને પેટાળી આગમાં પકડી લીધી, સીવીલ હોસ્પીટલમાં કેટલેક દુઃખ વેણાપીર જવાના રસ્તા પર અચ્છાધવ્ય રહેલી આસની બતીના આખા પ્રકાશમાં યુવકની નજર પોતાના હાથમાં સપડેલી યુવતીના મુખ પર પડી, તેમ શીકુ અને ભય પ્રદ બની ગયેલુ મુખ જોતાજ તે અતિશય લગભગ થયું. એટલું જ નહીં પરંતુ તે યુવતીના હાથમાં રહેલુ એક રક્તથી રંગેલાએલુ અખડાટ નિહાળતાજ તેના મોતીયા મરી ગયા, તે ચરચર કપવા લાગ્યો. તેમજ યુવતીએ તેના હાથમાંથી છટકવાને બગીરથ પ્રવેશ કરવા માંડ્યો આથી તે ભય

પામેલા યુવકના હાથમાનુ કોવત કમી ચુનું અને તે મહિલા સહજમા મુક્તિ મેળવી શકી, અને તે હાથમાથી મુક્ત મચ્છેલી યુવતીને પુનઃ પકડવાનો કાંઈ પણ પ્રયત્ન કરી શક્યો નહિ. કોઈપણ સમયે નહિ ભેગેલા જનાવ જોવાથી તે દિગ્મુદ જની યુવતીના મુખ સામેજ એકી દ્રષ્ટિએ જોઈ રહ્યો, યુવતી પણ તેના મુખ સામું નિહાળી રહી અને પાવાણીની પ્રતિમાની માફક જડવત જની મધ, જન્નેએ પરરપરને ઓળખી શીધા અને તે યુવતીના ખભાપર સટકેલા સ્વામી ઝળાને નિહાળી આપણા યુવકે થોડા સમય પુર્વે સ્વામી વચ્ચેથી દઢાએલી જે યુવતીને જોઈ હતી તે એજ હતી એમ અનુમાન પણ કરી શીધું. કેટલીકવારે તે યુવતીને પોતાની રિશ્તિનું જ્ઞાન આગળ, તેણી એકદમ સતેજ બની મધ, યુવકની સામેની જળજેરીમા પોતાના મુખપરથી ધરો પડેલો મુખપટો જળીન પરથી ઉઠાવી લઈ પુર્વવત પોતાના મુખ-પર ઢાકી દીધો. તેના તે વખતના હનન, અક્ષન તરફ યુવક એકી દ્રષ્ટે જોઈ રહ્યો. તે યુવતી પોતાની નજર યુવકના તરફ ગાંધી વ્રક દ્રષ્ટિએ બીજી દિશાએ. તરફ નજર ફેરવી રહી હતી, આ વખતે તેણીના માંથાના વાળ એની પીઠ પર પથરાઈ રહેલા હતા. તેણે પહે-રેલાં સફેદ વસ્ત્ર પર કોઈ કંઈ ઠેકણે સોડીના ગતા રાધા તાનજ પડેલા હોય તેવું જણાતું હતું તેના હાથની આંગળી પર એક હીરાથી જડેલી સોનાની વીટી સોળી રહી હતી. મારે તરફ નજર નાખતી તે યુવતી કેટલીક વારે ત્યાં ઉભી રહી, પરંતુ બીજીજ પળે તે ત્યાંથી ચાલી જવાના વિચારે ઉત્તાવળે, પચ્છે, આગળ વધી. તેનું તેજો થય પણ શીઘ્ર પડી ચએલું મુખ મડળ, તેમજ આંધવાની અપળ અંતિથી વિભેદી યુવક મોઢ પૂર્યો અને તેથી તે ઉભો હતો ત્યાંથી આગળ વધી શક્યો નહી.

યુવક બુદ્ધિમાન તથા કાર્યદક્ષ હોવા છતાં તેને કાંઈ પણ સૂઝ
 પડી નહીં તે માનીના મોહમાં એટલો તો મુગ્ધ બની ગયો હતો કે તે
 ખુની યુવતીને પકડવા જેટલી તેની હિમત આવી નહિ મળેલી તકનો
 લાભ લઈ તે યુવતી ત્યાંથી પલાયન કરી ગઈ, જતા જતા પોતાના
 હાથમાં રકતથી રંગદોળાએલું ખજર તેણીએ ત્યાં આગળ પડતું
 મુકી દીધું. યુવતીના આત્મા જવા પછી યુવકને કાંઈક જ્ઞાન આવ્યું
 જ્ઞાન આવતાજ પોને હવે શું કરવું એ વિશેની ઘટના ગોડવી કાઢી
 શેવાનું હતું તે થઈ ગયું, ખુની ખુશી રીતે હાથમાંથી છટકી ગઈ છે,
 છતાં શું થયું છે? ત્યાં કોનું ખુન થયું છે? તે અસ્પૃશ્ય તપાસવું જોઈએ
 જો જીવ હોય તો તેને બચાવવાનો પ્રયત્ન પણ કરવો જોઈએ, પલાયન
 કરી ગયેલી ગમણીના ખુની ખજરનો ભોગ થયેલી વ્યક્તિ હવે પીડાતી
 હશે, દુઃખી મનુષ્યને દુઃખના સમયે સહાય કરવી એ મનુષ્ય માત્રનો
 ધર્મ છે માટે તેને ચુકી મારે મારનાર યુવતીને પકડવા તેની પાછળ
 પડવું એ યોગ્ય નથી, તેમ કરવા કરતાં જખમી ચએલાને બચાવવા
 પ્રયત્ન કરે તો તે જોણું સ્તુતિપાત્ર કહેવાશે નહીં, એ મહાન સુત્રને
 અનુસરી યુવકનું હૃદય દયાની વૃત્તિ તરફ દોરાયું, તેણે તરતજ ઘરની
 અંદર જરાનો વિચાર કર્યો, તે એકાદ એ પૂમદા આગળ વધ્યો, એટ
 લાખા પુન તેના મનમાં વિચાર ઉદભવ્યો, વળતે નિમાજ પડતા મસ્તી
 કેટલે વળગવા જેવું થશે, અન્યને બચાવવા જતા મારે પોતાનેજ આપ
 તમા આવી પડવાનો સમય આવશે તો ખુની તરીકે કાંઈ મતેજ
 માની લેશે આ વિચાર થતા તેણે પ્રથમથીજ પોતાના બચાવ માટે
 બદોબસ્ત કરી લેવાનું યોગ્ય વિચાર્યું, બીજી પળે બીજી વિચાર
 આવ્યો, પેલી નારી જનાર યુવતીએ રસ્તામાં પોતાના હાથમાંનું
 રકતથી રંગદોળાએલું ખજર ફેંકેલું છે તે જો પોલીસના હાથમાં

આવશે તો મુદા માલ તરીકે તેનો સમ્રહ કરશે, વળી તેના પર નામ નિશાન હશે તો તરતજ બારીક તપાસ કરી, તે યુવતીને પકડી પાડશે તેમ ન થાય એ માટે પ્રથમ એ ખજરને ઠેકાણે પાડવું જોઈએ એમ કહી તેણે તે ખજર ઉપાડ્યું વળી કાંઈ વિચાર આવતા તે પુનઃ જમીન પર ફેંકી દીધું, પરંતુ આમ કરવાથી તે ખજર પર હાગેલા લોહીથી તે યુવકનો હાથ ગ્રાસ્ય ગયો, તેનું તેને લાન રહ્યું નહિ હવે તે મકાનની અદર જવા તૈયાર થયો પોલીસના કર્મચારીઓ પોતાના સગી જનોને સમય પરત્વે જેવી રીતે સીટી મારી સચેત બનાવે છે તેવીજ રીતે આ યુવકે પણ સીટીના એક પછી એક ત્રણ અવાજ કરી તે માલજનાર બક્ષિતઓને પોતાની સહાયે આવવા સુચના આપી યુવક બુદ્ધિશાળી અને કાર્યક્ષ્મ હોવા છતાં તેણે જે સીટી નો ઉપયોગ ખુની યુવતીને પકડતી વખતે કરવો જોઈતો હતો તે પાછળથી કેમ કર્યો ? અને મુદા માલ મળવાથી પોલીસ ખુનીનો પતો મેળવી લેશે, માટે તે છુપાવવાનો યત્ન તે યુવકે કેમ કર્યો ? એ વિગતે અનેક શક્યતાઓ આ સ્થળે મારા મુત વાચકોને થાય. એ સ્વભાવિક છે. પરંતુ આમ કરવામાં એ યુવકનો કાંઈ અમત સ્વાર્થ સમાવેલો હતો એ આપણને આગળ જતા જણાશે.

સીટીનો અગળ કર્યા પછી કાંઈ પોલીસ કર્મચારી આવે છે કે નહિ એ જાણવાને યુવકે આમપાસ જોવા માડ્યું એકાએક તેની દ્રષ્ટિ ન્યુ હાઇરકુલના ખુણા પર આવેલા એક વૃક્ષ નીચે ઉભેલી એ મહુખ્યાકૃતિ પર પડી, તેમની એક તો પુર્વે જોયેલી તેજ હતી અને ખીજી ટાંપ જોશુદ્ધ બનેલી સીના જેવી જણાતી હતી, યુવક તે બન્નેને પકડી પાડવાના ઉદ્દેશથી આગળ વધ્યો, પરંતુ તે ત્યાં જમ પહોંચે

તે પહેલા એક -વિક્ટોરીયા ત્યા આની પહેગી, અને તેમા એટલા માણસો- તે એશુક અનેલી સ્ત્રીને ઉચકી લીધી, અને તે સ્ત્રીની સભાજ માટે ઉભેલી મનુષ્યાકૃતિએ પણ અંદર એટલા માણસની બાબુમાજ જગા લીધી યુવક ત્યા પહોચે તે પહેલા માડી ત્યાથી તરિન ગિનીથી ચાલી ગઇ, પરંતુ એ માડીમાથી નીકળેના આ રાખ્દે આપણા યુવકના શ્રવણ પુટ પર અથડાયા

‘ કાળીદાસ, મારવ મહેજે, પોલીસ કર્મચારીઓની દ્રષ્ટિએ તમારા કામની અંદર પડેલા લોકોના ધન દેખાશે તો તેમને તમારા ઉપર ખુનનો વહેમ લાવવાનું કારણ મળશે ’

સુર વાયકો, સમજી ગયા હશે કે આ યુવક તે બીજો કાઇ નહિ પરંતુ કાળીદાસજ હતો હરિસિંહની સહાયથી તે કુપી પોલીસમાં જોડાયો હતો આજે નિહાળેલા દ્રશ્યથી તેમાં હલમ પર એટલો બધો આઘાત થયેલો હતો કે તે પોતાનું સમજી જાન ભૂલી ગયો હતો માડીમાં એસનારના મોઢામાથી પોતાનું નીમ સાબળતાજ તે ગમકયો માડીમાં એટલા પોતાને ઝોગખે છે તદ્દપિ એ કાણ છે એ પોતે જાણતો નથી આ આશ્ચર્ય ઘટનાથી યુવકના હૃદયમાં અનેક તર્ક વિતર્ક થતાં લાગ્યા, પરંતુ અત્યારે એ તર્ક વિતર્ક કરવાનો અવકાશ ન હતો તેણે પેતાના હાથ તરફ દ્રષ્ટિ કરી તો અરેખર તે લોહીથી રંગાએલો હતો, કટાર ઉપાડતા એ ડાહ્ય પડેલા છે એમ યુવકે જાણી લીધું, હવે તેને ત્વરિત સાફ કરી નાખવા જોઇએ એવા ઇરાદાથી તે હાઇરકુલની બાબુમા આવેલા બહાર નળ પાસે ગયો, પરંતુ નળમાં પાણી ફળુંજ નહિ. આથી તે ગભરાયો, મકાનમાં જવા પછી કોઇક રસ્તો કરી લઇશ એવો વિચાર કરી તે મકાન તરફ ફર્યો વળી કાઇ વિચાર આવતાં

પોતે જે સ્થળે કટાર ફેંકી હતી. ત્યાં ગયો કટારને કાઢી સ્થળે છુપાવવાના ઇરાદાથી તે ઊપાડવા નીચે નમ્યો, પરંતુ આ શું ! કટાર ક્યાં ગઈ તે આસપાસ જોવા લાગ્યો હતો તો તેની તપાસ પૂરી થાય તે પહેલાં યુદ્ધાત્મ, યુદ્ધાત્મ, એવા શબ્દો તેને સંભળાયાં સુવંકે પાછું વાળી જોયું તો મકાનની પાસે એક ગાડી ઉભેલી જણાઈ, ગાડીની પાસેજ એક પોલીસ કર્મચારી જેવો દેખાતો માણસ ઉભેલો હતો, દુરથી પણ કાળીદાસે એ માણસને હરિસિંહ તરીકે ઓળખી લીધા.

હરિસિંહ આ સ્થળે ક્યાંથી, એ શકાને સ્થાનજ નથી, કારણકે આણુદલાલના મકાન પરથી મુકતાને તેણીના મકાન પર પહોંચાડવા નીકળેલા હરિસિંહને આપણે જોયો છે, અને તે આવી પહોંચે તે પહેલાં મુકતાના મકાન પર કાંઈ અવનવો બનાવ બની ગયો હોય. એવું દ્રશ્ય આપણે જોયું છે હવે શું થાય છે એ જાણવાને સુઘ વાચક તારી દ્રષ્ટિને આગળ લખાવ

પોતે કરેલી સીટીનો અવાજ સાંભળીનેજ તે અત્રે આવેલો હશે. એમ ધારી કાળીદાસ આનંદના આવેશમાં દોડતો જ્યાં હરિસિંહ ઉભેલો હતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો, અને બોલ્યો, “અહો ! કોણ હરિસિંહ, તમે આવી પહોંચ્યા કે ? હું તો ક્યારેના પોલીસ કર્મચારીઓની રાહ જોઈ રહ્યો છું. પરંતુ કોઈનો કામ પતો નથી ”

“કોણ કાળીદાસ, તમે અત્યારે અહીં ક્યાંથી ? તમારે પોલીસ કર્મચારીઓનું વળી શું કામ છે ?” હરિસિંહે કાળીદાસને આ સ્થળે જોતાજ એ પ્રશ્ન કર્યો

“આશરે અરધા કલાક અગાઉ આ મકાનમાંથી ખૂન, ખૂન, બચાવો, બચાવો, એવા હ્રદય ભેદક શબ્દો કાંઈ વ્યક્તિના મુખમાંથી નીકળતા સંભળાયા હું એકલોજ હોવાથી ઉપર જવાની મારી હિંમત ચાલી નહિ, આથી મેં સીટી મારી પોલીસ કમિયારીઓને મારી મદદે આવવાની મુશ્કેલી આપી, તદ્દપિ અઘાપિ કાંઈ આવ્યું નહિ, છતાં ખુની નાસી ન જાય એવા હેતુથી હું ચોક્કસ કરતો અને પોલીસોની રાહ જોતો આટલામાજ આટલો મારવા લાગ્યો, એટલામા તમે આવી પહોંચ્યા હજી સુધી મકાનમાંથી કાંઈ નીકળ્યું જોવામા આવ્યું નથી ” કાળીદાસ સરાસર જીંદું બોલ્યો

“શું ખરેખર, આ મકાનમા ખૂન થયું છે? કાળીદાસ તમે કહ્યા તો નથી ને?” હરિસિંહ કેટલીકવારે કાંઈક વિચાર કરીને એ પ્રશ્નો કર્યા

“નહિ, મને વિશ્વાસ છે કે હું કહ્યો નથી, હજી પણ એ કંઈજાનક શબ્દો મારા હૃદયને કંપાવે છે”

કાળીદાસની વાત સાંભળી હરિસિંહ અજાયબ થયો, પાંચ કલાક પહેલાં બનેલો બનાવ તેની દ્રષ્ટિ સમીપ ખડો થયો, સર્વતો સર્વાંગો કરતા તેને સમજાયું કે બદમાસોથી ઘેરાએલા મુનીલાલ પર કાંઈ આક્રમ્ત આવી હોય તો એમા કાંઈ શક જેવું નથી એવા અનેક વિચારો તેના હૃદયમાંથી પસાર થઈ ગયા, તે બોલ્યો, “કાળીદાસ, જો તમે કહેો છો તે ખરું હોય તો આપણે ઉપર જઈ જલદી તપાસ કરવી જોઈએ”

“હા મને પણ એમજ લાગે છે ચાલો, હા પણ સચુર, સામે થી કાંઈ આવે છે એમ કહેતોજ કાળીદાસ બે પગલા પાછો હઠ્યો,”

પરતુ હરિમિહે જોયુ કે અદર ગયેલા મુક્તા નિરાશ થઇ પાછી ફરે છે

“હરિસિંહ ઉપરથી કાઇ જવાબ મળતો નથી તમે બલે કહો છો કે યુનીલાઇને મે જોયા છે, પરતુ તમારા બોલવા પર મને વિશ્વાસ નથી. હું માનુ છું કે એ સત્ય તમે મને ધીરજ આપવા ખાતરજ કહો છો, કારણ કે જે તેમ ન હોય તો મારા રક્ષક યુનીલાઇ ધરમા કેમ ન હોય? હાય હવે હું શું કરીશ, કેને આશ્રયે ગંઢીશ, પિતા આવી ગયા, પાગક પિતા સર્ગે મિથાવ્યા, રક્ષકો પશુ પનો નથી અરે ! હરિસિંહ મારું હવે શું થશે? મારી સલાહ કોણ લેશે?” મલગાએલી મુક્તા ચોધાર આમુ રડવા લાગી

“મુક્તા, મુક્તા, મલગા નહિ તું સમજુ છે, રડવાથી કાઇ વળવાનું નથી હું તને સમજવી ગયો તેમ યુનીલાઇનો આજે દુસ્મનોએ પીછો લીધો છે જે તું આમ હિંમત હારી જશે તો એ દુષ્ટો તને પણ પજવશે શાન્ત થા અને આ કાળીદાસ કહે તે સાંભળી લે.”

“હે ! કોણ મુક્તા બહેન?” કાળીદાસ સાનંદાશ્ચર્ય બાવે મુક્તા નરહ દ્રષ્ટિ કરતા બોલ્યો

“અરે ! કોણ કાળીદાસ ? મને એક વખત પ્રાણુદાન આપનાર મારો વહાલો ભાઈ ? કહે કહે, તું આ અભાગણી મુક્તાને શું કહેવા માગે છે ?”

“બહેન, શું ઉદારતા આણુદાસની ઉદાર જાયા તમે ઉછરતી મુક્તા પોતાને અભાગણી કહે છે ?”

“ભાઈ, જે ઉદારતાના આશ્રયમા મુક્તા રહેલી હતી તે આણુ દાસ આજે આ દુનિયામા નથી, તેઓ સદાને માટે મુક્તાને છોડી

ચાલ્યા ગયા છે, ચુનીલાલ અને સવિતાગૌરી પણ ધરમા નથી, અત્યારે મારે ક્યા પણ આશ્રયનુ સ્થાન નથી કહે, કહે, ભાઈ હવે આ તારી બહેન અભાગણી ખરીકે નહિ ? ”

“હે શુ આણુદલાલ આ દુનિયામા નથી ?”

“હા ભાઈ, તેનુ કોઈ બદમાશોએ નેનાજ બનાવેલા પ્રાણહારક વિષથી ખુન કર્યું છે,” મુકતા રડવા લાગી

“ગભરા નહિ બહેન, આ તારો ધર્મનો ભાઈ તને દરેક વખતે મદદ કરશે હિમત રાખ, ઇશ્વર સર્વ સાર કરશે, ધીરજના ફળ મીકા છે, મુકતા બદમાસો અહીં પણ પહોચી ગયેલા જણાય છે’

“એટલે શુ ? મારા રક્ષક ચુનીલાલ અને સવિતાગૌરીને પણ એજ બદમાશો ઉપાડી ગયા હોય એમ તમે ધારો છો ? ”

“હા ઉપાડી ગયા હોય એટલુજ નહિ પરંતુ તે બન્નેનુ આજ મકાનમા ખુન થયુ હોય એમ કાળીદાસનુ માનવુ છે” હરિસિંહે કહ્યુ

“ઓહ! જો કદાચ એમ થયુ હોય તો મારે શુ થાય? હરિસિંહ તો હુ ક્યા જઉં? કોનો આશ્રય લઉં મુકતાએ રડતા રડતા કહ્યુ ”

“ઇશ્વર સર્વને માટે આશ્રયનુ સ્થાન મેળવી આપે છે, કષ્ટપાત કરવાનો આ સમય નથી, અત્યારે તો તારે તારા પાળક પિતાના ખુનીને શોધી કહાડવામા સાહસ અને ઉત્સાહ મેળવવાની ખાસ જરૂર છે ચાલ, ઉપર ચાલ, આપણે જરા તપાસ કરીએ કે શુ મામલો છે, હા પણ હમણા તુ જોને ખોલાવતી હતી તે ગુલાબ કાણુ છે?”

મારા પાળક પિતાએ સોપેલી મારી અમ રક્ષક છે દાસી
 છે —મારો તેના પર પુર્ણ વિશ્વાસ છે . અને હાથે છે કે બદ
 માણે

હજુ તો મુકતાનુ બોલવું પુરૂ થાય તે પહેલા ધડીગ દેતો
 ભારે વસ્તુ પડવાનો ઉપર અવાજ થયો, હરિસિંહે પોતાના
 ખીસામાથી ખીસનોડ બહાર કાઢી મુકતા અને કાળીદાસને ચુપ રહેવા
 જણાવી, પોતાની પાછળ આવવાની ઇચ્છા રત કરી, તથા જણુ ધીમે
 ધીમે દાદરો અડવા લાગ્યા, ઉપર જવા પછી હરિસિંહે બતીની ચાપ
 દાખી બતીના પ્રકાશમા જોયું તો ઉપરના ઓરડાના તમામ દારો
 ખુલ્લા પડ્યા હતા એક પછી એક એમ દરેક ઓરડામા તથા જણુ
 ફરી વળ્યા કોઇપણ મનુષ્ય દ્રષ્ટિગોચર થયું નહિ આશ્ચર્યજનક એક
 દીવાનખાતું ખુલ્લું પડ્યું હતું તેમા પ્રથમ હરિસિંહે પ્રવશ
 કર્યો અને તે ઓરડાને પોતે પકડેલી બતીના પ્રકાશ વડે બારીકીથી
 તપાસ્યો, એક બજુ ઇલેક્ટ્રીક મતીની ચાપ નજરે પડ્યાજ તેણે તે
 દખાવી, આજુ મકાન દીપબોતિથી પ્રકાશીત થઇ રહ્યું દીવાનખાતા
 ની વચ્ચેવચ્ચ એક કબાટ ઉઘો પડેલો હતો તેમાથી કોઇ તરફ
 પદાર્થના ટપકા પડ્યા હોય એમ જણાતું હતું અને બતીના પ્રકાશ
 થી તેને સાફ જણાયું કે તે ટપકાનો પદાર્થ બીજો કાંઈ નહિ પણ
 લોહીજ છે. કાળીદાસની એ તરફ નજર પડ્યાજ તે અમકયો, કંપો
 ભયભિત થયો, પોતાના હાથપર લોહીના ડાવ છે તેવું તેને સ્મરણ
 થયું, સાગલાએ હરિસિંહ કે મુકતાની તેના હાથ પર નજર પડેલી
 નહોતી, નહિ તો પરિશુભ કાંઈ વિપરીતજ આવત, આ સ્થળે
 કાળીદાસે સમયસુચકતા ચાપરીને એ લોહીમા પોતાનો હાથ તરબોળ

કરી હરિમિહને બનાવતા મોલ્યો, “હરિસિંહ મને લાગે છે કે આ કપાટમા કોઇની લાશ હોવી જોઇએ નહિ તો આ લોહી કપાટમા કયાથી આવે?”

“હા, મને પણ એમજ જણાય છે” હરિસિંહે કાળીદામને જનામ તો આપ્યો પરંતુ તેની દ્રષ્ટિ તે કપાટની બાજુમાજ નાખેના મચ્છરદાની જેવા ઝીણા પડદા તરફ હતી કેમકે તેની પાછળ એ- મનુષ્યાદત્તી હાથમા કટાર લઇ ફાટી આખે હરિમિહ તરફ જોઇ રહી હતી

હરિસિંહના આના વિચિત્ર વર્તનથી ગભગએલી મુકતા અત્રુપૂર્ણ નેત્રે ધડીમા હરિસિંહની મામે તો ધડીમા કપાટ તરફ જતી ઉભી ગઈ એટલામા કાળીદાસે મહા મહેનતે કપાટ ઉઘો કર્યો, ઉઘો કરતાની સાથેજ મહુ ભયરર દેખાવ તેના જોવામા આવ્યો એક મનુષ્યનુ મૃત શરીર તે કપાટની નીચે પડેલુ હતુ, મુકતાની નજર તે શય ઉપર પડી અને તરતજ તે લધાના મૃત શરીર તરીકે ઓળખી લીધુ લધાની આ સ્થિતિ થયેલી જોઇ ચુનીલાલ અને સવિતામૌરીની પણ એજ સ્થિતિ થયેલી હોવાતુ તેણીએ અનુમાન કરી લીધુ ‘હાલ’ આ હુ શુ જોઉ છુ’ એમ કહેતાની સાથેજ તે જમીન પર પછડાઈ પડી હરિસિંહ એ દ્રશ્ય તરફ દ્રષ્ટિ ન કરતા પડદા તરફ વળ્યો અને ત્વરિત ગતિથી પડદાને દુર કર્યો, કાળીદાસ પણ ત્યા ગયો બન્નેએ ત્યા જોયુ તો મોતીલાલ હાથમા કટાર લઈ ફાટી આખે બન્ને તરફ જોઇ ગયો છે, તેના સફેદ વસ્ત્રો પર લોહીના ડાઘ પડેલા છે, જે કટાર પેલી રમચૂડીએ બહાર ફેંકી હતી તેજ કટાર મોતીલાલના હાથમા જોઇ કાળીદાસના આશ્ચર્યનો પાર ગયો નહિ, પરંતુ એ સમયે એક શબ્દ પણ ન બોલી જવાય તેના માટે તે સાવધ બન્યો. છતા પણ નના મુખમાથી એ બેફારો સરી પડ્યા કે, ‘અરે આ તુ’ આનો મોતીલાલ”

પ્રકરણ પમું.

મહાંધ માલિક અને માયાળુ નોકર.

સુર વાચક, હવ આપણે પેલી બિખારી બાઇ તરફ વળીએ નિર્દોષ યુનીલાઇને મેંષ મુકત કરાવવાથી તેણીને આનંદ તો થયો પરંતુ આખો દિવસ એ કાર્યમાં રોકાવાથી આજે તેણી કાંઈ ખાવાનું મેળવી શકી નહોતી એથી પોતાના નિર્દોષ પુત્રને આજે પણ ઉપવાસી રહેવું પડશે, એ વિચારથી તેણીનું હૃદય કંપવા લાગ્યું રસ્તે જતા એકાદ એ ત્રહસ્થો પાસે તેણીએ અત્યંત અનુકંપા ઉપજાવે તેવા શબ્દોમાં યાચના કરતા હાથ લખાવ્યો, પરંતુ ધનના મદમાં અધ બનેલા એ ધનવાનોએ એ ગરીબ બાઇની કશી પણ પરવા કરી નહિ આથી નિરાશ હતાશ બનેલી તે પોતાના નિવાસ સ્થાન તરફ વળી મગાદીની પોલીસ ચોકી પસાર કર્યા પછી સ્મશાન તરફ જવાના રસ્તા ઉપર ગયો માટે બધાયેલું શાનિ સ્થાન એજ આ ગરીબબાઇનું નિવાસ સ્થાન હતું દિવસે બીજા માગી રાત્રી એજ સ્થાનમાં ગુળરતી હતી ફેટલીકવારે તેણી ત્યાં જઈ પહોંચી એ દિવસનો ઉપવાસી બાળક માતા હમણાજ આવશે અને મારા માટે ખાવાનું લાવશે એવા રિચારમાં વરસાદની માફક ગહ ખેતો રસ્તામાંજ ઉભેલો હતો, પરંતુ માતા આજે પણ ખાલી હાથે આવી છે એવું જ્યારે તેના જાણવામાં આવ્યું ત્યારે તે રડી પડ્યો, અને રડતા રડતા બોલ્યો “અમા, આજે પણ તું મારા માટે ખાવાનું કાંઈ ન લાવી અમા મારાથી હવે જીવનું કુખ નથી સહેવાતું, ચાર ચાર દિવસના ઉપવાસી આ તારા નિર્દોષ

બાળક પર તને જરા પણ દયા નથી આવતી? રહમ, અમા, રહમ કર ખુદાની ખાતર, તાગ બચાની ખાતર મને કાંઈ ખાવાનું આપ”

ખુદા, ઓ ખુદા, ઓ પન્વર દિગાઁ, આ મારા મહામુમ બચ્ચાને હું શી રીતે સમજાવું, તેને શું ખાવાનું આપું, ખુદા રહમ કર, એમ કહેતી તે પોતાના બાળકને ગોદમાં લઈ પોકે પોકે રડવા લાગી માતાને રડતી જોઈ દીગમુદ બોલો બાળક પણ ધ્રુસા ધ્રુડા રડવા લાગ્યો, પરંતુ તે શુન્નકાર જણાતા સ્થાનમાં તના રડનાનો અવાજ કોઈએ સાંભળ્યો નહિ હુંબથી અસંકેત બનેલા માતા પુત્ર રડતા રડતા અચેત હાલતમાં ભૂમી પર ઢળી પડ્યા

એકાએક એક વિક્ટોરીયા ત્યાં આવી ઉભી રહી, બતીના પ્રકાશમાં કોચમેને જોયું તો બે અચેત મનુષ્યાઈત રસ્તાની બરોબર વચ્ચે પડેલી છે આથી તેણે ગાડીને થોભાવી પોતે નીચે ઉતરવાનું કરતો હતો એટલામાં અદર એઠેલા મિત્રજી માલિકે તેને તેમ કરતો અટકાવી ગાડી આગળ ચલાવવા હુકમ કર્યો

“પણ સાહેબ, રસ્તામાં બે માણસો સુતેલા છે તેને તો જગાડવા દો, રસ્તામાંથી દૂર ખસેડવા દો” કોચમેને નમ્રતાથી કહ્યું

“નહિ તેમ કરવાની કાંઈપણ જરૂર નથી વિશેષ સમય જવાથી આપણી પાછળ પડેલા પેલીસો આવી પહોંચશે અને જો એમ થયું તો સર્વ બાજી બગડી જશે ચલાવ એ સુતેલા માણસોના ઉપરથી ગાડી ચલાવ”

બેશુદ્ધ પડેલા બાળકના શ્રવણના પુટ પર ઉપરના શબ્દો અચાતાજ તે બેબાકળો ઉઠ્યો, અને બોલ્યો લલે, લલે, ખુશીથી ચલાવો,

અર્જુનના અસાતે ચાર ચાર દિવસથી ઉપવાસી રહેલા આ બાળકનો એમ કહી જમદીથી અત લાવે.”

“નહિ, નહિ, મારા માહસુમ બચ્ચાપર માડી ચલાવશે નહિ મિચારો ચાર દીવસનો જુખ્યો છે તેનામા ચાલવાની બિલકુલ સકિત નથી, ઉભા રહો, દમચ્છાજ કુ તેને જાણુ પર ખસેડી લઉં છુ ” એમ કહી જુખના કુ ખચી અશક્ત યએડી માતા પચુ બેબાકળી ઉડી પોતાના બાળકને ખસેડવા પ્રયત્ન કરવા લાગી, પરંતુ મરણીઓ યએલો બાળક માતાના મમે તેટલા પ્રયત્ન છતા ત્યાથી એક ઇંચ પચુ ખસ્યો નહિ આથી માડી મએલી માતા અત્યત આકેદ કરતી રડવા લાગી, તેના કંડુલાજનક ક્રપાતથી કાચમેનનુ હૃદય પીગળી ગયું, તેલો પોતાના માલિકના મામે જોયુ અને આ બન્ને ગરીબ માતા પુત્રને કાષ્ટ-આપવાની વાચના કરી, પરંતુ લયના લય કર ફુટો થી યેનાએલા માલિકે તેની એ કંડુલા જરી વાચનાની કાષ્ટ પચુ દરકાર કર્યા સિવાય માડીને આગળ ચલાવવાનો હુકમ આપ્યો

“પોતાના માલિકની એ લય કર આગા સાબળતાંજ આવેશલા આવેલો કાચમેન લાક્ષણીયા થતો બોલ્યો, “શુ આ ગરીબ કમાલ અને ચાર ચાર દીવસના ઉપવાસી, માતા પુત્ર પર માડી ચલાવુ, એ નિર્દોષ અને અજ્ઞાન અવસ્થામા પડેલા પ્રાણીઓનો શુ લક્ષ કુ પાંપ લાગી માલિક, નહિ કદી નહિ મારાથી એવુ અધમ કૃત્ય નહિજ ચાલ્યું મારાથી એ નિર્દોષ પર માડી નહિ ચલાવાય” એમ કહેતોજ તે માડી પરથી ઉતરી પડ્યો અને એ ગરીબ માતા પુત્ર પાસે જઈ અદર્શિત કંઈ બોલ્યો “માતા તમારા મમે તેવા ક્રપાત થી આ પાંપીઓનું હૃદય પીગળે તેમ નથી, કુ ગરીબ છુ આપની

સેવા થઇ શકે તેવું મારી પાસે કાંઈ નથી અને જે કાંઈ છે તે તમારા ઉપયોગમાં આવે તેમ નથી કરી શકું કે હું જાતનો મુસલમાન છું હાલ તો મારી પાસે માત્ર આ એક પૈસો છે તેના ચક્કા લઇ તમારા બાળકને આપો.” કાચમેને પોતાના ખીસામાંથી પૈસો કાઢી બાળકના હાથમાં મુકતા કહેયું

“ભાઈ, પૈસાનું મારે શું કામ છે હું જીવના હું ખરી બહુજ ખીસાઉ છું કંપા કરી મને કાંઈ ખાવાનું આપો—આ તમારા મુસલમાન ભાઈના હું ખને કાપો, બાળકથી વિશેષ કાંઈ બોલી શકાય નહિ તેનો કંઈ રૂબારૂ થયો, તે પડી જવાની અણીપગ હતો તેને પકડી લઇ પોતાના હૃદય સાથે આપતા તે બોલ્યો “હે! શું તમે પણ મુસલમાન છો? એહ! ખુદ તારો મારાપર કેટલો ઉપકાર આવ, આવ, મારા બહુ જે તું મુસલમાન હોય તો આવ, આ તારા ગરીબ ભાઈના સુકા ટુકડાથી તૃપ્ત થઇ તારાહૃદયને શાન્તિ આપ એમ કહે તાજ તે દયાળુ હૃદયના કાચમેને ગાડીની બેઠક નીચેથી પોતાના માટે રાખેલું ભાત બહાર કાઢી તે બાળકના હાથમાં આપ્યું અને પોતે તેના પાસે બેઠો

“અરે, ઓ બેવકુફ, આ તું શું કરે છે? આમ કરી તું એક ધનાઢ્યતુ અપમાન કરે છે.” અદર બેઠેલા એક બીજા માણસે કાચમેનનું આ વર્તન જોઈ ઠપકો આપતા કહેયું

“શું આ ધનવાન છે? આવા કરપીણ કૃત્ય કરનાર નરજિશાસ્ત્રને ધનવાન કોણ કહે? ખરો ધનવાન તો તેજ છે કે જે પોતાનો દેલ તનો ઉપયોગ ગરીબોના શલા માટે કરે છે. અને દુનિયાને જણાવ્યા

વગર ગરીબોને હું ખમાથી મુક્ત કરે છે જ્યાં આવા ગરીબ અને કમાલોને આશ્રય મલતો નથી એવા ધનવાનોની હું પરવા કરતો નથી” કાયમેને એપરવાઇથી જવામ આપ્યો.

“શું તું મારાથી બિલકુલ ડરતો નથી? મારા કરપીણ કામો તું નતણુનેા નથી? અંદરથી માલિકે ડાળા કુરકાવતા કહ્યું”

“જાણુ હું તમારા જેવા, ગરીબોના મળા કરી અમારા જેવા ગરીબોની મહેનતથીજ દ્રવ્યોપાર્જન કરનાર દુષ્ટાત્માઓને હું બરાબર પીછાણુ છું, બીજાને હું ખમા નાખીને ગરીમ અને નિરાધારોને છુમો પડાવીને અરો રડાવીને, જેણે પૈસા પેદા કર્યા હોય. તેવાને હું કેમ ન પીછાણુ? વળી—

“ચુપકર બદમાસ, તારી જખાનને કાણુમા લાવ, નહિતો .

“હા એ માટે મને વિશ્વાસ છે અને એથીજ હું આ મારા કમાલ માતા અને જાળક બધુના રક્ષણ માટે તમારી સમક્ષ શિર ઝુંડાવી ઉભો છું કરી લો, તમારી ઇચ્છામા આવે તે કરી લો, હું તમારી પાસે દયાની વાચના કરવાનો નથી કારણ કે હું જાણુ છું કે જેઓ આવા કમાલ નિરાધાર મનુષ્યોના આસુ સાકરના મીઠા પાણી ની પેઠે પી જાય છે ગરીબ અને વિધવાઓના હાથ ભરેલા પોકાર અને વિલાપ જેના કાનને જ્ઞાનદ ઉપજાવે છે, દોષત ઉપરની પ્રિતિ અને લાલચથી જેવું દીલ્લ પથ્થર જેવું કંઠણુ થઈ ગયું છે, તેઓના મન ઉપર કાઇ પણ દીલગીરી અથવા હું ખ બરેલો દેખાવ કાઇ પણ અસર કરી શકતો નથી”

“અરો ઓ મુખ લાનમા આવ નાહક તારી જીદગીને સકટમા ન ઝુકાવ હું ખી થઇશ, પસ્તાઇશ”

(૫૨)

“પરવા નહિ, આ મારી મરીબ માતાને ખૂબતર સધળું સહીસ ”

“તારી જખાન વધતી જાય છે, માલિકે ‘તને’ મરીબ નિરાધાર સમજી મારી ‘જલામજુથી આજે’ પોતાની નોકરી પર રાખ્યો છે તેનો કાષ્ઠ તને ખ્યાલ થાય છે? અરે મેંયેકુક, કા ફરી ને જિખારી થવા મહાય છે” અદર બેઠેલા ધીમળ માણસે સહજ ધમકી આપતા કહ્યું,

“અરે જો ખુશામતી ખચ્ચર, શું તું મરીબોને નિર્માસ્ય સમજે છે? અરે જો મુર્ખ, રસ્તાપર રજળતા જિખારીઓજ આરતને લાભ હારી છે ધનવાનોના સહાયકારી છે, કહેતો ખરો આ તારા માલિકે પોતાની જાત મહેનતથી કેટલો પૈસો મેળવ્યો છે?”

“મુર્ખ, તારી આ કાતિલ જખાનથી તું તારાજ પમમ કુહાડી મારે છે. તું જાતનો મુસલમાન છે . . .

“હું જાતનો મુસલમાન છું, માસાહારી છું, છતાં આવા મરીબ અને કેમાલોનો મુલામ છું કુરાને શરીફના કુકમને માન આપનાર સાચો ઇસ્લામ બચ્ચો આવા કેમાલો પર થતો મુસલમ સાખે નહિ નિર્દોષ નિઃસહાય નિરાધાર બાળક અને તારી જાત પર માડી હાકે નહિ.” કેમગેને માલિકને બોલતો અટકાવી પ્રચ્ચેજ કહ્યું

“શું તું મારી આજ્ઞાનો અનાદર કરે છે?”

“હા આ તમારી અનીતિ ભરી આજ્ઞાને સેવક ઠોકરે મારે છે એટલુંજ નહિ પરંતુ મારી નોકરીના પહેલાજ દીવસે તમારા હાથે મએલા કરપીણ કૃત્યો નિહાળી હવે તમારી સાથે રહેવામાં પણ મને કંટાળો આવે છે.”

“એટલે તું શું કહેવા માગે છે?”

“એજ કે સેવક અત્યારે અને આસ્થળેજ તમારી નોકરી ત્યાગે છે.”

“પરંતુ તું બાણે છે કે મારા જેવો જમકર માણસનો બેઠ
મરણ પછી જમખેજ કેમ જીવતો લાગે છે”

“એને એથીજ સમય પર ચેતી જવાનું અને યોગ્ય લાગે છે.”

“અરે આ જેવકું કા હાથે કરીને મોત આગે છે”

“સસ હજી તો આ સેવક તમારા જેવા દુષ્ટાત્માઓની દરકાર
નહિ કરતા આ નિરાધાર કમાલ માતા પુત્રના ચરણોમા ક્ષીર મુકાવે
છે” એમ કહીતાજ તે કમાલ માતા પુત્રના ચરણોમા ઢળી પડ્યો

“શુ તું નહિજ માને, નહિજ આલે”

“નહિ.”

માલિકને તેમજ તેની સાથે બેઠલા માણસને કાચમેનના
આ નર્વાળથી કોઈ ચંચો પરંતુ કોઈ ઉતારવા યોગ્ય આ સમય
નહોતો કારણ કે થોડો તેનાજ હાથથી આલે તેમ હતો નિરૂપાયે બન્નેએ
આત્મ સંવર્ધન કર્યું, બન્ને પછા આલાક અને પુર્ત હતા, કાચમેન
ને કાચપણુ નીતે મિલનના મળે તેવું વર્તન ચલાવવાનું બન્નેને યોગ્ય
લાગ્યું

“મારું મારીતમ, માલિકની સ્થિતિનો કાંઈ ખ્યાલ કરે, અત્યારે
તે બપોર છે તેને એવી સ્થિતિમા છોડી જવા એ તારા જેવા પ્રમા
ણીક નોકરનું કામ નથી” આસપાસના સંયોગોનો ખ્યાલ કરી છેલ્લ
એલા કાચમેનને ચાત પાડવાના ઉપદેશથી અદર બેઠલા એક બીજા
માણસે પછાજ નમ્ર કબજોમા કહ્યું

“અરે છે મારૂ મસ્તક બપોરી અમિત થઈ ગયું છે અને એથી
જ આવેશમા મારાથી બોલાઈ જવાયું છે આજ કાંઈ ચાડી ચલાવ
અને આ પ્રાણ મેલકને અગથી બચાવ, સમય મુમક શેઠે પછા

પોતાની સ્થિતિનું જ્ઞાન આવતા સ્વાર્થ માધ્ય કરી લેવાની ઇચ્છાથી કાચમેનને મસ્કો ઘસાડવા માડ્યો.

“જેટલું તમારા એ મસ્કાથી આ બદા ભોગવાય તેમ નથી આપ ધનવાન છો એટલે એ ધનના બળે ગાડી પોતાની મેળે ચાલી જશે અમારા જેવા ગરીબની મદદ તમારે શા માટે લેવી જોઈએ” કાચ મેને ટકાર મારતા કહ્યું.

“હવે એ વાતને જરાદે, તારી મદદ વગર મારો ઉદ્ધાર નથી સામેથી કોઈ ગાડી આવતી હોય એમ જણાય છે, ડયાકર ભાઈ મન મદદ કર,” ભયને નજીક આવવો જોઈ માલિકે તેમથી બચવા કાચ મેનને કાલાવાલા કરવા માડ્યા.

પરંતુ કાચમેન એટલો મે થયો નહિ પણ દુર ઉભી રહી આ સર્વ દ્રશ્ય જોતી પેલી કમાલ બાઈનું હૃદય પીગળી ગયું, ત નજીક આવી અને નિર્દોષ ભાવથી કાચમેન તરફ ફરીને બોલી

“ભાઈ શાન્ત થા, તું નોકર કે ઇશ્વરે તને નોકરી કરવાનું મોકલ્યો છે અને એથી તું દુનિયાનું શીકર ચિતાથી ઘણું ખરો મોકળો છે તો પણ નોકરની આબરૂ પ્રમાણિકપણામાં છે. નોકરની ખરી મોટાઈ શેકના હુકમને તાબે થવામાં છે.”

‘પણ માતા, નોકરને તામેજા બનાવવાનું શેકની પ્રમાણિકતા ઉપર આધાર રહે છે એ તમે કેમ ભુલી જાઓ છો? આ શેકની ખાનદાની મે મારી એક દિવસની નોકરીમાં જોઈ લીધી છે જો કે તેમનું ખરું નામ અને રહેવાનું સ્થાન હું પુરેપુરું જાણી શક્યો નથી તે પણ આજે તેમના હાથે થયેલા કપીણ કામો હું જોઈ શક્યો છું તું જહું માતા આ શયતાને એક ઉદારામાં

હજી તો તેનું બોલવું પુર ચાલ તે પહેલાં ચુપકર બદમાશ એમ કહેતોજ શેઠ ગાડીમા ઉભો થઈ ગયો અને કાંઈ લાચ બરી વસ્તુ તેના સામે તાકી, પરંતુ તે પોતાનું કામ પુર કરે તે પહેલાં થોડો ચમક્યો, અદર બેઠેલા બીજા માણસે રેન પકડી તેને રોકવા ઘણો પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ તે નિષ્ફળ ગયો. માડી પૂર ભેમમા દોડવા લાગી અને એ અબોલ પ્રાણીએ એક નિર્દોષ મનુષ્યનો પ્રાણ મચાવી દીધો.

ગાડી કેટલેક દુર જવા પછી કાચમેનને કાંઈ ખ્યાલ આવ્યો તે નિશ્ચય નાખતો બોલ્યો “માતા મજબૂ થયો, એક નિર્દોષ અબળા એ ગાડીમા બેશુદ્ધ પડેલી હતી તેને બચાવવાનું તો હું બૂલીજ ગયો હવે મુ થશે” એ પાપીઆઓ કાણુ જાણે એ બિચારીની શું દશા કરશે !”

“હે શું એક બેશુદ્ધ અબળાને ઉપાડી જનાર એ બદમાશો હતા” તે બિખારી બાપએ આશ્ચર્ય ચકિત બાવે પૂછ્યું

“હા માતા, એ પિશાયોના હત્યાકાંડનો હેવાલ હું આપને પ્રસંગે મમજવીશ હાલ તો એ નિગધાર અમળાના મચાવ માટે કાંઈ કરવું જોઈએ”

“હા, અવશ્ય કરવું જોઈએ અબળાને બચાવવાનું કામ અમળાનેજ સોંપવું જોઈએ માટે કાંઈ તમે બહીજ ઉભા રહો, હું હમણાંજ આવું છું અને જનશે તો એ અબળાને પશુ મારી સાથેજ લાવું છું.” એમ કહેતી પ્રત્યુત્તરની કાંઈપણ પરવા નહિ કરતા તે પેરો પકારી પુરૂષે આપેલા પ્રમાદથી મળેલી ચકિતને એકત્ર કરી ત્વરિત મત્તિથી જો તરફ ગાડી ગઈ હતી તે તરફ આશ્વા માડી, તેનો બાળક પશુ તેની પાછળ દોડ્યો, થોડીજવારમા બન્ને માતા પુત્ર. અધકાર મા અદશ્ય થઈ ગયા તે પેરોપકારી પુરૂષ થોડીવાર તો મ્હો વિકાસી

હોતો રહેશે. પરંતુ કાંઈ વિચાર આવતા તે પણ તેની પાછળ ચાલ્યો હતો તો તે બહુદુર ગયો નહિ હોય એટલામા એક માડી તેના પામા માથી પસાર થઇ અને ઘણીજ ઝડપથી અદર બેઠેલા એક માણસે તેને અદર ઉપાડી લીધો અને માડી પુર જોસમા દોડાવી મુકી

પ્રકરણ ૬૬.

પતિ પત્નીનો અચાનક મેળાપ.

મર્વત્ર અધકાગ વ્યાપી રહેલો છે, સર્વ મનુષ્યો નિદ્રાને સેવે છે, ત્યારે એક સ્ત્રી આગલીરાગા તળાવની નજીક આવેલા કુંગરાની તળેટીમા એક પથ્થર પર બેસી પોતાના લાગ્યને સોંપ દેતી કાંઈ બબડે છે

હુ ક્યા છુ, મને અહી કોણ લાવ્યું મારે જીવન આજે જોખમમા આવી પડેલુ જણાય છે મને આ સ્થળે મુકી જનાર મહા દેવજ હોવો જોઇએ, સવિતામૌરીનો સર્વ નાશ કરવામા એ બદમાશ ને મારી સહાયતા ન મળી એથી એ પાપીઆએ મારી આ દશા કરેલી હોવી જોઇએ, અરેરે! તેમના સસર્મથી મારે અધ પતન થયુ છે તેમના લીધેજ મે મારા શીર પર પાપોની ગામડી બાંધી હતી, મારા ધર્મને ધોષ નાખી અધર્મનુ અવલગન સીકાર્યું હતુ તેમને લીધેજ મે મારા મલિકથી ચુરાઇ કરી હતી, હાયા! તેમના મોહમા લુબ્ધ થઇ મે માગ રમણી જીવનના સકળ સર્વસ્વને પામના પંકમા કુબાવી દીધુ છે, તેમની શીખવણીથીજ મે નિર્દોષ મુક્તા પર અત્યંત અત્યા

મારો કર્મા હતા, પાપ પુણ્યના બિયજ સમગ્રમા પાપનો પરાજય થવા આવ્યો છે. પુણ્યની વિજય જ્વળ ફરકતી જોવામા આવે છે “કરણી તેવી પાર ઉતરણી” એ સુતનો હવે અને સપુર્ણ સાક્ષાત્કાર થાય છે ભલે મેં સવિતાના સમર્થ પછી એ પાપીઓનો સત્ર છોડી દીધો છે અને એ શયતાનના કાંઈ પણ પાપ કર્મમા મેં મારો હિસ્સો આપ્યો નથી તો પણ મેં અનેક પાપો કરેલા છે, કરેલા કર્મનું ફળ અવશ્ય મળેજ છે અકર્મ કરીને આ સસારમા સુખી થવાની આશા રાખવી એ પ્રાણુહારક મૃતજળથી તૃષ્ણા ચાત કરવાની આશા રાખવા બરાબર છે મેં પણ પાપો કરેલા છે અને તે મારે ભોગવવા પડે તેમા કાંઈ આશ્ચર્ય નથી.

બરાબર આ સમયે એક એવો અવાજ સંભળાયો કે

સાહેબ કે દરબારમે, ક્યોકર પાવે દાદ

પેહેલે કામ છુરા કરે બાદ કરે ફરિયાદ

તે સ્ત્રીએ સામે દ્રષ્ટિ કરી તો સર્વ શુન્નકાર હતું રાત્રીના ધોર અધકારમા તે કાંઈ જોઈ શકી નહીં. પણ એકાએક એક ભય કારાકૃતિ. તેની સામે આવીને ઉભી રહી તેના હાથમા એક ખબર હતું તેને જોતાજ એક ભયની ચીસ પાડી તે જમીન પર ઢળી પડી

સુગ વામકોએ આ સ્ત્રીને જોળખી હતી, એ ગુલામજી હતી યુનીલાલને ફસાવવા બદમાસોએ કરેલી ઝાઝવણી ગુલામના બાજુવામા આવી મઠ હતી એથી તેણી યુનીલાલને સાવચેત કરવાની કાંઈ પણ કોશીષ કરે, તે પહેલા તેઓએ તેણીને બેશુદ્ધ બનાવી યુનીલાલના

મેકાનમાંજ 'પુરી' કેવાનો 'તેઓનો' ધરણી હતો, પરંતુ તેમ કરવામાં તેઓને નિરાશા થઈ એથી આપણે ત્યાં પ્રકલ્પમાં વાતી થયા તેમ એક ઝાડીમાં એમુદ્દ હાલતમાં લાવી એ બદમાશીજ તેને અહીં મુકી ગયા હતા.

"બદભત હવે કંપાત સા કામનો પ્રથમથીજ સમજી હોત તો આજે આ દશા ન હોત" તે બચકર પુરૂષે તેણીનો હાથ પકડી ઉઠાડતા કહ્યું.

"અરે હે ભાઈ, મનુષ્ય પાપ કરવા પહેલા પરિણામનો વિચાર કરતા નથી. અને આખરે પૂરવાય છે.

" અરે પૂરતાય છે એટલુંજ નહિ પરંતુ અમારા જેવા મનુષ્ય માણસાહારીના હાથે રીબાઈ, રીબાઈ, આખરે એ માલિકના દરમારમાં પોતે કરેલા પાપનો જવાબ આપવા પહોંચી જાય છે, અને તેના ચર્મ અને હાડકાએને ગીધ, વાઘસ, આદિ પક્ષિઓ ફેલી ખાય છે "

" એટલે શુ ? તમે અને મારી નાખશો ? મારા જેવી નિરાધાર અબળાને તમારા હાથથીજ કાપશો ? "

" હા, એટલા માટે તો તને અહીં લાવવામાં આવી છે "

" શુ, તમેજ અને અહીં લાવ્યા છો ? "

" નહિ, જેને તુ હમણા માદ કરતી હતી, તેજ તારો પ્રેમી અને મારો સાગ્રિત તને અહીં મુકી ગયો છે "

" શુ એ તમારો સાગ્રિત છે ? નમો તેને ઝાળખો છો ? "

“ઝોળખુ છુ એટલુ જ નહિ, પરંતુ તેના કરપીણ ક્રમે પણ સારી રીતે જાણુ છુ તે અને તેના જેવાજ શ્રીજી અઢમાસોના કાર સ્થાનનું સુખ સ્થાન આજ છે”

“હાઈ, જ્યારે તમે જે પિશાયના પિશાયિક કર્મથી જાણીતા છો ત્યારે એ પિશાયના પળમાં સપડાએલી આ અળખાને શા માટે મારો છો? બચાવો, બચાવો, જાણુ, હું તમારે કુરુછે છું”.

“નહિ નહિ, કદિ નહિ મારા એ મિત્રના માર્ગમાં કંટક રૂપ બનેલી કાંચિની તારો આંખે નાચ કરીશ, તેના માર્ગને સાફ કરીશ”

“એમ છરી શું તમે એ કલ્પવૃક્ષ પાપ વહોરી દેશો?”

“હા, એટલા અનુકૂળ પાપો આ કાલે ક્યાં છે, મારે કમગમા દહનાવેલા મહાઓને બહાર જેવી કાઢી તેના માસથી પોશાએલુ આ શરીર હવે કુનિમલ્ય કાષ્ટપણુ પાપથી દૂર રહે તેમ નથી.”

“શું તમે મનુષ્યના મહાઓના અસુખ બુદ્ધિથી દુઃખ છો? અને એટલા માટેજ અહીં રહો છો?”

“હા, મનુષ્યના મહાઓના માસથી સુદરને પોણુ છુ, અને તેના પર એકાએકા કદને માસ સામીતો દારા જનરમાં વેચી તેના પેસાથી સરાય આફ્રિ માદક પદાર્થ મગાવુ છુ જાગ્યુ થોડે મહક મૂંથી મળતુ તો તારા જેવી અળખા અળવા આ સુરતે પસાર થતા મનુષ્યો પર પણ છરી ચલાવુ છું.”

“આસેસી જાણુ એકા ક્રમ પૂર્વે સાલજેલુ દ્રવ્ય નજરે નીહા-ળી હુ કેટલુ છું, પરંતુ જાણુ, આ સમણુ તમે ક્યાં લઈ મારે કરો છો? શું તમે પોતાને અગર સમજો છો?”

“ અમર તો કોઈ રહ્યું છે. કે હુ રહીશ, પણ જીવુ છુ ત્યાં મુઘી તો મારા ઉદરનુ પોપણુ મનુષ્ય માસ બક્ષણથીજ કરીશ ફુનિ-
માના એક પણ પાપથી હવે નહિ કરીશ કારણ કે મારા માટે આ શિવાય હવે બીજો કોઈ રસ્તોજ રહ્યો નથી આલ તૈયાર થા ”

“ હાથ ! ત્યારે શુ તમે મને મારીજ નાખશો ? ”

“હા’ એમ કહેતાજ તે બચકર પુરૂષે પોતાના હાથમા પકડેલુ ખજર ઉંચુ કર્યું “ઝોહ? અરે? કોઈ આવો, આ બચકર રાક્ષસના હાથથી આ નિરાધાર અળળાને કોઈ બચાવો, બચાવો,” એમ બોલતાં તેણી તે બચકર માણસના હાથમાથી છટકી ધરણી પર ઢળી પડી

“ કોણુ છે? કોણુ છે ? આ રમણાન સમાન જણાતા વેરાનમા બચકર રાત્રિએ તારો બચાવ કરનાર કાણુ છે ? ”

“હે, હે, જેવુ કોઈ નથી તેનો પ્રુદા છે ” એમ કહેતી અને શ્વાસ ભેર દોઢતી એક રમણી સામેથી આવતી જણાઇ

પ્રિય વાચક, આ રમણી બીજી કોઈ નહિ, પરંતુ આપણી પુર્વ પરિચિતા બિખારણીજ હતી. તેની પાછળ તેનો બાળક પણ દોડતો આવતો હતો. પિશાચ ગમે તેટલો પાપી છતાં આ રમણીના મુખ માંથી નીકળેલા ઉપલા સખ્દો સાકળી ચમક્યો, કંપ્યો ભયભિત થયો રમણીના નજીક આવવા પછી ધડીબાર તેના સામુ નેપ રહ્યો, પરંતુ અધકારને લઇ તે તેણીને ઝોળખી ચક્ર્યો નહી કેટલીક વારે તે બોલ્યો “શુ, શુ’ એક અળળા મારા બક્ષને તારા સરણુમા લેશે ?”

“નહિ, મારો ખુદાજ તેને મન્દ દેશે, પણ કહે તો ખરો કે તું આ અળળાને શા માટે કુખી કરે છે ? તેણીએ તારૂં શું બગાડ્યું છે ? જો, જો, તે બિચારી તારા બચથી કંપે છે, ખરે તારા હાથમા કંટાર જોઇ જમીન પર પડી પડી પણ ચરચરે છે.”

“ઝોહ, તેની કાણુ પરવા કરે છે ? જા અહીંથી ચાલી જા, નહિ તો તારા પણ તેવાજ હાથ થશે.”

‘અફસોસ’ તું કેટલો નિર્દય છે ? શું, તું આ સ્ત્રીને કોઇ પણ રીતે નહિ બચાવી શકશે ?

“નહિ, તે નહિ બનશે આ સ્ત્રીને કુ કોઇ પણ રીતે બચાવી શકુ તેમ નથી, કારણ કે તે મારા મિત્રના માર્ગમા કટકરૂપ છે”

“ખરે ! આ મુર્ખ મિત્રના માર્ગમાથી દુર કરેલા આવા કામળ કંટકો, ખુદાના દરબારમા જતી વખતે પાછા તનેજ ખુચશે.”

“બહે, તેનું સમય આવે જોઇ લેવાશે, હમણા તો મનુષ્યના મડદાઓના મામથી પોપાએલા આ શરીરને એ અળળાના કુમળા માસથી પોપણુ આપવા દે”

“ઝોહ ? શું તે મનુષ્ય માસ બદલુથીજ તારા આ નાશવત શરીર ને ટકાવ્યું છે ? અફસોસ ! જો તું મનુષ્ય માસ બદલુથીજ તૃપ્ત થતો હોય, તો લે, લે, અમો માતા પુત્રના બન્નેના શરીરમાથી માંસ કાપી લે, અને એ બિચારી આશાભરી અળળાને છેડી દે મારૂં કે મારા પુત્રનું આ દુનિયામાં અપારે કોઇ નથી, એટલે અમારા જવાથી કોઇના હૃદયને કાંઈ આપાત થાય તેમ નથી, વળી અમો અમારી ખુશીથી અમો અમારૂં જળીદાન આપીએ છીએ એટલે તને હોય પણ લાજ-

વાનો નથી દયા કર, દયા કર, ઓ ખુશના બાદ દયા કર, એ અબળાને મુક્ત કર, હુ તારે પગે પડુ છુ ”

“હા, ચાચા હું પણ તમોને કરગરી કહુ છુ કે મારી માતા કહે છે તેમ કરો જો તેમ કરવામા તમારી હિંમત ન ચાલતી હોય તો લાવો એ કટાર મારા હાથમાં આપો, મારા શરીરમાથી હું જ તમોને માસ કાપી આપુ છુ ”

પાપીનુ હૃદય પીલગી ગયુ? તેના હાથમાથી કટાર પડી ગઇ બાળકે ને ઉપાડી લીધી અને બોલ્યો ચાચા “ક્યા અમલુ માસ આપને ભેજાએ છીએ.”

“સજીર, નિર્દોષ બાળક સજીર, પ્રથમ તારી માતાને બે પ્રત્નો પુછવા દે,” એમ કહેતાજ તેણે બાળકના હાથમાથી કટાર છીનવી લીધી અને તે અબળા તરફ ફરીને ધણીજ નમ્ર બાવે બોલ્યો, “બાલુ તમે કાણુ છો? તમારા દેખાવ પરથી તમો હિંદુ જાતિના હો એમ જણાય છે ”

“ નહિ હુ પતિથી વિખુટી પડેલી એક મુસલમાન અબળા છુ, શહેરમા બીજા માગીને પેદ ભરુ છુ, ફાટા વાટા વચ્ચે અને સુકા રોટલા પર મારો અને મારા પુત્રનો નિર્વાહ ચલાવુ છુ, એક હિંદુ મુલકના તરફથી મળેલા વચ્ચે મે પરિધાન કરેલા હોવાથી હિંદુ જેની દેખાઈ છુ.” તેણીએ ખુલાસો કરતા કહ્યું

“મારે તુ મુસલમાન હોવા છતા એક હિંદુ રમણીના બચાવ માટે આટલી ગંધી આતુર કેમ છે?”

“ ૪ હિંદુ હો કે મુસલમાન, પરંતુ તે બન્ને એકજ માતાના સતાન છે, ‘તેઓની’ પરસ્પરમા નીકટ સંબંધ છે, હિંદુ અને મુસલમાન બન્ને અપ્રસન્નતા સમા ભાષ છે, પ્રરોપકાર એ બંનેને પ્રામાન્ય કર્તવ્ય છે, ‘હિંદુઓને’ જીના અને મુસલમાનોને કુરાન એજ કર્તવ્ય સમર્પિત રહ્યા છે. કુરાનમા માસ લક્ષણ કરવામાં દોષ નથી એમ કદાચ કશું કંઈ, ‘પરંતુ’ દરેક મુસલમાને માસાહાર કરવાનું એક એવું દબાણ તો નહિજ હોય જો તું ખરો મુસલમાન હોય તે આપા બધા કરે કુલો ઈંડી દઇ નિર્દોષ આત્મીઓને વધ કરવાને બદલે તેને બચાવવાની કોશીસ કરે, અનુબ્ય માસ એને તે પશુ મરેલો અનુબ્યના મહા-ઓનું માસ ખાધ તે તારી જીવિને બચા કરી નાંખી છે તજી, તજી, એ ખુદાના બદા હવે એ કુકર્મને તજી ખુદાનો ખોદ કર કુરાને શરીફની આજ્ઞાને માન્ય કર ” બોલતા બોલતા તે રમણીની આંખમાંથી આંસુઓ સરી પડ્યા. ”

અનુકંપાથી પાણીનું હૃદય પણ દ્રવિત થઇ ગયું તે મનમાજ બબડ્યો. “આના એકે એક શબ્દો મારા હૃદયની આરંપાર ઉતરી મને મારા કર્તવ્યનું જ્ઞાન કરાવે છે, મારો ધર્મ સમજાવે છે ખરેખર હું મારો ધર્મ ચુકરો છું, માર્ગ બૂલ્યો છું, ઓ ખુદા! મને માફ કર.” એમ કહેતાજ તેણે કટાર જમીન પર ફેંકી દીધી ”

“ કેમ ચાચા, આ શું કરો છો? અમને પ્રરોપકાર કગતા કેમ અટકાવો છો? ” બાળકે નિર્દોષ બાવે ફેણું

“ સ્વપ્ન કર, બિરાદર, મારી બૂલ થઇ હવે મને બચાવર સમજાય કે હું મારા પોતાનાજ ફિરિનું પાન કરતો હતો, કુરાને શરીફના

કાનુનથી બરખાદ જતો હતો. ઓહ! આ એ શુ ક્યું! માસ બક્ષણની લાલસામાં, અરે, આ પાપી પેટને પોષવામાં એ કેવા કેવા કૃત્યો કર્યા શુ કેદમુળ પાઠક આદિ બીજા પોષક પદાર્થ નહોતા કે એ માસ બક્ષણથીજ આ સરીરને પોષ્યું! અરે! તે પણ મનુષ્યના મડદાઓનું! ધિકાર! ધિકાર! ઓ અવિચારી જીવ તારી દુષ્ટવૃત્તિને સહઅવધિ ધિકાર છો! ખરેખર માસ બક્ષણ કરનારની વૃત્તિ કમેશા મલિનજ રહે છે બસ આજથી. હુ પ્રતિજ્ઞા કરે છું કે કદાપી માસ બક્ષણ અને મંદિરા પાન નહિ કરું, દેવી અને ક્ષમા કર, આજે તે અને તાર્યો છે, ઉમાર્યો છે” એમ કહેનોજ તે રમણીના ચરણમાં ઢળી પડ્યો, પેલી સ્ત્રી કે જે ભયથી બેશુદ્ધ બની ગઇ હતી તેણીએ તદ્દા અવસ્થામાં માના પુત્ર અને એ પાપી વચ્ચેનો પહેલાનો સવાલ માંખળ્યો હતો. એટલે તેણી સમજી કે પાપી તેઓનો ધાત કરવા ખજર ઉપાડે છે આથી તે બેબાકળી ઉઠી અને ચઢવરતે અવાજે બોલી, “નહિ, નહિ, ઓ પરા પકારી માતા હુ તમોને મારે ખાનર નહિ મરવા દઉં. આવ, આવ, ઓ અત્યાચારી આવ, તારી ખુની ખંજર એ પરાપકારી માતા પુત્ર ઉપર નહી ચલાવતા મારા ઉપર ચલાવ”

“નહિ, નહિ, ઓ વહાલી બહેન.” હવે હુ તારો ભક્ષક નહિ પરતુ રક્ષક છું, માસાહારી નહિ પરતુ મિતાહારી છું. આવ, આવ, બહેન. આ તારા અભાગી બહુને આસિર્વાદ આપ એમ બોલતા તેણે બિખારી બાઇના ચરણ પામેથી ઉઠી તે સ્ત્રીના આગળ ગરદન મુકાવ્યું

“લાઇ સુખી રહો પ્રભુ તમારે કલ્યાણ કરો.” પછી તે બિખારણી તરફ ફરીને બોલી, “માતા આજે તમે અને જીવતદાન આપ્યું છે આ જ દમીમા તમારા આ ઉપકારનો બદલો વાળી શકુ તેમ નથી તો પણ

આપનો પરિચય આપી અને કાંઈ સેવા સોપો, અને તમારા ચરણમાળ સ્થાન આપો, મારૂં આ દુનિયામા કાંઈ નથી ”

“ બહેન, હું પણ તારા જેવીજ દુઃખિણી છું, પતિથી વિખુટી પડેલી અભાગણી છું એક એ પણ સમય હતો કે હું મારા પતિ સાથે આનંદથી રહેતી હતી, આજે એ પણ સમય છે કે ઘેર ઘેર દુઃખ માગવા છતાં પણ ઉઠરને પુરતું પોષણ મળતું નથી અને બહેના કાંઈ કાંઈ વખતે તો અમારે ઉપવાસી સુધી રહેવું પડે છે. આજે ચાર દીવમથી અમો ગાના પુત્ર ઉપવાસી હતા ખુદા એ પરાંપકારી મુસલ માન બાંધતું બહુ કરે કે જેણે આજે પોતાના હિસ્સાનું અનાજ આપી અમોને સતોષ્યા બહેન, મારા પતિ પણ તેવાજ ઉદાર અને મોટા દિલના હતા ’ બોલતા બોલતા તેણીનું હૃદય ભરાઈ ગયું કંઈ રૂંધાઈ ગયું.

“માતા, અને જીવતદાન આપનાર વહાલી માતા, મહારાઓ નહિ આજથી આ તમારી પુત્રી તમારી સાથેજ રહેશે, અને આ મારા બાળક બધું પોતાનો સગો બાઈજ સમજશે, તમારે બદલે હું બીખ માગીશ, મહેનત મજૂરી કરીશ, પરંતુ તમને દુઃખી થવા નહીં દેશ,” એમ કહેતાજ તેણીએ બાળકને પોતાની ગ્રદમા લઈ લીધો.

“હાયા અફસોસ! એ અભાગી કરીમબક્ષ, જો, જો, એક અબળા પોતાના પર ઉપકાર કરનારને કેવો બદલો આપે છે હાયા! જ્યારે તું તેવા મનુષ્યોને તારા હાથથીજ કાપે છે”

કરીમબક્ષ એવું નામ સાલજતાજ બિખારણી ચમકી તે થોડે નજીક આવી એક ઝાડના થડ સાથે આઘેલી લાલટેન ઉપાડી લઈ તેના

પ્રકાશમાં તેણીએ તે પુરૂષનો ચહેરો જોયો, જેતાજ તેણી ઓહ કોણ !
મારા નાથાં મારા પતિ' પ્રભુ, તમારી આ દશા' એમ એકતીજ તે
બેશુદ્ધ થઇ જમીનપર ઢળી પડી. કરીમબક્ષે પણ તેણીને ઓળખી લીધી
હૈ કોણુ મરીયમા ઓ ખુદા, ઓ ખુદા, આ હુ શુ જોઉં છું? એમ
કહેતો તે બેશુદ્ધ થયેલી સ્ત્રીની પાસે બેસી ગયો. પેલી સ્ત્રી અને બાળક
દીવમુઠ જેવા ત્યાજ રિશ્તર થઇ ગયા.

સુઝ વાચકોએ આ પુરૂષને ઓળખ્યો હશે, તે બીજો કોઇ નહિ
પરતુ આપણો પુર્વ પરિચિત હિમેદમક્ષનો કાચમેન અને કુલટા કેસરના
નાકનું નિકદન કરનાર કરીમબક્ષ પોતેજ હતો અને આ બિખારણી
તે તેમની પત્નિજ હતી અને તેણીનું નામ મરીયમ હતું.

પ્રકરણ ૭મું.

કરીમબક્ષની કર્મ કથા.

કેટલીકવારે મરીયમ શુધ્ધિમા આવી, કરીમબક્ષને પોતાની
પાસે બેઠેલા જોઇ તે જરા દુર ખસી ઉઠી થઇ અને ઉન્માદ અવ
સ્થામા બોલી, “શુ તમેજ કરીમબક્ષ છો ? નહિ, નહિ, મારો કરીમ
બક્ષ, મારો પતિ મનુષ્ય હિંસા કરેજ નહિ. મને કાંઇ સ્વપ્ન ભાસ
થયો છે ”

“નહિ દેવી, આ સ્વપ્ન નહિ પરતુ સત્ય છે હું જ તારો અભાગી
કરીમબક્ષ છું. મારી દુષ્ટ વૃત્તિએજ મને આ કામમા પ્રેર્યો છે. શુ

હું મરીચમ, હું એક કુલદાના મોહપાશમાં સપડાઈ માલિકથી પ્રેમમાં
થયો, કુલદાના કૃતિમ પ્રેમ અને પૈસાનો હું ગુલામ બન્યો તારા
જેવી વફાની પુતળીને ત્યાગી, હું વનવાસી થયો, દેવી મને ક્ષમા કર
તને ક્ષમા વચરજ દૈદ્યામાયી ઉમેદમન રોડે. કરાચીથી પકડી આણેલી
કુલદા કેસર સાથે નાહો અને આખરે તેણીનાજ કાવત્રાનો ભોગ થયો”
એમ કહી તેણે કેસર સાથે બનેલો પ્રસંગ અને પોતાના હાથે તેણીનું
નાશનું થયેલું નિકંદન એ સર્વે સવિસ્તાર કહી સંભળાવ્યું

કેસરનું નામ સાંભળતાજ ગુલામ ચમકી, તે જરા નજીક
આવી બોલી, “શું કેસર દૈદ્યામાદમાં હતી? તેની સાથેજ તમે નાસી
આવેલાં હતા? અફસોસ! એ કુલદાના ભયકર કૃત્યો સાંભળતાજ મારે
હૃદય કંપી ઉઠે છે, અરેરાં એ પિશાચણિએ બિચારા સુ દરરાયને પણ
તમારી માફક ફસાવ્યો હતો, મુકતાને મરણના મુખમાં મુકી હતી,
મારા જેવી અનેક અબળાઓનો એ રડાએ ભવ બમાડ્યો હતો.
જે તેણીનો પતો લાગે તો કેટલાક પૈસાચિક કર્મો ચતા અટકે, કારણ
કે મને અહીં મુકી જનાર દુષ્ટાત્મા મહાદેવની એ પત્નિ થાય.”

“હૈ શુ કેસર મહાદેવની પત્નિ થાય ત્યારે તો ખરેખર તું કહે
છે તેમ તેણી પકડાય તો અત્રે આવતા કેટલાક પૈસાચિક કર્મોનો અત
આવી જાય કારણ કે મહાદેવજ સંધળા કાગ્ગરમાનોનું મુળ છે એ હું
મારા કેટલાક જાતિ અનુભવ પછી જાણી શકી છું ” મરીચમે ગુલામને
બોલતી અટકાવી વચ્ચેજ કહ્યું

“પિતા, શુ એ રડા હજી મચરપીરમાં છે?” ગુલામે કરીમબક્ષ
ને ઉત્તરીને કહ્યું

“હું એ જાણતો નથી” કારણ કે જ્યારે મેં તેણીના નાકનું નિકલન ક્યું ત્યારે તેણીની જુઓ માળણા લોકોનું એક ટોળું અમારી તરફ મેં આવતા જોયું અને હું તે રડાની આખી જીદગીની કમાઈ જેમા જરી હતી, ને પૈટી લઇને નાઠો. અને ડુગરોમા લપાતો છુપાતો જળરાણા પહોંચ્યો. અહીં મને એક મુસલમાન બાઇને ભેટો થયો, મેં તેને મારા પર વિતેલી સર્વ હકીકત નિવેદન કરી, પ્રથમ તો તેને મારા પર કોષ ચડ્યો અને મને પડાવી દેવાની ધમકી આપી પરંતુ જ્યારે મેં તેને કાલાવાલા કર્યા અને મળેલી રકમમાથી, અરધ રકમ આપવાની લાલચ આપી, ત્યારે તેણે મને પોતાની જુપડીમા આશ્રય આપ્યો. કેટલાક દીવસ તો હું તેની સાથે રહ્યો પરંતુ એક દીવસે મરપીરથી મારી પુઠ પકડનાર માણસો ગંડી એક પોલીસ કમિયારી ત્યાં આવી પહોંચ્યો મારા સોળતી સાથે થયેલી વાતચીત પરથી હું સમજી ગયો કે તે મારીજ તપાસ માટે આવ્યો છે હવે અહીં રહેવામા સલામતી નથી એમ ધારી કેસર પાસેથી મેળવેલી રકમની કાંઈ પણ દરકાર નહિ કરતાં માત્ર ત્રણ કપડા બેરજ હું ત્યાંથી પલાયન કરી ગયો, પરંતુ નશીમ “એ ડગસા આગળનું આગળ” હોવાથી અને કરેલા કર્મનું ફળ ભોગવવા સરળભેલુ હોવાથી હું રસ્તામાજ એક લયકર કાવત્રાનો ભોગ થઈ પડ્યો.”

“શું એ કુબ્ત મહદેવ અને તેના દગાબાગ દોસ્તોએજ તમને કમાના? તેઓજ તમને અહીં લાવ્યા? મરીયમે પ્રશ્ન કર્યો”

“નહિ મરીયમ, તેઓની સાથે નો અહીં આવ્યા પછી મારી મૈત્રી થઈ છે પ્રથમ તું મારી કમ કયા સાબળી લે, સાબળ્યા પછી તને જણાશે કે મારા વિચીત્ર ભાવીએ મને લયકર કુખમા કુબાડી

દીવો છે અને એથીજ મેં આ રસ્તો લીધો છે એમ કહી કરીમખાને પોતાની વાત આગળ ચલાવી, મરીયમ અને મુતામ શાત ચિતે સાલ જવા લાગ્યા.

કેટલોક દુર જતા પછી એક કુમારીકા અને એ ત્રણ પુરૂષો મને રસ્તામા મળ્યા, કુમારીકાને જોકે મુમલમાની પોશાકમા સજ કરેલી હતી તો પણ તે હિંદુની કન્યા હોય એમ અનુમાન થતુ હતુ તે અત્યંત સ્વરૂપવતી હતી, તેણીની ઉંમર આસરે સોળ વર્ષની હશે. વાતચિત પરથી એ ત્રણે પુરૂષો કુમારીકાને કામ જગાએથી ઉપાડી લાવી, તેણીને વહેચવાના ધરાદાથી નીકળ્યા હોય એમ જણાતુ હતુ એટલુજ નહિ પરતુ મલીરના એક જમીનદાર ભાડેની સાથે પાંચ હજારમા સાડુ કરેલુ છે એમ તે ત્રણ પૈકી એકના બોલવા પરથી હું સમજી ગયો. આ ત્રણે પુરૂષો હિંદુ હોવાથી કન્યાના પિતા તરીકે કાને ઉભો કરવા એ સબધી વિચારમાજ હતા એટલામા મારો બેટો થઇ ગયો અને મનેજ એ કન્યાના પિતા તરીકે ઓળખાવવાનો એ લોકાએ નિશ્ચય કરીને મને સર્વ હકીકત સમજાવ્યા પછી હું તેમના કહેવ પ્રમાણે કરવા મને એક દગ્ગર રૂપિઆ આપવાની તેઓએ લાલચ આપી, મારી પાસે એક પામ્ર પણ ન હોવાથી ભવિષ્યના નિર્વાહ માટે મગતી એ રકમને જતી કરી એ કીક નથી એવા મિથ્યા લોભમા કસાયો અને તેની દગ્ગર સરતો કચલ કરી, એ કુમારીકાનો ભાકુતી બાપ બની ગયો, હવે આગે પગ રસ્તે મલીરના માર્ગે વળ્યા ત્યાં પહોંચ્યા પછી અગાઉથી થએલા સંકેત મુજબ પાંચ હજાર રૂપિઆ રોકડા લઇ મલીરના એક યુવાન જમીનદાર ભાડેની સાથે, ત્યાંના રીત રીવાજ મુજબ મારા હાથેજ એ કુમારીકાના લગ્ન થયા.

અને ત્યાર પછી એ ચાર દીવસો અમે મલીરમાજ રહ્યા ત્યાં અમારી મિજબાનીઓ થવા લાગી કહેવાની ફરજ પડે છે કે મારા સોબતી હિંદુ લાંછઓએ પણ અમારી સાથે બેસીનેજ ખાણ લીધું, તેમના આ વર્તનથી મને આશ્ચર્ય તો લાગ્યું પરંતુ એ સબધી એકપણ પ્રશ્ન પુછવાની મારી હિંમત ચાલી નહિ

મિજબાનીઓ ખસાસ થવા પછી એક રાત્રિએ જ્યારે અમે સુતા હતા ત્યારે મેં મારા એ સોબતીઓ પાસે મારા હિસાના રૂપીઆ માગ્યા તેના જવાબમા તેઓએ મને જણાવ્યું કે હજી આપણે બેચાર દિવસ અહીં રહેવાનું છે અને તે દરમિયાન ખીજી પણ કેટલીક રકમો આપણને મળવાની છે, એટલે એ સબધી રકમ એકમ થવા પછીજ આપણે તે સરખે હિસ્સે વહેંચી લઇશું લાલચ જુરી છે કાંઇક વિશેષ મળવાની આશાથી હું બદમાસોની વાકમળમા ફમાર્યો પણ ખીજે દિવસે રાત્રે જ્યારે હું અમારે ઉતારે આવ્યો ત્યારે મને જણાવ્યું કે તે બદમાસો મારી આખમા ધુળ નાખી પસાર થઇ ગયા છે એટલુંજ નહિ પરંતુ પેલી કુમારિકા પણ જમીનદારનું ખૂન કરી ધરમાથી કેટલાક દાગીનાઓ અને રાકડ લઇને ચાલી ગયેલી છે હવેજ મને મારી જુલ સમજાઇ, એ મદમાસોએ પોતાનો સ્વાર્થ માખ્ય કરવા અને સઘળો આરોપ મારા પર ઢોળી પાડવા માટેજ મને એ કન્યાના બાપ તરીકે ઓળખાવ્યો હતો હવે શું કરવું? ક્યાં જવું? અહીંથી કેવી રીતે છટકવું? એવા અનેક વિચારોથી હું દીવાના જેવો બની ગયો એકાએક છડ, છડ, કરતો રેલવેનો અવાજ મારે કાને પડ્યો એક પળનો પણ વિલંબ નહિ કરતાં હું બેઠો હતો ત્યાંથી ઉઠ્યો અને મુઠીયો વાળી દોડતો સ્ટેશન પર આવી પહોંચ્યો. ત્યાં ઉભેલા લોકોના ટોળાની નજર

ચુકાની, સ્ટેશનની બાબુમા આવેલા એક નાના ગીચામા લપાતો છુપાતો હુ ગાડી પાસે પહોંચ્યો. અને પ્લેટ ફોર્મની પાછલી બાબુથી ગાડીમા ચઢી બેઠો. જો કે રત્નિના અધઝગમા મને કોઈ જોઈ શક્યુ નહિ તરફિ અહીં પશુ ખુની છોકરી અને તેના બાપને પકડવાનીજ વાતો ચાલી રહી હતી મારી દરેક પળો હુ હમણા પકડાઈ જઈશ, એવા ભયમા પસાર થતી હતી એવામા “રેલવેજ સબ ડવા ડીઠા તેમજ બદમાસજો પતો ન લગો વખતે બગીચે મજા યા ઉનજો અસપાસ લિકાયા ન હુજો હલો ત ઉતે હલી તપામ કરીયુ થાય વ ઉને હુદા” એવો અવાજ મારે કાને પડ્યો હુ સમજી થયો કે તેઓ અમારીજ તપાસ કરી રહ્યા છે અને મારા સોબતીઓ પશુ હજુ મલીરમાજ છે સારા ભાગ્યે હુ જે ડવામા બેઠો હતો તેમા બીજા કોઈ પેસેન્જર નહોતા એટલે તે ડવામા પડેલી એક મોટી પેટીમા છુપાઈ જવાને હુ ઉઠ્યો, પરતુ એવામા ગાર્ડની સીટીનો અવાજ સંભળાયો, ગાડી ઉપડી અને મે છુટકારાનો દમ ખેંચ્યો, પરતુ ગાડી ડીગરૌડ પહોંચે તે પહેલા પેટી આસ્તે આસ્તે ખુલતી હોય એમ મને જણાયુ. એટલુજ નહિ પરતુ ગાડીની મુતરડીમાથી એક માણસ બહાર નીકળી મારી સામે આવી ઉભો રહ્યો. હુ ભયથી કંપ્યો, આવનારને કોઈપણ પ્રશ્ન કરે તે પહેલા પેટીમાથી મે માણસોએ બહાર નીકળીમને ચુપ રહેવાની પ્રશરત કરી હુ અવાક બની ગયો આ ત્રણે માણસો તે બીજા કોઈ નહી પરતુ મારા સોબતીઓજ હતા કેટલીકવારે તે ત્રણ પેંડી એક બોલ્યો મહારાવાનુ કોઈ કારણુ નથી, ભયને અમેએ પ્રથમથીજ પરલોક પહોંચાડી દીધો છે, એમ કહી તેણે બેચ નીચે છુપાવેલી એક વસ્તુ તરફ આગળી કરી મે તે તરફ જોયુ તો તે એક સ્ત્રીનુ મડદુ

હતુ જેણીના જમીનદાર ભાઉની માથે લખ કરવામા આવા હતા એજ તે સ્ત્રી હોવી જોઈએ એમ મેં અનુમાન કરી લીધું અને મારૂં એ અનુમાન ત્રણે બદમાસોની સાથે થયેલી વાતચીતને અતે સત્ય હતું એ લોકોએ અગાઉથી કરી રાખેલા સંકેત અનુસાર એ લાશને પેટીમા છુપાવી દીધી અને કેટલાક પુખ્ત નિચાર કર્યા પછી અમે ત્રણેએ ડીમરોડ સ્ટેશનેજ ઉતરી જવાનું નક્કી કરી લીધું ગાડીની ગતિ ધીમી થઈ, અમે સમજ્યા કે સ્ટેશન આવી પહોંચ્યું આમપામનો કાંઈ પણ ખ્યાલ નહિ કળતા અમે એક પછી એક ધીમેથી ઉતરી પડ્યા પરંતુ ઉતર્યા પછી અમેને માલુમ પડ્યું કે સ્ટેશનતો હજી બહુ દુર હતું, સીમનલ અપાએલું ન હોવાથી ગાડી સીમનલની રાહ જોતી ધીમી ગતિએ ચાલતી હતી એક પણ અમેને ફરીને ગાડીમા એમવા નો વિચાર આવ્યો પરંતુ મીજીજ પળે તે અ-જ્ઞાત ગયો જે થાય ને સારા માટે એ મુત્રો ધ્યાનમા લઈ અમે થોભ્યા ગડી ઉપડી અને અમે પણ રસ્તો માપ્યો છેક સવારે અમે આ રથને આવી પહોંચ્યા આખી રાત્રિના તાપ અને પરિશ્રમથી થકેલા અમેએ કબરસ્થાનમા વસ્તા એક મુમયમાન ફફીરનો આશ્રય લીધો, તે ઉદાર દીલના વૃદ્ધ ફફીરે જે ચાર દીવસ તો અમારો સારો સત્કાર કર્યો પરંતુ જ્યારે અમેએ અમારા કુખની કલાબુી તેમને સભળાવી અમારા ઉદ્ધારનો માર્ગ બતાવવાની યાચના કરી, ત્યારે તે લયલિત થયો કારણ કે અમારા પાપોનો પડવો અહીં સુધી પણ સભળાયો હતો એટલુંજ નહિ પરંતુ અહીંના કેટલાક પોલીસ કર્મચારીઓને પણ અમારી તપાસ માટે નિયુક્ત કરવામા આ ના હતા એ મર્ડ આ વૃદ્ધ ફફીરના જાણવામા હતું વળી ઓછામા પુરૂં પેલી કુમારીકાની લાશ પણ પોલીસોને મળી આવી હતી એટલે એ વૃદ્ધ ફફીર જો અમેને વધુ સમય પોતાની

પાસે સહેવાદે તો પણ જીવગી જોખમમાં આવી પડે તેમ હતું. આથી તેમણે ધણીજ નમ્ર ચાલોમાં પોતાનું સ્થાન છોડી જવાની અમોને સુચના કરી નિરૂપાએ અમો તે સ્થાન છોડી ગયા, મરીયમ, એ વૃધ્ધ ફકીરની જગ્યાએ કોઇ બીજો હોત તો જરૂર અમોને પકડાવવાની કોશીશ કરત, કારણ કે અમોને પકડી લાવનારને મોટું ઇનામ આપવાનું જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું પરંતુ એ ઉદાર દીનના ફકીરે ઇનામની લાલચને ઠોકરે મારી “કરશે તે ભરશે” એ સુત્રને ખ્યાનમ લઇ અમોને સલામત છટકી જવા દીધા હું એક વ્યત તો તમોને કહેતાજ શુભી ગયો કે જમીનદાર પાસેથી મળેલી રકમ અને કુમારીકાએ ચોરી આવેલા ઠાગીના વગેરે જે ચેલ્લીમાં રાખેલા હતા, તે ચેલ્લી અસો ગાડીમાંથી ઉતાવળથી ઉતરી જતા ગાડીમાંજ શુભી આવ્યા હતા એટલે અત્યારે અમારી પાસે એક પાઇ પણ હતી નહિ. અને હોય તો તનો કશો ઉપયોગ કરી શકાય, એવી અમારી સ્થિતિ નહોતી જે ત્રણ દીવસનો અમોએ જીવમાં વીતાડ્યા, પરંતુ ત્રીજો દીવસે અમોને તે અમુલ્ય ચીજ પડ્યું. જીવનું દુખ અમારાની ન સહેવાયુ આખરે લાચાર નિરૂપાય બનેલા અમો હવે એકજ નિશ્ચય પર આવ્યા અને એ તે કે કોઇ પણ હાથ ન લાગે તો જેવટ મનુષ્ય માસ ભણણથી પણ ઉદરને પોષણ આપવું. આખા દીવસના પરીશ્રમ પશ્ચાત્ત પણ જ્યારે કોઇ પણ અથવા મનુષ્ય ન મળ્યું ત્યારે અમોએ અમારા આ શ્રવણતા એ જિદાર વૃધ્ધ ફકીરનેજ રેસી નાખવાનો ત્રિચાર કર્યો. મરીયમ શુ કહું, તેજ રાત્રે અમોએ ત્રિચારા નિર્દોષ ફકીરનો વધ કર્યો અને તેના માસથી અમારા આ પાપી પેટને પોષણ આપ્યું, તેના હાડ ચર્મને જમીનમાં ફેંચાવી ઉપકાર કરનારને અપકારથી

બદલો આપ્યો આ કૃત્ય ફરતી વખતે મને જે અનુકંપા ઉત્પન્ન થઈ હતી. તેનું વર્ણન શબ્દોમાં થઈ શકે તેમ નથી પરંતુ હવે અને હવે ના વારંવાર થતા પ્રહારોના પરિણામે એ અનુકંપાએ અત્યંત સમય માળ્ય કુરતાનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું અને જમીનમાં દફનાવવા મનુષ્ય ના મુઠ્ઠાઓને બહાર ખેંચી કાઢી તેનાજ માસથી અમેા અમાન ઉદરને પોષણ આપવા લાગ્યા, અઘ્ઘાપિ અમારૂં એજ કર્તવ્ય છે "

હાલ કેટલાક સમય થયાં અમારાથી પણ વિશેષ ૨ કર્મો કરનારા શયતાનોની સાથે અમેાને મૈત્રી થએલી છે, આ નિર્દોષ બહેન ને અહીં મુઠ્ઠી જનાર એજ શયતાન મહાના બદમાસો હતા અને મારી સ્થિતિના મારા સોળતાઓ પણ પ્રથમ એજ ટોળીના સામીતો હતા, એટલે તેઓ દ્વારા મહાઓના કહન બળરમાં વહેવાવા તેમથી ઉત્પન્ન થએલા ક્રોધનું અનાજ, શરાબ, આદિ મળાવીએ છીએ, અને હુ ખે, પાપે, દિવસો નિર્જમન કરીએ છીએ.

શુ કહુ મરીયમ, આ તારા કરીમબક્ષના હાથે આવા અનેક પાપો થયા છે હવના હવ કર દુતોથી ઘેરાએલો આ કરીમબક્ષ આ સ્થાન છોડી બીજે ક્યાંય શાંતિ મેળવી શકે તેમ નથી, આ મારા મહાસુમ બચ્ચાને કોઈપણ રીતે સુખી કરી શકુ તેમ નથી આ સ્થાન હવથી ઘેરાએલું છે એટલે તમેાને અહીં રાખી મારી સાથે મુશ્કેલી મા નાખવા મારો ઇરાદો નથી, જો કે તારી આ સ્થિતિ જોઈ મારૂં હૃદય કંપે છે, પણ લાચાર હુ તારા માટે કોઈ પણ કરી શકુ તેમ નથી જ, મરીયમ તું જ્યાંથી આવી છે ત્યાં ચાલીજ, આ અભાગી કરીમબક્ષને જીવીજ, તારા સુખને માટે તું કોઈ અન્ય માર્ગ શોધી લે જ, સુખી થા, જોલતા, જોલતા, કરીમબક્ષનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું

તેનો કંઈ રૂઢાઈ મથો, તેની આખોમાથી ચોધાર આસુઓ પડવા લાગ્યા મરીયમથી તે ન જોઈ શકાયા. કરીમબક્ષ મથે તેવો પાપી હોવા છતાં તેણીને તેના પર સહજ ખુ તિરસ્કાર આવ્યો નહિ, તેણી તેને મળે વળગી પડી રહતા, રહતા, બોલી શૌહર છુ તમે મરીયમને બેવકા મમજો છો? તમારી આવી રિયનિ જોઈ તમારા પ્રેમ અને રનેહ ને બુલી જઈ, અદ્વાયુ આ શરીરને પોષવા પોતાના સુખનો માર્ગ શોધી લે એવી મરીયમ કનવી છે એમ માનો છો' નહિ, નહિ, ઓ ખારા શૌહર મથે તેટલા સકટોમા પણ હવે તો હુ તમારી સાથેજ ગહીશ શૌહરના સુખે સુખી અને હુ ખી રહેવુ એ અમારૂં સ્ત્રી ઓનુ પરમ કર્મજ છે. એ કર્મવ્યનુ હુ પાલન કરીશ, તમારી સાથે રહીને તમારી સેવા બજાવીશ

“હાયાં મરીયમ, તારા એક એક સબ્દો મારા હૃદયની આરપાર ઉતરી મને વ્યથિત કરે છે, મે કરેલા પાપોનો મને પારાવાર પશ્ચા તાપ થાય છે હાયાં મરીયમ, આ અભાગી તને કાંઈ પણ સુખ આપી શક્યો નથી, અરે! જો તુ કાંઈ ગ્રહસ્થના ધરમા ગઈ હોત તો તારી આ દશા ન થાત!”

કરીમબક્ષના આ સબ્દો માલગી મરીયમ રહતા રહતા બોલી “નાથ, ના બોલો, એવુ ઓછુ ના બોલો, મને તમારા તરફથી જે સુખ મળ્યુ છે. તે ગ્રહસ્થના ધરમા ન મળી શકત”

“શાબાશ મરીયમ તારી સહનશીલતા અને તારામા છુપાઈ રહેલા આવા ઉત્તમ ગુણોને, અત્યાર સુધી હુ અભાગી ન જાણી શક્યો અરેરે! જો તુ મને ચાહતી નથી એમ મેં જાણ્યુ હોત મારી

આ દુખી હાલત જોઇ તુ દુખી થઇ ન હોત, અને અન્ય સ્ત્રીઓની માફક મારી સાથે વ્યવહાર કર્યો હોત તો મને આટલું દુખ ના થાત. મરીયમ જા, દુરાગ્રહ ન કર—મારી સ્થિતિનો ખ્યાલ કરી આ સ્થાનનો તુ ત્યાગ કર, અહીં રહેવાથી તુ દુખી થઇશ” કરીમ બક્ષે કહ્યું.

“પગ્વા નહિ દુખો સંધળા સહીશ, પરંતુ તમારો ત્યાગ નહિ કરીશ તમે ગમે તેટલું કહેશો ગમે તેટલું કરશો તો પશુ હું તો અહીં યાજ રહીશ” મરીયમ પોતાના નિશ્ચયને વળગી રહી.

મરીયમને પોતાના નિશ્ચયમાં અડગ જોઇ કરીમબક્ષ મુઝાયે હવે શું કરવું, મરીયમને કેવી રીતે સમજાવવી, તેના વિચારમાં ઘડી જાર તે ઝુપ રહ્યો, કેટલીકવારે તે બોલ્યો “મરીયમ, મે તને મારી સર્વ દુખાં કહાણી સંજાવી છે, મારા પાપ કર્મોનો પશુ પુણ્ય પરીચય કરાવ્યો છે. આ પરથી તુ એટલું તો સમજી શકી હોઇશ કે મારા પદ ક્યારે આક્રમિત આવશે, હું ક્યારે પકડાઇ જઇશ, એ અનિશ્ચિત છે. આવી સ્થિતિમાં મારા રહેઠાણની કોઇને માહિતિ મળી જાય તો મારી શુ સ્થિતિ થાય, એનો ખ્યાલ કરવાનું તનેજ સોંપુ છું મરીયમ તારો આ દુરાગ્રહ મને વધારે દુખમાં નાખે તેવો છે માટે જા, માનીજા, ખુદા મહેરબાન થશે, તો આપણે ફરી મળીશું” કરીમબક્ષે મરીયમને મમજાવવાનો પ્રયત્ન કરવા માડ્યો.

“એટલે શુ, આપનો અહીંથી છુટકારો થાય, એવો કોઇ રસ્તોજ નથી” કરીમબક્ષની દલીલો વ્યાજબી જણાયા પછી તેને વધારે દુખમાં નહિ નાખવાના ઇરાદાથી મરીયમે નિશ્વાસ નાખતા એ પ્રશ્ન કર્યો

“નહિ, કરીમબક્ષ આ જીદગીમા તો આ સ્થિતિમાથી મુક્ત થાય એમ જણાતુ નથી” કરીમબક્ષ પણ તેવોજ જવાબ આપ્યો.

“બુલો છો, કરીમબક્ષ બુલો છો નમારી મુક્તિનો માર્ગ ખુલ્લો છે” અત્યારે મુધી બન્ને વચ્ચે ચાલતી વાતચિત શાત ચિતે સાલજતી અને ગભરાએલા બાળકને ગોદમાં લઇ દુર ઉભેલી ગુલાબે નજીક આવી કરીમબક્ષને આશ્વાસન આપતા કહ્યું

“હૈ શુ ખરૂં કહે છે? મારા નાથનો આ કારાગારમાથી છુટકારે થશે? તેઓ શહેરમા મુખેથી ફરો ચકરો? કહે, કહે, બહેન એ ક્યો રસ્તો છે?” મરીયમે અધીરાઇથી પુછ્યું

“એજ કે તમારે મારી સાથે આવવું પડશે અને કરીમબક્ષ આ સ્થાનનો કેટલાક સમય મોટે ત્યાગ કરવો પડશે.” ગુલાબે જવાબ આપ્યો

“પરંતુ બહેન, આવી સ્થિતિમા એ ક્યા જશે? જો તે કોઇનાં જોવામા આવશે તો તે પકડાઇ જશે” મરીયમે રડતા રડતા કહ્યું

“નહિ માતા, એમ નહિ બનશે. ચયતાન ટોળીના સગદાર મહાદેવના બે સોબતીઓ અત્રે હોવાથી એ કાર્ય લજ્જજ સહેલુ થઇ પડશે, આવતી કાલે આપણે એક એવો રસ્તો કરીશુ કે મારા પિતા કરીમબક્ષ ધારેલે સ્થળે સલામત પહોંચી જશે” એમ કહી ગુલાબે મરીયમના કાનમા કાઇક કહ્યું, મરીયમ ખુશી ચએલી જણાઇ પરંતુ કેટલીક વારે કાઇ વિચાર આવતા તે નિશ્વાસ નાખતી બોલી

“ગુલાબ, તુ કહેછે તેમ કરવામા તો દ્રબની જરૂર મડશે, પરંતુ તેતો મારી કે મારા શૌહરની પાસે નથી, તેનું કેમ થશે?”

“માતા, અને જીવતમાન આપનાર વહાલી માતા, એ ચિન્તા તમારે કરવાની નથી. હું તમારી રૂઝી છું, આજના તમારા ઉપકારનો બદલો હું મારી જીદગીજી વાળી ચકું નેમ નથી, આજની તમે મારી માતા, કરીમમક્ક મારાપિતા, અને આ આગક મરો બાઇ છે, ગમે તેવા સકટો સહન કરીને પણ હું આ મારા બાનનું રક્ષણ કરીશ, તમારી સેવા કરીશ, મારો પામે થોડી ઘણી પુજા છે તેમાથી થોડા પૈસા આ મારા ભાઇને માટે રાખી સહ બાકીના મારા પિતાને આપી દઇશ કે જેથી હું તેઓન જે સ્થળે મોકલવાનું કહું છું ત્યાં જઇ તે ધધેા કરશે. અને અહીંનું તેના પગનું આક્રમણ વાળી વીખ રાઇ જતા સુધી તેઓ ત્યાજ રહેશે હું પણ મારા માનિકની નોકરીમા જોડાઇ જઇશ અને ત્યાંથી મને જે કાંઈ મળશે તે તમેને આપીશ તેમાથી તમારૂં ગુજરાન પણ ચાલી ચકું મારી પામેરી સુધગી ગકમ મે મારા આ વહાલા ભાઇને આપનાનો નિશ્ચય કરેલો હોવાથી તમારી મને તેટલી આનાકાની મને અસર નહિ કરી શકે, માટે એ મમધમા એક શબ્દ પણ ઉચ્ચારવાની જરૂર નથી હા, જા, મારા પિતા ત્યાંથી સાડ કમાઇ લાવ અથવા કાઠ મોકલાવ તો જે રૂપિયા હું તમેને આપુ તે આ મારા ભાઇને બ્યાજ સાથે ભરપાઇ કરી આપજો

“ગુલાબ, ગુલાબ, તું કેટલી બધી ઉદાર છો હું અભાગી તારો ખુની હોવા છતાં .

‘પિતા બહુ થયું મારે આપની એ વાતો નથી સાંભળવી કૃપા કરી અમને જવાની આજ્ઞા આપો, આવતી કાલે સઘળો અદોબસ્ત કરી હું આપને અહીંયાજ મળીશ અને આપને ગ્વાના કર્યા પછી હું બનશે તો થોડાજ સમયમા આપના પર ઘેરાએલા આ આફ

તના વાદળને વિખેરી નાખીજ.' ગુલાબે કરીમબક્ષને ધીરજ આપતા
હુકામાજ પતાવ્યું

મગીયમને ગુલાબના ખગ પરીનાની કમાઇથી પતિનો બચાવ
કરવાનું યોગ્ય નજ લાગ્યું અને તેથી તેણે ગુલામનો નિશ્ચય ફેરવવા
ધણું સમજાવ્યું પરંતુ ગુલાબના નિશ્ચયને ફેરવવામાં તેણી નિષ્ફળ
નિવડી, ત્યારે લાચારી સાથે, તેણી ગુલાબને તાબે થઇ વળી ગુલાબ
ચુનીલાલને ત્યાજ નોકરી કરતી હોવાથી અને પોતે પણ ચુનીલાલને
દોષ મુક્ત કરવામાં સહાયતા આપેલી હોવાથી, તે દ્વારા સહેલાઇથી
કરીમબક્ષને મુક્ત કરી શકશે, એમ પણ તેણીને લાગ્યું. હવે તેણી
કાંઈ પણ આનાકાની નહિ કરતા ગુલામની સાથે જવાને તૈયાર થઇ
અને કરીમબક્ષની સાથે કેટલીક મસબત કર્યા પછી સર્વ છુટા પડ્યા

પ્રકરણ ૮ મું.

હરિસિંહની મુશ્કેલીઓ.

ચુનીલાલના મકાનમાં મોતીલાલને હાથમાં ખજૂર પકડી
હોંસા જોઇ હરિસિંહને આશ્ચર્ય લાગ્યું આજ દલાલના મકાનમાંથી
મોતીલાલ પોતાની પાછળ નીકળેલો છતાં એટલીવારમાં તે અહીં શી
રીતે આવી શક્યો! એ હરિસિંહથી સમજાયું નહિ, તે ધડીબર મોતી-
લાલના સામે જોઇ રહ્યો, પરંતુ જ્યારે તેણે જોયું કે મોતીલાલ નાસ-
વાની તૈયારી કરી રહ્યો છે, ત્યારે તેણે ત્વરિત અતિથા આજળ જઇ

મોતીલાલને પકડવા પોતાનો હાથ લખાવ્યો, પરંતુ તે તેનું કાફું પકડે તે પહેલાં બતી જુઝાઈ ગઈ તો પણ હરિસિંહે આગળ વધી. મોતીલાલને બાથમા લઈ લીધો કાળોદારે બતીની આપ દાખી તેથી પુનઃ ઓરડામા પ્રકાશ ફેલાયો હાગિમિંહે પ્રકાશમા જોયું તો પકડાએલા મોતીલાલ નહિ પરંતુ હુસેનખા હતો, અને તે પણ નિર્જીવ જણાતો હતો. આજુદલાલની માફક તે પણ પ્રાણહારક વિષનો ભોગ થયો. હોય એમ જણાવું હતું કારણ કે તેની પણ આજુદલાલના જેવીજ સ્થિતિ હતી હરિસિંહે તેને ધીમેથી એક કાચ પર સુવાડ્યો, અને બારીક દ્રષ્ટિથી તેનું અવલોકન કરવા લાગ્યો તેના માથાપર એક નાનો જખમ માથુમ પડ્યો, પ્રાણહારક વિષ રેડવા માટેજ એ જખમ કરેલો હશે, એવું અનુમાન હરિસિંહે કરી લીધું અને તે સાથે હુસેનખાનું પુનઃ કરનાર એજ આજુદલાલનો ખુની છે, એમ પણ માની લીધું.

આજનો હત્યાકાંડ એ આજુદલાલે બનાવેલા વિલનુજ પરિણામ અને એ વિલ માટે મુક્તિ અને મોતીલાલ એ એનીજ માત્ર તકરાર હોવી તેમજ એ પૈસા માટે પત્નિએ પતિનું અને પુત્રે પિતાનું પુનઃ કરવાના ધણા દાખલા બન્યા છે એટલે મોતીલાલે મહાદેવ દારા આ હત્યાકાંડ કરવાની જોઈવણુ કરી હોય. તો એમા કંઈ શક જેવું નથી કારણ કે આજુદલાલે મુક્તાના નામનું વિવ બનાવેતું કે, એમ મુક્તાના કહેવાથી જણાય છે. એ જો સત્ય હોય તો જે મિનકતનો પોતે હકદાર છે, તે મિનકત બીજને મળેલી જોષ્ટ આવેશમા મોતીલાલેજ આજુદલાલનું પુનઃ કથું હોય, અને તે આરોપ મુક્તાના પર ઢોળી પાડવા તેણીને રસાયનનાભ ઓરડામા ધકેલી દીધી હોય તો એ બનવા જેવું છે મુક્તા સુન્દીલાલને

ત્યાજ રહેતી હોવાથી, તે પણ મુક્તાની સાથે સામેલ હોય, એમ બતાવવાને બ્રહ્માશે દ્વારા આ કારસ્થાન રચેલું હોવું જોઇએ જો એમ ન હોય તો તે ખુની ખજર સાથે અહીં આવેજ શા માર્ગે? પરંતુ પ્રશ્ન એ થાય છે કે આશુદ્ધાલના મકાનમાંથી અમો સર્વ સાથે નીકળ્યા, જતા મારા પહેલા તે અહીં પહોંચ્યો શી રીતે? આવું અનેક તરંગોમાં અથડાતો હરિસિંહ એકાએક કાંઈ વિચાર આવતા ટેલીફોન પાસે ગયો અને પોલીસ સ્ટેશન પર ટેલીફોન કરી પ્રાચ સાન પોલીસોને યુનીલાલના મકાન પર મોકલી આપવા જણાવ્યું અને પોતે યુનીલાલનું આખું મકાન ફરી વળ્યો યુનીલાલ, સવિતામૌરી કે ગુલાબ એ ત્રણમાંથી કોઈનો પતો ન લાગ્યો હરિસિંહ અજબ થયો તેના હૃદયમાંથી અનેક વિચારો પસાર થઇ ગયા. થોડીજવારમાં પોલીસો આવી પહોંચ્યા. તેઓને પોતાના આવતા સુધી મકાનની તેમજ લધા અને હુસેનખાની લાશોની સંભાળ રાખવાની સૂચના કરી પોતે બહાર નીકળ્યો, જતા જતા કાળીદાસને પણ પોતાના આવતા સુધી ત્યાજ રહેવાનું કહેતો હતો હરિસિંહના આ વિચાર વર્તનથી મુક્તા તો દિગ્મુદ જેવી બની ગઇ, દેટલીકવાર સુધી તેણી હરિસિંહ ગયો તે તરફ જોઇ રહી, કાળીદાસ પણ આશ્ચર્ય ચક્રિત દ્રષ્ટિએ ધડીમાં લધાનીલાસ તરફ તો ધડીમાં હુસેનખાના નિર્જીવ શબ તરફ જોઇ રહ્યો પોલીસો મકાનની અદર આમતેમ ફરવા લાગ્યા ઝોરમાં શાંતિ પ્રસરી રહી

યુનીલાલના મકાનમાંથી બહાર નીકળી હરિસિંહ રામબાગ
 ૧ ડીખાતા તરફ જતા રસ્તા તરફ વળ્યો

આવી લાયકર રાત્રિએ આવા લાયકર રસ્તા ઉપર એકલા જવું એ ભણી જોઇને કુવામાં પડવા જેવું, કે ખજાની આગમાં ઝપ લાવવા જેવું હતું કારણ કે આપણે જે વખતની વાત કરીએ છીએ તે વખતે એ રસ્તો હાલના જેવો નિર્ભય નહોતો છતાં હરિસિંહ હાથમાં લીધેલું કામ પુરૂ કરવામાં એટલો તો દ્રઢ હતો કે તે જીવની પણ દરકાર રાખતો નહોતો. જ્યારથી ડોક્ટરીવનો ધંધો હાથમાં લીધો ત્યારથીજ તેણે પોતાના પ્રાણની મમતા છોડી દીધી હતી વળી આવા બદમાસોના પ્રસંગમાં તો તેમને રાત્રિ દિવસ વારવાર આવવું પડતું એટલે તે વધારે દ્રઢ અને સાહસિક બન્યો હતો તેમજ તેમના પરિચયમાં એકાદ વાર પણ આવી ગયેલા, કે તેને ઓળખતા એવા બદમાસો પણ એકદમ તેની સામે થઇ શકતા નહોતા સર્વ તેમના નામથીજ કપતા હતા,

અને શસ્ત્ર તથા બીજા પણ આવશ્યક પ્રાણ રક્ષક હથિયારો હરિસિંહ શુભ રીતે પોતાની સાથેજ ગમતો હતો જેવો તે વિકટો રીયા મ્યુઝીયમ પાસે પહોંચ્યો તેવોજ તેને મોતીલાલ સામે મળ્યો હરિસિંહ અજબ થયો આ વળી અહીં ક્યાથી? એકાએક એ ઉદગારો તેના મુખમાંથી સરી પડ્યા

મોતીલાલની તેના પર નજર પડતાજ તે બોલી ઉઠ્યો, ઓહો! કાણુ હરિસિંહ, શું મુક્તાને ઘેર મુકી આવ્યા?

“ હા મુક્તાને ઘેર મુકી આવ્યો ”

“ ત્યારે હવે આ તરફ ક્યા જાઓ છો? ”

“ તમારાજ માટે હું આગતો હતો ” હરિસિંહે કાષ્ઠક વ્યગ્રમાં કહ્યું.

“ મારા માટે! ” મોતીલાલે આશ્ચર્ય પામતા પ્રશ્ન કર્યો.

“ હા, તમારા માટેજ, હુસેનખાનુ ખુન કરી નાસી જનાર મોતીલાલને પકડવા માટેજ ”

‘ હે શુ? હુસેનખાનુ ખુન થયુ છે? ’

“ હા, અને તે પણ ચુનીલાલના મકાનમાં તમારા હાથેજ થયેલુ મે મારી નજરે જોયુ છે ” હરિસિંહે કહ્યું.

‘ હે ! મારા હાથે ખુન થયુ? અને તે તમે નજરે જોયુ? આશ્ચર્ય! હરિસિંહ તમોને કાષ્ઠ ભ્રમતો નથી થયો! હજુ તો હું ભાઈના મકાન-પરથી સીધા આવ્યો આવુ છું, અને તમે કહો છો કે ચુનીલાલના મકાનમાં મે ખુન કર્યું છે ”

ખુની અને ખુનીઓનો પતો મેળવવાનુ કામ હવે જરાએ મુશ્કેલ નથી, એમ હરિસિંહે કરેલુ અનુમાન મોતીલાલના આ જવાબથી ખોટુ પડ્યુ મારી આખે જોયેલુ સાચુ કે આ મોતીલાલ કહે છે તે સાચુ એવા અનેક તર્ક વિતર્કો તેના મનમાં એક ક્ષણમાં પસાર થઈ ગયા અને તે ધડીઘર મોતીલાલના મુખ સામે એકીટસે જોઈ રહ્યો.

“ હરિસિંહ, શુ તમોને મારા બોલવાપર વિશ્વાસ નથી આવતો? ” હરિસિંહને ચુપ રહેલો જોઈ કટલીક વાર મોતીલાલે એ પ્રશ્ન કર્યો.

“ નહિ, બિલકુલ નહિ મોતીલાલ, મારી દ્રષ્ટિએ જોયેલુ દ્રશ્ય અસત્ય હોવાનો મને બિલકુલ વિશ્વાસ નથી ”

આ સાબળતાજ મોતીલાલનો ચહેરો વિકાળ બની ગયો આખરે તે એટલુજ બોલ્યો કે ” તમને જવાબ આપવાની અને તમારી સાથે બ્યર્થ સમય ગુમાવવાની હું કાંઈ પણ જરૂર જોતો નથી, તમને કાંઈક શ્રમ થયોછે, તમારી તપાસમા તમે બૂલ્યા દેા, હું સત્યજ કહું છું કે બાઇના મકાનપરથી નીકળી હજુ હું ઘેર પણ ગયો નથી, અને તમે ચુનીલાલને ત્યાં મારા હાથે હુસેનખાનુ ખુન થવાની વાત કરો છો, એ ફટલુ બધું આશ્ચર્યજનક છે? હરિસિંહ, આ સર્વ શ્રમ છે, જુલું છે ” મોતીલાલે ઉસ્કેરાઇ જઇ કહ્યું

“મોતીલાલ, શ્રમ નહિં પરંતુ સત્ય છે, તમેજો હુસેનખાનુ ખુન કર્યું છે એટલુજ નહિ, પરંતુ તમારા બાઇના ખુનના સમ્બંધ માં પણ મારા સાથીઓ તમારા ઉપરજ શક લાવે છે ” હરિમિહે ક્રોધાવેશમા કહ્યું.

હરિમિહના આ શબ્દો સાબળી ક્રોધથી મોતીલાલનું આખું શરીર કંપી ઉઠ્યું, આખમા આંસુ ભરાઇ આવ્યા, અને એક એવી તો ચકરી તેને આવી કે તે એકદમ પોતાના બન્ને હાથે પોતાનું માથું દબાવતો નીચે બેસી ગયો કેટલીકવાર સુધી તો તેવીજ હાલત માં બેસી રહ્યો, અને કાંઈક શાન્તિ થતા તે બોલ્યો

“હરિસિંહ તમે આ શું બોલો છો? મારા બાઇનું હું ખુન કરું? શા માટે? મારૂં તેમને શું બગાડ્યું હતું? શું તમે મને એવો ધાતકી માનો છો? ખરૂં કહો, હરિસિંહ, તમે મારી કસોટી તો નથી કરતા? મને બનાવતા તો નથી? ના, ના, તમારા મ્હોપર મસ્કરીના ચિન્હ નથી આપી મને લાગે છે કે તમને કંઈક વહેમ પડવાનું કારણ મળ્યું છે કપા કરોને ખરેખર કહો કે, તમારા મનમા શું છે?

“મારા કહેવામા તમને વિશ્વાસ પડશે”

‘હા પડશે’

“ત્યારે સાંભળો, મારી અત્યાર સુધીની તપાસથી મને જણાયું છે કે, તમારા બાઈનું ખુન ભલે તમે નથી કર્યું તો પણ તેમા તમારો જરૂર હાથ છે’

આ વાત કરતી વખતે હરિસિંહની દ્રષ્ટિ મોતીલાલના મુખ પર જ હતી. આ વાત કહેવા છતાં પણ તે નિર્દોષ યુવકની મુખ મુદ્રામા કાંઈ પણ ફેરફાર થએલો જણાયો નહિ. એ હરિસિંહ રૂપેટ બેસી તેમનું બોલવું પુરું થતાં મોતીલાલ બોલ્યો

“વારું તમને શું પ્રમાણ મળ્યું છે? હરિસિંહના કહેવાથી કાંઈ પણ ભાવ જોતો બાઈઓ નહોતો, કે કે ઇપણ પ્રકારની ઉદાસીનતા જોતા ચહેરા પર જણાતી નહોતી, એવો મોતીલાલ સ્વભાવિક સ્વરથી જ બોલ્યો”

હરિસિંહ પોતાની શોધમા જે જે આશ્ચર્ય જનક દેખાવો જોયા હતા તે સર્વ વિગતવાર મોતીલાલને કહી સંભળાવ્યા, પણ મોતીલાલે પોતે ત્યાં નહોતો તમને ખાલી જામણા થઈ છે. એમ જણાવ્યું, આથી હરિસિંહની મુશ્કેલીનો પાર રહ્યો નહિ જેમ જેમ વખત વીતતો જાય છે, તેમ તેમ મુશ્કેલીઓ વધારે ને વધારે નડે છે, પણ હવે આ હાથમા લીધેલી બાબત છોડવાનો નથી હરિસિંહ મનમા જ બળાડ્યો, અને મોતીલાલ તરફ ફરીને બોલ્યો,

“શું તમે ત્યાં નહોતા એ ખાતરીથી કહો છો?”

“હા સાહેબ, હું સત્ય જ કહું છું”

હરિસિંહ વિચારમા પડ્યો એકએક કાષ્ઠ વિચાર આપતા તે બોલ્યો, વાર ત્યારે તમે મારી સાથે ચાલો, મારી તપાસમા અતે તમે નિર્દોષ ફરશો, તો તમને કાષ્ઠ પણ ભય વગર નમારા ઘરમા પહોંચતા ફરીશ પણ જો જગ પણ શક જણાશે તો વગર વિલંબે વગર બાડાની ફાટરીને સ્વાધીન કરીશ' હરિસિંહ ભયમિત્રીન શબ્દોમા કહ્યું

આટલું કહ્યા છતાં પણ મોટીલાલના ચહેરા પર કશા ભયના ચિન્હો જણાયા નહિ, અને તે હરિસિંહ સાથે જવા તયાર થયો, બન્ને જણા ત્રીજી આગળ વધ્યા, ફાટક વટાવીને તેઓ થોડેક દુર ગયા હશે, એટલામા નાળાએરીના ઝુડમા છુપામેનો કાષ્ઠ આકાર હરિસિંહના જોવામા આવ્યો હરિસિંહ અટકી ગયો અને એ સંબંધ મા મોતીલાલને કાષ્ઠ કહેવાના ઇગદાથી તેણે પાછું વાળી જોયું તો મોતીલાલ નહોતો, તે શુભ થએલો જણાવો આથી હરિસિંહનું સંધળું શરીર કપવા નાગું અને આ અદ્ભુત રહસ્ય વધારે ને વધારે મજબૂત બનતું જતું હોવાનું કારણ તેમને કાષ્ઠ પણ ન સમજાયું નાળાએરીના ઝુડમા જણાએલો આકાર તેજ મોતીલાલ હોવા જોઈએ, એમ હરિસિંહે અનુમાન કર્યું, એક પળનો પણ વિચાર ન કરતા તેણે પોતાની લાલટેન સળંગારી, અને નાળાએરીના નાના બગીચામા બંધ ફરી વળ્યો, પણ મોતીલાલનો પતો ન લાગ્યો એક સાધારણ માણસ સજ્જડ થાપ મારી ગયો એમ મમજી હરિસિંહ પરતાયો, પણ હવે પસ્તાવાથી શું રાજવાનું હતું એમ વિચારી, હીમતથી તે આગળ વધ્યો, ડેલેક દુર જતા તેણે પોતાની લાલટેનના પ્રક શથી જોયું તો માર્ગમા રકતના છાટા પડેલા દીઠા, આથી આશ્ચર્ય પામતો હરિસિંહએ, લોહીના ટપકાના ચિન્હને આધારે આગળ ચાલ્યો,

એક નાના પુરાણા મઝાન અગળ એ ચિન્હનો અત આગ્યો ખુની
 એ આ અડિમગમાજ હોવા જોઇએ, એમ હરિસિંહને લાગ્યું, અને
 તેથી તેણે નિર્ભયતાથી તેમા પ્રવેશ કર્યો તે મઝાન ધણજ લાભુ અને
 પહોણું હતું, પણ તે ધણજ પુગણું હોવાથી તુટી પડ્યું હતું તેમા
 પડેલો કચરો અને માટી નિહાળતા તે ધણા વખતથી વાપરવા વગરનું
 પડ્યું હોય એમ અનુમાન થતું હતું વળી તેમાથી કેટલીક દુર્ગંધ
 પદાર્થોની બદબો આવતી હતી, મઝાનની ચારે બાજુએ ઝાડીઓ
 આવી રહી હતી. વળી રાત્રિ હતી, તેથી તે મઝાન વણજ લય કર
 જણાવતું હતું છ । પણ આવા જગરજસ્ત મઝાનોમાજ આવા કર
 પીણુ કામો થાય છે તેમ અનુમાન બાધી નહીંડતો હિમતથી
 હરિસિંહ તે આખું મઝાન ફરી વળ્યો પરતુ બદમાસોતુ કાષ્ઠ
 પણ નામ નિરાન જણાયું નહિ તે નિરાશ થઇ ત્યાથી પાછો ફરે છે
 એટલામા તેને નીચેના સબ્દો સંભળાયા

“ હમણા અહીં જેને લાવવામા આવ્યા છે એ બાજુના
 ઓરડામા કેદ કર્યા છે તેઓ કાણુ છે? ”

“ પોલીસ કોર્ટના હેડક્લાર્ક યુનીલાલ અને તેના પરિન છે ”

“ ત્યારે ગુલાબનુ શું કયું? ”

“ તેણીને કરીમબક્ષને સ્વાધીન કરી છે. ધણુ ફરી તે સ્વધામ
 પણ પહોંચી ગઇ હશે રામગોપાલ અહીંયાજ છે તે પણ ધડી એ
 ધડીમા પરલોક પહોંચી જશે ”

“ ત્યારે હવે યુનીલાલ અને સવિતાગૌરીનો પણ અત લાવી
 દેવો જોઇએ કે જેથી સંધળું પતી જાય ”

“મહાદેવ, એ ઘણું સાહસનું કામ છે તેમા જિતાવળ કરવાથી પરિણામ ઘણું જ ભયંકર આવશે ”

મહાદેવનું નામ સાબળતાજ હરિમિહના હર્ષના પાર રહ્યો નહી, તેને નવી આશાને જન્મ આપ્યો. સવળો ભેદ હવે ખુલી જશે, મહાદેવ હાથ આપ્યો એટલે ખરે ખુની પકડયો, એમ હરિસિંહ માનના હતા ધીમે પગને ને પગે નજદીક ગયો અને સાબળવા લાગ્યો.

“પરીણામ ગમે તેવું આવે, પરંતુ હવે વિલંબ કરવામા સાર નથી કારણ કે હરિસિંહ હમણાંજ આ તરફ આવી પહોંચશે ”

“હો! હરિસિંહને તે જોયો હતો.”

“હા, તે આ તરફજ આવતો હતો, પેલા નાળાએરીવાળા બગીચામાજ એ તેને જોયો હતો.”

“એમ કે પછી શું થયું ?”

જવાબ એવા ધીમા સ્વરથી મળ્યો કે હરિસિંહ તે સાબળી શક્યો નહિ, પણ તેને એટલું તો ચોક્કસ થયું કે જે આકાર નાળા એરીના ઝાડ પાસે જોયો હતો તેજ એ બોલતો હતો.

“હુસેનખા મારા હાથથી પરભોક પહોંચી ગયો છે. લધો અને પેલો કાચમેન ધુળ ફાકતા થયા છે.”

“હા, પછી એ કાચમેનના શબને તે ક્યા ફેંક્યું ?”

“ચુનીલાલના મકાનની બચાવર સામે, જે બચે કટાર ફેંકી ત્યાંજ ”

“શાબાશ, એ ઘણું જ સારું કાર્ય હવે આ યુનીલાલ અને સવિતાને સદાને માટે સસારમાંથી દુર કરી આપણે આપણા માર્ગને સાફ કરી નાખવો. જોખમ એ કે પત્ની મુક્તા રૂપી કટકને દુર કરવાનું મુશ્કેલ પડે નહિ. કારણ કે આટલું કાર્ય પછી તેણીને સહાયતા આપે એવું કોઈ રહેશે નહિ હવે વિચાર કરવાનો વખત નથી, કારણ કે હરિસિંહ મને મળ્યો હતો એટલે એ આનાક શુભચર આપણું આ સ્થાન જરૂર શોધી કાઢશે, અને જો એમ થયું તો હાથમાં આવેલો શિકાર છટકી જશે અને આજે આખા દિવસની કરેલી મહેનત પર પાણી ફરી વળશે.”

“હા એ ખરું છે હવે આપણે આપણું કાર્ય જેમ બને તેમ જલદી પતાવી લેવું જોઈએ. જો કોઈ હથિયાર હાથ ન લાગે તો છેવટે આ મકાનને આગ લગાડીને પણ આપણે અહીંથી છટકવું જોઈએ.”

‘હે તું’ આ મકાનને આગ લગાડી? અરે એવકુદ, આગ લગાડવાનું પગિણામ શું આવે એ તું જાણે છે ? વળી આપણા માટે આના જેવું શુભ સ્થાન પણ કયું છે?”

“હવે આપણે માટે આ શુભ સ્થાન ક્યા રહ્યું છે? હરિસિંહે જોયું એટલે તે આપણા પીછા એડે તેવો નથી, હવે આ સ્થળે આપણે સલામત રહી શકીએ તેમ માફ ધારવું નથી માટે કરીમ બક્ષવાળું સ્થાનજ આપણે માટે ઉત્તમ છે.”

‘હા, એ બરાબર છે” એમ કહી તે બોલનારે ઇટલીક વાતો કરી, પરંતુ તે એવા ધીમા અવાજે બોલેના હતા કે તે હર્મિહથી સંભળાયું નહિ.

રામગોપાલ, યુનીલાલ, અને સવિતાગૌરી બદમાસોના હાથમા કેદ છે, અને તેના બાદ ધડવાની વેતરણ ચાલી ગઈ છે, તેમજ ગુલાબને પણ એ લોકોએ ફસાવી છે એટલું જ નહિ પરંતુ આ એકજ રાત્રિમા આ બદમાસોએ બે ચાર બીજા પણ ખુનો કર્યા છે, એમ તેમની વાતચીત પરથી હર્મિહ સમજી ગયો. તેને એક વાર એમ થયું કે યુનીલાલ અને સવિતા કયા ઓરડામા છે, તે શોધી કાઢીને છુટા કરું. પરંતુ વળી તે વિચાર બદલાયો કારણ કે જો તે યુનીલાલની શોધમા જશે, તો આ બદમાસો હાથમાથી છટકી જશે વળી એ બદમાસો યુનીલાલવાળા ઓરડામાજ જગ, એટલે તે વખતે તેની પાછળ જઈ યુનીલાલને બચાવવા સાથે એ બદમાસો ને એજ ઓરડામા પરહેજ કરી લઇશ આવો વિચાર કરી તે ત્યાજ છૂબો રહ્યો કેટલીક વારે પાછો શબ્દ સંભળાયો.

“કરીમબક્ષના ઉપર મને જોષ્ટએ તેટલો વિશ્વાસ નથી, કાગળ કે તે પોતાની ઓના ગમમા કોઇ કોઇ વખતે ગાડા જેવા બની જાય છે અને ન બોલવાનું બાકી જાય છે દુર્લ્લાખે જો તેને તેની ઓના મેળાપ આવ, તો એ એવકુફ કદાચ”

“એ માટે આપે ચિંતા કરવાની નથી કારણ કે આપણા સોબતીઓએ મહીરવાળા કેસમા તેને સામેલ કર્યા પછી, એ પ્રસંગની યાદ આપતા ને એટલો બધો બયમિત બની જાય છે કે તેને પોતાની

સ્થિતિનુ પચ્ચ લાન રહેતુ નથી” પોતાના સોમનીને બોલતો અટકાવી
એક માણસ વચ્ચેજ બોલી ઉઠ્યો.

હે, શુ! મલીરવાલા કેસની માથે પચ્ચ આ ચપતાન ટાળીને
કાંઈ સળધ છે? આશ્ચર્ય! થોડા સમય પૂર્વ નેશનપરથી મળી આવેલી
પેલી કુમારીકાની લાશ આ બદમાસોજ અહીં લાવેલા હોય, એમ
જણાય છે પરંતુ એ કરીમબક્ષ કોણ છે, એ પ્રથમ જાણી લેવું
જોઈએ અને જરૂર તે મલીરના કેસ મળ્યું હોય જણવું હોય જોઈએ
વળી કરીમબક્ષ પોતાની ઝીના ગમમા ગુલામ જેવો બની જાય છે
એમા પચ્ચ કાંઈક ભેદ મમજાય છે આવતી કાલેજ હુ એ કરીમબક્ષને
સાધી કાઢીશ. અત્યારે તો આ બદમાસો હાથમાથી છુટ્ટી ન જાય,
તેની સલાળ રાખી રામગોપાલ, યુનીલાલ અને સવિતાગૌરીને કોઈ
પચ્ચ રીતે બચારી લેવા જોઈએ આવા અનેક વિચાર તરગોમા, અચ-
ડતો હરિસિંહ, બદમાસોને મહાર નીકળવાની રાહ જોતો, બાબુની
એક નાની ઝાડીમાં છુપાઈ ગયો ફેલ્લીકવારે ત મહાનગ્રાધી છ સાત
વ્યક્તિઓ બહાર આવી જેમા એક તો મહાદેવ અને સ્ત્રીજો સોતીલાલ
હતો. એ બન્નેની પાછળ એક ત્રીજો માણસ એવી ખુબીથી ચાલતો
હતો, કે તેનો ચહેરો હરિસિંહથી જોઈ શકાતો નહોતો, તો, પચ્ચ તેનો,
ક્યાંક જોએલો છે એમ તેની ચાલવાની દૃશ્ય પરથી હરિસિંહે અનુમાન
કરી લીધું બાકીના માણસો તો અપરિચિત હતા.

“ મહાદેવ સમજ કે હરિસિંહ આની પહોંચે અને આજે યુની-
લાલને સ્વધાંત પહોંચાડવામા આપણે નિર્જૂન નિવડીએ તો” બહાર
નીકળ્યા પછી મહાદેવ અને મોતીલાલની પાછળ ચાલતા માણસે મહા-
દેવને ઉદેશીને ક્યું ”

“તેમા શુ થયું? જો આજે આપણે આપણા કાર્યમા સફળ ન થઈએ, તો પણ યુનીલાલને સુખે જ પવા ન દેવો એ મારો નિશ્ચય છે. મેં આજે તેને મારા વિશ્વાસમા લઈ, શરાબનો સ્વાદ ચખાડ્યો છે અને હવિષ્યમા તેને આપણી શરાબી ટોળીનો સરાર મનાવવાનો મારો ઇરાદો છે ”

“શાબાશ મહાદેવ તું પણ બડો ચાલાક છે હા, પરંતુ યુનીલાલ અને અવિતા શુદ્ધિમા આવ્યા હશે અને તેને અમારી સાથે જોશે તો ફરીને તારો એ વિશ્વાસ નહિ કરે ”

“શુદ્ધિમા આવે એવો સંભવજ નથી છતાં કદાચ એમ થયું હોય, તો પણ યુનીલાલ જેવા ભોળા માણસને વિશ્વાસમા લેવો એ કામ મોટી વાત નથી ”

મહાદેવની નીચ વૃત્તિપર હરિમિંદને તિરસ્કાર આવ્યો. આવા બદમાશ અને ખુનીઓના ટોળામા મોતીલાલને જોઈ તેને ધણેજ ખેદ થયો. મોતીલાલને માટે તેને અનેક નર્ક વીતર્ક થવા લાગ્યા, હવે તે આણુદલાલના ખુની તરીકે મોતીલાલનેજ માનવા લાગ્યો, સઘળાએ જેવો બીજા ઝોરડામા પ્રવેશ કર્યો, તેવોજ હરિમિંદ પણ ધીમે પગલે તેની પાછળ ગયો. તે પાપીઆઓ પોતાનું કાર્ય પુરૂ કરે તે પહેલાં, પાપીઆઓ સચુર, તમારા પડછાયની માફક તમારી પાછળ ફરતો, હરિમિંદ તમારી પાછળજ છે, એમ કહેતાજ તેણે પિસ્તોલ ફેંડી, અને બીજા હાથે પોતાની લાલટેનની આપ દાખી પરંતુ અફસોસ! લાલટેનના પ્રકાશમા તેણે રામગોપાળને મોઢામા કુચો

મારેલો અને હાથપગ બાંધેલો અધર લટકતો જોયો. બદમાસો ગુમ થએલા જણાયા, હરિસિદના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ, ઓઝા માથી જવાનો બીજો કોઇ રસ્તો નહિ છતાં, તેઓ ક્યે રસ્તેથી પસાર થઇ ગયા, એ કોઇ સમજાય નહિ હવે હરિસિદે એક પળનો પણ વિશ્વસ નહિ કરતા, રામગોપાળ ! છુટો કર્યો, પરંતુ તે મરેલા હતો હરિસિદને આ બનાવથી ઘણું જ લાગી આવ્યું, તેણે પોતાની લાલટેન ના પ્રકાશથી આસપાસ જોયું તો કોઇપણ બદમાસ દ્રષ્ટીએ પડ્યો નહિ એક બાજુ ખુણામાં બે મનુ'સકૃતિ બેશુદ્ધ પડેલી જણાઇ, તે યુનીલાલ અને સવિતાગૌરીજ હતા હરિમિદ ત્યાં ગયો, જોયું તો તેનો શ્યામ ઘણું જ વચી ચાલી રહ્યો હતો, રામગોપાળની સ્થિતિ જોઇ જેમ ખેડ થયો, તેમ યુનીલાલ અને સવિતાગૌરીને જીવતા જણી તેને આનંદ થયો હવે તેને શુદ્ધિમાં આવવાની ત્યાં રાહ જોતો તે ત્યાં જ થોભ્યો અને ફરીને પણ આખું મકાન ફરી વળ્યો, પરંતુ પાપીઓનો પતો ન લાગ્યો ખરે બદમાસો પાંક જણાય છે વળી કોઇ જેથી શક્તિ ધરાવતા હોય એમ જણાય છે આ ઓરડામાંથી બહાર જવાનો બીજો કોઇ રસ્તો ન છતાં અને મારી ગમે તેટલી સાવચેતી છતાં, બદમાસો મારી આખા ધુળ નાખી ચાલ્યા ગયા, આ કામમાં ફોટો મળે એમ મને લાગતું નથી જ્યાં જાઉં છું ત્યાં મુશ્કેલીઓ જાઉં છું આજે આ બદમાસો મારા હાથમાંથી બે વખત છટકી ગયા છે આવા અનેક વિચાર તરંગોમાં અથડાતો હરિસિદ ઘણો સમય ત્યાં થોભ્યો, પરંતુ યુનીલાલ કે સવિતા બે માથી કોઇ શુદ્ધિમાં આવ્યું નહિ આથી રસ્તે કોઇ ગાડી જતી હોય તો તેમાં તેને એવીજ હાલતમાં તેમના મકાન પર લઇ જવાના ધરાદાથી હરિસિદ તે ઓરડાની બહાર આવ્યો, બહાર આવી જોયું તો સુર્યોદય

થવાને થોડોજ સમય બાપી હતો. રસ્તામા કોઇ મનુષ્ય કે ગાડીનો પગરવ સંભળાતો નહોતો હવે શું કરવું? આ લોકોને આવી-સ્થિતિ માં મારે કેવી રીતે લઇ જવા? એ વગેરે હરિસિંહના વિચારોનો અંત આવે તે પહેલાં એક રિન્ટોરીયા એ રસ્તેથી પસાર થઇ હરિસિંહે તે ગાડી દ્રાકનારને અદર બોલાવ્યો. ગાડીવાળો હરિસિંહને ઓળખતો હોવાની નેનાથી ના કહેવાઇ નહિ. તે અદર ગયો, હરિસિંહે અદર બેથુદ્ધ દાસના પડેલા યુની-લાઇ અને સવિતાઝોરીને તેમજ મૃત રામગોપાલનો ગાડીમાં બાવરા સુચના કરી. ગાડીવાળે હરિસિંહના હુકમનો તરતજ અમુલ્ય કર્યો, અને હુકમ મળતાં ગાડી ઉપડી કેટલીક વારે તે યુનીલાઇના મકાન પર જઇ પહોંચી ત્યાં જઇ હરિસિંહે બેથુ તો એક લાશ યુનીલાઇના મકાન પાસે પડેલી હતી, અને પેલી બિખારી બાઇ એ લાશની પાસે આસુ સારી રહી હતી. વાચક બધું સમજી ગયા હશે કે એ લાશ પેલા કાચમેનનીજ હતી, અને મરીયમ પોતાના ઉપકારીની એ દશા બોધ આસુ સારતી હતી. હરિસિંહ તેણીને કાંઈ પણ પુછે તે પહેલાં મરીયમે એ ઉદાર દીવના મુસલમાન કાચમેનના સળધમા બનેલી સર્વ હકીકત, તેમજ સુધાબને બદમાસોના લાશમાથી કેવી રીતે ઊઘડી એ સર્વ સવિસ્તર કહી સંભળાવ્યું. હરિસિંહે બદમાસોના મુખે સાલ-ળેલી વાતો સાંચે, મરીયમે જણાવેલી હકીકતોનું કેટલેક અંશે મળતાં પણ હોવાથી તેણીને વિશેષ પ્રશ્નો પુછવાની જરૂર બોધ નહિ તો પણ કરીમજાનના સળધમા તેણીની પાસેથી કેટલુંક જાણવાનું મળી શકશે એમ હરિસિંહે અનુમાન કરી લીધું. પરંતુ સમય ધણોજ વ્યતિત થયેલો હોવાથી એ સળધમા કાંઈ પણ પુછવાનું તેણીનો બીજું મુલાકાત ઉપર મુક્તવી ગયું. બહાર પડેલી મુસલમાન કાચમેનની, તેમજ

જાડીમાં પ્રવેશી રામગોપાલની લાશોને અદર લાઇ જવામાં આવી હરિ-
સિંહે ટેલીફોન દ્વારા પોલીસ સુપ્રેન્ટેન્ડેન્ટ અને ડોક્ટરને ત્યાં જોલાવી
સર્વ હકીકત જણાવી. ડોક્ટરે તપાસ કરી, દરેકનું પ્રાણહારક વિષથીજ
મૃત્યુ થયેલું જાહેર કર્યું. મુક્તાની માથાભરી સારવારથી થોડા સમયમાંજ
ચુનીલાલ અને મવિન્દ્રજી પુણ્ય શુદ્ધિમાં આગ્યા પરંતુ પોતાના
મકાનમાં બનેલા આ હત્યાકાંડથી ન મળતાં મરેલા હતા વળી તેઓની
સ્થિતિને હેવાલ હરિસિંહના રિપોર્ટમાં પણ આની મરેલો હતો
એટલે તેમના તરફથી વિશેષ અજવાળું પડવાની આશા નહોતી
મરીયમ અને ગુલાબની જુઓનીમાં પણ જોઈએ તેવા ખુલાશો મળ્યે
નહિ. આખરે કોરોનરે એક મત ઘડી, લાશોની વ્યવસ્થા કરવાની
મંજૂરી આપી અને સર્વ આજીવંતલાલના મકાન પર ગયાં

ગુલાબની નિર્દોષતા પુરવાર થતા છતાં ચુનીલાલે તેણીને
પોતાને ત્યાં રાખવાની સાફ ના પાડી.

સવિતા સમર્થા હોવાથી, અને પ્રસુતિ ગ્રહમાં જવાનો સમય
પણ નજીક આવેલો હોવાથી, એ સમયમાં ગુલાબ આપણને ધણી
ઉપયોગી થઈ પડશે, એવી ધણી બાબતો ચુનીલાલને સમજાવી,
ગુલાબને રજા ન આપવાનો મુક્તાએ ધણો આગ્રહ કર્યો પરંતુ આપણે
આમળના પ્રકરણમાં વાચ્યાં થયા છીએ તે પ્રમાણે મહાદેવે ગુલાબના
વિરૂદ્ધ જણાવેલી હકીકતો ખ્યાલમાં લઈ ચુનીલાલે મુક્તાનું કહેવું
ખ્યાનમાં નહીં લેતાં, બને તેટલી ત્વરાએ તેણીને પોતાનું મકાન છોડી
જવાનો હુકમ કર્યો, અને તેના જે કાંઈ પૈસા પોતાની પાસે નીકળતા
હતા, તે ગુલાબને આપી દીધા. ચુનીલાલના આ વર્તનથી સવિતા
અને મુક્તાને માફ તો લાગ્યું, પરંતુ તેઓ ચુનીલાલના સ્વર્ગારોહને

બરાબર જણાતા હોવાથી કાંઈ કાંઈ ફરીવાર પોલીસ શક્ય નહિ
નિરાશ થએલી ગુલાબ નિસ્તેજ વદને મરીયમને સાથે લઈ ત્યાંથી
બહાર નીકળી

પ્રકરણ ૯મું.

સકારામ પકડાયો.

ચુનીલાલને ઘેરથી નીકળી હરિસિંહ, ડોક્ટર અને પોલીસ
ઇન્સપેક્ટરને સાથે લઈ આશુફલાલના મકાન પર ગયો, ત્યાં આશુફ
લાલની લાશ તપાસી ડોક્ટરે પ્રાણુદારક વિપથીજ તેનું મૃત્યુ થવાનું
જણાવી, લાશને ઠેકાણે પાડવાનો મજુરી આપી આશુફલાલના
રેનેહીએને એ માટેની ખર્ચ આપવાનું એક પોલીસને જણાવી, સર્વ
ઉઠવાની તૈયારી કરતા હતા, એટલામાં પનમ પર પડેલા એક ડાગળ
પર હરિમિહની નજર પડી તેણે તરતજ તે ઉપાડી લીધો, અને
પોલીસ ઇન્સપેક્ટરના હાથમાં આપ્યો. ડાગળ ખોલતા માલુમ પડ્યું
કે તે આશુફલાલનું વીંસ હતું અને આ વીંસમાં આશુફલાલે પોતા
ની સ્વર્ણી મિલકત મોતીલાલને મળવાનું જણાવ્યું હતું. તેમાં ડોક્ટર
રતિનાલની સાક્ષી હતી. પોલીસ ઇન્સપેક્ટરે વાચીને તે હરિસિંહના
હાથમાં આપ્યું, હરિસિંહે તે વાચ્યું વાચનાજ તે અજબ થયો! કારણ
કે મુકતાએ એ મિલકત પોતાને મળેલી જણાવી હતી, જ્યારે વીંસ
મોતીલાલના નામનું હતું એટલે એ વીંસના સંગ્રહમાં મુકતા અને

(૬૭)

મોતીલાલ એ બન્ને વચ્ચે કાંઈ તકરાર થયેલી હોવી જોઈએ, અને તેના પગિણામેજ આ હત્યાકાંડ થયેલો હોવો જોઈએ, એવી થોડા સમય પહેલાં પોતે કરેલી કદમના ખરી પડી હવે કોઈપણ રીતે મોતીલાલને પાંડનો જોઈએ એમ હરિસિંહને લાગ્યું. એ ધારતો હતો કે, આશુદલાલના સખની વ્યવસ્થા કરવા જરૂર તે અહીં આવશે. અને તેજ વખતે હું તેને પકડી પાડીશ પરંતુ તેમા તે નિષ્ફળ ગયો, કારણ કે મોતીલાલ ત્યાં આજોજ નહિ યુનીલાલેજ આશુદલાલના સખની સંબંધી વ્યવસ્થા કરી, લાઆર, હતાશ બનેલો હરિમિંહ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર અને ડોક્ટરના આવી જવા પછી, કેટલીક વારે બહાર નીકળ્યો અને મોતીલાલના મકાન પર ગયો પરંતુ ત્યાં પણ તેનો પતો ન લાગ્યો. આથી હરિસિંહને એક બીજો વિચાર આવ્યો, કે તે પરબારે રમસાનમા ગયો હશે જેથી પોતે પણ રમસાનના ગયો, પરંતુ અહીં સોસાં પોનાના વડીલ બધુના અગ્નિ સસ્કાર વખતે પણ મોતીલાલ હાજર નહોતો ડોક્ટર ગિલાન, યુનિલાલ, અને બીજા રનેહી વર્ગ એક બાજુ વર્તુલાકાગમા બેઠેલા હતા, એકાદ બે આપ્તજને આશુદલાલના સખને બરિમજુત કરવામા રોકાયેલા હતા, હરિસિંહ દિલ્લે પ્રથા અનુસાર લોકિક કરી, ત્યાંથી ત્વરિત પાઝો ફર્યો કેટલેક દુર જવા પછી, મરીયમનો તેને મેળાપ થયો તેણી અત્યારે આ તરફ શા માટે જતી હશે? એવા વિચારમા હરિસિંહ તેણીને કાંઈ પુછવાનું કરતો હતો, એટલામાજ તે બોલી ઉઠી

“ હરિમિંહ, મારું નિવાસ સ્થાન આજ છે દિવસે બીજા માગી રાત્રે અમે માતા પુત્ર સામે દેખાતાં માયોના નિવાસ સ્થાનમા સુધ

રહીએ છીએ થોડા સમય પહેલાં મેં તમોને આ તરફ જતા જોયા હતા, અને તમો ત્યાં શા માટે જાઓ છો, એ પણ મારા જાણવામાં આવી ગયું હતું હરિસિંહ તમો મોતીલાલ માટેજ ત્યાં ગયા હતા પરંતુ તે નિર્દોષ છે અત્યારે તે બદમાસોના બંધનમાં છે, અને એથીજ તે પોતાના વડીલ બધુની અત્યેષ્ટિ ક્રિયા વખતે હાજરી આપી શક્યા નથી સભાજનો, બાહ્ય દ્રશ્યથી જુલાવામાં પડી, મોતીલાલને પકડવાનું ઉતાવળે સાહસ ન કરતા નહિતો પરિણામ ઉલટુંજ આવશે તમો બદમાસોએ પાચરેલી પ્રપચ જાળમાં ફસાએલા હોવાથી, તમોને મોતીલાલ અને મુકતાજ દોષિત જણાય છે પરંતુ ખરી રીતે એ બંને નિર્દોષ છે હરિસિંહ, જો દ્રષ્ટિબિંદુ ચુક્યા તો ખરા ખુનીનો પતો મેળવવાનું તમારા માટે મુશ્કેલ થઈ પડશે, અને નાહક નિર્દોષ માર્યા જશે

" શુ મોતીલાલ નિર્દોષ છે? એવા કાંઈ તારી પાસે પૂરાવા છે? "

હરિસિંહે પુછ્યું "

"હા છે હમણાજ તમે તમાગ વેશમાં ઘટનો ફેરફાર કરી, કનાકોટની પાછળ આવેલા એક પુરાણા ખડિયરમાં જાઓ, ત્યાં તમોને મોતીલાલની નિર્દોષતાનો પુરાવો મળી શકશે જો કે અત્યાર સુધીમાં હું કેટલીક બાતમીઓ મેળવી શકી છું, પરંતુ એ કહેવાનો અત્યારે અવકાશ નથી, કારણ કે મોતીલાલને જે સ્થળે બંધ કરવામાં આવેલ છે, ત્યાંથી રતિલાલ વગેરે અહીંથી જાય તે પહેલાં છુટો કરવાની ધણીજ જરૂર છે, અને તમારે પણ મેં કંઈ તે સ્થળે ત્વરિત પહોંચી જવાની અગત્યતા છે કારણ કે ત્યાંથી તમોને કેટલુંક જાણવાનું મળશે એટલુંજ નહિ પરંતુ ભોળા મનુષ્યોની ભોળાઇનો લાભ લેતા કેટલાક બદમાસોનો પણ ભોટો થશે વળી કાળીદાસ અગાધથી

ત્યા પહેાંચી ગએલો હોવાથી, ત્યાની બાતમી મેળવવાનું કે એ બદ માસોને પકડવાનું મુશ્કેલ નહિ પડે ત્યાનું કાર્ય પતાવી, ફરીને તમો મને આ સ્થળેજ મળજો, તે વખતે હું તમોને મલીરવાળા કેસને લગતી ફેટલીક ખેળરો આપરા ઉપરાત, આશ્વસ્તાવના ખુનીના સખધમા પણ ફેટલુંક અજવાળું પાડીશ પરંતુ તે પહેલા મોનીલાન કે મુક્તા ને પકડવાનું સહજ પણ સાહસ કરતા નહિ, નહિતો કાર્ય બગડી જશે” મરીયમે સવળું દુઢામા મખમલી દીધું

મરીયમની ચાલાકી માટે હરિમિહને પુર્ણ વિશ્વાસ હતો, તેણે મરીયમનું સવળું કહેવું કબુલ કર્યું, અને તેણીનાથી છુટો પડ્યો, ઘેર જવા પછી હરિમિહ પોતાને જરૂર મેષતા સાધતો સાથે ભણ, મરીયમે જણાવેલા સ્થળે જવા નીકળ્યો આ વખતે તેણે પગમી પોશાક પહેરેલો હતો, અને ચહેરામા પણ એવો અજળ ફેરફાર કરી દીધેલો હતો, કે ગમે તેવો તેના પરિચયવાળો માણસ પણ ભાગ્યેજ તેને ઓળખી શકે થાડીજ વારમા ને કનાકાટની પાછળ ફેટલેક દુર આવેના ખડિયર પાસે આવી પહોંચ્યો. હરિમિહે દુરથી જોયું તો એક મનુષ્યાકાર તે ખડિયરની આસપાસ ફરતો જણાયો ને કાંઈ ઓળખતો હોય એમ તેના વર્તન પરથી જણાતું હતું દુરથી હરિમિહે તેને ઓળખી લીધો, તે કાગીદાસજ હતા ફેટલીકારે કાગીદાસ અદર ગયો અને હરિમિહે પણ ધીમે પગલે તે ખડિયરમા પ્રવેશ કર્યો તેમા ત્રણ જણ કાંઈ વાતચિત કરતા, તેની દ્રષ્ટિએ પડવા હરિમિહે આ વખતે એવો પોશાક ધારણ કર્યો હતો, અને ચહેરામા પણ એટલો બધો ફેરફાર કરેલો હતો, કે કાંઈ તેને ઓળખી શકે તેમ નહોતું આગળ જતા તેને જણાયું કે ત્રણ મનુષ્યો પૈકી એક તો મોતીલાલ, બીજો

કાળીદાસ, અને ત્રીજો એક પદ્માણુ બહુચી જેવો જણાતો હતો. તેઓ શું કરતા હતા, તેનું અનુમાન કરતા ચાલાક હરિમિહને વાગ લાગી નહિ, તેણે એક યુક્તિ શોધી કાઢી કાળીદાસ પોતાનો સમિત હતો એટલે, ત્યાં પહોંચતાજ તેણે પ્રશ્ન કર્યો, કાળીદાસ નામનો કોઈ મહત્થ અદિયા છે કે?”

“હા હા, પધારો પધારો, કેમ શું કામ છે? માફજ નામ કાળીદાસ” એમ કહી હરિમિહના ચહેરા સામું જોયા કર્યું અને કેટલીક વારે તે પોતાના હિપકારી પુરૂષને ઝાળખી ચક્ર્યો.

“એમ કે! ત્યારે તો માફ આગમન આ સ્થળે શા માટે ગયું છે એ આપના જણવામાં આવીજ ગયું હશે,” કાળીદાસે પોતાને ઝાળખ્યો છે કે નહિ તે જણવાના હેતુથી હરિમિહે પ્રશ્ન કર્યો.

“કેમ નહિ, આપને મારા મિત્રે અહીં મોકલ્યા છે, ખરૂં કે નહિ?” કાળીદાસ જણે હરિમિહનો ભાવ જણી ગયો હોય તેમ જોલ્યો.

“હા, બરાબર છે.”

“અને આપને મારા આ મિત્રની જરૂર છે એજ કે બીજી કાંઈ?”

“હા બરાબર એમજ છે, ત્યારે હવે વિશેષ ખુલાસો કરવાની કાંઈ પથ જરૂર નથી, હું ધારૂં છું કે મહાદેવે તમને સઘળું સમજાવ્યું હશે.”

“હા જી મઘળું મારા જણવામાં છે, આ સમશેરખાનનું કામ પુરું થયા પછી તમારૂં કામ હાથમાં નહિથું.” કાળીદાસે પેલા પદ્માણુ તરફ આગળી બતાવતા કહ્યું.

‘તમારા મિત્ર આજ કે’” હરિમિહે મોતીલાલ જેવા જણાતા શખ્સ તરફ આગળી બતાવતા કહ્યું.

હરિસિંહે પોતાના મિત્રને મોતીલાલજી માંની લીધો છે, મારે તેનો સંદેહ દૂર કરવો જોઈએ એવી ઇચ્છાથી કાળીદાસે કહ્યું

“હા, અને તેઓનું નામ સકારામ છે, તેઓ ઘણા બાહોશ અને બહુક લૈરવના ઉપામક છે. બહુક લૈરવની સહાયતાથી તે એકની બે નોટો બનાવી શકે છે ગરીબોનેજ મદદ કરવી એ માગ મિત્રનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. અત્યાર સુધીમા એઓએ અનેક ગરીબોને તાલેવત બનાવી દીધા છે પણ જાણો ડોના આ જમાનો કેવો છે? સાર કરનારને જયને બદલે જોડાજ મળે છે મારા મિત્રની આટલી ઉદારતા છતાં કેટલાક નીચ લોકો તેને સંદેહ ઇચ્છા અથવા એવાજ બીજા અલકારોથી અલકૃત કરે છે તો પણ એ ઉદાર મિત્ર એજ હલકાં લોકોના બોલોને ન ગણકારતા પોતાનું કાર્ય તંત્ર ચાલુજ રાખ્યું છે, અને જે કાંઈ આવે છે તેને પોતાના ઉદાર હાથે આશ્રય આપતાજ રહે છે, અને અહીં આવનારાઓ સપુર્ણ સતોષ સાથે મારા મિત્રને આર્શિવાદ આપતા પાછા ફરે છે હમણાં પણ એજ પ્રયોગ ચાલી રહ્યો છે આ સમશેરખાન સાહેબ અહીં વેપાર અર્થે આવ્યા છે, પણ તેઓ પોતાને ગરીબ જણાવે છે, ચાગ ચાગ વખત માગ મિત્રે દશ દશ રૂપિયાની નોટો ડગલ બનાવી આપી છે. આજે કાંઈ યૈસા ની વધારે જરૂર હશે એટલે એ સાહેબ પાંચસોની નોટ લાવેલા છે જેનો પ્રયોગ ચાલુ છે પરિણામ આપ થોડા સમયમાજ જોઈ શકશે ”

કાળીદાસે સકારામની ઓળખાણ કરાવવા ઉપરાંત તેના ધંધાનું પણ વિગદર્શન કરાવી દીધું

હરિસિંહ અજબ થયો, જેને પોતે મોતીલાલ ધાર્યો હતો, તે તો તેના ચહેરાને મળતો કાંઈ અન્ય પુરૂષ છે, એ જાણી મોતી

લાલ પર શક લઇ જવા માટે તેને પશ્ચાત્તાપ થયો મરીયમની શીખામણુ તેને યાદ આવી, મોતીના ને પકડવામા ઉનાવળ ન કરી એ ડીકળ થયુ છે, એમ તેને લાગ્યુ મુજ્તાના મકાનમા રાત્રે જોયેલા તે સકાગમજ હાલો જોડ્યો, મોતીના ન બિનકલ નિર્દોષ છે. એ વગેરે હવે તેને સમજાયુ સકાગમને કાષ્ઠપણુ રીને આજ પકડવા જોઇએ ખરે ખુની તેજ છે, અને તે નહિ હોય, તો પણ ખરા ખુનીનો પતો તેના મારફતે મળી શકશે પણ એકદમ સાહમ કરવુ વ્યાજખી નથી કારણ કે કાળીદાસે સઘળી ગોઠવણુ કરી હોય, એમ જણાય છે આવા અનેક વિચારો કરી હરિસિંહે યુક્તિ પુરવક સકાગમને પકડવાનો નિશ્ચય કર્યો તે કાળીદાસ તરફ ફરીને બોલ્યો

‘હોય ભાઇ, એ તો એમજ ચાલે, મામને મોઢે કાષ્ઠ ગરણુ બધાય છે? હાથીની પાછળ વણા કુતરા ભત્ત્યા ફરે છે અને રાગને પાછળથી મર્વે કાષ્ઠ ગાળો ભાડે છે પણ તથી થઇ શુ ગયુ? મને પણ સમજેગ્યાનના જેવુ જ કામ પડયુ છે, અને એથીજ માર અહીં આ આવવુ થયુ છે”

હરિસિંહના આ શબ્દો સાલગતાજ મકારામ કે જે પોતાના કાર્યમા મશગુલ હતો અને બન્ને વચ્ચે થતી વાનચીત શાન્ત ચિન સાલળી ગ્લો હતો ને બોલી ઉઠ્યો, “ધણી ખુશીયી, સાહેબ આ મકાન તમારુજ છે, સેવક તમાર કામ કરવાને તમયાર છે”

“ મોટા મહેગ્યાની સાહેબ, પહેલા આપનુ કામ કરી લો પછીથી આ સેવકના પર કૃપા કરજો ” હરિસિંહે ઉપકાર માનતા કહ્યું

“ બસ, હવે આ કાર્ય પુર થયું ” એમ કહેતાજ તેના હાથમા ફૂમ જેવું કાષ્ઠ હતું અને જે સગડીપર તપાવી રહ્યો હતો તે પકાણુના હાથમા આપતા કહ્યું “ આપ જરા બાળુના ઓરડામા બેસો પછી બરાબર ટાઇમ પર તે બોલજો ”

સમશેરખાન ફૂમ પોતાના હાથમા લઇ બાળુના ઓરડામા આવ્યો ગયો

કાળીદાસે આપણા પગખી શેડને એક ખુરશી કાઢી બાપી અને શેડ માઢેબ ઓગડામા ચારે તરફ દ્રષ્ટિ ફેરવતા ખુરશી પર બેસી ગયા. કાળીદાસ અને સકારામ ત્યા પડેલા બધા મામાન લઇ અંદર ગયા ત્યા તેઓએ કેટલીક ગુપ્ત વાતો કરી પછી લગભગ અરધા કલાકે કાળીદાસ બહાર આવ્યો તે ખુશી થએલો જણાતો હતો પહેલા તે બાળુના ઓરડામા કે ન્યા સમશેરખાનને બેસાડવામા આવ્યો હતો ત્ય ગયો તેની સાથે પણ કેટલીક ગુપ્ત વાતો કરી બહાર આવ્યો અને હરિસિંહ પાસે બેઠો હાલ તગ્ન થોડો સમય પોતાની સાથે કાષ્ઠ પણ વાત ચીત નહિ કરવાની ગુપ્ત ઇશારત તેણે હરિસિંહને કરી દીધી, થોડીજ વારમા સકારામ પણ એક હાથમા બળતી સગડી અને બીજા હાથમા એક ફૂમ જેવું કાષ્ઠ લઇને ત્યા દાખલ થયો. સગડીને નીચે મુકી દીધી અને તેના પર પેલી ફૂમ ફેરવતો કાષ્ઠ મત્ર બોલતો હોય તેમ હેઠ ફફડાવવા લાગ્યો, હરિસિંહને તેની આ ચેષ્ટાથી હમવું આવ્યું પણ તે બહાર દેખાડ્યું નહિ, કેટલીકવારે એ ક્રિયા પુરી થઇ અને તે હરિસિંહ તરફ ફરીને બોલ્યો, “ ઝેંજી હવે આપની શી ઇચ્છા છે ”

(૧૦૪)

“એ બારદાનના સટામા એ લાખ રૂપિયા ગુમાવ્યા છે નાદારીમા જવા મારો બિલકુલ વિચાર નથી. બુઝો કે મારી પામે એક લાખ તો છે, પણ તેથી કાંઈ કરજ પુરૂ બરપાઈ થઈ શકે નહિ અને પુરૂ બરપાઈ કર્યા શિવાય આગરૂ જળનાથ નેમ નથી તો કપા કરી મારી એ મીલકતને બમણી બનાવી આપજા તો આપનો મોટો ઉપકાર થશે હું જ્યારે લાચાર બની ગયો ત્યારે મહાદેવે મને તમારી પાસે મોકલ્યો છે” હરિસિંહે મવળુ બનાવી પણ મકારામને રૂચતું કહી મલળાવ્યું.

“વિશ્વાસ રાખો, સઘળું સારૂ થશે ’ સકારામે આશ્વાસન આપવા માડ્યું.

બુઝો સાહેબ હું ધણા દેશો ફર્યો છું, અનુભવ પણ ધણો લીધો છે, મને દેવ અને દેવીઓ ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે પણ આજકાલ જ્યાં જ્યાં નજર ફેંકીએ ત્રીએ, ત્યાં ત્યાં ધર્મ દોગીએજ નજરે પડે છે એટલે જ્યાં સુધી મારી ખાત્રી ન થાય ત્યાં સુધી માત્ર તમારા બોનવા પરજ વિશ્વાસ રાખવો એ મારૂં કામ નથી પહેલા આ પાચસોની નોટ લ્યો અને તેના પર તમારો પ્રયોગ ચલાવો, જે તેમા મને સતોષ મળશે, અને કાંઈ મત્વના જણાશે, તો પત્રી હું વિચાર કરીશ” પાચસો પી નોટ પાપીઓ પચારી ન જાય એવા હેતુથી હરિસિંહે લાખી લાલચ આપી.

સકારામ હરિમિલની જળમા ફસાયો, લાખ રૂપિયા મેળવવા ની લાલચમા લપટાયો, અને પહેલા પાચસોની નોટમા સતોષજ આપવો એમ તેણે નિશ્ચય કર્યો. કાગણુ કે જો તેમ ન કરે તો આવો મોટો

શિકાર હાથથી છટકી જશે એમ તેને લાગ્યું, અને તેથી તેણે હરિ સિંહની તમામ સરતો કચુલ કરી હરિસિંહે તગતજ પોતાના ખિમા માથી પાચસોનો નોટ કાઢી આપી, સકારામે તે લીધી પેલી ફૂમ તેણે ખોલી નાખી તેમા એક કાચ અને કામળ હતો તે પછુ બહાર કાઢ્યા અને ફરીને પહેલા કાચ તેના પર હરિમિંહે આપેલી પાચસોની નોટ અને તેના પર બીજી કામળ એમ ગોઠવ્યા પછી ફૂમને આમળની માફક બધ કરી દીધી. સગડીમા ગુગળ અને એવાજ બીજા મુગધી પદાર્થો નાખીને કુમાડો કર્યો, તેના પર પહેલા ફૂમ ફેગવા લાગ્યો, અરધા કલાક એ ક્રિયા ચાલી પછી તેણે એ ફૂમ હરિસિંહના હાથ મા આપી, અને ખોલ્યો “હવે અરધા કલાક પછી એને તમારા હાથ થી ખોલજો, એટલા વખતમા હું અદ્દ તેને લગતી બીજી ક્રિયા કરી હમણા આવુ છુ ” એમ કહી ચાલ્યો ગયો કાળીત્રમ અને હરિમિંહ પરસ્પર મુજબા હસ્યા કાળીદાસે ધીમેથી હરિસિંહને કહ્યુ, હું તમને શોધવા માટે આજુદલાલના મકાનમા આવ્યો હતો આ લોકોથી તમે જે વખત છેતરાયા છો, અને ફરીને તેની શોધ કરવા તમો આજુદ લાલના મકાનમા ગયા છો એવી ખબર મને મળી હતી એટલે હું તમારી પાછળ આવ્યો હતો. પરંતુ તમારો પતો ન લાગતા આ લોકો અહીંથી નાસી ન જાય તેની સલાહ રાખવા અને પ્રમજ મળે તો પકડવાના ધરાદાથી હું પાછો ફર્યો, પણ એટલામા તમો આવી ગયા એ ઠીકજ થયુ આજુદલાલનુ ખુન કરનાર જોકે સકારામ નથી, તો પણ એ ખુનના સબધમા તે સધળુ જાણે છે, તેને પકડવાની મે સધળી ગોઠવણ અમાઈથી કરી રાખી છે, મારે કિતાવળે સાહસ ન કરતા સમય જોઇને કામ લેજો નહિ તો બદમાશો હાથમાથી છટકી

(૧૦૬)

જશે થોડા સમય પછી એક માણસ ઘરેણાનો દાળડો લખતે અહીં આવશે, સકારામ તે દાગીના પર ઝપિઆ ઉપાડેલા છે એવું જણાવશે, અને એ પૈસા આપવા માટે સકારામ તમનેજ ફસાવશે તમે તે કબુલ કરજો, અને પછી દાગીના સોનીને ત્યાં બતાવવા નિમીત્તે, તેને તમે તમારા પેલા જાણીતા સોની પાસે લઇ જાવો, એટલે વગર મહેનતે તમે એ બદમાશોને પકડી શકશો તમેએ આપેલી લાલચમા એ સંપુર્ણ લલચાચો હોવાથી, તમારી સાથે તે જરૂર આવશે, અને તમારા લાભ ફાવશે, લાલચમા લપટાએલા પાપીએ, તમારી પાસેથી મોટી રકમ ઉચાપત કરવાની આશાએ, તમારી પાચસોની નોટ બમણી કરીને આપવા ધાધુ છે તમે તો પાચસો કમાયા છો પણ એ લોકો ગરીબોના ગળા કેવી રીતે કરે છે, તેનો પ્રત્યક્ષ દાખલો હમણાજ હું તમોને બતાવીશ પેલો પકાણુ જે બાબુના ઓરડામા બેઠો છે તેની પાચસોની નોટ ડગલ કરવા ફ્રમમા દાખલ કરી છે, પણ તે મોટી રકમ હોવાથી અને તે બે ચાર વખત લલચાએલા હોવાથી કાળભેરવે તે નોટને પોતાના પ્રચડ અગ્નિથી બાળી નાખી છે સકારામનો વિચાર તમારા અહીંથી જવા પછી એ પકાણુને પસાર કરવાનો હતો, પરંતુ મે કાંઈ જુદીજ ગોઠવણ કરી છે પકાણુને ઉલટું જ મમજવ્યુ છે, એટલે આ પાપીઓના ધધાને લગતું સંબળુ હમણાજ તમારા અનુભવમા આવી જશે. પણ જો જો માહસ ન કરતા શાંતિથી કામ લેજો, નહિ તો મારી સંઘળી ગોઠવણ ધુળમા મળી જશે કાળીદાસે કહ્યું

“નહિ. કાળીદાસ તેમ નહિ થશે, આજે તે મારા કાર્કમા ધણી ગંદ કરી છે હવે જરૂર હું ખુનીનો પતો મેળવી શકીશ, એમ મને લાગે છે” હરિસિંહે જવાબ આપ્યો

વાત અહીંજ અટકી કારણ કે એટલામા સકારામ ત્યાં આવી પહોંચ્યો, હજુ તે હરિસિંહને કાંઈ પણ કહે, તે પહેલાં પેલો પઠાણ બાબુના ઓરડામાંથી દેડતો આવ્યો અને માથુ કુટતો, કૂમને નીચે ફેંકતો બોલ્યો, “યા અલ્લાહ મારડાલા?” ઇસને મેરી પાચસે રૂપિયેકી નોટ ચુગલી.”

“કમ, કેમ, ખા સાહેબ શુ થયું?” કાળીદાસે ટીકાગ મારતા કહ્યું પેલો પઠાણ કાંઈ પણ જવાબ આપે તે પહેલાં સકારામ વચ્ચે જ બોલી ઉઠ્યો,

“અફસોસ! હજુજ અવળું થયું તમને ટાઇમ આપવામા મારી ભુલ થઇ, અને તમે પણ જરા ઉતાવળ કરી ધારવા કરતાં ગરમી સહજ વધારે લાગી અને તેને લીધે નોટ બળી મઇ,

“તમારી એ ફીલસુફી જવાદો અને મને મારા નાણા પાછા આપો.” પઠાણ પોતાના નિશ્ચયને વળગી રહ્યો.”

“નાણા પાછા મેળવવા હોય તો આવતી કાલે તેના કરતા મોટી નોટ લાવજો, એટલે જાનતો હિસ્સો તેમાંથી મળી જશે મારી પાસે તો એક પાઇ પણ નથી, જે તો પરોપકારાર્થેજ તમારા જેવાનું કામ કરવાનું સ્વીકાર્યું છે માફી મને આમા કાંઈ લાભ નથી મે તો તમને પહેલેથીજ મના કરી હતી, અને અનિષ્ઠમા નહિ હોય તો બળી જશે, એમ પણ કહ્યું હતું છતાં તમોએ બ્યારે અત્યાચાર કર્યો ત્યારેજ મે તમારું એ કામ હાથમા લીધું. જલ્દની આદા સર્વ કોઇને હોય છે ડોક્ટર દવા આપે છે, તે કાંઈ દગ્દીના મરણ માટે નહિ પણ તેને આરામ થાય એવા હેતુથીજ તેમ મે તમારું હીન સમજી

તે કહ્યું, પણ તમારા ભવિષ્ય મદ, તેમા હુ શુ કરું જુઓ, હમણા આ શેઠની નોટ પણ આ ફૂમમા રાખેલી છે, અને જો તેનાં પણ ભવિષ્ય તમારા જેવાજ હશે, તો તેને પણ તમારી માફક પોક મુકવી પડશે.” એમ કહેતા તેણે હરિસિંહના હાથમાથી ફૂમ લઇ લીધી, અને ફરીને તે સગડી પર ધરી, કાઢક ધીમેથી બોલતો હોય, તેમ હોઠ ફફડાવવા લાગ્યો. પાત્ર મીનીટ પછી ફરીને તે ફૂમ હરિસિંહના હાથમા આપી અને બોલવા કહ્યું હરિસિંહે તે બોલી તો તેમા બે નોટો હતી, હરિસિંહ અજબ થયો, આ કેમ બન્યું? તેના વિચારમા ઘડીભર તે કાળીદાસના મિત્ર સાચુ જોઇ રહ્યો.

“સાહેબ, આપનુ ભાવિ ઝાંઝકે સારૂ દેખાય છે કારણકે પહેલાં પ્રયોગ કાઢતો પણ તમારી માફક પાર ઉતર્યો નથી. હુ ધારૂ છુ કે તમારા દરેક પાસા સવળા પડવાના.” કેટલીક વારે સકારાત્મે કહ્યું.

“ફૂમ, જોયુ સાહેબ, હવે તો તમોને ખાત્રી થઇ ના?” કાળીદાસે કટાક્ષમાજ કહ્યું.”

“હા દોસ્ત હવે મારી ખાત્રી થઇ અને લાગે છે કે મારૂ કાર્ય તમાગથી સિદ્ધ થશે ખરૂ ” હરિસિંહે પણ તેવાજ ભાવથી કહ્યું અને પેલી બન્ને નોટો થડે પેટે અને ઢાવકે મોઢે પોતાના ગજવામા સેરવી દીધી.

સમશેરખાનનો પિતો છિછળા આવ્યો, અને તે સકારાત્મે મારવાનુ કરતો હતો પરનુ હરિસિંહે સમજીને તેને શાન્ત પાડ્યો અને તમારી નોટ તમને પાત્રી મળી જશે એમ સુચવનારી સલાહ કરી, તેનો હાથ દબાવ્યો, ચતુર પડાણ સમજી ગયો અને શાન્ત થયો.

કેટલીક વારે એક બીજો માણસ તે ઝોરકામા દાખલ થયો. તેના હાથમા એક દામડો અને નાની ચોપડી હતી, દાખલ થતાજ તેણે સકોષ સકારામને કહ્યું સકારામ તમારા વાયદાનો છેડો આવતો નથી, અને મને પૈસાની ધણીજ જરૂર છે કતિા મને પૈસા આપો, યાતો આ તમારા દાગીના વેચવાની મને મંજૂરી આપો હવે મારાથી વધારે દિવસો ચોભાય તેમ નથી આજનો વાયદો પણ તમારે ખાલી મથો ગમે તેમ કરી આજે મને પૈસા આપો, નહિ તો પરિણામ સાફ નહિ આવે

સકારામ જાણે તે શખ્સને જોઇને ગભરાયો હોય, અને મુશ્કેલ પર પૈસા ન આપીશકવાર્યા શરૂમાતો હોય, એવો ભાવ કરીને તે શખ્સ તરફ દયાઈ દ્રષ્ટિથી જોઇ રહ્યો

“કેમ મુખ રક્ષા! મારા શબ્દો આપે સાબળ્યા તો દરોજ ?”
તે શખ્સે પુનઃ કોધમાજ કહ્યું

“હા ભાઇ, તમારા શબ્દો મેં ગંગાપર સાબળ્યા છે પણ શુ કરે, ગમે તેટલી તજનીજ કરવા છતાં પણ હું પૈસાની જોગવાઈ કરી શક્યો નથી, કૃપા કરી જેમ આટલા દિવસ કાઢ્યા, તેમ બે દિવસ બીજા પણ કાઢી નાખો, હું તેટલા સમયમા જરૂર પૈસાની જોગવાઈ કરી લઇશ

“ના, હવે તેમ નહિ બને, વારવાર તમે એવાજ જવાબો આપો છો, આજે હું પૈસા લીધા સિવાય પાછો વળનાર નથી. સમજ્યા ? જો તમાગી પાસે પૈસા ન હોય તો દાગીના વહેંચી નાખવાની મને મંજૂરી આપો કોઇ પણ રીતે આજે મારો છુટકો ચલોજ જોઇએ”

“સાહેબ, તમારા એક હજાર રૂપિયા માટે મારા બે હજાર પાચસેના દાગીના જતા કરું એ કેમ બને’ લીધેલી રકમ કરતા બમણી કીમતના દાગીના મે તમને આપ્યા છે, વ્યાજ પણ સારૂં આપુ છું. છતાં તમે મને આ રીતે મતાવો કે એ હીક નથી થતું દાગીના વેચવા જતા તેની પોણી કીમત પણ નહિ આવે કૃપા કરી બે દીવસ ની મુદત આપો, હું મને ત્યાંથી લઈને તમારા પૈસા ભરપાઈ કરીશ” મહારામે પોતાનો પાઠ પુરેપુરો બજાવ્યો.

“હું તમને એક વખત કહી ચુક્યો કે, મારે આજેને આજેજ પૈસા જોઈએ કાંઈ પણ રીતે તમે મને મેળવી આપો” આવનાર શબ્દો પણ પોતાના નિશ્ચયને વળગી રહેવામાં જીદ બતાવી.

આસાક હરિસિંહ તરતજ ચેતી ગયો કે, આ સવળી પોતાને કસાવવાનીજ યુક્તિઓ છે કાળીદાસે તેને કેટલુંક પહેલું સમજાવેલું હોવાથી અને પાળીએને પકડવાની યુક્તિ અનાયાસે હાથ આવેલી હોવાથી સમય જોવાનું કામ નથી, એવા નિશ્ચય કરીને આવનાર શબ્દો તરફ ફરીને બોલ્યો.

“શંક હવે એકાદ બે દીવસમાં શું ખાટું મોળું થવાનું હતું તે બિચારો લાચાર છે, ત્યારેજ તમારા આટલા કાવાવાલા કરે છે નહિ તો તમારા આટલા શબ્દો સાંભળે ખરો કે? વળી તમારી પાસે તમેએ ધીરેલી રકમ કરતા બમણી કીમતના માલ છે”

“માલ છે તેને શું બાપી આવે? અમારાથી તે કાંઈ વેચવા જવાય છે? અને શું અમારી આજરૂના કઠાકટીના સમયમાં બે દિવસની

રાહ જોઇને એસી રહેવાય છે તમને જો તેની દયા આવતી હોય તો તમેજ આપો અને આ દાગીના તમેજ લઇ જાઓ ' હરિસિંહને પીગ-જેલો જાણી તે શબ્દે કહ્યું પરંતુ તેને ક્યા ખચર હતી કે તે પીગજેલો તેમા તેનો પોતાનોજ સ્વાર્થ હતા, અને વગર વાધે પોલીસને સ્વાધીન કરવાનો સહેલો અને સગવડનો જોખો હતો હરિસિંહ એજ પ્રશ્ન ની રાહ જોતો તે તગતજ જોની ઉડ્યો, એટલે શું! તમે એમ કહેવા માગો છો કે, દાગીના ઉપર તેને કાંઈ પૈમા આપશેજ નહિ' "

પણ હું ક્યા નાં કહું છું, ત્યારે તમેજ આપોની.

"તમારા કેટલા રૂપિયા નીકળે છે"

"બાજ સુદા તેરમોને આમ્રે ચશે."

"વારૂ, તમો મારી સાથે આવો, અહીં મારી સાથે નેટલા રૂપિયા નથી હમણા મારી પાસે ફક્ત હજાર રૂપિયા છે પણ તે એક લેણદારને આપવાના છે, એટલે તેમાથી એક પાંચ પણ માગથી આપી સકાય નહિ. ઘેર આવો તો તમાગ બાજ સુદા ચુકતે કરી આપુ, અને મારા આ મિત્રને તમારા રૂપિમાથી બચાવુ ' રખે સદા રામ એ હજારની નોટો આપી પતાવવાનું કહી દે એવી ઇચ્છાથી હરિ સિંહે કાંઈ જુદીજ દમથી વાત કરી પોને દેવાદાર છે, એમ સમજામ ને પહેલા જણાવ્યું હતું તેથી મકારામને તેના શબ્દો પર વિશ્વાસ ખેડો અને તેની સાથે જવા તૈયાર થયો

મધળા ઉડ્યા, પહેલો પકાણુ પણ તેની પાછળ આવ્યો ધારવા પ્રમાણે કામ પાર ઉતરણુ જાણી, કાળીદાસ અને પેલા બે મુઝમા હસ્યા કાળીદાસનું હસવું કાંઈક વિચીત્ર હતું, કારણ કે તે હરિસિંહ ની ચુકિતથી દમજ થઇ ગયો હતો

(૧૧૨)

કેટલેક દુર ગયા પછી એક સોનીની દુકાન પાસે હરિસિંહ ભિભો રહ્યો, અને સકારામ તરફ કરીને બોલ્યો સકારામ તમે તમારા દાગીના તો ઓળખી લીઓ ભાઈ લાવ્યા છે, તે તમારાજ છે કે બુલ્લથી તેઓ કાઢી બીજના તો નથી લાવ્યા ના !

“નહિ સાહેબ એજ દાબડો અને એજ દાગીના ” સકારામે જોયા વગર જવામ આપ્યો

“તો પણ તપામવામા આપણુ શુ જાય છે ચાલો આ સોની ની દુકાનમા તેનો તોલ પણ કરાવી લઇએ અને દાગીના પણ તપામી લઇએ બનશે તો હુ ત્યાંથીજ પછસાની ભેગવાઇ કરી લઇશ કારણુ કે સોની મારો ઓળખીતો છે એમ કહી દાબડો પોતાના હાથમા લઇને સોનીની દુકાન તરફ ચાલવા માડ્યુ સોની હરિસિંહની પીછણુ વાળો હતો, હરિસિંહને જોતાજ સોની ચેતી ગયો કે, ડીટિકરીવ સાહેબ આજે પોતાનો વેશ બદલી કાઢી બદમામને યુક્તિથી પકડી લાવ્યા છે અને તેને કાઢ વાકમા લેવાની ઇચ્છાથીજ અહી આગ્યા છે હરિમિહે પેલા દાગીનાનો દાબડો સોનીની હાથમા આપતા કહ્યું, “પરશોતમ ભાઈ આ જરા દાગીના તોળી જુઓની”

“હા લાવો સાહેબ, એમ કહેતાજ પરશોતમે તે દાગીનાનો દાબડો પોતાની પાસે લીધો, અને તેમથી એક સોનાના તોડાની જોડી બહાર કાઢી બારીકાથી જોતા લાગ્યો

“સાહેબ, આ તોડાને જરા તારી જોઈ ? ” કેટલીકવારે કાઢ વિચાર આવતા પરશોતમ ભાઈએ કહ્યું

(૧૧૩)

“હા, હા, તાવી જુઓની,” સકારામે વચ્ચાળ કહ્યું. કારણ કે તેની ખાત્રીજ હતી કે ગમે તેટલું તાવવા છતાં તે સોનુજ રહેવાનું.

પરસોતમ બાઇએ તરતજ તે આગ પર મુક્યો અને ધમધુ ચર ચઇ, ટાઇમ પુરો થતા તેના કસ લીધો કસ બરાબર હતો, છતાં કાશુ જાણે શાથી પરસોતમબાઇનું દીલ સોનુ કહેવામાં ના કચુલ કરતું હતું, ફરીને તેણે હરિસિંહને પ્રશ્ન કર્યો “સાહેબ જો તમારી ઇચ્છા હોય તો આ તોડના એક આકડને કાપી નાખુ.”

“હા, હા, એમાં વળી પુછોછો શાના, તમને જરાપણ શક જેવું લાગે તો તેની બરાબર તપાસ કરો, દરેક જાતની ખાતરી કરવી એ તમારું કામ છે પાછળથી કાઇ પણ વાધો પડશે તો હું તમનેજ પકડીશ ”

“ નારે સાહેબ, એવો ખોટો જોખમ હું મારે માથે શામાટે લઉં? હમણાજ તેને કાપી જોઉં છું ” એમ કહેતાજ તેના પર કાનસ ફરવા લાગી અને થોડીજ વારમાં તેના બે કટકા થઇ ગયા પરસોતમ બાઇએ તે કટકા હરિસિંહના હાથમાં આપ્યા.

“પરસોતમ, બાઇ? સોનુ તો સો ટ્યુનું લાગે છેના શું ? એના પર મારે આ લાકડાને પૈસા ધીરવાના છે તો કેટલા રૂપિયા આપુ?”

“સાહેબ એ બાબતમાં તો રામચાલની સલાહ લ્યો તો ડીક કારણ કે આવા કામમાં તેની કાઇક વધારે નજર પડે છે”

“એમ, હાલે, તમારી ઇચ્છા હાથ તે તેને પણ અહીં જ બે
લાવી લઇએ. મહેંગાની કરી તમારા છોકરાને જ બેસાવવા મોકલ્યો
હું વળી આ લોકોને સાથે લઇને ત્યાં મુઘી ક્યા જાઉં ”

“વાર, બેસો, હરિલાલ, જા મમલાલને બેસાવી લાવ” પરશો
તમે પોતાના એક નોકરને હુકમ કર્યો.

“પણ રામલાલ અત્યારે ઘેર નહિ હોય તો?” છોકરે સામે
પ્રશ્ન કર્યો

“ઘેલો દેખાય છે રામલાલ નહિ હોય” તો તેના બાપ તો હશે
ના? જા જલદી જા, જે કાંઈ હોય તેને બેસાવી લાવ ” પરશોતમ
બાપએ પોતાની બાવામા નોકરને સમજાવી દીધો.

નોકર પરશોતમનો બાવાર્થ સમજી ગયો, તે એકમ ત્યાંથી
દોડ્યો, અને થોડીજ વારમા ત્રણ ચાર પોલીસો સાથે ત્યાં દાખલ
થયો અને બોલ્યો, સાહેબ રામલાલ તો હતા નહિ પણ આ તેમના
બાપને મારી સાથે તેડી લાવ્યો છું ” છોકરાનું બોલવું પુરૂ થાય તે
પહેલાં તો હરિમિહે પોતાની બનાવટી દાઢી અને પગથી સાફ દુર
કર્યો અને પોલીસ તરફ ફરીને બોલ્યો, “આ બદમાસોને લઇ જાઓ
અને મારો બીજો હુકમ મળતા મુઘી પોલીસ એટ ઉપર તમારા પહેરા
તમે મારો.”

“હે કાશ્ય હરિસિંહા” એવા ઉદ્ગારો સકારામના મુખમાથી નીકળી
પડ્યા તે નાસવાનું કરતો હતો, પરંતુ તે પહેલાં તો પોલીસના માથું
સોંપે તેને મુસ્કેટાટ બાધી લીધો પછાણને પણ પોલીસો બાધવાનું કરતા

(૧૧૫)

હતા, પરંતુ હરિસિંહે તેઓને તેમ કરતા અટકાવ્યા, કાળીદાસને પણ પોતાની સાથે રાખ્યો, અને ને બદમાસો તરફ ફરીને બોલ્યો “કેમ લુચ્ચાઓ એ વખત તો હાથમાથી છટકી ગયા હતા, પણ હવે કેવી રીતે છટકા છો તે જોઈશું, જાઓ એ બદમાસોને લઈ જાઓ, હું હમણાજ ત્યાં આવી પહોંચુ છું અને ચાલેથી એ પાપીઓની ખબર લઉં છું.”

પોલીસો ગયા, હરિસિંહે પોતાના ખીસામાંથી પાંચસોની એક નોટ બહાર કાઢી અને તે પકાણુના હાથમાં આપી કહ્યું “જુઓ આ સાહેબ ફરીને આવી ખેડી લાગ્યેલા બદમાસોના કાથે ફસાતા ના થોડામાં સતોષ માની તમારી મુડીમાંથીજ કાઢી બની શકે તે ધંધો કરો, નહિ તો આ કંગાળી શહેરમાં તમે ગરીબ માણસ નાહકે માર્યા જશો.”

“મેટા ઉપકાર થયો સાહેબ, જો તમે ન હોત તો આ બદમાસો મારી આખી જાદગીની કમાણી હનન કરી જાત, ખુદ તમારે ભલુ કરે.” એમ કહેતાજ પકાણે ત્યાંથી ચાલતી પકડી, અને ફેટલીક વારે પગશોતમ ભાંધ સાથે આડી અવળી વાતો કરી હરિસિંહ પણ કાળીદાસ સાથે પથે પડ્યો.

ફેટલેક દુર ગયા પછી હરિસિંહને કાંઈક વિચાર આવતા કાળીદાસને પુછ્યું કાળીદાસ હું આગલી રાતે ખડિયરમાં ગયો હતો, અને એ બદમાસો મારા હાથમાંથી છટકી ગયા હતા, એ તારા જાણવામાં ક્યાંથી આવ્યું?”

“હું પણ તે વખતે ત્યાંજ હતો.” કાળીદાસે જવાબ આપ્યો.

(૧૧૬)

“ત્યારે મેં તને કેમ જોયો નહિ?”

“હું એ વખતે જીવન સમા હતા”

“ચુનીલાલના ઘરમાં પણ તું તેઓની સાથે જ હતો”

“નહિ, એ લોકો એવા કાર્મમાં મને માથે લેતા જ નથી” કાળી દાસે કહ્યું

“તો પણ તારા જાણવામાં તો એ સઘળું આજુબ દશે”
હરિસિંહે પ્રશ્ન કર્યો.

“હા, મરીયમના મુખેથી સઘળો વૃતાંત મેં સાંભળ્યો હતો”
કાળીદાસે જવાબ આપ્યો

“શું મરીયમ પાસે તું ગયો હતો?”

“હા, અને ત્યાંથી જ મને તમે આજુદલાલના મકાન પર
ગયા છે એવા ખબર મળ્યા હતા”

“તું ત્યાં શા માટે ગયો હતો,?”

“આ સઘળી ખબર આપવા અને જાહેરમાં પહોંચાવવા આ
સારો લાગ છે એમ જણાવવા?”

“વારૂ, આ ટોળીમાં કેટલા માણસો છે, એ તું જાણે છે?”

“હા, સારી રીતે જાણુ છું.”

“તેમના દરેકને તું જાણે છે?”

“દરેકને તો નહિ, પરંતુ તેમના મુખ્ય માણસોને તો અવશ્ય
જાણખુ છું” સાંભળવા પ્રમાણે તેઓની ટોળીમાં વીશેક માણસો છે.

“તેમના મુખીઓના તામ શુ છે”

“તેમના મુખીઓ ત્રણ જે એક તો દમણ પકડ્યો તે સકા રામ, જે પાતાને મોતીલાલ તરીકે ઓળખાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે, અને તે અનેક વખત તેમના દા યો કે જ્યારે તમે પણ અત્યાર સુધી તેને મોતીલાલજી ધારતા હતા તો પછી બીજાને માટે તો પુછવુ જ શુ તેને અહેરો પણ બરાબર મોતીલાલને મળેના જ છે. તે પાપીએ એક વખત મુકતાનુ ખુન કરાવે પણ પ્રયત્ન કર્યો હતો, પરંતુ તેનુ એ કૃત્ય મારા જાણવામા આવી ગયેલુ હોવાથી, તેમા તે દાઓ નહોતો, અનેક મનુષ્યોના પૈસાની વાનગ્યે એ પાપીએ સોઢી પીધા છે એ મારા જાણવામા પાછળથી આવ્યુ છે આજે તો તે કોણ જાણે કેમ હસાયો બીજો મહાદેવ, તેને તો તમે સારી રીતે જાણો છો અને ત્રીજો ડોક્ટર રતિલાલ”

હે! કોણુ ડોક્ટર રતિલાલ? એ પણ આ લોકોની સાથે છે”
હરિસિંહે આશ્ચર્ય પામતા પુછ્યુ

“હા સાહેબ એ બ્રહ્મા બચ કર માણસ છે એ જે આહે તે પોતાના મેસમેરીઝમના બળે કરી શકે છ તેનાથી તમોને પણ સાવચેત રહેવ ની જાગમણ કર શુ” કાળીદાસ કહ્યુ

“શુ તે મેસમેરીઝમ જાણે છે”

“હા તેનાથી જહુ સાવચેત રહેવાનુ છે એના જેવો નીચ કૃતદંતી, અને પાપી આ દુનિયામા બીજો કોઇ નહિ હશે એક બિચારા ગરીબ આશ્વિનુને દશ રૂપિયા જેવી નગાલી રકમ સારૂ હસાવેા હતો

(૧૧૮)

“ અફસોસ રતિલાલ આટલો બધો નીચ છે એતો મેં આજેજ બપુ પછી કાળીદાસ, રતિલાલ પાસે પૈસો તો છે છતાં આવ્યા નીચ કૃત્યો કેમ કરતો હશે? ” હરિસિંહે પ્રશ્ન કર્યો

“ હરિસિંહ, રતિલાલને યેમાદાર ધારવામાં તમારી ભુલ થાય છે માત્ર ઉપરના ડોળ દમામથી એવી કંપના કરવી બાજબી નથી હા, એક સમય એવો હતો, પણ હાલમાં તેની સ્થિતિ ઘણી તમ છે, અને તેને એની સ્થિતિમાં લાવનાર મહાદેવ છે ”

“ એમ કેમ? ”

“ મહાદેવની એી કેસરનો રતિલાલ સાથે આડો વહેવાર હતો, અને તેમાં મહાદેવ પણ સામેલ હતો એ પાપીઆએ પોતાના હાથેજ તેણીને રતિલાલના હાથમાં સોંપી હતી અને તે પાપી પત્નિએ રતિલાલને ખેરવામાં કાંઈ બાકી ગઈ નહોતી ત્યારે રતિલાલની સ્થિતિ તમ જણાઈ, ત્યારે એ પિશાચીણી રતિલાલ અને મહાદેવ બન્ને ને છોડી કાણુ જાણે કયા પમાર થઈ ગઈ સાલગવા પ્રમાણે સુદર રાત્રને ફસાવનાર પણ એજ હતી, રતિલાલ આ સંબંધ તેણીની પાસે થીજ શીખ્યો છે, અને મહાદેવને પણ એટલા માટેજ પોતાની પાસે રાખ્યો છે કેસરને માટે એ લોકોએ ઘણી તપાસ કરી પરંતુ કાંઈ પતો લાગ્યો નહિ, કાણુ જાણે શાથી એ કેમજ જીવતી છે. ત્યાં સુધી પોતાને બચ હોવાનું જણાવે છે ”

“ હા હવે બરાબર અમમ્મય છે, તારી કંપના ખરી છે સુદર રાત્રને ફસાવનાર એજ પાપણી હોવી જોઈએ, અને રતિલાલનો તેમાં હાથ હોવ તો એમાં કાંઈ પણ સક જણે નથી, કારણ કે પૈસાની

નાનએ નેમ કરવાને તેણીને રતિનાયેજ ફરજ પાડી હેય વખતે તેના બચનુ ગરણુ પણ તેજ હોય ”

“હા, કદાચ એમ હોય તો તેમા કાંઈ નવાઈ નથી કારણુ કે ગતિશાસને પૈમાડી તમી તે વખતથીજ ચાલી આવે છે, છતાં એ એવો ચાલાક છે કે પોતાની સ્થિતિનુ કાબડે પણ જ્ઞાન ન થાય, એવી રીતે પોતાનો દમામ જાળના રાખ્યો કે ધનમા, નોકર ચાકર, ગાડી, ઘોડા, સર્વ આગળના જેવુજ રાખ્યુ છે જો કે હાલમા તેની પેદાશ એટલી નથી તો પણ તેનુ ખરચ ચાલે તેટલુ પેદા કરી લે છે વખમા તો તેઓએ બનાવડી નોટો બનાવવાનુ ચાલુ કયુ હતુ પરંતુ તેમા તે નાસીપાસ થયો, એટલે એ ધધો હાથ લીધો છે તેની એકરી ચપળા પણ તેના જેવીજ ચાલાક છે

“હિ તેઓએ નોટો બનાવવાનો ધધો હાથ લીધો હતો કે? હરિ સિંહે આશ્ચર્ય પામતા પુછ્યુ

હા, પણ તેમા તે નાસીપાસ થયો કેટલીક નોટોના બડલો હજુ પણ ધણુ કરી તેના ગુપ્ત સ્થળમા પડેલા હશે

“તે માટે વળી કાંઈ નવુ ગુપ્ત સ્થળ સોધી કાઢ્યું હતું કે શુ ?”

“હા, તેને માટે તેઓએ બાણુદલાલના રસાયનવાળા ઓર ઝાની પાસામાજ આવેલી એક ગુપ્ત કોટડી પસંદ કરી હતી, અને મને ખાત્રી છે કે હજુ પણ કેટલીક નોટો ત્યાં હશે ”

“શુ રસાયન વાળા ઓરઝમા એક ગુપ્ત કોટડી છે ?”

“ હા ”

“ એતો હુ જાણુનો પણ નહિ હતો ”

“ અને તે જાણવામા આવે તેની પણ નથી, માત્ર અનુભવીજ તે મેળવી શકે બાકી અનુભવો તો માથુ કુટીને મરી જાય તો પણ પનો લાગેજ નહિ એવી ખુમીથી એ કોટડીનુ કામ કરેલુ છે ”

“ એમ છે કે ”

“ હા, પણ સાહેબ મે આ સમજુ તમોને સાચા દિલથી મારા મિત્ર સમજીને કહ્યુ છે જો, જો, વળી કાંઈ મારા પર આક્રમ ના લાવતા ”

“ કાળીદાસ એ શું બોલો છો, મારી ઇચ્છાથીજ તમો એ લોકો સાથે જોડાયા છો, અને દરેક વખતે મને મારા કાર્યમા મદદ કરો છો તેનો બદલો હુ તેવો આપીશ, એની તમો કલ્પના પણ કેમ કરો છો? જો તમને સપડાવવાની મારી ઇચ્છાજ હેત તો આજે મકારામની સાથેજ મોકલી દીધા હોત, પણ નહિ હુ તમોને મારા એક મિત્ર અને સાગ્રીત ગણુ છુ વળી તમો દરેક વખતે મને સત્ય હકીકતજ કહો છો એટલે મારો તમારા પર સંપુર્ણ વિશ્વાસ છે અને તમો ખરાબ નિષ્ઠાથી એ લોકો સાથે જાળેલા નથી, એ પણ મારા જાણવામા છે અને કદાચ તમારા સ્વાર્થ માટે તમો તેવુ કરો અને મુન્હેગાર ડરો તો પણ તમને બચાવી લેવા એ હુ મારી ફરજ સમજુ છુ અનેક વખતે મે તમારો બચાવ કરેલો છે, એ તમો કયા નથી જાણતા ”

“ અને એટલા માટે તો હુ સમજુ ખુલા દીલે તમારી પાસે સત્યજ કહુ છુ ના? તો પણ તમારા જેવા ચાલાક ડિટકટીવનો ભય લાગે એમા આશ્ચર્ય જેવુ મથી ”

(૧૨૧)

“ તમે બેઢિકર રહો, મારા તરફથી તમોને સહજ પણ બચ થવા નહિ પામે, હા પણ એ નોટો કાણ તૈયાર કરવું હતું ? રતિલાલ પોતે જ કે ? ”

“ નહિ એક સ્ત્રી ”

“ હે સ્ત્રી ? ”

‘ હા, પણ એ નોટો બનાવતી વખતે તે બિચારી બેથુંક રહેતી હતી, રતિલાલ તેના પર મેસમેરીઝમ કરીને બેથુંક બનાવી દેતો અને એવીજ હાલતમાં તે સમગ્ર તૈયાર કરતી.

“ એ શું ! બેથુંક હાલતમાં એ સમગ્ર શી રીતે કરી શકતી ? ”

“ હરિસિંહ મારી પણ મશ્કરી કે તમારા જોવો મશ્કર ડિઝેક્ટીવથી એ વાત અજાણી હોય ખરી કે ? ”

“ હા, હું ખરેખર કહું છું, આજે હું એ તમારા મોઢાથી પહેલું જ સાબળું છું ”

“ એ હું ન માનું ખેર, રતિલાલ મેસમેરીઝમ કરતો એટલે તે સ્ત્રી તેને આધિન થઈ જતી અને રતિલાલ તેણીની પ્રાસેથી ધ્વજ મુજબ કામ લેતો, ”

“ આશ્ચર્ય, આજે આ વળી તમે નવું જ સંજ્ઞાવ્યું અને મારા કાર્યમાં કેટલુંક અજવાળું પાડ્યું કાળીદાસ અને હાલે છે કે આજુદલાલનું ખુન કરનાર પણ વખતે એજ સ્ત્રી હોય ”

(૧૨૨)

“ ચોક્કસ કહેવાય નહિ તો પણ જાણે પક્કડએકા પાપીઓ પાસેથી એ સળધી ફેટકુંક જાણી સકાશે. ”

“ હા, પણ એક બાબત તો હું તમને પુછતાંજ સુધી ગયો. ”
હરિસિંહને કાંઈ વિચાર આવતા એકાએક બોલી ઉઠ્યો

“ એ શું વળા? ”

“ ફક્તનવાળા કોરડામં. ગુપ્ત કાટડી હોવાનું તમે જણાવ્યું તે મને ખતાવી સંકરે? ”

“ મેં તે જોઈ નથી. સકારામ પાસેથી જે કાંઈ સાબળ્યું હતું, એજ મેં તો જણાવ્યું છે બાપું એ વખતે હું એ લોકોની સાથે સામેલ નહોતો. આપની કપાથી કેદમાંથી છુટ્યો, અને આપે આજ્ઞા કરી ત્યારથી તેની સાથે જોડાયો, અને તેમાં સંબળા કોરડાનાં યુક્તિથી જાણી લીધા. ”

“ વાહ કાંઈ નહિ, કેસર હાલમાં ક્યાં છે? એ સળધી તમે કાંઈ છુપી તપાસ ચલાવી છે? ”

“ જોકે ખાત્રીથી કહી શકાય તેમ નથી, પણ મારો એક મિત્ર મહંમદ મંચરખીર ગયો હતો, તે કહેતો હતો કે કેસર જેવી એક સ્ત્રી કોડીઆની હોસ્પિટલમાં તેણે જોઈ હતી પણ તેણીનું નાંક કપાએલું હતું, એટલે બગબગ એણખી શકાય તેમ નહોતું, કેસર હશે એવી તેની કલ્પનાજ માત્ર હતી. તો પણ મેં એ કેસર છે કે નહિ તે જાણી લેવા આવતી કાલે મંચરખીર જવાનો મિથલ કર્યો છે એટલે ત્યાં ગયા પછી મને જે જણાશે તે હું તમને જણાવીશ જે કેસરનો

પતો લાગી જાય તો જુદા મુનને સવલત શ્રેષ્ઠ મળી જાય, ખરો ખુની પકડાઈ જાય, એમા કાંઈ પણ શક નથી. ”

‘ મને મધ્ય એમજ લાગે છે તમે, મરૂર સુવર્ણ કાલે મગરપીર જળો, અને પાછી ખખર લાવજો ” એમ કહેતો હરિસિંહ તેનાથી જુદો પડ્યો. કાળીદાસ અંગે તર્ક વિતર્ક કરતો, પોતાના ધર તરફ ફર્યો, રસ્તામા મહાદેવ તેને સામે મસ્તો પરંતુ તેણે કાળીદાસ સાથે કંઈ પણ વાત કરી નહિ. તે સીધા ત્યાંથી પસાર થઈ ગયો. કાળીદાસે ખજીજીને જો ચારે પોકારો કર્યા, પરંતુ તેણે કશું મળ્યું નહોતું. કાળીદાસને શક હતુંપણ થયો નહોતો એણે અમારી વાત સાંભળી હશે રતિલાલ ધણે દુર મળ્યું છે એ તેનાથી અગવડ પડેલા. ખુનનેના શોધી પીધેલા રતિલાલ પોતાના પર આ મહાદેવના સમજવાથી કાંઈ આકૃતિ નહિ લાવે, એવો જાય થયો. અમે એવા અનેક વિચારો તેના હૃદયમાંથી પસાર થઈ ગયા. પરંતુ બીજી પળે હરિસિંહની દિશાત બરી આસાડીનો ખાસ થયો, અમે એવા મહાદેવ નરના આશય તમે મને કેળવેલા જાય નથી, મહાદેવ અને રતિલાલ જન્મ મારે છે, એમ મન વાળી તેણે પોતાનો રસ્તો કાપવા માંડ્યો. શોડીજ વારમાં તે પોતાના મકાને જઈ પહોંચ્યો.

પ્રકરણ ૧૦મું.

શરાબી પતિ અને સાધવી પત્નિ

હારને એક વખત આશ્રમ આપ્યો કે તે જીદગીનો ગળે ચોટ્યો સમજવો એ તો મનરની પક્ક સમજવી મદિગ મનરના જીડયામા જે સપડાયો તેને તો પીપમા છુડી મરેજ છુટકો, એ તો વળગ્યો કે છુટતોજ નથી. આપણા યુનીલાલના સબધમા પણ એમજ બન્યુ ધીમે ધીમે શરાબીઓની સોળતથી તે અઠ મ શરાબી બની ગયો હતો, ઝાઝમા પુર મહાદેવે લધાની જગ્યાએ પોતાનીજ ટોળીના એક માણ્ય સને ઝાઝવી દીધો હતો અને તે પણ શરાબીજ હતો, એટલે યુનીલાલને ધરમા પણ શરાબ મળતો, આથી સમય જતા યુનીલાલ જ મરે શરાબી બની ગયો હતો તે એટલે સુધી કે તે ધરમા પણ ધણોજ થોડો સમય રહેતો સવિતા સગર્બા હતી, તેની પ્રસુતીનો સમય નજીક હતો અને સવિતા વારવાર એ માટેનો કાષ બદોળસ્ત કરવાનુ કહેતી મુકના પણ ધણુ સમજવતી, પગુ યુનીલાલ તેની સહજ પણ દરકાર કરતો નહિ આપો દિવસ પોતાના શરાબી દોસ્તો સાથે ફરવામા અને રાત્રે મહાદેવે લધાની જગ્યાએ રાખેલા માણ્યસની માથે મદિરામા મરન રહેવામાજ પોતાનો સમય બ્યતિત કરતો હતો. દુકામા યુનીલાલ એ નવા રાખેલા નોકર સાથે મિત્રના જેવોજ વરતાવ કરતો હતો હાલમા તેઓ એક નવું મડળ સ્થાપવાની ઝાડવણમા હતા. એટલે યુનીલાલને એક ધડીની પણ પુરસદ મળતી નહોતી નવા નવા મેગ્ગરે મેળવવામા અને મડળના નિયમે ધડવામા યુનીલાલનો આપો દિવસ પસાર થઇ

જતો ઝોશીસના કામમા પશુ તે જોઈએ તેવું ધ્યાન આપતો નહોતો પતિના વર્તનમા અચાનક આટલો બધો ફેરફાર થએલો જોઈ સવિતાને બહુ બાગી આવતું, પરંતુ એમ થવાનું ખરું કારણ શું છે તે તેણી અણપિ જાણી શકી નહોતી યુનીલાલ અત્યારે પોતાના નવા નોકરની સાથે ઢિપર કાંઈ વાતચીતમા મુથાયો હતો જ્યારે નીચે ફાવિના એક આરામ ચેરપર કાંઈ ઉંડા વિચારમા ખડેલી હતી. અચાનક તેણીના હૃદયમા ન સહન થઈ શકે તેવો એક આઘાત થયો તેણીએ તેને અપશુકન માની લીધું, અને તે ખરું હતું કારણ કે શુદ્ધાતમા આવી પડનાર આપતને પ્રથમથીજ નિગમી શકે છે, તેમ એ માધવીને વિશેષ વિપતિનું ચિન્હ જણાઈ ગયું હતું એકાએક તેની નજર આગળ એક ભયંકર દેખાવ ખડો થયો જાણે કે યુનીલાલ શરાબીઓની સાથે શરાબમા મસગુલ થએલો છે, તેના સોળતીઓ તેને તેવીજ હાલતમા ઝોશીસમા જવાની સુચના કરી ગયા છે, આ દ્રશ્ય જોઈ દુઃખી થએલી સવિતા મનમાજ બેઠવા માગી કેટલો બધો અનથ ! કેવો અધર્મ ! હરિ ! હરિ ! આ હું શું જોઉં છું ! એક ઉત્તમ વ્યક્તિ સત્તાન મદિરાનો ભક્ત ! અફસોસ ! નાથ ! આ તમને શું સુઝ્યું ? પ્રભુ ! માસ ભાગ્યમા આવી ભયંકરતા જોવાનું જ સરખાએલું હોય, અર ! માસ નાથ ખરેખર શરાબી બની ગયા હોય, તો એ દ્રશ્ય બતાવવા પડેલાજ અને તારી પાસે ખેંચી લેજો આટલું બોલતાજ તે ભુમ્મી પરબ્ધએત ઢળી પડી, કુદરતી નિયમ-એવો છે કે દુઃખી અને આપતિમા સપડાએલા મનુષ્યો પર નિદ્રા પોતાનું પ્રબળ અદ્ભુત રીતે મથાવી શકે છે, તેમ આ સવિતાને નિદ્રાએ એકદમ સપડાવી. વિચારે વાયુની મીઠી ભેફીમા ભરમાએલું મગજ પરવશ પડી ગયું, પશુ હજી મનના તરંગો પર

જુઓમા મનાસ કરવાને તૈયાર થાય, તે પહેલાં તેણીએ એક દુરવસ્ત્ર બોધુ નેમ્મ તેણીએ શુ બોધુ? બાલુ ચુનીલાલ આરથવ્યરથ હાલનઆ એકા ખાતો પોતાની એણીસમા ઉમે છે, ખેલીસો તેને હાથુત કરી બહાર કાઢવાની કોશીસ કરી ગયા છે, શરાબની ધુનમા ચુનીલાલ અપશબ્દો બોલે છે આ દેખાવ બેઇ સવિતા એકદમ વીસ પાડી ઉઠી, નાથ, નાથ, આ શુ? તમારા જેવા વિદાન નરને આ બને છે કે? જોહાં આ હુ શુ લેઉ છુ? આટલુ બોલી તે રડવા લાગી ચુનીલાલ ઉપરજ હતો પરતુ તે પોતાના કથ મા ચુંથાએલો હતો. સવિતાના રડવાનો અવાજ તેના કાને અચકચો છતાં તેને કાંઈ પરવા કરી નહિ, પરતુ મુકતા કે જે ધરના કામકાજમા રોકાયેલી હતી. તે એકદમ ત્યા દોડતી આવી અને સવિતાને આશ્વાસન આપતા બોલી, “માતા, આશુ? રડો છો શા માટે?”

“મુકતા” શુ કહુ મને તો કમ કંઈ અશુભ સ્વપ્નનો આવલો, કાલુ બલે વિધાનાએ ભાવિમા શુ લખ્યુ છે. જીનીના લેખ મિથ્યા તો ચવાનાજ નહીં પણ મન ધેલુ છે, મારા મનનુ સમાધાન કરમા નો હુ પ્રલો પ્રયત્ન કરે છુ પરલુ ચિતાની ચિત્ત એકાદીજ તરી, શુકમ? મને તો તારા પિતાના સળકમા કાંઈક દાગમા કંઈ પ્રાગે છે. મને જેતાનો સામે આત્મદથી પરિમત કરતી એ નાચની મુક્તિ કમા અને આજે મને દેખી ગેહ કટાણુ કરી, મને તરછોડતી એ હુમ્મ મુદ્રા કમા, મારા તરફ આઠસો ભધાં સિરસકરો જરા વાર ધરમા બેસતા તરી, મમરી સામે બિલકુલ વાત કરતા તરી, મુકતા મારા નશીબમા શુ લખ્યું હશે?” સવિતાએ આંસુ છુછતા છુછતા કહ્યું.

(૧૬૬)

“માતા તમે નાહક ફિકર કરો છો, ચિંતામાં ને ચિંતામાં તમે શરીરને સુકાવી નાખ્યું, બુઝાઈ ગઈ તમારા ચહેરાની લાલ્લીએ ગ્લાનિનો જગ્યા લીધી છે તમે તો કલ્પનાના ઘોડા દોડાવી દિલને અમથુ નાખી કરો છો તમે કાંઈ જાણ્યા શિવાય. ફિકરમાં ને ફિકરમાં મુકાયાજ કરશો, તો તમારું શરીર બગડશે” મુક્તાએ ધીરજ આપતી કહ્યું.

“મુક્તા” કુ સમજ્યું છું, મારા મનનું મમાધાન કરવાનો પણ પ્રયત્ન કરે છું, પરંતુ મારી નજર આગળ કેવા કેવી દ્રશ્યો ખડા થાય છે તેની કલ્પના તને કરાંથી થાય” સંચિતાએ રડતી રડતા કહ્યું

“માતા આમ રડવાથી કાંઈ આપણા સક્રમે જતા રહેવાના છે, તમે આમ રડશો તો મારી ધીરજ કેમ રહેશે, હું તમારે આશ્રયે પડી છું, મને માતા કહેવાનો તમેએ અધિકાર આપ્યો છે, જો તમેજ આશ્રમ કરશો તો મારે શરિંગ મારે હું ખ કોણું સાર્જગશે” મુક્તાથી પણ રડી જવાયું

“રહ નહિ બેટા, તું મારી દાકિરીજ છે, તાગ ખુલ્લું પગલાથી મને કાપક આશા છે

“અમે એથી તો આપને કહ્યું છું કે આપ ચિંતાને પરહરો ને એક કુદરમાં વાળેડુ છે કે સગર્જાં કીએ ચિંતાથી બને તેટલું દુર રહેવું, ચિંતાથી મર્જાપાત જવાના ધણા દાખલાઓ બન્યા છે, વળી પ્રસુતી ગ્રહમાં જવાનો સમય પણ નજીક આવ્યો છે એટલે જો એ સમયમાં આપ ચિંતામગ્ન રહે તો એનું શું પરિણામ આવશે” મુક્તા એ વચ્ચેજ કહ્યું

આ પ્રમાણે વાતચીત ચાલે છે, એટલામાં યુનીવાલ કપડા પહેરી પેલા નવા નોકર સાથે નીચે ઉતર્યો અને બોલ્યો, “સવિતા હું બહાર જઈ છું, વાળુ માટે મારી રાહ જોતા નહિ મને આજે ખાવાની રૂચી નથી.”

“નાથ, આજે બહાર નહિ જાઓ તો નહિજ ચાલે, આજે મારા શરીરને જરા ઠીક નથી ” સવિતાએ યુનીવાલને રોકવા પ્રયત્ન કરવા માડ્યો.

“બહુ જરૂરના કામ માટે હું ઉતાવળથી જવા નીકળ્યો છું મારે દમણજી જવું જોઈએ મારા સિવાય ચાલે તેમ નથી, પ્રસુતીના સમય માટે તો મેં પ્રથમથીજ તને સમજવી દીધું છે મુકતા અહીં છે એ સર્વ જોડવણું કરી ચકરો ’

“તો પણ તમારી હાજરી હોય

“હું સમજી છું, પણ મારે મારા સિવાય ચાલે તેમ નથી ” યુનીવાલે સવિતાને બોલતી અટકાવી બેપરવાઈથી કહ્યું

“નાથ, મારી આવી સ્થિતિ જોવા છતાં તમોને જરા પણ દયા નથી આવતી! પ્રાણેશ વખતે મારો

“તારો દેહાત માય, એવો તને લાય છે કેમ? માફી છે, તું અમથી તર્ક વિતર્ક ચલાવી તારા જીવને ત્રાસ દે છે, અને બીજાને પણ દુઃખી કરે છે, જા ધરમા જા.” સવિતાનો હેતુ સમજીને જા યુનીવાલે દુઃકામજી પતાવ્યું

યુનીવાલના આ જવાબથી સવિતાને ઘણુંજ માફ લાગ્યું તે રડતા રડતા બોલી, “પ્રાણેશ, પહેલાં આપનો મારા પર કેદનો પ્રેમ

હતો અવાજમાં કેટલું માધુર્ય હતું. મારી માથે બોલતી વખતે આપના દરેક શબ્દોમાં કેટલો પ્રેમ અને કૌતુક દેખાતા હતા નાથ, આજે હું તેનો લોપ મચેલો જોઈ છું. હવે તો જાણે મારાથી ત્રાસીજ ગયા હો. એવુંજ આપના બોલવા પરથી જણાય છે નાથ, આવો મનન ફેર ફાર થવાનું કાંઈ કારણ.” બોલતા બોલતા સવિતાની આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યા.

‘ તારી સાથે વાત કરવી એ વધુ અઘરું કામ છે હું તને કેટલો વખત કહું કે તારા ઉપર મારો પહેલા જેવો અને જેટલો પ્રેમ હતો તેવો હજી પણ છે હવે એ ટામસા છેડી મ્મ ઉપર જ મને સમય નથી ” એમ કહેતોજ યુનીલાલ સવિતાના પ્રત્યુત્તરની પરવા નહિ કરતા ત્યાંથી બહાર નીકળ્યો.

અફસોસ! એ કલશાગી હિંદુસ્તાન! તારા સેકરો સેવકોને મદિરા મોહી રહી છે! યુનીલાલ જેવા વિદ્વાન અને ઉત્સાહી યુવકોને સુરા સતાવી ગઈ છે! તારા લાખો સનાતોને દારૂ દબાર્યા રહ્યો છે! એ! પ્રભુ! દીન દયાળ, પતિત પાવન તું મદિગના મોહમાંથી સુરાના સકળમાંથી દારૂની જળમાંથી તાડીના ફાસામાંથી હિંદીઓને બચાવ! બચાવ !!

યુનીલાલના જવા પછી કેટલીકવારે મુક્તા પેલા નવા નોકર તરફ ડોળા ધુરંધારતી બોલી, “ લુચ્ચા, બ મારા, આ સધળું તારુંજ કારસ્થાન છે તારા અહીં પગલા થવા પગીજ મારા પિતાના વર્તનમાં આવો મનન ફેરફાર થવા પામ્યો છે હરામખોર, નિમકહરામ, તેજ

આ બધી ખાના ખરાબી કીધીછે ? આ બદમાશ દારૂડીયા ' હમણાને હમણા તુ આ ધરમાથી નીકળી જ, ખબરદાર જે ફરીથી આ નરમા પગ મુક્યો તો, જ તાર કાળું કર ' એ નવા નોકરને ધકેલ માર્ગતા મુકતાએ કોધાવેશમા કહ્યું.

નોકર એવાજ સમયની રાહ જોતો હતો, યુનીસાસને ઉશ્કેરવાનુ કાંઈ કારણજ શોધતો હતો, અને એમ કરીને મુકતાને યુનીસાસના આશ્રયમાથી દુર કરવાનોજ એ બદમાશનો ધરાદો હતો. મહાદેવે તેને એટલા માટેજ ત્યાં રાખેલો હતો આજે અનાયાસે એ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયેલો જોઇ તે ખુશી થયો, અને કાંઈ પણ બોલ્યા શિવાય તે એકદમ બહાર નીકળ્યો.

" મુકતા, એ બદમાસને તે દુર કર્યો એ ઠીકજ ક્યું જોયુ ના બહેન, તારા પિતાના આ વર્તનથી મને ચિતા ન થાય કે ? " નોકરના આલી જવા પછી કેટલીકવારે સવિતાએ મુકતાને કહેશીને કહ્યું.

" માતા, મારા પિતાના વર્તનમા આટલો બધા ફેરફાર સાથી થયો એ કાંઈ સમજતુ નથી આવા નાદાન નોકરોના બમાવવાથી મારા પિતા એકદમ બોળવાય એવા મુર્ખ નથી, તેઓ કાંઈ પૈસાની તગીમા હોય એમ મને તો લાગે છે, જે એમજ હોય તો એ માટે આપણે કાંઈ બદોબસત કરીએ " મુકતાએ કહ્યું.

" નહિ મુકતા પૈસાની અડચણ બિલકુલ નથી કાંઈ પણ કાળુ છે, મારૂં મન એ કાળાની કલ્પના કરી રહ્યું છે, એક દિવસ એક અળપ્યા માણસની સાથે તે મેં મારી નજરે જોયું છે બહેન, હવે કેમ કરીશુ ? આ બાજુ કેમ સુધરશે ? " સવિતા રડવા લાગી.

“ માતા, આ શુ' હજુ કાંઈ કામ નહિ, ડેકાણું નહિ, ને ફક્ત કલ્પના કરીને રકયાજ કરવું. અત્યારે તમે જે સ્થિતિમાં છો તે સ્થિતિમાં તો તમારે આનંદમાં રહેવું જોઈએ માતા વધારે શુ' કહું, માણસ તર્ક વિતર્ક કરવા બેસે એટલે તર્કવાદી અને છે અને તર્કવાદી માણસ તર્ક અને કલ્પનાથી સંકોટો ઉભાં કરે છે ”

“ નહિ મુક્તા, એમ નહિ પરંતુ કેટલીક વખતે કલ્પનાઓ પણ ખરી પડે છે? ” એમ કહેતી ગુલાબે ત્યાં પ્રવસ કર્યો

‘ કોણ? ગુલામ? તું કયા હતી? બહેન, તને રજા આપવામાં હું અને મુક્તા બન્ને નારાજ હતા, પરંતુ એમની પાસે અમારે કાંઈ આશુ નહિ બહેન, શુ' તને કાંઈ ખબર મળી છે? કાંઈ બ્લીવા જેવું નો નથીને? ” સવિતાએ ગુલામને ઉદ્દેશીને કહ્યું

ગુલાબ નિરૂતર રહી તેણીએ જોયું કે સવિતાની સ્થિતિ નખળી છે તેણી પ્રસૂતી મહત્ત્વા જવાની તૈયારીમાં હોય એમ તેણીને જણાય અને યુનીસાક્ષના સંબંધમાં કહેવાનો હકીકત અત્યારે કહેવામાં જોખમ જેવું જણાય

ગુલાબને યુપ ઉભેલી જોઈ સવિતા વધારે શકાશીલ બનીતે બોલી, “ગુલાબ, મુઝી કેમ થઈ ગઈ? શુ' છે? જે હોય તે જલદી કહી દે? વાર ન કર, મારા ભાવિમાં શુ' લખ્યું છે? મારા માથે શુ' વિતવાનું છે?”

‘ માતા કહે શુ' ચલાવું છે, તેની જો આજેજ ખબર પડી જાય, તો સમાર નિરસ બની જાય, માણસને પોતાના ભવિષ્યની ખબર ન પડે મારેજ પ્રભુએ મનુષ્યનું ભાવિ વિધાતાને ન્યાયમાં અખવાની

વિનંતી કરી છે.” આડકતરી રીતે ગુલાબને એ વાત કરતી અટકારતા અને સવિતાને ધીરજ આપતા મુકતાએ કહ્યું.

ગુલાબ મુકતાનો હેતુ સમજી મઠ તે યુવ રહી, પરંતુ પતિના મબઘની હકીકત જાણવાને ઉત્સુક બનેલી સવિતા આખમા આસુ સારતી ગુલાબને જે હોય તે સવિસ્તર જણાવવા વીનવરા લાગી ગુલાબ લાચાર બની, પોતે બોલવામા ઉતાવળ કરી એ હવ તેણીને સમજાયુ, તેણીની સ્થિતિ કફોડી સ્થિતિ પડી, તે મનમાજ બળડી થુ કહી સવિતાને કેવી રીતે મમજાવુ ! દારૂ એ અતિ અમગળ શબ્દ આ સાધવી આ પવિત્ર દેવી આગળ હુ શી રીતે ઉચ્ચારુ જો શરાબ મા મશગુલ બની જનારા ચાડકાં તમે તમારા કૃત્યોથી તમારા આત્મ જનોને કેવી આપતિમા ઉતારો છો તેની નમોને કલ્પના એ કે નહિ? દારૂની વાતોથી, નિષ્કલ્પ બનેલા વાગ્યાણુથી, આ કોમળ સાધ વીનુ હૃદય વીધવાનુ કામ મારે માથે આવ્યુ, ના છલાજ, કલા સિવાય છુટકાજ નથી મન તુ મકકમ બની ના? જલ તુ તૈયાર થા?

“ બહેન હુ તારે પમે પકુ છુ, તને મારા મમ છે, જે હોય તે સ્પષ્ટ અને જલદી કહી દે.” ગુલાબને વિચાર વમળમા જોવા ખાતી જોઇ વધારે સ્પષ્ટીક બનેલી સવિતાએ કાલાવાલા કરતા કહ્યું

“ થુ કહુ માતા, લધાની જગ્યાએ આ નવા નોકરને સમજો છે, ત્યારથી યુનીલાલમા કામ અવનવા ફેરફાર સ્થિતિ મથો છે એ બા માસ ટોળીનો સામ્રીત અને પેલા લુચ્ચા મહાદેવનો મિત્ર છે તે હમેશા યુનીલાલને પોતાની સાથે લઇ જાય છે અને થુ કરે છે. એ મે છુપી રીતે જોયુ છે.

“ તે શુ જોયું ‘ જલદી કહે, જલેન જલદી કહે ’ ”

૪ - “ શુ કહું માર કપાળ? હમણા, હમણા, તો એમણે પીવાની ગરજાત કરી છે દાડ પીવાની ”

“ હે! શુ દારૂ હર, હર, શિવ શિવ, ગુલામ આ તુ શુ કહે છે ”

‘ માતા, હુ ખરજ કહું છું એ ત્રણ દિવસની વાત પર શરાબી દોસ્તોના જમાવવાથી મારા પિતા દારૂ પીનેજ ઓપીસમા ગયા અને ઓપીસના કસ્ટોર્ડિયો તેમજ બીજાઓને મને તેમ જોલવા લાગ્યા માહેએ એમને શાત પાડવાના ઘણા પ્રયત્નો કર્યા પણ મિથ્યા, આખરે સાહેએ સદાને માટે ચુનીલાવને નોકરી પરથી દુર કર્યા આ હકીકત કહેવાને હુ ક્યારની તલપી રહી હતી, પરંતુ મારા માલિકની હાજરીમા આવવાની મારી હિમન ચાલતી ન હોતી, આજે મે તેમને હમણાજ બહાર જતા જોયા એટલે આપની ખાસે આવી ’ ગુતાએ હુકામા મધળું જણાવી દીધું

“ ઓ! પ્રભુ આ મે શુ સાલવ્યું ! ”

‘ માતા, સાવધ થાઓ આવી રીતે હિમત હારે હવ નથી ચાલવાનું, તમારા હુ ખનો કુમ શરૂ થયો, આતો પાસેરમા પહેલી પુણી છે ”

“ મુકતા હવ કેમ થશે ભરદરિયે જોયા ખાતુ નાવ કિનારા પર કેમ આવશે? નાથ નાથ, તમે આ શુ કયું? ” સવિતાને ચકકર આવવા લાગ્યા તેણી એશુદ્ધ થઇ ગઇ મુકતા અને ગુલામે તેણીને અદરના રૂમમા લઇ જઇ એક ચોપાઇ પણ સુવાડી અસહ્ય આધાતના પ્રત્યાધાતથી વ્યથિત થયેલી સવિતાએ કેટલીક વારે એવીજ સ્થિતિમા એક પુત્ર રત્નને જન્મ આપ્યો

પ્રકરણ ૧૧ મું

કાંઈક નવું

કાળીદાસ પાસેથી નીકળી મુકતાએ જે શીશીની વાત કરેલી હતી અને જે વિષયી ભરેલી શીશી આપેલી હતી તેનીજ ખીજ શીશીઓ મુકતાના કહેવા મુજબ આજીવનના કપાટમા છે કે નહિ તે જાણવાની પ્રયત્નથી હરિસિંહ પરબારે આજીવનના મકાન પર ગયો આ વખતે એક પોલીસ મકાનને પહેરે ભરતો હતો તેની સાથે કેટલીક વાતચીત કરી હરિસિંહે અદર પ્રવેશ કર્યો અને તે બારેબાર રસાયન ગળા ઝોરડામા ગયો ત્યાં પહોંચતા તેને જણાયું કે તે ઝોરડાનું કમાડ કાઢ્યું છે બોલુ ખસેડ્યું છે, આજીવનના ખુન થયું તે રાત્રે કમાડને જે સ્થિતિમા ગણવામા આવ્યું હતું તેમા થોડું ફેરફાર થયેલો હારસિંહને જણાયો, તેથી તેના મનમા અનેક પ્રકારની શંકાઓ થવા લાગી ઝોરડામા દાખલ થયા પછી હરિસિંહે પોતાની પાસેની મુખ બતીની આપ દાખી ધીમે પ્રગટ કર્યો તેની મદદથી તે વિષયી ભરેલી શીશીઓની શોધ બોળ કરવા લાગ્યો અરધા કલાક સુધી તેણે એક કપાટમા તપાસ કરી, અનેક શીશીઓની ઉચ્ચપાચ્ચ કરી, પરંતુ શીશીઓનો પતો લાગ્યો નહિ તરતજ ખીજ કપાટ બોલી તેમા તપાસ કરવા લાગ્યો, મહા મુશીબને મુકતાએ મતાવેલી શીશીઓથી ભરેલી એક નાની બોક્સ તેમાથી હાથ લાગી હરિસિંહે તે સીધતાથી ઉપાડી લીધી, અને એક ખુરશી પર બેસી તે માટેની શીશીઓ મજૂરી શરૂ કરી બરાબર મુકતાએ જણાવ્યા પ્રમાણે ત્રણ શીશીઓ તેમા બોલી

જણાઇ જેમાથી એકનો મુક્તા પાસેથી મળેલી પોતાની પાસેજ હતી અને બીજાના કીણા દુકડા આણ્વલાલના ઓરડામા ચીમનીના દુકડા માથે તે દિવસે જણાયા હતા, હરિમિત્તને યોક્સ થયુ કે જે માણસે આમાથી બે શીશીઓ હીધી છે તેજ આણ્વલાલનો અને બીજા ચાર પ્રાણીઓનો ખુની છે મરીયમનુ કહેવુ વાજમી છે અને તેથી મુક્તા પર શકે લઇ જવાનુ કારણજી કારણ જણાવુ નથી ગરજ ક જે તે ખુની હોય તો આ શીશી અને પાછી આપેજ નહિ પણ અરે એથી એ નિર્દોષ છે, એમ શી રીતે કહી શકાય ' બાકી રહેલી એક શીશી મુક્તા પાસે નહિ હોય' એ કમ મનાય અદમાસે ખુનીઓ પોતે નિર્દોષ બનવાને આવા કામો કરે છે પણ હુ ક્યા તેના એ કામથી લોભાઉ તેવા છુ હજુ તો હરિમિત્તની વિચારમાળા પુરી થાય તે પહેલા કાઢના પગલાનો ધીમે અવાજ તેના કર્ણમા અથડાયો ચાનાઃ હરિસિંહ સાવધ થયો, તરતજ બતીની ચાપ ઘળી દીધી, અને તેથી પુન ઓરડામા અધકાર પ્રમગી ગ્લો, હરિસિંહ પોને એક કબાટની પાછળ છુપાઇ ગયો ફેટલોક મમય એજ સ્થિતિમા તે સ્થળે ઉભો ગહયો પરતુ કાંઈ જાણવા જોગ બન્યુ નહિ, તેથી પોતાને ભ્રમ થયો હશે, એમ સમજી તે ફરી ટેબલ પાસે ગયો, અને શીશીનો બોક્સ ત્યાંથી ઉપાડી કબાટમા મુકવાનો ઇરાદો કરે છે, એટલામા પહેલાના જેવાજ ધીમે અવાજ સંભળાયો અને હરિસિંહનો શક વધ્યો તે હવે ત્યાં ઉભો રહ્યો નહિ, પેની શીશીઓવાળો બોક્સ કબાટમા રાખી ત્યાં ધીમે પગલે જે તરફથી એ અવાજ આવતો હતો તે તરફ વળ્યો- પણ તેને મુક્તાએ આપેલી પ્રાણહારક વિષની શીશી ત્યાં ટેબલ પર મુકેલી હતી, તે ઉપાડતા ચુકી ગયો ધીમે ધીમે જે તરફથી અવાજ

આવતો હતો તે તરફ વળ્યો. અવાજ નીચેના ખડખડી આવતો હતો.
 એમ તેને જણાયું તેથી તે આસને આસને દાદર ઉતરવા લાગ્યો, અને
 થોડીજ વારમાં નવા આશુદ્ધાવની વાશ પડી હતી ત્યાં જઈ
 પહોંચ્યો. દરવાજામાં દાખલ થતાજ ત્યાં તેણે જોયું તો એક
 સ્ત્રી પોતાનું આખું શરીર કપડામાં છુપાવી આશુદ્ધાવનનું
 મત દેહ પહેલા નવા પડ્યું હતું ત્યાં ઉભી છે
 હરિમિહ જેમને મુઠતાજ માની લીધી અને ધાયુ કે કદાચ
 તે બીજારી પોતાના પાલક પિતાના મૃત દેહને જોવા અહીં આવી
 હશે પરંતુ બીજી પળે તેનો એ સદેહ દુર થયો. કદાચ એ મરીયમ
 તો ન હોય ના ના મરીયમ તો એ આકારથી હિયાઇમાં કાઇક વધારે
 હતી, આખરે એની એ કલ્પના પણ તુડી પડી ત્યારે આ સ્ત્રી
 કોણ? આવા અનેક વિચાર વમળમાં હરિમિહ જોયા ખાવા લાગ્યો.
 હરિમિહે જોયું કે તે સ્ત્રી હવે ઓરડામાંથી બહાર નીકળવાનો રસ્તો
 ગાંધે છે તેથી તે બહુજ સલાહથી પોતાની દ્રષ્ટિ તેના તરફ રહી શકે
 એવા રીતે એક અધારી જગ્યાએ ઉભો ગહ્યો પદ્મ મીનીટ વીતી
 ગઇ છતાં તે સ્ત્રી ત્યાંથી એક ડમલુ પણ ખમી નહીં હરિમિહ
 અકળાયો, આમપાસ નજર ફરવી આખો ઓરડો તેની
 તિલ્લુ આખ તપાસી લીધો. તેને જણાયું કે જવાનો માત્ર
 આ એકજ રસ્તો છે તેથી તે ધીરે પગલે ત્યાંથી બહાર નીકળ્યો
 અને બારણાની પાછળ છુપાઇ રહ્યો પરંતુ હરિમિહ બારણાની
 બહાર નીકળે તે પહેલાં તો તે સ્ત્રી ઓરડામાંથીજ અદ્રશ્ય થઇ ગઇ
 હરિમિહ અજળ થયો, તેના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો તે સ્ત્રી ઓરડા
 માંજ કયાં છુપાઇ હશે એમ તેને શાંત્યુ એક પળનો પણ સમય હવ

જવા દેવો વાળખી નથી એમ વિચારી તરતજ તેણે પોતાની છુપી બતીની ચાપ દાખી ધીમે પ્રકાશ આપા ઓરડામા પ્રસરાવી દીધી. પણ તે પ્રકાશમા હરિસિંહને મત્ર ક્યાદ અને ખુરશી ટેબલ શિવાય બીજી કાંઈ પણ દ્રષ્ટિએ પડ્યું નહિ તેણે આખા ઓરડાની દીવાલો બહુજ બારીકીથી તપાસી તેમા કાંઈ પણ છુપો રસ્તો જણાયો નહિ. પણ, પેટી ક્યાં, મધળું તપાસ્યું, પરંતુ કાંઈ પતો લાગ્યો નહિ, હું કેવો બેવકુફ? હાથ આવેલો શિકર ત્રીજીવાર પણ મુઠાગ્યો, એકાએક તેના મુખમાથી એ ઉદ્ધારો નિકળી પડ્યા વળી કાંઈ યાદ આવતા ને એકદમ નીચે ઉતર્યો. બીજીજ પળે એ વિચાર બદલાઈ ગયો, અને ફરીને તે રસાયનવાળા ઓરડા તરફ વળ્યો, જેવો તે રસાયનવાળા ઓરડામા દાખલ થવા બપ છે તેવીજ તેની નજર એક ક્ષી પર પડી, આ વખતે તે સ્ત્રીના મોઢા પર છુરખો નહોતો, તે ચમક્યો તેણી શું કરે છે, તે જાણવા માટે કાંઈ મુખ જગ્યામાં છુપાવાની કોશીષ કરવા લાગ્યો, પરંતુ એટલામા તો પેલી સ્ત્રી તેની સામે આવડીને બેસી રહી. હરિસિંહના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહી તે મુકતાજ હતી.

“કાણું મુકતા, તું અહીં ક્યાંથી? શું પોલીસો ગયા? મુકતાને નેતાજ હરિસિંહના મુખમાથી એકાએક એ પ્રશ્નો નીકળ્યા”

“સમજ, હરિસિંહ મમજ, પોલીસો અને અદર આવતા અટકાવતા હતા તેતુ કારણ હવે યરાબર મમજ. તમે મનેજ ખુની ધારો છો કેમ? હરિસિંહ, તમે એક નિર્દોષને ઝેરપ્રસાદ આપો છો હું બિલકુલ નિર્દોષ છું અને બધીવાન બનાવવાથી તમે કાંઈ મજા ફળ

મેળવી શકવાના નથી। મુકતાએ હરિસિંહના ઉપવા શબ્દો સાંભળી આવેશમાન કહ્યું

“મુકતા તુ દોષિત છે એમ મેં ક્યારે કહ્યું છે?” હરિસિંહ પ્રત્યુત્તર આપતા કહ્યું

“જો એમ ન હોય તો પોલીસો અને અટકાવે શા માટે? હરિસિંહ તમારી એ આલાકી તમારી પાસેજ રહેવા દો, હું કાંઈ બાળક નથી સમજ્યા” મુકતાએ કહ્યું.

“મુકતા તુ મને ઝેરછન્સાઈ આપે છે, પહેલા તુ મારે પુરેપુરે સાંભળી લે, પછી તારી ઇચ્છામા આવે તેની કલ્પના કરજો” હરિ સિંહે જોયું કે મુકતા પોતાની સમગ્રી યુક્તિ સમજી ગઈ છે, અને જો તેણીને યુક્તિથી સમજાવવામા નહિ આવે, તો પગિલામ ભેદક આવશે અને અત્યાર ચુધી કરેલી તપાસ તથા મેળવેલી સાબીતીઓ પર પાણી ફરી વળશે. એથી તેને મુકતાને શાન્ત કરવી એજ બાજબી લાગ્યું. તે બોલ્યો મુકતા! બદમાસો તારી પાછળ પડેલા છે અને તેઓ તનેજ ખુની ઠરાવવાની કોશીષ કરી રહ્યા છે એ મેં અત્યાર ચુધીની તપાસ પરથી જાણી લીધું છે, વળી આજીવલાલનું ખુન કર નાર માણસો હજી આ મકાનની આમપામ ફરતાજ રહે છે, એટલે જો તુ અહીં આવે, અને બદમાસોનો તને ભેટો થાય તો એ લુચ્ચા ઓ જરૂર તારા જીવન પર આવે અને જો એમજ થાય તો અત્યાર ચુધીની અમારી તપાસ પર પાણી ફરી વળે એટલા માટે કોઈપણ માણસને અદર દાખલ ન થવા દેવાનો પોલીસોને મેં સખ્ત હુકમ આપેલો છે, એટલે એ લોકોએ તને દોષિત સમજીને કે આજીવલાલની

ખુની ધારીને તારા તરફ એવું વર્તન ચલાવ્યું છે, એમ માનવાનું નથી મુકતા હું ખાત્રીથી કહું છું કે મને તારા પર જરા પણ શક નથી હરિસિંહની વાક્ય આતુરતાએ મુકતા પર સંજ્ઞા અસર કરી, તેણીને હરિસિંહનું કહેવું બાજબી લાગ્યું તે બોલી, હરિસિંહ આપની એ કૃપા માટે હું આપનો હિપકાર માનું છું અને આપના પર મુકેલા દોષ માટે મારી માથું છું

“કામ નહિ મુકતા, તું નિર્દોષ છે. પોલીસના એ વતનથી તને એવી શકા થાય એ સ્વભાવિક છે, ખેર પણ મુકતા તું અત્યારે અહીં શા માટે આવી છે?”

“આજી દલાલે બનાવેલું વીલ શોધવા હું અહીં આવી છું, મને યાદ છે કે આ ઓરડામાં એક ગુપ્ત કોટડી છે જેમાં આજી દલાલ પોતાના ખાનગી કામગીર પત્રો રાખતા હતા એટલે મને ખાત્રી છે કે એ વીલ પણ તેણે એ ગુપ્ત કોટડીમાં જ રાખેલું હોવું જોઈએ” મુકતાએ જવાબ આપ્યો

“પરંતુ એ વીલનો ક્યારનું મારા હાથમાં આવી ગયું છે તેમતો આજી દલાલે પોતાની સમગ્રી મીલકત મોતીલાલને જ આપવાનું જણાવ્યું છે અને તેમાં ડોક્ટર ગિલાલની માફી પણ છે” હરિસિંહે ખુલાસો કરતા કહ્યું

“હા એ માંશ જણવામાં આવી ગયું છે, અને એથી હું સરિતા બાબતી સ્થિતિ સારી ન હોવા છતાં અહીં ઉતાવળે આવેલી છું”

“કેમ સવિતાને શું થયું છે ?”

“તેણીને પ્રસૂતી ગ્રહમા પુત્ર પ્રસવ થયો છે પરંતુ તેણીની સ્થિતિ એવી તો ખરાબ છે કે તેને છોડીને મારાથી અહીં આવી શકાય તેમ નહોતું જ્યારે મેં સાબળ્યું કે તમોને આણુદવાનનું નીવ હાથ વાગ્યું છે અને તે મોતીલાલના નામનું છે, ત્યારે મારા આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહીં ખરું શું છે એ જાણવાને પુર્વે લખાએલું નીવ શોધી કાઢવાના ઇરાદાથી મુલાખને સરિતાની મલાળ માટે રાખી હું અહીં આવી છું હરિસિંહ, મને ખાતરી છે કે આણુદવાન મારી પાસે કોઈ કાળે જીવું બોલેજ નહિ તેઓએ મારા નામે ચંદ્રવેલું વીંછ મારી પાસે વાગ્યું હતું, મેં તે ધ્યાન પુર્વક સાબળ્યું હતું એટલું જતા આટલો બધા ફેરફાર થવાનું કારણ શું એ કાંઈ સમજાતું નથી તો પણ હું ધારું છું કે આ સંઘળ કારસ્થાન-પેશા ડોક્ટર રતિજાત્રનુંજ હોવું જોઈએ હું તમોને આગળ કહી ગઈ છું તેમ ને રારવાર મારા પાલક પિતાની મુલાકાત લેતો હતો તે વણે બચકર માણ્યું છે વળી કાંઈ જાડું મત જાણ્યો હોય એમ મને લાગે છે, કારણ કે તેમની મુલાકાત પછી આણુદવાલ એતુલ બની જતા, એટલુંજ નહીં પરંતુ તે કોની માથે વાત કરતા હતા તેનું પણ તેને જ્ઞાન રહેતું નહિ, હું વારવાર તેમને પ્રજ્ઞતી તો ‘હું કોઈની મુનાઝત લેતોજ નથી’ એટલુંજ તે માત્ર કહેતા આ પરથી સમજાય છે કે રતિલાલે પોતાની શક્તિના બળે વીંછ સળધી માહિતી આણુદલાલ પાસેથી મેળવેલી હશે કદાચ એ અસવ વીંચ તેના હાથમા નહિ ગયું હોય, તો પણ એટલું તો ચોક્કસ છે કે તેણે એ રીતની હકીકત જાણી લીધા પછી તેવુંજ એક બનાવટી વીંચ ક્ર્યું હશે કારણ કે જો તેમ ન હોય તો, તેમા તેની માફી શી રીતે હોઈ શકે ? આમ કરવામા તેનો મુ હેતુ હશે, એ કાંઈ સમજાતું નથી તો પણ અનુમાન થાય છે કે આણુદ

લાલની તમામ મીલકત પોતેજ પચાવી જવી એવો તેનો ઇરાદો હોય
 મોતીલાલ તેના હાથનું પુતળું બની ગયો છે. એટલે મોતીલાલના નામ
 પર થયેલી મીલકત પોતાની કરવામાં તેને જરા પણ મુશ્કેલી નહવાની
 નથી જો કે હું 'સાની પુઝરી નથી આણ દલાલની મીલકત ખરી
 રીતે મોતીલાલનેજ મળવી જોઈતી હતી, અને તેને મળે તેમાં મને
 કાંઈ વાંધો પણ રહી, પરંતુ આ રીતે રતિલાલ વગર મહેનતે મોતી
 લાલને ફસાવી. એ મીલકત પચાવી જાય, એ મારાથી સહન થઈ શક્ય
 નહિ, અને એથીજ અસહ વીણની કાઠ'પણુ રીતે તપાસ કરવી એવા
 નિશ્ચયથી સવિતાનાની તખ્તીસત બરાબર ન હોવા છતાં, તેને બીજાના
 ભરાસા પર ડોડી હું અડી આવી, પરંતુ અહાપિ કાંઈ પણ પતો
 મેળવી શકી નથી."

"પણુ મુકતા' આ ઓરડામાં એક ગુપ્ત કોટડી છે એમ તું શા
 પરથી કહે છે?"

"મેં તે મારી નજરે જોઈ છે હું તેમાં ફરી છું, પરંતુ મારા
 પાસકે પિતાએ તેમાં ફેટલેક ફેરફાર કરેલો હોવાથી અત્યારે એ કોટડી
 નું ગુપ્ત દાર જલદીથી મેળવી શકું તેમ નથી "

"વારૂ જો, એમજ છે તો તારા આપણે ફરીને તપાસ કરીએ"
 એમ કહી હરિસિંહ રસાયનવાવા ઓરડામાં આમ તમ કરવા લાગ્યો
 તેણે તે ગુપ્ત દાર મેળવાની બધી કોશીશ કરી, પરંતુ કાંઈ પતો વાગ્યો
 નહીં, હરિસિંહ કોટડીની ગોચમાં રોકાએતો હતો જ્યારે મુકતા પેલી
 પ્રાણહારક વિષવાળી શીશી કબાટમાંથી શોધી રહી હતી, બોક્સ
 બહાર કઢી તપાસતા એક શીશી કમતી થયેલી જણાઈ, તરતજ તેણીએ

(૧૪૨)

હરિસિંહને પુછ્યુ હરિસિંહ, મે તમને તે દીવસે જે શીશી માટે કહ્યું હતુ તેમાની એક શીશી ખીજી પણ આમાથી કમતી થયેલી જણાય છે, યુ એ શીશી તમે લીધી છે?

“ નહિ મુક્તા તે શીશી મે નથી લીધી ”

“ ત્યારે કોણુ લઈ ગયુ’ જે કાંઈ અપાત્રના હાથમા ગઈ હશે તો વળી કાંઈ અનર્થ કરશે હાય, હાય, એ પ્રાણુ હારક વિષે તો સત્યા નાશ નાજ્યુ, અરેરે પિતા તમે એ વિષ શા માટે બનાવ્યુ’ હરિસિંહ મને નાગે છે કે એ વિષ આણુ દલાવના ખુતીના હાથમાજ ગયેલુ હોવુ જોઈએ ”

“ મને પણ એમજ લાગે છે હુ અહી આગ્યો, તે વખતે એક માણુમને મે અહીં ફરતો જોયો હતો અને તે અહીં શામાટે આવ્યો છે તે પ્રથમ જણી લીધા પછી મેને પકડવાના ઇરાદાથી હુ છુપાયા પરંતુ તે મને થાપ આપી ચાલ્યો ગયો ” મને લાગે છે કે આ ઓરડામાથી બહાર નીકળવાનો કોઈ ગુપ્ત રસ્તો હોવા જોઈએ

કદાચ હોય તો તેમા કાંઈ નવાઈ નથી પહેલા આપણે એ ઓરડાનુ ગુપ્ત દાર શોધવાની વણીજ ૪૩૭ છે

“ હા ચાલો આપણે ફરી તપાસ કરીએ ” એમ કહી મન્ને જણા પ્રથમ પ્રથમ દાનાલા તપાસવા લાગ્યા એક આરીસાની પાછળ કડી લટકતી હતી તેના પર હરિમિહની નગર પડી તરતજ તેણે તે કડી ખચી, ખેચતાની સાથેજ એક ધીમે અવાજ કરતી બારી ખુલી ગઈ મુક્તા પણ તે તરફ દોડી અને એક કુદકા મારી નેણી હરિસિંહની

બાલુમા ઉભી ગદા ખુશી થતી બોલી જોયું હરિસિંહ આ સધળું મું
મારું કામ હતું? મારા સુભાગ્યે અત્યારે તમારી મુલાકાત થઈ એ પણ
ડીકળ થયું, હવે મને કોઈનો ભય નથી મુક્તાએ નિર્દોષ બાવથી કહ્યું

બન્ને જણા તે બારીમાથી એક નાની કોટડીમા દાખલ થયા
હરિસિંહે પોતાની નિષ્કણ આંખે તે કોટડીને તપાસી લીધી અને તેને
મુક્તા નિર્દોષ જણાઈ એકાએક હરિસિંહની નજર એક કાગળના નાના
લગભગ પડી, જલદીથી તે કાગળો તેણે ત્યાંથી ઉપાડી લીધા હરિસિંહને
એ જુના કાગળો ઉપાડતો જોઈ મુક્તા બોલી, “ મને હરિસિંહ, એ
જુના કાગળોને શું કરશો? તમને એ જુના કાગળો પર એવો તે શું
પ્રેમ છે? ”

“ મુક્તા તું બુલે છે આ જુના કાગળો ધણીજ કીમતી છે, તું
ધારે છે, તેવા એ સાદા નથી, પરંતુ બનાવટી નોટોના બડો છે. ”

મુક્તાએ તે કાગળો બરાબર તપાસ્યા અને તેને હરિસિંહની
અટકળ ખાત્રી લાગી “ બરાબર છે, હરિસિંહ તમારું અનુમાન બાજબી
છે, મને યાદ છે કે એક દિવસે કોઈ બે મનુષ્યોને મેં આ નોટો સબંધી
વાત કરતા સાંભળ્યા હતા, તે બે પૈકી એકતો કે કટર રતિલાલ હોય
એમ તેના અવાજ પરથી જણાતું હતું, સામા જવાબ આપનાર માણસે
આવા કાર્યમા પકડાઈ જવાની ધાસ્તી બતાવી હતી પરંતુ બીજાએ
તેને શાન્તિ આપતા કહ્યું હતું “ કે મને પકડી શકે એવો આ
પૃથ્વીમા કોઈ નથી ” અને તે સંજોગે મેં બરાબર સાંભળ્યા હતા

“ સામે વાત કરનાર માણસ કોણ હતો એ તને પાછળથી
કાંઈ જણાયું છે? ”

(૧૪૪)

"ચોકસ કહી ચકતી નથી પરતુ એક વખત મારૂં ખુન કરવા આવનાર માણુમનોજ એ આવજા હતો એમ મને હવે જણાય છે "

"હે! શુ? તારૂં ખુન કરવાની પણ કોશીય થયેલી હતી કે?" હરિસિંહે આશ્ચર્ય પામતા કહ્યું. જો કે કાળીદાસે એ સમઘી કેટલીક હકીકત કહેલી હતી, તો પણ સંપૂર્ણ ખાતરી કરવાના ઇરાદાથી હરિસિંહે પ્રશ્ન કર્યો

"હા હરિસિંહ એક મોતીલાલના ચહેરાને મળતા માણુસે મારૂં ખુન કરવાની કોશીય કરી હતી, પરતુ કાળીદાસે મને મચ્છારી લીધી હુ તો એ માણુસને મોતીલાલજી માનતી હતી પરતુ જ્યારે કાળીદાસે મારો સંશય દુર કર્યો ત્યારેજ એ કામ ખીજે હતો એમ મને જણાયું "

"ધણીજ આશ્ચર્યની વાત છે મુકતા તે એ સમઘી મને કેમ કામ કહ્યું નહિ ? "

"શુ કહુ, આપણા વચ્ચે એ વાત કરવા જેવો પ્રસંગ ક્યારે પ્રાપ્ત થયો હતો?"

"વારૂ તુ કદાચ એ મનુષ્યને હમણા જુએ તો જોગખી શકે ખરી કે? "

"કેમ નહિ ' હરિસિંહ, જો એ માણુસ હાથ આવે તો આણુદ લાલનો ખુની સહજમા પકડાઈ જાય આણુદલાલનું ખુન થયું તેજ દિવસે મેં તેને રસાવનવાળા ઓરમ્મમા જોયો હતો, ફરીને એ દુષ્ટે મારૂં ખુન કરવાની કોશીય કરી હતી, પરતુ તે વખતે રામગોપાલ અહીં હોવાથી તેમા તે કાવી ચક્રમે નહોતો એ દુષ્ટને પકડવાની મેં

અને રામગોપાળે વણી તજીનીજ કરી પરતુ તે ન સમજી શકાય એવી રીતે અહીંથી અદ્રશ્ય થઇ ગયો, તેના જવા પછી એક કામળ મારા હાથમા આવેલો હતો તેમા લખેલુ હતુ કે “ આણુદલાલના માટે જનદી ગોઠવણુ કરો ” આ દુનિ જગદોમા વણુ ગહસ્ત્ર મમાએનુ હોવાથી મે તે રાત્રિ ત્યાજ ગુજારવાનો નિશ્ચય કર્યો પણ ચુનીલાલ અને સવિતા ગૌરી મારી ચિતા ન કરે એવા હેતુથી હુ તેની રજા લેવા ગઇ, અને જતી વખતે આણુદલાલને સાવધ ગઢેવા માટેની ચીડી જે તમોને તેના ગજવામાથી મળી હતી, તે રામગોપાલને આપતી ગઇ કારણુ કે આણુદલાલ તે વખતે કાંઇ કારણુસર બહાર ગયેલા હતા હુ ધેર ગઇ પરતુ ત્યા ચુનીલાલ કે સવિતાગૌરીનો મેળાપ ન થયો. ગુલામ પણ નહોતી આખરે નિરાશ થઇ હુ પાછી અહીં આવી, પરતુ તે વખતે રામગોપાલ અહીં નહોતો અને આણુદલાલ શયવત પડેલા હતા ”

‘ પણ અમે આવ્યા ત્યારે તો તુ રસાયનવાળા એ રકામ બધ હતી ” હરિસિંહે વચમાજ કહ્યું

“ હા, પણ હરિસિંહ એમ સાચી ચણુ એ હુ અહાપિ સમજી શકી નથી ” એમ કહેના મુકતાએ પહેલેથી છેલ્લે સુધીની સવિસ્તર હકીકત કહી સંજળાવી અને વધારામા ઉમેર્યું કે મારે સત્યાનાશ વાળનાર, મારે ખુન કરવાની કોશીષ કરનાર શિવાય, અન્ય બીજુ કાણુ હોઇ શકે? મને લાગે છે કે આણુદલાલનુ ખુન પણ એજ પાપીએ કરેલુ હોવુ જોઇએ હરિસિંહ ગમે તેમ કરી એ પાપીને પકડો અને શિક્ષાએ પહોચાડો. ”

હરિસિંહ મુક્તાએ કરેલા ખુલાસાથી અત્યંત પ્રસન્ન થયો, કાળીદાસની સબળી વાત તેને સંત્વ લાગી, પરંતુ અત્યારે એ પ્રસંગને વિશેષ અર્થવામા કાઢી સાર નહોતો અને મુક્તાને એ ખુની પકડાયો છે એમ કહેવામા પણ કશો લાભ નહોતો અહીંની તપાસ પુરી કર્યા પછી એ ખુની પાસેથીજ સબળો ભેગ મેળવી લેવા અને ત્યાર પછીજ એ સખધી ખુલામો મુક્તા પાસે કરવો એમ હરિસિંહ નિશ્ચય કર્યો તેમા ચાલાક હરિસિંહનો એમ કરવામા કાષ્ટક ગુપ્ત હેતુ હતો મુક્તાને ગમે તેટલી નિર્દોષ માનવા છતાં તેનો શક મોતીલાલ પરથી દુર થયો નહોતો અને જો મોતીલાલ ગુન્હેગાર હોય તો મુક્તા તેની સાથે જોડાએલી હોવાજ નોંધએ, એમ પણ હરિસિંહ માનતો હતો તેથી બન્નેની પ્રથક પ્રથક ચિકિત્સા કરવાનો મનમાજ નિશ્ચય કરી “ મુક્તા એ ખુની હો જલદીથી પકડાશે ” માત્ર એટલા શબ્દોથીજ મુક્તાને ચાતવન આપી, ફરીને પોતાની તપાસમા પરાગાયો મુક્તા પણ આસપાસની વસ્તુઓ તરફ નજર કરી આમતેમ ફરવા લાગી તેની નજર એક બોક્ષપર પડી, અને તે લેવા માટે તેણીએ પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ તે ઉચે હોવાથી લઇ ગઈ નહિ તેથી તેણે હરિમિહની સહાયતા માગી હરિસિંહે તરતજ તે બોક્ષ નીચે ઉતાર્યું અને મુક્તાના હાથમા સોંપી દીધું

“ એજ, એજ, હરિમિહ, હું નમને કહેતી હતી તે એજ બોક્ષ છે મુક્તાએ તે બોક્ષ હાથમા લેતાજ ખુશીના આવેશમા પોકાર કર્યો

“પણ એ બોક્ષમાજ આશુદલાલનું વિશ છે એમ તું શા પરથી કહે છે?”

(૧૪૭)

“જો વખતે આશ્વસ્થાલે મારી પામે વીલ વાચ્યુ હતુ તે વખતે આ બોક્સ તેની બાબુમાજ પડેલો હતો, અને વચાઈ રહ્યા પછી તે વીલ તેણે આ બોક્સમાજ મુક્યુ હતુ ’

“એમકે ?”

“જી હા! આશ્વસ્થાલનુ અતિમ અને ખરૂં વિલ આમાજ છે ”

“વારૂ જો એમજ હોય તો તે બોક્સ બોલવુ જોઈએ?”

“પણ આને બોલવુ શી રીતે?”

“તેને તોડવુ પડશે ”

“બલે તેને તોડી નાખો, તમારી પાસેનો તેવા હથિઆરો હશે?”

હરિસિંહે તરતજ પોતાના ખીમામાથી એક યત્ર બહાર કાઢ્યુ અને તેની સહાયતાથી તે બોક્સને તોડી નાખ્યુ બોક્સમા એક કામળ પડેલો હતો મુકતાએ તે હિપાડી વીધો અને વચવા યાગી તેમા નીચે પ્રમાણે લખેલુ હતુ

“મુકતાજ માગી દુસ્મન છે એજ મારૂ ખુન કરવાની ઠાશીપ કરી રહી છે -
આશ્વસ્થાલ

પત્ર વાચતાજ મુકતા કપી, ચમકી, લય બીન થઈ ગઈ તેના હાથમાથી પત્ર નીચે પડી ગયો અને આખા અંગે અનુકંપ થયો તે એક પત્થરના પુતળા સમાન સ્થિર થઈ ગઈ હરિસિંહ તેના સામુ એકી દસે જોઈ ગયો

(૧૪૮)

પ્રકરણ ૧૨મું

કોકડું ગુચવાઈ ગયું.

પદરેક મીનીટ એ રીતે સ્તબ્ધતામાં પમાર થયા પછી મુક્તા શાત થઈ, તેણીએ હરિસિંહને મળોધીને કહ્યું, ‘આ શું’ હરિસિંહ, આ કોણે લખ્યું હશે ?’

“હું શું જાણું આણુદલાલના અક્ષરો તું નથી ઓળખતી.” હરિસિંહે જવાબ આપ્યો.

“ધણીજ સારી રીતે, અક્ષરો આણુદલાલના જેવા છે ખરા, પરંતુ આવું તે કદી પણ લખે નહિ, જે મને પોતાની પુત્રી કરતા પણ વિશેષ ચાહતા હતા, અરે પોતાના સમા લાઇ કરતા જે મને વિશેષ માન આપતા હતા, જેનો મારા પર અત્યંત સ્નેહ હતો, જેઓ મને પોતાની સર્વ સંપત્તિની માલિક બનાવવાને તૈયાર હતા, તે આણુદલાલ મારા માટે શું આવું લખે? એ હું કદી પણ માનું નહિ હરિસિંહ હું ખાત્રીથી કહું છું કે આમાં કાંઈ દુરોચાર છે.” મુક્તા એ ગળગળીત સ્વરે કહ્યું.

“કદાચ તારું અનુમાન ખરું પણ હોય તરૂંપિ મુક્તા, જ્યાં સુધી એ મત્ત્ય પ્રમાણ સિદ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી તો સંધળા આરોપ તારા પરજ આવ” હરિસિંહે માત્ર આ શબ્દોથી મુક્તાના ચહેરામાં શું ફેરફાર થાય છે, એ જાણવાના હેતુથી આ પ્રશ્ન કર્યો પરંતુ નિર્દોષ

મુકતાના ગહેરામાં એવો કાષ્ઠ પણ ચોક્કસ ફેરફાર થયો નહિ ઉલટી
તે ગભરાઈ, અને બોલી

“હાય હાય, હરિસિંહ ત્યારે શું તમે મનેજ ખુની માનોછો?”

“ નહિ મુકતા ગભરા નહિ જો મારી જગ્યાએ કોઈ ખીજો
હોત તો તે એવીજ કલ્પના કરત પણ હુ તો તને નિર્દોષજ માનુ છુ ”
હરિસિંહે મુકતાને શાંતિ આપત કહ્યું

“ હરિસિંહ જો મારે શાંતિ લેવાનુ કોઈ પણ સ્થળ હોય તો
તે તમેજ છે, મુકતાને મારવી કે ઉમારવી તે તમારાજ હાથમાં છે ”
તેમ કહેતા મુકતાની આખમા આસુ બરાઈ આવ્યા

“ રડ નહિ, મુકતા તુ મારી બહેન અથવા પુત્રી છે, તને
સહજ પણ હુ ખી થતુ દષ્ટિ નહિ નિરાધાર અને નિર્દોષને ન રજાડવા
એ અમારો ડિટેક્ટીવોનો ધર્મ હોય છે ”

‘ ધન્ય છે, બાઈ તમેને તમારા કાર્યમાં જય મળે એ મારો
આશીર્વાદ છે બાઈ, હવે તો એ ખુનીનો પતો જલદી લાગે તો સાફ
મને તો એજ ચિંતામાં આખી રાત્રી નિદ્રા આવતીજ નથી અનેક
તર્ક વિતર્ક થયા કરે છે ”

‘ પણ મુકતા ખુનીનો એમ જલદીથી પતો લાગે એમ લાગતુ
નથી કારણકે જેમ જેમ દિવસો જતા જાય છે તેમ તેમ મામલો
પણ ગંભીર બનતો જાય છે. આજુદલાલના ખુનના સળધમાં ધણુ
રહસ્યો બરેલા જણાય છે ધડીમાં તર્ક એક તરફ તો ધડીમાં ખીજ

(૧૫૦)

તરફ દોગય છે ન મમજી શકાય નેના ફેરાફારે એ પળમા થઇ જાય છે એક વખત મે જેને ખુની ધાર્યો તેજ બીજી વખતે નિર્દોષ જણાયો. પરેખર મુકતા, આવો કેમ મે મારી જીવગીમા પણ જોયો નથી ”

“ પણ પેલો કુમરલી તો તે નિવમે કહોતો હતોની કે મામનો ધણો મહજ છે ”

“ કેસની બીજી બાજુ તપાસ્યા ગિનાય મર્વ કાઢતે એમજ જણાય પણ ખરી રીતે આ કેસ ધણોજ મુશ્કેલી ભર્યો છે નેમા ને બારીક તપાસ ન થાય તો બિચારા નિર્દોષને એક ધનમાફ મળી જાય ” વાડે મુઠતા, આ કાગળ તુ ફાડી નાખ કે જેથી મરજો ભય દુર થાય ” હરિસિંહે મુઠતાની પરીક્ષા લેવા કે જાણી ગમે તે કાગળથી એ પ્રશ્ન કર્યો

“ નહિ, હરિસિંહ એમ કગવાયા તો હું નિર્દોષ હોવા છતાં દોષિત હરે, એ કાગળ તો તમારી પાસેજ રહેવા દો ”

હરિસિંહે એ કાગળ વણીજ સલામથી પેલી બનાવટી નોટાના બહલ માથે પોતાના ખીસામા મુક્યો

મુકતાએ રસાયનવાળો દરવાજો ખોલવાની યુક્તિ હરિસિંહને બતાવી, હરિસિંહ તાબુબ થયો અને ખોલ્યો, ‘મુકતા પરેખર આ દરવાજો બનાવવામા ધણીજ યુક્તિ વાપરી છે, અગેતે આના કાર્યો કગવાતો અનેક વખતે પ્રમત્ર પ્રાપ્ત થાય કે, પરતુ મે કોઇ સ્થળે આવી યુક્તિ ભરેલા કાગે જોયેમા નથી હા પણ મુઠતા, આ દરવાજો સખેત કોઇ બીજુ પણ જાણે છે કે’ ”

“તે હુ કેમ કહી શકું ? આશુદલાલને ઘણા માણસા સાથે પરિચય નહોતો, તેઓ ઘણુ કરીને એકાતજ પસંદ કરતા હતા. રતિલાલ ડોક્ટર હુ આગળ કહી ગયું તેમ વારવાર આશુદલાલ પાસે આવતા હતા, અટલ દફાય ને આ ઓરડાનો સંકેત જાણતા હોય તો કહી શકાય નહિ”

“અને પેલો તારૂં ખુન કરવા આવનાર”

“કદાચ એ પણ જાણતો હોય, કારણ કે તે આશુદલાલની ગેરહાજરીમાં આ ઓરડામાં પ્રવેશ્યો હતો. આશુદલાલ રસાયનવાળો ઓરડો બધાં કાર્યા શિવાય કદી પણ મહાર જતાજ નહીં એટલે એ જરૂર આ મંકેત જાણતો હોવો જોઈએ નહિ તો ઓરડામાં દાખલ શી રીતે થઈ શકે”

“મને પણ એમજ લાગે છે વારૂં એ માણસને રતિલાલ ડોક્ટર સાથે કાંઈ ઓળખાણ છે”

“તે હુ જાણતી નથી”

“તે કોણ વખતે તે માણસને રતિલાલ સાથે અહીં આવતા જોયા હતા ?”

‘કદી નહિ, માત્ર રતિલાલ એકલોજ અહીં આવતો હતો’

“જે દિવસે આશુદલાલનું ખુન થયું તે દિવસે રતિલાલને તે આ મકાનમાં જોયો હતો ?”

“નહિ માહેન, હુ જુદું નહિ જોયું તે દિવસે એ રતિલાલને અહીં જોયોજ નથી માત્ર મારૂં ખુન કરનાર પેલો પિશાચજ મારી દ્રષ્ટિએ પડ્યો હતો અને એ તો હુ તમોને આગળ જણાવી ગયું છું

(૧૫૨)

“વારે મુક્તના, મોતીલાલ આજુ દલાવના સગા લાઇ થાય છે”
હરિસિ હે એક મળીર પ્રશ્ન કર્યો

“ જ હા ”

“ તમારા બે વચ્ચે કાંઈ દુસ્મનાવટ તો નથી ને ? ”

“ બિલકુલ નહિ ”

“ મોતીલાલે તને કાંઈ રખતે નુકશાન પહોચાડવાની ઈચ્છા કરી છે ? ”

“ અરે ! નહિરે સાહેબ, તેની તો મારા પર સપુર્ણ પ્રિતિ છે એટલું જ નહિ પણ આજુ દલાલ મને પોતાની સર્વ મિલકત આપે છે એવું એના જાણવામા આવ્યા છતાં, નેઓએ કદી પણ મારા તરફ તિરસ્કાર બતાવ્યો નથી, ઉલટો વધારે પ્રેમ મતાવ્યો છે ”

“ તે મને તે દીવસે કહ્યું હતું કે મોતીલાલ, ડોક્ટર રતિલાલ અને તેની પુત્રીનો આધીન છે એ શું ખરૂં છે ? ”

“ જો કે એ વાત સાચી છે, તો પણ તે બોલોમા મે મોતીલાલને કેવળ અન્યાય આપ્યો છે, અને તે માટે હું તમની પાસે મારી માગીશ ”

“ એમ કેમ મુકતા ? ”

“ મને પાછળથી જાણાયું છે કે મોતીલાલ ચપળાને ખરા અત કરજીથી ધિકારે છે એટલું જતાં એજ એનો પીછો છોડતી નથી એમા પણ મને રતિલાલનું કાંઈ કારસ્થાન હોય એમ જણાય છે કારણ કે મોતીલાલ મને એક વખત કહેતા હતા કે કોણ જાણે કઈ શક્તિ મને રતિલાલના ધર તરફ ધમડી જાય છે ચપળાને મળવાના આમ હેતુથી

હું ત્યાં જતો નથી, પણ અનેઅને તેમ કરવાની ફરજ પડે છે અને તેણીના પરિચયમાં રહેવું પડે છે, રતિલાલની આણુદનાલ સાથની મુલાકાત મારા ધ્યાનમાં હતી, એટલે મોતીલાલનું કહેવું મને બ્યાજથી જણાયું છે અને એટલાજ માટે મેં તેમના પર કરેલા દોષોપણ માટે મારી માગવાનો નિશ્ચય કરેલો છે ”

‘ રતિલાલની ડાકરીને તે કાઠ દિવસ જોયેલી છે ’ ”

“ હા એક વખત જોયું છે ”

“ તેની સાથે મારે કાંઈ વાતચીત થઈ હતી ”

“ નહિ મારો અને તેનો રૂમઝ મેળાવ થયોજ નથી ”

“ ત્યારે તે તેને ક્યા અને કેવી રીતે જોયું ”

“ એક દિવસે હું જ્યારે આણુદવાસને મળ્યાં અહીં આવી, ત્યારે રમાયનવાળા ઓગડામાં મેં માણસોને નકર કરતા મેં સાલબ્યા હું તરતજ ત્યાં મધ અને બહાર ઉભી રહી મધજી જેવા વાગી મોતીલાલનો અવાજ મેં મગમર ઓળખ્યો, સામે જવાબ અપનાર કોઈ સ્ત્રી હતી મોતીલાલ શાન્ત પ્રકૃતિના હોવા છતાં આજે તે મધળી ગાતિ જોઈ બેઠા હતા, તે મોટા બરાડા પાડી પેશી સ્ત્રીને ધમકાવતા હતા આવા સ્વરૂપમાં મેં મોતીલાલને કોઈ દિવસ જોયેલા નહોતાં મેં ધીમે રહી અદર ડોક્યું કાઢી જોયું તો તે સ્ત્રી ચપળાજ હતી એમ મને જણાયું ”

“ તે કેમ જાણ્યું કે એ ચપળાજ હતી ? ”

“ તેણીનો ચહેરો બરાબર રતિલાલ ડોક્ટર જેવાજ હતો પરંતુ જ્યારે તેણીના પોશાકપર મારી નજર પડી ત્યારેજ મને જણાયું કે તે એક સ્ત્રી છે ”

“ તકરાર થવાનું કારણ શું હતું એ કાંઈ તારા જાણવામાં આવ્યું હતું ? ”

“ નહિ તોપણ અનુમાન પરથી મમજાયું કે તકરાર એક ચોપડી માટેનીજ હતી કારણ કે મોતીલાલની સામે એક ચોપડી ખુદી પડી હતી, તેના તરફ અપળા ગરવાર જોતી હતી, અને તેના તરફ ઇશારત કરતી હતી ”

“ એ ચોપડી શાની હતી એ તું જાણે છે ? ”

‘ હું ધાર છું કે તે વિષ બનાવવાની રીત બતાવનાર ચોપડી હતી ’

આશ્ચર્ય ! મુકતા, જેમ જેમ સમય જતો જાય છે તેમ તેમ કેસ ધણોજ ગુચવાડા ભર્યો બનતો જાય છે આજીવનના અગ્ર પુનીને પકડવો એ ધણોજ મુશ્કેલ છે

“ અને એથી તો મને ભય રહે છે કે રજો તમે કોઈ નિર્દોષને ગુન્હેગાર ઠરાવો ”

“ મુકતા તું સ્વંને પણ એવા ખ્યાલ ન લાવતી હરિમિહ સપુર્ણ તપાસ કર્યા સિવાય બને પાકી સાબીતીઓ મેળવવા સિવાય કોઈને પણ ગુન્હેગાર મણનાર નથી હા વારવાર ચોકસ મનુષ્યો પણ શકે ઉત્પન્ન થયા કરશે ” હરિમિહે માર્મિક શબ્દોમાં કહ્યું

“ ચોકસ મનુષ્યો પૈકી એક તો હું અને બીજા મોતીલાલ એમજ કેની ? ”

“ નહિ મુકતા તું અને મોતીલાલ બન્ને બિલકુલ નિર્દોષ છે એમજ હું માનું છું તો પણ મારા ધધાની ઉએ મારે તપાસ તો

કરવી જોખએ હરિસિંહે પુન એવાજ સાવથી મુક્તાના મનનુ સમાધાન કરતા કહ્યુ ”

નિર્દોષ મુક્તા એ મામળી મહુજ ખુશી થઇ આખમા હર્ષાશ્રુ ભગઈ આવ્યા, પ્રભુ તમારૂં ભલુ કરો મોતીલાલ અને હુ નિર્દોષ છીએ” એટલુજ માત્ર તે બોલી શકી

“ અને એ હુ પહેલાથીજ માનુ છુ ” હરિમિંહે હમતા હસતા જવાબ આપ્યો

તપાસ પુરી થઇ બને ત્યાંથી જુદા પડ્યા મુક્તા બહાર ઉભેલી બાકુતી ગાડીમા બેસી ચુનીલાલના મકાન તરફ વળી અને હરિમિંહે પોતાની ગાડીને બોલ્ટન મારકીટના પોલીસ સ્ટેશન પર લઇ જવાને કાયમેનને આજ્ઞા કરી પુરપાટે મેડી ગાડી મોડીજ વારમા ત્યાં આવી પહોંચી

મુક્તા સાથે થયેલી વાતચીત પત્તી હરિસિંહને અનેક તર્ક વિતર્ક થતા લાગ્યા મુક્તા અને કાળીદાસની વાતમા માલુ મળતાપણુ હુટ એટલે સકારામ પાસેથી કાઢક વિશેષ ખુશાસો મેળવી શકાશે, એવી આશાથી હરિમિંહ ઉતાવળે પોલીસ સ્ટેશનપર આવ્યો પરંતુ તેને ક્યા ખબર હતી કે તે સકારામની મુલાકાત લે તે પહેલાં તો મહાદેવે સકારામ અને તેના સોળતીને સ્વધામ પહોંચાડી દીધા હતા, જેવો તેણે અંદર પ્રવેશ કર્યો તેજજ એક પોલીસ નેની સામે આવ્યો અને બોલ્યો માહેબ તમેએ જે બદમાસોને અહીં મોકલાવ્યા હતા, તે તો જીવ રહિત આ મામેની કોટડીમા પડ્યા છે, ફોનમા સાહેબે તમારા આવતા

સુધી એ લાસોની કાંઈ પણ વ્યવસ્થા નહિ કરવાની લાલામણ કરી છે એટલે અમોએ એ લામને જેમની તેમ ગહેવા દીધી છે હવે તો તેની માત્ર વ્યવસ્થા કરો તો સારું નહિ તો એ ચાગ નવાડ પત્ની તેમાથી ન સહન થાય તેવી દુર્ગંધી નીકળશે, અત્યારથીજ તેમાથી ખરાબ વાસ આવવા લાગી છે” એમ કહી પાલીસ કોટડીમા લામો પડી હતી તે તરફ આગળી બતાવતો હરિમિહને પોતાની પાછળ ચાલવાની પ્રાર્થના કરતો આગળ ચાલ્યો પરંતુ તેના એ શબ્દો સાંભળતાજ હરિમિહના પગ ત્યાજ ચોટી ગયા તેની સઘળી આશા નિરાશાના રૂપમા ફેરવાઈ ગઈ, તેની સઘળી તરજ માળા તુટી પડી અને “ અહસોસ મહા મુશીબતે ઉઠેનાએણ કોકડુ ફરીને ગુચવાઈ મયુ, ગદમાગે અહીં પણ પહોંચી ગયા, પ્રાણહારક વિષનોજ પ્રયોગ થયે ” એવા ઉચ્છ્વ ઉદ્ગારો નીકળી ગયા અને તેને એમ પણ લાગ્યું કે જે પોતાની હાજરીમા રસાયનવાળા ઓગડામાથી પ્રાણહારક વિષની શીશી ઉપાડી ગયો તેનુજ એ કામ છે, પણ તે કાણ? તેને મેળવવો શી રીતે? તેનો કાંઈ પણ નિશ્ચય કરી શક્યો નહિ તે શક, શકા અને આશ્ચર્યતામા ગરકાવ થયેલો ત્યાજ સ્થબી ગયો એક પળમા તેના હૃદયમાથી અનેક નિયારો પસાર થઈ ગયા હવે તેને ખરો ખુની કાણ તે સોધવું મુશ્કેલ જણાયું સકારામના મવાલ જવાળ પરજ તેને જબરી આશા ગળી હતી, પરંતુ તે તો ગયો સદાને માટે સસા ગમાથી ગુમ થયો, તેને અનેક શકાઓ થવા લાગી ધડીમા તે મુકતા ને ગુન્હેગાર માનતો, તો ધડીમા મોતીલાલજ દેખીત જણાતો, ધડીમા રતિલાલ પર શક જતો, તો ધડીમા સકારામજ તેની દ્રષ્ટિમા ખુની જણાતો, અને ધડીમા મહાદેવને આ સઘળા કાગસ્તાનેતો કારણ

(૧૫૭)

ભુન ગણુનો અ ડ તર્મો યોગ્યા હતા તેનુ કષ્ટ પણ પગિલામ
અ વ્યુ નહિ ત્યાર ને સકાગમના શરીરપરથી કાઢક મળજે એની આશાથી
પાલીમની માથે તેની લામ પાસે ગયા ધણીજ આરીક નજરે તેણે મને
લામો તપાસી પરુ પોતાના કેસને પુરી મળે તેવુ એક પણ સાધન
તેની પાસેથી મળી શક્યુ નહિ તેથી પોલીસોને એ નાસો ઠેકણ પાડ
વાનો હુકમ આપી પોતે મરીયમે જે સ્થળે મળ્યા જણાવ્યુ હતુ ત
સ્થળે જ્યા નીકળ્યો

પ્રકરણ ૧૩મું

મરીયમની બહાદુરી

ડાકટર રતિનાલના પગમા નપડાએના મોતીવાલને જોડાવવા
નીડજેલી મરીયમ રાગળામ ગાડીખાતામા આવી પહોચી રતિવાલના
મકાનથી ડેટલેક દુર ઉભી રહી તેણીએ આમપામ દ્રષ્ટિ ફેરવી તો ગતીમા
કાદ માણુમ જણાયુ નહિ તેથી તે ધીમે પગલે આગળ વધી એકાએક
એક આડાગ રતિવાલના મકાન તરફ જતો જણાયો દુરથી પણ મરીયમે
તેને જોળખી લીલો તે મહાદેવજ હનો મરીયમ બાબુની એક નાની
ગલીમા ધ્રુપાદ મધ તેણીએ દુરથી જોયુ તો મહાદેવ રતિવાલના મકા
નની બહારની બારીમા માત્ર ડોકીયુ કાઢી ચાલી ગયો. મહાદેવ મટે
મરીયમને અનેક વિચારો થવા લાગ્યા, તે પણ રતિવાલના મકાન
પાસે મધ અને મહાદેવ જે પારી પામે ઉભો હતો તેમા નજર કરી

તો જણાય કે મોતીવાન બેશુદ્ધ હાલનમા એક ખુરશી પર બેસી કાઠ
 લખી ગયો છે, ચપળા અને રતિલાલ તેની બાજુમા એક કોચપર
 બેઠેલા છે મગીનમ મમજી ગદ કે મેચમેરીઝમ દ્વારા મોતીલાલ પાસેથી
 એ પિશાચ પિતા પુત્રી પોતાનો સ્વાર્થ માધ્ય કરી લેવાનો પ્રયત્ન
 કરી રહ્યા છે જો કે તે ધણે દુઃ બેઠેલા હતા તો પણ તેઓ વચ્ચે
 ચાલતી વાતચીત વણીજ ધીમી પણ સ્પષ્ટ મજાગાતી હતી મોતીવાન પર
 શીર જોરી થતી હતી—જગ વિરૂદ્ધ કાર્ય લેવાતુ હતુ એ તેમની
 વાતચીત પરથી સ્પષ્ટ મમજીતુ હતુ કેટલીકવારે કાર્ય પુરૂ થયુ
 કાપાએલો પત્ર ગતિલાલે ટેબલ પરથી ઉપાડયો, વાચ્યો અને
 સ્મિત મુખે તે ચપળાના હાથમા આપ્યો ચપળા ખુરશી
 થયેલી જણાઇ, કેટલીક વારે મોતીલાલ શુદ્ધિમા આવ્યો, આસપાસ
 દ્રષ્ટિ કરી તો રતિલાલ અને ચપળા તેની પાસેજ બેઠેલા હતા, તેને
 જોઇ તે અચલિત થયો હોય એમ તેના અલિનય પરથી મરીયમને
 જણાયુ ગતિલાલે તેને આશ્વાસન આપના પેલો પત્ર તેના હાથમા આપ્યો,
 એ પત્ર જોતાજ મોતીલાલનો ચહેરો લાલચોળ બની ગયો અને જાણે
 તે પત્ર સખધી પોતે કાઢ જાણતોજ ન હોય તેમ માથુ ધુણાવ્યુ
 પિતા પુત્રી ધડીબર એક એકની મામે જોઇ ગયા ચપળાએ નેત્ર પ'ની
 દ્વારા રતિલાલને કાઢ સંકેત કર્યો રતિલાલ સમજી ગયો તેણે મોતી
 લાલની સામે એકી દ્રષ્ટિએ જોવા માડ્યુ થોડીજ વાગમા મોતીલાલ
 પુર્વવત બેશુદ્ધ બની ગયો તેવીજ સ્થિતિમા રતિલાલે તેની સથે કાઠક
 વાતચીત કરી પણ શુ તે કાઢ મેમજીયુ નહિ પરતુ કેટલીક
 વારે મોતીલાલે પોતાની આગળી પરની રીટી ઉતારી ચપળાના હાથમા
 આપી ચપળાના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ તેણી પેલો પત્ર અને

વીંટી લાઇ અદર આલી ગઇ તેણીના જવા પછી કેટલીક વારે એક ધુમટો તાણેલી સ્ત્રી તે ઝોરડામાં દાખલ થઇ, તેના ફાટા તુટા વસ્ત્રો પરથી તેણી રતિલાલના ધરતુ કામદાજ કરનારી ચાકરડી હોય એમ મરીયમે અનુમાન કરી લીધું. રતિલાલે તેણીને કાષ્ટક કહ્યું, તે ત્યાંથી આલી ગઇ અને રતિલાલ આમ તેમ આટા મારવા લાગ્યો, મરીયમ નારી પાસેથી ખજી ગઇ, મોતીલાલને અહીંથી શી રીતે છોડાવવા, રતિલાલના મકાનમાં શી રીતે દાખલ થવું એ વગેરે અનેક વિચારો તેણીના હૃદયમાંથી પસાર થઇ ગયા, પરંતુ કાંઈ નિશ્ચય કરી શકી નહિ કેટલીક વારે પેલી ફાટા તુટા વસ્ત્ર પહેરેલી સ્ત્રી કે જેને મરીયમે દારી તરીકે માનો લીધો હતો, તે પહાર નીકળી, તેણીને જોતાજ મરીયમના હર્ષનો પાગ રહ્યો નહોતો, તેણી જે તરફ જતી હતી તે તરફ મરીયમે પણ આનંદ માણ્યું કેટલેક દુર જવા પછી તે સ્ત્રીએ એક નાના પણ પુરાણા મકાનમાં પ્રવેશ કર્યો મરીયમ પણ તેની પાછળ ગઇ મારણામાંજ એક બીચ જતીની પ્રોંદા સ્ત્રી પેપર વાચતી બેઠી હતી તેની સાથે કેટલીક વાનગીત કરી પેલી સ્ત્રી પાછી વળી જેની માથે એ સ્ત્રીએ વાત કરી તને મરીયમ સારી રીતે ઝોળખતી હતી, તે ગુલાબને દુરની સગી થતી હતી એટલુંજ નહિ પરંતુ તે બેઠેનો જન્મ એટલું ગામમાં થયેલો હતો બાપ્ત્યાવસ્થામાં બહુ કાળ પર્યંત બને સાથે રહ્યા હતા, તેણી કાળાદાસને ત્યાં નોકરી કરતી હતી, વળી ગુલાબ સાથે મરીયમ તેની પાસે બે ત્રણ વાર આવી હતી, એટલે તેણી પણ મરીયમને સારી રીતે ઝોળખતી હતી મોતીલાલને રતિલાલે છુપાવ્યો છે એવી ખબર પણ મરીયમને તેણીએજ આપી હતી અનામાંસે તેણીનો ભોટો થઇ જવાથી મરીયમ ખુશી થઇ, અને પેલી

(૧૬૦)

સ્ત્રીના ચાથી જવા પછી મરીયમ તેની પામે ગઇ મરીયમને જ્ઞેતાજ તે બોલી ઉઠી, અહો! મરીયમ મહેન, આવો, આવો, હું તમનેજ યાદ કરતી હતી જુઓ આ વળી કાંઈ નવું જ જાણવાની દૃષ્ટિવાળો કાંઈ જાગ્યોએ એમ કહેતાજ તેણીએ પોતાના હાથમાનુ પેપર મરીયમના હાથમા આપ્યું મરીયમે તેમા લખેલી હકીકત વાંચી પરંતુ એ માટે વિચાર કરવાનો અવકાશ નહોતો તેથી તે બોલી આ બાબત માટે આપણે પછી વિચાર કરીશુ પ્રથમ જે સ્ત્રી તારી પાસે હમણા આવી હતી તેને જલ્દીથી પાછી બોલાવી લે, કારણ કે એ દ્વારા આપણે કેટલુંક કામ લેવાનું છે એમ કહી મરીયમે તેણીના કાનમા કાંઈક કહ્યું શુ કહ્યું તે કાંઈ સમજાયું નહિ, પરંતુ તે બેઠી હતી ત્યાંથી ઉઠી, અને ત્વરિત ગતિએ બહાર ગઇ, થોડીજ વારમા પ્રથમ આવેલી સ્ત્રીને પાછી બોલાવી લાવી, જે વખતે તે બેઠે અદર આવી તે વખતે મરીયમ ત્યાં નહોતી, બેઠેએ ઓરડામા પ્રવેશ કર્યો, પદરેક મિનિટ પછી બહાર આવી પેપરમા લખેલી હકીકત સમઘી કેટલીક વાતચીત કરી બેઠે કુટી પડી.

કેટલીક વારે તે રતિલાલના મગાન પર જઇ પહોંચી અદર દાખલ થવા પહેલાં તેણીએ બહારની બારીમાથી ડોકીયુ તાપ્ત્યુ તો રતિલાલ પુર્વવત ઓરડામા આટા મારતો જણ્યો ધીમેથી દાર બોલી તેણે અદર પ્રવેશ કર્યો બાળુના ઓરડામા દ્રષ્ટિ ફેરવતા ચપળાને પોતાના વાળ ઓળતી આવના પામે બેઠેલી જોઇ, તેની પાસે જવાની કાંઈ પણ જરૂર ન હોવાથી તે પરબાગી રતિલાલ પાસે ગઇ અને ધુમટો તાણી એક બાળુ ઉભી રહી

(૧૬૧)

“ કેમ તેડી લાડી ? ” રતિલાલ માત્ર એટલાજ શબ્દો બોલ્યો
જનામમાં તેણીએ માત્ર ડાકું ધુણાવ્યું

“ વાર ત્યારે હવે તું ચપગાના આવતા સુધી અહીંજ બેસજો,
શુદ્ધિમાં અવ્યા પછી મોતીનાલ નાસી ન જાય તેની મહાજ રાખજો
હું હમણાજ આવું છું । એમ કહેતોજ નિનિાન તે ઝોરડો છોડી
ગયો ।

રતિલાલના જવા પછી પેલી સ્ત્રી મોતીલાલ પાસે ગઇ અને
તેને શુદ્ધિમાં લાવવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી હજુ તો મોતીલાલ શુદ્ધિમાં
આવે તે પહેલાં ચપગા કે છત્રી સાથે નકરાગ કરતી હોય એવો ભ્રમ
થયો તુ છે? કેાની સાથે તકગર કર છે ? એ જાણવાના ઉદ્દેશથી તે
ચપગાના ઝોરડા તરફ વળી. અદ્ નગર કરતા જણાવ્યું કે તેણી
મહાદેવ સાથે તકરાર કરી રહી છે, મહાદેવ તેણીને ધમકાવી રહ્યો છે
આ પ્રકાર જોઇ તેણીને આશ્ચર્ય તો લાગ્યું પરતુ તકગરને અતે જે
પરિણામ આવ્યું તે જાણ્યા પછી તેણી મવજો ભેદ પામી ગઇ પિશાચી
પિતા પુત્રીના મહીરના કેશ સમ ધીન તથા તેવાજ બીજા કરપીણ કૃત્યોને
તે જાણી ગઇ. અને આ ગુપ્ત રહસ્ય અચાનક તેના જાણવામાં આવતા
બહુ ખુશી થઇ કેટલીક વારે મહાદેવ પોતાની દૃષ્ટિત વસ્તુ મેળવી
બહાર નીકળ્યો ચપગા પણ તેની પાછળજ હતી મહાદેવના બહાર
નીકળી જતા સુધી ચપગા તે તરફ જોઇ રહી જ્યારે મહાદેવ બહાર
નીકળી ગયો ત્યારે તેણે પેલી સ્ત્રીને દ્વાર બંધ કરી આવવાનો હુકમ
આપ્યો. વિના વિચારે તેણીએ ચપગાના હુકમનો અમલ કીધો હવ

ચપળા મોતીલાલ તરફ વળી, આ વખતે મોતીલાલ પુર્ણ શુદ્ધિમાં આવેલો હતો ચપળાને જોતાજ તે બોલી ઉઠ્યો “ ચપળા, મને અહીં શા માટે લાવવામાં આવેલો છે? ”

મોતીલાલને શુદ્ધિમાં આવેલો જોઈ ચપળા પ્રથમ તો ચમકી, કપી, બચ્ચિત થઈ પરંતુ કેટલીક વારે કાંઈ વિચાર આવતા તે ધણાજ નમ્ર શબ્દોમાં મોતીલાલ તરફ કટાક્ષ ફેંકતા બોલી ચેતીલાલ તમે નથી જાણતા કે હું તમોને ધણાજ પ્યારથી

“ ચપળા માફ કર, તું મારી બહેન છે બાઈ અને મહેનતા લગ્ન થવાનું તે કામ દિવસ સાબળ્યું છે. ” ચેતીલાલે ચપળાને બોલતી અટકાવી વચ્ચેજ કહ્યું.

“ મોતીલાલ, આ શું બોલો છો! શું તમે મને નથી ચાહતા? ” ચપળાએ કહ્યું.

“ ચાહુ છું, ધણાજ પ્યારથી ચાહુ છું, એક બાઈ પોતાની બહેનને જે પ્યારથી ચાહે તેવાજ પ્યારથી હું તને ચાહુ છું ” મોતીલાલે જવાબ આપ્યો.

“ ત્યારે શું તમે મારી સાથે લગ્ન નહિજ કરો? ” ચપળાએ નિશ્વાસ નાખતા કહ્યું.

“ નહિ આ જન્મે તો નહિ, મોતીલાલે માફ જવાબ આપી દીધો ’

“ અને તમને તેમ કરવાની ફરજ પડશે તો? ”

“ એવો સમય જોતાજ હું મારા જીવનનો અત લાવીશ ”

“ પરંતુ તે પહેલા તો હું તમોને મારા બનાવીશ ”

(૧૬૩)

“નહિ, ચપળા તુ એમા નહિ ફાવશે, જો તારી આની નિર્દોષ ચેષ્ટાઓ નિરતર ચાલુજ રહેશે તો હુ દવે પછી તારો પાસે નહિ આવીશ”

‘હીક છે મોતીનાવ જો તમારો એવોજ વિચાર છે તો હુ પશુ તમને આહીથી જવા દેનાર નથી”

“એમ કહેતાજ તેણીએ મોતીનાવને ધકકો મારી અદર ધકકો દીધો, મોતીનાવને હજુ મેમમેગીઝમની અસર તાજીજ હોવાથી, તે અશક્ત બની ગયો હતો, ચપળાના એકજ ધકકથી તે અદર ઓરડા મા પછડાઈ પડ્યો, દુર ઉમેની પેની સ્ત્રીની આ દ્રશ્ય ન જોઈ શકાયુ તે નજીક આવી અને ઓરડાના દ્વાર મધ કરતી ચપળાને દુગ ખસેડી ધકકો મારી જમીન પર પટકી પાડી પોનાતીજ ચાકરડીનુ આ વર્તન જોઈ ચપળાને ઘણોજ ગુસ્સો ચડ્યો, તેણી ઉભી થઈ અને તે સ્ત્રીના મોઢા પરનો પડો દુર કર્યો પડો દુગ થતાજ, ચપળા ચમકી, હે કાણુ? બિખારણી મરીયમ! એકાએક તેણીના મુખમાંથી એ ઉદ્ગારો નીકળી ગયા.

“હા, પિશાચણી, હવ તારામા જેટલુ બળ હોય તેટલુ અજ માવ, આવ, મોતીનાવને બહાર જનો અટકાવ, એમ કહેતાજ તેણીએ ચપળાને મોતીનાવને જે ઓરડામા રાખવામા આવ્યો હતો તેમા ધકકો દીધી, અને મોતીનાવને સાથે લઈ બહાર નીકળી.

મરીયમ અહી શી રીતે આવી એ મારા સુઘ વાચકો હવે સમજી ગયા હશે મરીયમની પરિચિતા પેની બિલજી સ્ત્રીએ મરીયમની સલાહથી રતિનાવને ત્યાથી આવેલી સ્ત્રીને પાછી પેલાવી તે

વખને મરીયમ ઓરડામા છુપાઈ ગયેલી હતી. જોવો બનેએ ઓરડામા પ્રવેશ કર્યો, તેનીજ તે સ્ત્રીને મરીયમે બેશુધ્ધ બનાવી દીધી અને તેના કપડા પહેરી અહીં આવી અને આપણે જોયું તેમ બહાદુરીથી મોતી સાક્ષને છોડાવી અંધ બહાર ઉભેલી એક ગાડીમા મેસી મોતીનાક્ષને તેના મકાન પર પહોંચાડી, મરીયમ હરિમિહને જે સ્થળે મળવા જણાવ્યું હતું તે સ્થળે જવા નીકળી, રસ્તામા એક ધુરખાવાળી મળી તેને પણ્ય મરીયમે સાથે લીધી

પ્રકરણ ૧૪ મું.

મરીયમની મુલાકાત.

જે વખતે હરિસિંહ ત્યાં પહોંચ્યો તે વખતે મરીયમ ત્યાં નહોતી તેનો નાનો બાળક ત્યાં બેઠો હતો. થોડીજ વાગમા મરીયમ આવી જશે, એમ એ બાળક સાથે થયેલી વાતચીત પરથી હરિસિંહ સમજી ગયો, તેણીની પાસેથી મંત્રીરના કેમ સમઘે તેમજ મોતીસાક્ષને બચ્ચન કરનાર કાણ છે, એ વિગેરે કેટલીક માહિતિઓ મેળવવાની હોવાથી, તેણીના આવતા સુધી ત્યાંજ થોભવાનું તેને બાજબી લાગ્યું કેટલીક વારે તેણે મરીયમને એક ધુરખાવાળી માથે આવતી જોઈ ધુરખાવાળાએ હરિસિંહને દુરથી જોયો. જોતાજ તે ચમકી અને તેણીએ મરીયમના કાનમા કાંઈક કહ્યું શું કહ્યું તે કાંઈ સમજાયું નહિ પરંતુ તે ધુરખાવાળાએ એક કપડામા વાંટાળેલી વસ્તુઓ મરીયમના હાથમા આપી અને ને તેણીનાથી છુટી પડી જે રસ્તેથી આવી હતી તેજ

રસ્તે પમાગ થઇ ગઇ, તેણીના આ વર્નનથી હરિસિંહને આશ્ચર્ય લાગ્યું એ જુરખાવાળી કેણુ હશે? મરીયમની સાથે તેણીનો શુ સબંધ હશે? આવા નિર્જનસ્થાનમા જુરખો શા માટે નાખ્યો હશે? એ સ્ત્રી હશે કે પુરુષ? વખતે મરીયમ મોતીલાલને એવા વેશમા છુપો રાખવાનો પ્રયત્ન તો નહિ કરતી હોય? અને ડગતી તો નહિ હોય? આવા અનેક વિચારો તેના હૃદયમાથી પમાર થઇ ગયા, પરંતુ તેનો કાંઇ પણ નિર્ણય કરી શક્યો નહિ, કેટલીકવારે મરીયમ ત્યાં આવી પહોંચી અને પેની જુરખાવાળી બ્યકિનએ આપેલી વસ્તુમાથી ખાવાનું પોતાના બાળકને આપ્યું અને પેપર પોતાના હાથમા રાખતા તે બોલી, જાઓ બેટા સ્કુલમા જાઓ, સાજના અહીં આવવાની જરૂર નથી, કારણ કે હું અહીં ફરીને આવવાની નથી આપણે બાડે લીધેલા મકાન પરજ તને મળીશ, હવે આપણુ નિવાસસ્થાન એજ થશે સમજ્યો બેટા ?

‘ હા પણ અમા પેલી’

“જબરા નહિ, એ પણ આપણી માથેજ આવશે ” બાળકને બોલતો અટકાવી મરીયમે આખની ઇશાગતથી, તેને ચુપ રહેવાની સુચના કરતા વચ્ચેજ કહ્યું

“બાળક ચુપ રહો, માતાનો હેતુ સમજી ગયેલો બાળક ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો, હરિસિંહ મરીયમના આ વર્નનથી અજબ થયો, તેને અનેક શકાઓ થવા લાગી ધડી બર તે આલી જતા બાળક તરફ તો ધડી મરીયમ તરફ જોવા લાગ્યો મરીયમ તેનો હેતુ સમજી ગઇ તે બોલી હરિસિંહ, વિસ્મયતાથી શુ જોઇ રહ્યા છે, મારી સાથે આ વેલી પેલી જુરખાવાળીને આલી ગયેલી જોઇ તમને કાંઇ શક ઉત્પન્ન થયો હોય એમ જણાય છે”

પોતાના મનની વાત જાણી મએલી મરીયમના આ શબ્દો સાબળી હરિમિહના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ, તે મનમાજ તેની પ્રશ્નસા કરતો બોલ્યો, મરીયમ મનુષ્યના ચહેરા પરથી તેના મનની વાત જાણી લેવાની તારી ત્રિચિક્ષણના મને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી મુકે છે બહેન તારે અનુમાન ખરૂં છે મને એ ધુરખાવાળી વ્યક્તિ માટે અનેક શકાઓ ઉપસ્થિત થાય છે?

“હરિમિહ, શક અને શકાઓમાં તમે તમારે દ્રષ્ટિમિદુ સુધી જાઓ છો, આ ગીતે ડગ્ગો તો ખરા ખુનીનો પનો મેળવવો મુશ્કેલ થઈ પડશે અને નાહક નિર્દોષ માર્યા જશે મલીરવાળા કેસમાં પણ એમજ બન્યું હતું એક નિર્દોષને ફસાવી બદમાસો આબ દ છટકી જવાની તૈયારીમાં હતા પરંતુ એકૃતચીના દુર કમો અચાનક હમણા તમે જોઈ તે ધુરખાવાળી વ્યક્તિ દ્વારા માગ જાણીમાં આવી જતા એ નિર્દોષને આજે

“શુ એ ધુરખાવાળી મલીરવાળા કેસના મળધમાં કાઈ જાણે છે? મરીયમ એ બદમાસે ને તેણી પિછાણે છે?”

‘નહિ, તે બદમાસોને ઓળખતી નથી પરંતુ તેના મળધનું કેટલુંક તે જાણે છે, એટલુંજ નહિ પરંતુ તેણી એ બદમાસોનો પનો પણ મેળવી શકી છે?’ મરીયમે કહ્યું

“શુ આ તું ખરૂં કહે છે? મરીયમ તું મને કહેશે કે એ ધુરખાવાળી કાણ છે?” હરિમિહે આશ્ચર્ય પામતા પુછ્યું

“હરિમિહ, તેણીનું નામ નિશાન હું જાણતી હોવા છતાં તે જણાવવાને લાચાર છું તો પણ એટલું તો મારે કહેવું જોઈએ, કે

(૧૬૭)

તે આપણી મદદગાર છે, દુશ્મન નથી, જો જનશે તો એકાદ અડ વાડીયામાજ એ મલીરના જમીનદાર ભાઈનું તેમજ પેલી કુમારીકાનું ખુન કરનાર એ બદમાસોને હુ તેમની સહાયતાથી તમારા સ્વાધીનતા સોંપીશ” મરીયમે કહ્યું

‘બહેન, જો તું એટલું કરે તો તે મારા પર બધો ઉપકાર કર્યો એમ હું માનીશ”

“શુ તેણીએ એ બદમાસોનું ગળેડાણું નેયું છે”

‘હા જોયું છે એટલું જ નહિ પરંતુ એ બદમાસોના મદદગારોને પણ તે મારી રીતે આજમે છે”

“તેના મદદગારો કેણું કેણું છે”

મલીરના ખુનીઆને છુપાવનાર એજ શયતાનો મહાદેવ અને ડોક્ટર રતિલાલજી છે, મોતીલાલને બધન મુક્ત કરવા જતા એ નીચના મર્વ કારસ્થાનો હુ જાણી ગઈ છું

‘શુ રતિલાલજી મોતીલાલને છુપાવ્યો હતો? આશ્ચર્ય! મરીયમ એમ કરવામા રતિલાલને શો લાભ”

“હરિસિંહ, એ બેદ—રહસ્ય ધણું જ ઉડુ છે એનો છેડો લેવાનું કાર્ય ધણું જ મુશ્કેલ છે તો પણ હુ એટલું તો જાણી શકી છું કે રતિલાલ પોતાની પુત્રી ચપળાના ક્ષત્ર મોતીલાલ સાથે કરવા માગે છે”

‘પરંતુ મેં તો સાંભળ્યું છે કે મોતીલાલ મુક્તાનેજ ચાહે છે અને આજીવન એ બંનેનો સંગ પણ જોડી દીધો છે

“હા એ ખરૂં છે મેતીલાલ ચપળાની સાથે લગ્ન કરવામાં નારાજ છતાં, રતિલાલે મેસમેરીઝમથી પોતાના હાથનું પુતળું બનાવી દીધો છે, અને એક પ્રતિજ્ઞા પત્ર પણ તેની પાસેથી લખાવી લીધું છે”

“એ પ્રતિજ્ઞા પત્રમાં શું લખ્યું છે? એ કાંઈ તારા જાણવામાં આવ્યું છે?”

“હા, તેમાં એવું લખ્યું છે કે આણુદલાલની મીલકત મળ્યા પછી મેતીલાલે ચપળા સાથે લગ્ન કરવા આ પ્રતિજ્ઞા પત્ર લખાવની વખતે મેતીલાલ એશુદ્ધ હતો, છતાં રતિલાલના દરેક કુકર્મોનો તે જાણે સંપૂર્ણ શુદ્ધિમાં હોય તેવી રીતે અમલ કરતો હતો.”

“શુદ્ધિમાં આવ્યા પછી એ પ્રતિજ્ઞા પત્ર રતિલાલે મેતીલાલને બતાવ્યું હતું” હરિસિંહે કાંઈ વીચાર આવતા એ નવિન પ્રશ્ન કર્યો

“હા, શુદ્ધિમાં આવેલા મેતીલાલે એ પ્રતિજ્ઞા પત્ર સમઘી પોતે કાંઈ જાણતોજ નથી, એમ જણાવ્યું હતું આથી રતિલાલે મેસમેરીઝમથી મેતીલાલને ફરીને પણ એશુદ્ધ બનાવી તેનીજ હાલતમાં તેણે સમઘી કણુદલાલ લીધી અને નિશાની તરીકે તેની વીંટી માગી, મેતીલાલે વિના આનાકાનીએ તે કાઢી અને ચપળાના હાથમાં આપી, હરિસિંહ, મેતીલાલની ઇચ્છા વિરૂદ્ધ પોતાની પુત્રિના લગ્ન તેની સાથે કરવામાં રતિલાલનો આણુદલાલની મિલકત પોતાને સ્વાધીન કરવા શીવાય બીજા કાંઈ હેતુ હોય તેમ જણાતું નથી

હરિસિંહ યુવ રહ્યો, આણુદલાલના મકાનમાંથી મળેલા વિલમ રતિલાલની સાક્ષી હોવાનું કારણ હવે તે સમજી ગયો, આણુદલાલનું ખરૂં વિલ્લ એ રતિલાલેજ ગુમ કરેલું હોવું જોઈએ, એમ તેણે માની

લીધું. મુક્તાની હકીકત સત્ય જણાઇ, કેટલીકવારે તે બોલ્યો, મરીયમ
 ગમે તેમ હોય પણ રતિલાલ ધણેજ લય કર માણસ છે, એ તેના
 અનિષ્ટ આચરણ પરથી સિધ્ધ થાય છે મેં પણ એના સળધમા
 કેટનીક વાતો સાંભળેલી છે એટલે તે કદાચ આણુધાવનો ખુની નહિ
 હોય તો પણ ખુન કરાવવામા નેનો હાય છે કેમ મરીયમ તને શું
 જણાય છે ? ”

“ મને પણ એમજ જણાય છે અને તે મહાદેવે ચપળાની
 લીધેલી મુલાકાત પરથી સિધ્ધ થાય છે ” મરીયમે કહ્યું

“ હે ! શું મહાદેવ ત્યાં આવ્યો હતો? એ મદમાસને પકડવા મેં
 ધણો પ્રયત્ન કર્યો, પણ નિષ્ફળ ગયો હા ! પણ ચપળાની મુલાકાત
 તેને શા માટે લીધી હતી ? ”

“ યુનાનાવના આશ્રયમાથી મુક્તાને ખસેડવાની તેને કરેલી
 ગોઠવણ જણાવવા માટે ” મરીયમે કહ્યું

‘ શું, બદમાસો મુક્તાને ત્યાંથી પણ ખસેડવાની કોશીષ કરી
 રહ્યા છે? હરિસિંહે આશ્ચર્ય પામતા પૂછ્યું ”

“ હા, હરિસિંહ, એ નીચ મહાદેવ મોતીલાલ સાથે મવિતાનો
 આડો વ્યવહાર છે અને તેમા મુક્તા પણ સામેલ છે, એમ જણાવી
 યુનીલાલને ઉશ્કેર્યો છે એટલે સાંભળવા પ્રમાણે થોડા દિવસમાજ એ
 વકગએલો વાધ, મુક્તાને પોતાને ત્યાંથી દુર કરનાર છે હરિસિંહ હવે

તો એ નીચ મહાદેવને જલદી પકડાય તો સારું. કારણ કે એજ સવળા અનર્થનું મુળ છે. રતિલાલની પુત્રી ચપળા પણ તેનાથી ઘણીજ કંપે છે. આજે એ બદમાસે મુકતાને દુર ખસેડવા પોતે કરલા કામ બદલ ચપળા પાસેથી રૂપિઆ ત્રણસો પડાવ્યા છે પ્રથમ તો ચપળાએ તેને રોકડો જવાબ પરખાવી દીધો અને ધક્કા મારી બહાર કાઢવાની ધમકી આપી, પરંતુ મહાદેવ તેણીનાથી ડર્યો નહિ તે નિર્ભય ત્યાજ ઉભો રહ્યો. અને તરતજ ખીસામાંથી એક શીંગી બહાર કાઢી અને તે ચપળાને બતાવીને કહ્યું “ કે અમર જો તું મને રૂપિઆ ત્રણસો નહિ આપે તો આ શીશી તને આપવાની દુરજ પાડશે ” ચપળા તે શીશી જોતાજ ગભરાઇ ગઇ, તેણીને ચહેરો શીંગ પડી ગયો તેનાથી એક શબ્દ પણ બોલી શકાયો નહિ ” તરતજ તેણે પોતાની દાસીને બોલાવી અને કેશ બોક્સ લાવવાનો હુકમ કર્યો તેમાંથી રૂપિઆ ત્રણસોની નોટો કાઢી વગર વિલંબે તેણે મહાદેવના હાથમાં આપી

“સમજાય બહેન, સમજાય આજુ દલાલના રસાયનવાળા ઓરડામાંથીજ એ શીશી મહાદેવ ઉપાડી ગયો હતો, અને મારી આખમ પણ ધુળ નાખી ગયો હતો મે તેને જો કે તે વખતે ઓળખ્યો નહોતો. પરંતુ આ સંધળી વાત પરથી સિધ્ધ થાય છે, કે તે મહાદેવજ હતો”

“ત્યારે તો હરિસિંહ હવે એ ઓરડામાં પ્રાણુહારક વિપની જેટલી શીશીઓ હોય તેટલી તમારા સ્વામિનમાં રાખો અને મહાદેવનેજ પકડવાની કોશિષ કરો, મને ખાતરી છે કે તેને પકડ્યા પછી ખર્ચ ખુની પણ પકડાઇ જશે”

“પણ અહેન મને તો ઘાજે છે કે મહાદેવને પકડવા પહેલાં રતિલાલને પરહેજ કરવો બ્યાજખી છે, કારણ કે જો તમો કહો છો તેમ એ શીશી જેનાજ ચપળા ચમકી હોય, તો તેણી પણ એ વિષયમાં કાંઈક જાણે છે, અને એ પરથી મિષ્ટ થાય છે કે રતિલાલજ એ સંધ્યા કારસ્તાનનું મુગ છે”

‘એકસ કહી શકાય નહિ, ધણી વખત નજરે જોયેલા બનાવો પણ જુદા પડે છે, અને વખતે નિર્દોષને ગેરમનસાફ મળી જાય છે, માટે એકાએક એવું સાહમ કરવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી, મહાદેવનેજ પકડવાની કાશીય કરો, અને તેનાથીજ મધળી બાનમી મેળવો મોતી લાય તરફના વર્તનથી અને મહાદેવને ચપળા તરફની મળેલા ત્રણસો રૂપિયા પરથીજ, જો તમો રતિલાલને દોષિત ધારતા હો તો તમારી જુલ થાય છે. બદમાસો હમેશા પકકા હોય છે, અને તે આપણા જે વાને અવળે રસ્તે દોરી જવાની કાશીય કરતા હોય છે, મહાદેવે પણ તેનીજ યુક્તિ નહિ કરી હોય, એમ આપણે સા પરથી માની શકીએ’

‘જોકે મેં અનુભવથી અને નજરે જોયેલી બામત પરથી રતિલાલ અને ચપળા બંને દોષિત છે એમજ જણાય છે, પરંતુ આવા કાર્યમાં કેસ ની બંને બાજુ તપાસના સિવાય ઉતાવળે માહસ કરવું એ સુખતાજ ગણાય માટે એવું સાહસ કરવાની સહજ પણ કાશીય કરતા નહિ મહાદેવ પકડાયા પછી સવળો બેઠે આપો આપ ખુલી જશે” હા પણ પછી તમે જોને મોતીલાલ ધારતા હતા, તે સકારામને તમો મળ્યા’ મરીયમે પુછ્યું

“હા મરીયમ, હું એ સકારામને મોતીલાલજ માનતો હતો, યુનિલાલની નિર્દોષતા જાહેર કર્યા પછી તે મારી આ ખીજ જુલ

સુધારી છે મરીયમ, ઝાળીદાસની મદદથી મેં એ બદમાસને પકડ્યો. તો ખરો, પરંતુ પોલીસજેટ પર લાઇ જતા પછી બીજેજ દીવસે મેં તેને શબવત બોલ્યો કાદ્યો તેનું ખુન કર્યું અને તે પણ પેલા પ્રાણહારક વિપત્તીજ” હરિસિંહે દુઃકમાજ પતાવ્યું.

“ત્યારે તો એ મહાદેવનુંજ કામ હોવું જોઇએ, કાગળ કે એ શીશી તો મહાદેવ પાસેજ હતી”

“મને પણ એમજ લાગે છે”

“સકારામના કપડા તપાસ્યા?”

“હા તપાસ્યા, પણ કાંઈ મળ્યું નહિ”

“આ પ્રમાણે બનેતો વાર્તાવાપ ચાલી રહ્યો હતો એટલામા એક પોલીસે તે ઓરડામા પ્રવેશ કર્યો અને એક ચીડી હરિસિંહના હાથમા આપી કહ્યું કે આ ચીડી સકારામના શમની નીચેથી મળી આવી છે, તે તમને તાકીદે પહોંચાડવાની મને બલામણુ થવાથી હું અહીં આગ્યો છું, હવે હું તે લાસોની વ્યવસ્થા કરવા માટે ગઈશું કારણ કે કુમરસીલાઇએ તે કામ મને સોંપેલું છે, એમ કહી હરિસિંહની આગા મળતાજ હુસેનખા ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો તેના જવા પછી તે હરિસિંહે તે ચીડી ખોલી તો તેમા નીચે પ્રમણું લખ્યું હતું.

“સલાજાજે, હરિસિંહ તમારી પાછળ છે, મરતા સુધી ખરો બેદ આપતા નહિ, મહાદેવ તમારી મદદે થોડાજ વખતમા આવી પડે અરે
લી મોતીલાલ”

(૧૭૩)

ચીડી વાચતાજ હરિસિંહ ચમક્યો, તેના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ તેણે તે ચીડી મગીયમના હાથમા આપી મરીયમે પણ તે વાચી

“બહેન જેમ સમય જનો જાય છે, તેમ મામલો વધારે ને વધારે ગંભીર થતો જાય છે આજીવનનો ખરો ખુની કાણ એ મેળવવું મુશ્કેલ જણાય છે કેટલીક વારે હરિસિંહે કંઈ

‘તો પણ ગભરાઈ જાવ પાછા હડવામા કશો લાભ નથી કુ તો ધાર છું કે મામલો કાંઈક આપણા લાભમાજ ઉતરતો જાય છે’

‘એમ કેમ’ શું આ મામલો તમને કાંઈ મદદ જણાય છે’ હરિમિંહે આશ્ચર્ય પામતા પ્રશ્ન કર્યો

“જોકે કાંઈકુ સુચવાતું જાય છે, તો પણ તેની દીશાએ દ્રષ્ટિમા આવતી જાય છે”

“એટલે”

“એટલે એમ કે આજીવનનો ખરો ખુની ગમે તે હોય પરંતુ તેને રહેવા છુપાવાનું સ્થાન રનિલાલ અથવા મોતીલાલનું મકાનજ છે જો આપણે એ બંને પર બારીક તપાસ મળીતું તો કુલ સમયમાજ ખરો ખુનીને મેળવી શકીશું’ મરીયમે ખુલાસો કર્યો,

ત્યારે તે તેમા તમારી મદદની અંત સુધી જરૂર પડશે”

“હું તે બધી ખુશીથી આપીશ”

“તમારું અનુમાન ઠીક છે વિચાર કરતા મને એમજ જણાયું છે ત્યારે તમે હવે વધારે વિલંબ ન કરતા જલદી ત્યાં જાઓ તો સાડ કારણ કે સમય થોડો છે

(૧૭૪)

“મારૂં થયું હરિમિહ કે એ પપર પર તમારી નજર પડી, નહિ તો આજે એ કામ ન થઈ શકત, હવે હું ત્યાં જવાની ગોઠવણ કરૂં છું અને તમે તે સમયેની બીજી તપાસ માટે જાઓ ” હા, પણ પેલા મહીરવાળા કેસના સબધમાં તો હું તમને કહેતાજ ચુકી જાઉં છું હરિસિંહ, આબલીગળા તળાવની નજીક આવતા નાના કુમરોની નળેડી માએ બદમાસોનું નિવાસસ્થાન છે આજે તેના મદદગાર શરાબીઓની મળા ત્યાં એકત્ર થનાર છે, અને મહાદેવ રતિલાલ કાળીદાસ વગેરે ત્યાં આવશે

“હે? શું કાળીદાસ શરાબીઓની ટોળીમાં આવશે? કાળીદાસ દારૂ પીએ છે?” કાળીદાસનું નામ સાંભળતાજ હરિસિંહે મરીયમને બોલતી અટકાવી વચ્ચેજ કહ્યું

“હા, કાળીદાસ શરાબી છે, તે મને તેટલો સુધર્યો છતાં શરાબને છોડી શક્યો નથી, છતાં તે મદમામ નથી, બદમાસોના કારસ્થાનો અને રહેવાના સ્થાનો જાણી લેવાના ઇરાદાથીજ તે તેની સાથે જાગેલ છે, જો કે એ પુણ્યનું કામ કરે છે તો પણ તેની એ આદત છોડાવવાની જરૂર છે ધણું કરી યુનીલાલ પણ ત્યાં આવશે, તે પણ મહાદેવની સોમતથી શરાબી બની ગયો છે, હરિસિંહ, યુનીલાલ નોકરી છોડ્યા પછી એટલો બધા નબળા મનનો બની ગયો છે કે કોઇ કોઇ વખતે તે બિચારી સવિતાને અતિમય સકટમાં ચુકી દે છે એ કથા લાખી હોવાથી હું તમને પ્રસંગે કહીશ ?

મરીયમ, યુનીલાલના સબધમાં એ વધુ સાંભળ્યું છે, એટલું જ નહિ પરંતુ તેના અનિષ્ટ આચરણથી દુઃખી થએલી સવિતાએ ગઇ કાલેજ

મેશુદ્ધ હાવતમા એક પુત્ર રત્નનો જન્મ આપ્યો છે, એ પણ જાણ્યું છે, ઇશ્વર તેના એ પુત્રને દીર્ઘાયુષ્ય આપે બહેન, મારા એ મિત્રના ભણા માટે હું મારાથી બનતું કરીશ' હરિસિંહે નિશ્ચય નાખતા મરીયમને બોલતી અટકાવી નવ્યેજ કંચુ

‘ ખરૂં છે હરિસિંહ, મિત્રની કસોટી ખરા સમય પરજ થાય છે, વારૂં, હરિમિંહ, હવે તમે જાઓ અને બગબગ રાત્રે નવ વાગે આબલી વાળા તળાવ પાસે જાઓ, ત્યાં તમેને મલીંગવાળા બદમાસોનો ભેટો થશે, પરંતુ હરિસિંહ, પેલી જીરખાવાળી કદાચ ત્યાં આવે તો તેને પકડવાનું કે તેની સાથે વાતચીત કરવાનું કાઈ પણ સાહસ કરતા નહિ, નહિ તો કામ મગડી જશે મદમ મો આમાદ છટકી જશે ’

“ હું તારી સલાહ પ્રમાણેજ વર્તીશ બહેન આજે છ છ માસ થયા બગીરથ પ્રયત્ન કરવા છતાં જે બદમાસોનો પતો હું મેળવી શક્યો નથી તેને શોધી આપવામા તે મને જે મદદ કરી છે તેના બદલે હું આ છ દુગીમા આપી શકું તેમ નથી ” હરિસિંહે મરીયમનો ઉપકાર માનતા કહ્યું

‘ હરિમિંહ ધારે તો મરીયમને જોઈતો બદલો આપી શકે તેમ છે ” મરીયમે સમય જોઈ સ્વાર્થ સાધી લેવાના ઉદ્દેશથી કંચુ

“ સમજ્યો, સમજ્યો, બહેન તને નારા પોષણ માટેના સાધનો જોઈએ છીએ એજ કે બીજું કામ ” હરિસિંહ જણે પોતે મરીયમનો ભાવ સમજી ગયો હોય તેમ બોલ્યો

“ નહિ બાપ મારા ઉદર પોષણની ચિંતા તો મારે ખુદા કરે છે. એજ મને સમય પર જોઈતું મોકનારી આપે છે મારેતો ”

(૧૭૬)

“ કહે ત્યારે તારે શુ જોઇએ? ” હરિસિંહે મરીયમને બોલતી અટકારી વચ્ચેજ કહ્યું

“ એજ કે મલીરવાળા બદમાસો, પેટ્ટી હુ જેને નિર્દોષ માનુ છુ ”

“ તેને છુટો કરવો એમજ ના? ” હુમિહ વચ્ચેજ બોલી બેઠો.

“ નહિ તેને અહીંયાથી

“ શુ નાસી જવાની તક આપવાનુ કહે છે? ”

“ નાસી જવાની તક તો પેલી ભુરખાવાળાએ ક્યારની આપી દીધી છે અને એ નિર્દોષને દોષખમાયી છુટો કર્યો કે એટલે તેની એ બૂલ માટે હુ તમારી પાસે ક્ષમાની યાચના કરે છુ એજ તારી પાસે બદલો માગુ છુ ” મરીયમે કહ્યું.

સુર વાચક બધુઓ, ગુમામે પોતાના એક સ્નેહીની સહાયતાથી કરીમબક્ષને કરાચીથી રવાના કરી દીધો હતો અને આજે હરિસિંહ બાકીના બે બદમાસોને પકડવા જવાનો હતો એટલે એ મદમાસો દ્વારા કરીમબક્ષનુ નામ બહાર આવે અને તેના નાસી જવાથી હરિસિંહને કરીમબક્ષનેજ અપગધી મમજવાનુ કારણ મળે, તે નામી ગયેતા પતિના ઉપર વિશેષ આપતિ આવી પડે એમ હોવાથી મરીયમે હરિસિંહની પાસે આપણે ઉપર ચાચી ગયા તેવી યાચના કરી હરિસિંહ પ્રથમ તો મહજ ગુસ્સે થયો, પરંતુ જ્યારે મરીયમે કરીમબક્ષની કર્મ કથા કહી સભાગાવી અને તેની નિર્દોષતા પુગ્વાર કરી આપી

(૧૭૭)

ત્યારે હરિમિહ શાન્ત થયો વળી એ કરીમબક્ષ નિર્દોષ હોવાનું ખીલુ પ્રમાણુ આગના પ્રગ્ગણોમા વાચી મયા તેમ બદમાસોના મુખેથી હરિ મિહને મળ્યું હતું એટલું જ નહિ પરંતુ કરીમબક્ષ પાતાની પત્નિને યાદ કરી માડા જેવો મની જનો હતો એવા બ મામેના શબ્દોનું રમ ગણુ થતા મરીયમનો એ પતિ હતો અને મરીયમ જેની સ્ત્રીની યાદ કરીમબક્ષને એની સ્થિતિમા ઘારી મુકે એમા કાઠ નવાઈ જેવું નથી એમ પણ હરિસિંહને લાગ્યું પોતાને સહાય કરનાર મરીયમનો એ પતિ અને નિર્દોષ હતો એ સન ખ્યાનમા લઈ, મરીયમનું કહેવું તેણે કબુલ કર્યું એ જુરખાવાગી કાણુ છે અને મરીયમની સાથે તેણીનો શો મબધ છે એ વિગેરે જાણુવાનો હરિમિહે ધણો પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ મરીયમની મક્કમના આગળ તે નિષ્ફળ ગયો, તો પણ મરીયમના માર્મિક શબ્દો પરથી તે સમજી ગયો કે જુરખાવાગી આમલીવાળા તળાવ પાસે અવશ્ય આવશેજ અને તેણીની તે વખતની મુશ્કાલત વખતે સંધળુ જાયી લઈશ એવા નિશ્ચયથી હરિસિંહ મરીયમ સાથે ખીલુ કેટલીક મમલન કરી મહાર નીકળ્યો અને રાસખીઓની ટોળીમા ગાળીમા જવાનો છે માટે યુક્તિ પુરેક તેનાજ વિચારને અનુકુળ થઈ તેની સાથેજ મરીયમે જાણુવેલા સ્થાને જવું એવા વિચારથી હરિસિંહ કાળીદાસના મકાન નજીક વળ્યો મરીયમે રતિવંદનના ધરનો રસ્તો લીધો

પ્રકરણ ૧૫ મું.

ધારુ ધરણીધરનુજ થાય છે.

પ્રિય વાચક સુદરરાયની આપણે ઘણા દિવસથી મહાળ લીધી હતી માટે ચાલો આપણે હૈદરાબાદ જઈએ અને તેની પરિસ્થિતિ તપાસીએ.

આ જગતમાં સમય એ કાષ્ટને પણ સમાન સ્થિતિમાં રાખતો નથી, સમયના નેત્રમાં કાંઈ પણ મહત્ત્વ થતું નથી, એથી કવિઓ કહે છે કે સમય અદેખો છે, સુદરરાય પણ સમયની અદેખાયના અધારામાં પડ્યો છે, એક સમયે એજ સુદરરાય આણ્ણદલાલને ત્યાં સુખચેતન કરતો હતો, લાખોનો વહીવટ તેનાજ હાથે થતો હતો અરે! કહોને કે આણ્ણદલાલની સર્વ સપતિની એજ વ્યવસ્થા કરતો હતો, મોતીલાલ જેવો એ સપતિનો માલિક પણ એનાજ હાથેથી પોતાના ખર્ચ જોગુ નાણું મેળવતો હતો, એજ સુદરગય મમયના પરિવર્તનને લીધે પોતાની એકની એક પુત્રિને નિરાધાર છોડી પોતાના કાર્યનો પશ્ચાતાપ કરતો હૈદરાબાદમાં આવીને રહ્યો છે, હિમેદમય સુદરરાયના સહવાસથી સુધરી ગયો, શાન્તા સુખી થઈ, પણ સુદરરાયની આતરીક પીડા ઓછી ન થઈ શાન્તા અને હિમેદમલ તરફથી માફ સન્માન મળવા છતાં તેનું હૃદય ખિન્ન રહ્યા કરે છે, તેનું ચિત્ત અદ્રિનારાયણ તરફ જ રૂપાં કરે છે કગચીથી નિકળ્યા પછી તેને ત્યાજ જવા વિચાર હતો પરંતુ પતિ વિયોગીની શાન્તાને તેણીના પર થયેલા બચકર અકસ્માતમાંથી બચાવી

(૧૭૬)

લેવાનું અને તેણીના વિકાર મય વિચારોને ઠેકાણું લાવવાનું તેમજ તેણીના પતિનું મિલન કરાવવાનું નિમિત્ત પરમાત્માએ તેના માટેજ નિર્માણ કરેલું હોવાથી કુદરતે તેને ત્યાજ રહેવા ફરજ પાડી શાન્તા મારી રીતે જાણતી હતી કે સુદરાયને વૈરાગ્ય થયો છે, અને તે બદ્ધિ નાગયણ જવા પછી અવસ્ય સન્ધરન ગ્રહણ કરશેજ જો એમ થયું નો બિચારી મુકના નિરાધાર બની જશે એટલા માટે મુક્તાના કાંઈ સારે સ્થળે લગ્ન થઈ જવા પછીજ સુદરાયને ત્યા જવા દેવામાં આવે નો ઠીક, એના વિચારથી શાન્તાએ પોતાની તથીયત સુધરી જવા પછી પણ એકસ કારણો બતાવી બદ્ધિનાગયણ તરફ જવાની મુદત લખાવી હતી જો કે સુદરાયને તે ક્ષત્રુ નહોતું પરંતુ શાન્તાની મુદતનો છેડો આવશેજ નહિ એવું જ્યારે તેને જણાયું, ત્યારે એ લોકોને જણાવ્યા મિત્રાચજ આપ્યા જવાનો સુદરાયે મનમાજ દ્રઢ સંકલ્પ કર્યો

ખરેખર મન એજ દેહનો રાગ છે મન કંઈ વખતે કેવા વિચાર કરશે ને કહી શકાતું નથી, મનુષ્યના મન જેની આશ્ચર્યક વસ્તુ બીજી નથી શરીર સમુદ્રમાં મન તરંગો કંઈ વખતે શાન્ત હશે, કંઈ વખતે તોફાન કરશે, કંઈ વખતે મમાધાન કરશે તે પરમાત્મા મિત્રાચ કાંઈ જાણી શકતું નથી, સુદરાયના મન તરંગો મુક્તિ મેળવવા માટે સસાર ઉપાધીને તિલાંજલી આપી પરલોકમાં મુક્તિ આપનાર પતિતો પ્રારિણી ભાગીરથીને કિનારે જવા ઉછળી ગયા છે

અત્યારે આપણે તેને સિધ્ધેશને સપતિવાન બનાવનાર સિધ્ધ નરિના કિનારા પર ઉભેલા જોઈએ છીએ તે કુદરતની અપુર્વ શોભા

નિહાળી રહ્યો છે, સિધુના જળ તરંગો ગર્જના કરતા ઉચ્ચા ઉછળી પાછા જળમાં નજરે પડે છે, તરંગોના તાપડવ નૃત્યોથી કિનારાની જગ્યામાં મોટા મોટા ખાડા પડના છે ગર્જના કરતા તરંગો ઉચે ઉછળી ઉછળી જાણે માઇ દુશ્મન સાથે દ્વંદ્વ યુદ્ધ કરવા દોડના હોય એમ જણાય છે, પણ અહીંથી પ્રાણીઓનો અહીં કાગ જેમ પગ માત્રા યુદ્ધ વિયુદ્ધ કરી નાખે છે, તેમ દોડતા ઉછળતા જળ તરંગો કિનારાના પથ્થર રૂપી દુશ્મનો સાથે અથડાતાજ યુદ્ધ વિયુદ્ધ થઇ જાય છે વચમાં મોટા ગોળા ઉછળી જાણે પાતાળમાં પેસવા નીચે પડતો હોય તેમ જણાય છે, પાણીમાં પડતા કુડાળા જાણે કુદરતની મોટી ધટીઓ હોય એમ જણાય છે, જાણે મેનની ગર્જના થતી હોય તેમ પાણીનો ધુધવાટ સાબળત કાન પહોંચી મારી જાય છે, જળમાં ઉડતા તરંગો જાણે પોતાના હાથ લાગ્યાની જળ દેવીના ચરણ કમળમાં પગપોટા રૂપી પુષ્પો અર્પણ કરે છે, સુર્યના કિરણો સિધુની છાતી ઉપર કેવા અપુર્વ શોભા કરી રહ્યા છે ! અહીં કેરી સુદર શોભા ! પર પોતાની હાર ઉપરનો કિરણોનો પ્રકાશ પડના જાણે કીમતી હીરાની માળા ધારણ કરી હોય તેમ સિધુ પોતાના મનથીજ પ્રકાશી ડાહ્યા રહી છે, આવી સુદર શોભા સિધ સિવાય બીજે ક્યા છે !

સુદરશન થોડીવાર સ્નાન થઇને સિધુની ગોભા ભેનો ઉભો રહ્યો, કેટલીક વારે ને મન સાથેજ કહેવા લાગ્યો અહીં જગતકર્તાની કેટલી અદોષિક રચના ! આ સિધુમાં જળનો અત નથી મગમગ્ય જેવા અનેક જળ જતુઓ આ અગાધ જળમાં વામ કરી રહ્યા છે આવું અગાધ જળ ઓળંગી પેલે પાર જવા માટે કોઇ વિચિત્ર

નાવિકનીજ જરૂર છે મારો જીવન સમુદ્ર પાર ઉતારવાનો રસ્તો સસારની
 અનેક ભયકર ઉપાધીઓ અરી જીવન મમુદ્રને તોફાની બનાવી
 મુકે છે ' નિત્ય નિત્ય નવા ભયકર નગરો નો સમુદ્ર હ્રસ્થને ઉથલાવી
 નાખે છે કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્તગ આદિ હિમક જતુઓ
 મને ખાઈ જવા મહેનત કરી ગયા છે આ વખતે ભક્તિરૂપી હોડીમા
 બેસીને પરમાત્માના નામ ચમણકપ નાવિકાની મહાયતાથી ઉદ્ધાર પામવા
 મિવાય બીજો રસ્તોજ નથી કષિ મુનીઓએ કહ્યું છે કે સમાગ સમુદ્ર
 તરવાનો એ મિવાય બીજો રસ્તોજ નથી અત્યારે હું હવ અહીં બેઠો
 છું શા માટે ' શાન્તા અને ઉમેદમનનો નો ત્યા આવવા વિચાર હોય
 એમ જણાતું નથી એટલુંજ નહિ પરંતુ મને પણ ત્યા જવા દેવા
 તેઓની ઇચ્છાજ નથી શું મારે તેમની ઇચ્છાને આધિન થવું અપવિત્ર
 વિચારોથી ભટ થયેલું આ શરીર, પતિનોધારિણી ભાગીચી વગર કોણ
 પવિત્ર કરી શકે તેમ છે ' સહજ ચક્ષિત થયેલા મનના પ્રભાવે મુક્તા
 જેની નિર્દોષ બળિકાનો ત્યાગ કરવો પડ્યો, અગે તેણીને નિરાધાર મનની
 સદાનો વિયોગ હાથે કરીને વહોરી લીધા એ સધળું શું ? માત્ર મનની
 નિર્બળતા અને હળુ પણ એ મન ચલિત નહિ થય તેની ખાત્રી ન
 મનને તેરીજ મિથિમા ગહેવા દેવાથી કાયદો શું ? મમ હવ તો હું
 ભગવાનની ભક્તિ કરતા, અને રૂપિમુખપર વસતા, યોગીઓના દર્શન
 કરવા ત્યાજ જઇશ, અને ત્યા તેમની સેવા કરીશ એક ચિતે પ્રભુનું ધ્યાન
 ધરીશ, યોગીઓનો આશિર્વાદ મેળવીશ, જીવનનું મર્થકમ કરીશ, જેઓ
 સસારના મોહમા ફૂંચેલા મનુષ્યોનો ત્યાગ કરી નિર્જન અગણ્યમા બેસી
 પરમાત્માનું ધ્યાન ધરે છે, તેમની કૃપા મેળવીશ, આશીર્વાદ મેળવીશ,

હરિભક્તિથી હૃદયને શાન્ત કરીશ અને મનની નમળામ્ભને ટાળીશ સસાગની ઉપાધી સ્ત્રી ને તો સ્વર્ગવાસ પામી છે, પુત્રી મુક્તાને પણ આશ્વસ્તાસ જોવા પરાપડારીના આશ્રય નળે ગળી છે માત્ર તેને પરણાવવીજ બાકી છે પણ તે કાર્ય પિતા તરીકે આશ્વસ્તાવ બાણજ મતોષકાગ્ક રીતે બળવળે કારણ કે તેનો પણ મુક્તા પર અનહ' પ્રેમ છે શાન્તાને પણ જોઇતુ સુખ મળી ગયુ છે, ઉમેન્મયના મમધમ' પણ મારજ થયુ છે ત્યારે હવે મારે માટે ગુ બાકી રહ્યુ છે' જો કરવાનુ હતુ તે તો મર્વ કર્યુ છે, ત્યારે હવે મારે મીજી ચિતા કરવાનુ રુ પ્રયોજન' હવે મારે અનેક ચિતાની ચિતામા મળવાનુ શુ ડાગ્યુ' મસાર સમુદ્ર તરવાનો સહેલો ઉપાય ભગવત ભજન છે એ જાણવા પછી હાથ જોડી ખેસી રહેવાનુ શુ ડાગ્યુ' મમ આજેજ ગતિએ જતી દ્રેનમા નીકળી જવુ આ પ્રમાણે ઓઠ તડ નિર્નક કરતો મુ રરાય શાન્તાના તરફ દ્રયો અને થોડીજવારમા તે ત્યા જઈ પહોચ્યો

પણ પ્રિય વાયક જ્યા સુધી પરમાત્માની કૃપા થતી નથી ત્યા સુધી મનુષ્યથી જીવન માફલ્યના માર્ગપર જવાતુ નથી સુખ શાન્તિના આત્માસનને લીધે નેઓ આમ તેમ ભટકે છે, અથડાય છે, અનેક પ્રકારના ઉલ્લસો કરે છે પરંતુ તે મર્વ વથા છે, ગમે તે કરે પણ ભાગ્યદેવી જ્યા સુધી પ્રસન્ન થાય નહિ ત્યા સુધી સર્વ વર્થ જાય છે તેમાથી કાંઈ મફળ થતુ નથી પરમાત્માનો કૃપા એજ સર્વ સુખનુ સુખ છે

સુદગરાય જે વખતે શાન્તાના મકાન પર આવી પહોચ્યો, તે વખતે શાન્તા ધરમગમની ધર્મ પત્નિને મળવા ગઇ હતી, ઉમેદમલ

પણ ધરમદાસને માથે લાઈ કાઢી ચોકમ કામને માટે બહાર ગયો હતો. ધરમા માત્ર એક હિંદુસ્તાની હોયોજ હતો. પોતાની ઇચ્છાને અમલમાં લાવવાને આ યોગ્ય સમય કે, એમ સુદરરાયને જણાવું ‘બસ આ વખત મારો છે આ મમથેજ અહીંથી ચાલ્યા જવું જોઈએ’ તે મનમાં મનડયો. ઉતાવળે તે પોતાના સુવાના ઓગડા તરફ વળ્યો. ઓગડામાં જતાજ પોતાના પવન પગ પડેના એક વર્તમાન પત્ર પર તેની નજર પડી. સુદરરાયને વર્તમાન પત્ર વાચવાનો ઇચ્છોજ શોખ હતો. ઉમદમલને જોકે સાહિત્ય પર એટલી બધી પ્રિતી તો નહોતીજ તો પણ સુદરરાયને ખાતર તે કેટલાક પુસ્તકો મળાવેના હતા. આજે સવાળના આવેલા તમામ પેપરો સુદરરાય વાચીનેજ બહાર નિકળ્યો હતો. તો પણ આ કાંઈ નવું પેપર હશે, અને તે મને વાચવા માટે ઉમેદમલે અહીં મુક્યું હશે, એમ ધારી સુદરરાયે તે તૃપ્તિ ઉપાડ્યું. અને તેના પાના ફેરવવા લાગ્યો. એકાએક તે અમક્યો કંપ્યો. અને પાછળ પડેલા કાચ ઉપર બેભાન અવસ્થામાં પડ્યો. થેડીવાર શુદ્ધિમાં આવતા તેણે તે વર્તમાન પત્ર પાંચ હાથમ લીધું તપાસ્યું તપાસતા માલમ પડ્યું કે તે ધરમદાસે મોકલાવેલા જુના પેપરમાંનું એક હતું. સુદરરાયે નીચી દ્રષ્ટિ કરી તો જણાયું કે બીજા પણ કેટલાક પેપરો આસપાસ વિખરાએલી હાલતે પડ્યા હતા.

ધરમદાસે સુદરરાયને વાચવા માટે કેટલાક જુના પેપરો મોકલ્યા હતા તે ફાઈલ કર્યા વગરના છુટા હોવાથી તેને મેળગ્યા પછી વાચવાના ઇરાદાથી સુદરરાયે તેને જોવીન તેવી સ્થિતિમાં ટેબલ પર મુકી રાખ્યા હતા. દૈવ્યોએ પવનના જળરા સપાટાથી ઉડીને તે નોંચે પડ્યા.

(૧૮૪)

હતા જેમાનુ એક સુદરરાયના પનગ પર પડ્યુ હતુ પણ એમા એક એવી ખબર હતી કે તે વાચીને સુદરરાય ચમક્યો

તેમા ફેશ પરદેશની કરાચીની ખમરોનો નીચેનો ફકરો વાચ્યો અને તેથી તે ચમક્યો

“ અત્રેના પ્રમિદ્ ડાક્ટર આલ્ફનાનુ માઇ મન્માસોએ ખુન કર્યું છે, ખુન નેના બનાવેલા પ્રાણહારક વિપરીત થયેલું કહેવાય છે. ખરા ખુનીનો પતો મળ્યો નથી તો પણ માલગવા પ્રમાણે તેને ત્યા ઉછરેલી મુક્તા નામની ડોઝરી પર પોલીસોનો શ-જાય છે કારણ કે તેણી તેજ દિવસે આલ્ફનાનના રસાયનવાળા ઓરડામ થી મળી આવી હતી જોકે એકસ રીતે તેણીને ખુની માનવામા કે પકડવામા આવી નથી તો પણ લોકવાયગ એવીજ છે પ્રભુ એ પરાપકારી પુત્ર પના ખગ ખુનીનો પતો જલદી મેળવી આપે એવુ અમે ઇચ્છીએ છીએ અને તેના બાઇ મોતીવાયને તેઓના સ્વર્ગવામનાઆવાનથી જે દુખ થયુ કે તેમા અમે પણ ભાગ બધએ વીએ અને મપુર્ણ દીધ-મોજી જાહેર કરીએ છીએ પ્રભુ મરનાગના આત્માને રાન્તિ આપો”

“ઓ પ્રભુ! આ હુ શુ વાચું છુ” જેના આવારપર હુ મારી નિરાધાર પુત્રીને છેડી અહી આગ્યો છુ તેની આ સ્થિતિ! હરિ હરિ કેવી આપતિ! હન એ મિચારી શુ કરશે? ક્યા જશે? ક્યા રહેશે? ત્રણી પોલીસો તેનેજ ખુની ધારે છે, અરે? મારી નિર્દોષ પુત્રીને નાહક રીત્યાવે છે, હરિ! હરિ! હવે હુ શુ કરું? ક્યા જાઉં? આ દુખ કેને કહું?” સુદરગાય બેશુદ્ધ બની ગયો. ટ્રેલીકારે ને સુદિમા આગ્યો અને ખુબ બકવા લાગ્યો

“ ગઘ, હિડી ગઘ મારી સર્વ આશાઓ હવામા હિડી ગઘ હું
અભાગી આ અસાર સસાર ગોથા ખાતો જોમનો તેમજ રહ્યો મારી
પુત્રીનું રક્ષણ કરવાનું હવે મારે માથે આવી પડ્યું અરેરે! નિર્દોષ
પુત્રી તારા પર શી આફત ! ”

આવેશ ચાલુજ ગયો મન ગાન્ત ન પડ્યું, વ્યગ્ર થવા માડ્યું
માનિધરમા કોઈ જે ક નહિ, તેનું પશુ બાન ન ગયું ચક્ષુદારો ખુશ
ગઈ, આમતેમ પરિક્રમણ કરવા લાગ્યા જગ થયો, ધ્રુવજ વગર
ગમવન પડેલા સુદરગયના મખ મપુટમાથી શોક મિશ્રીત શબ્દો ફરીને
પણ સરવા લાગ્યા

હાય! હને હું શું કર ' માગપર આવેલા આરોપ હજી તાજે
છે, તેવી સ્થિતિમા મુક્તા હું તને મદદ શી રીતે કરે અરેરે પ્રભુ,
મારી નિર્દોષ પુત્રીને મચાન, મને કાંઈ રસ્તો બતાવ '

ગ્રહા! સતતિ એ માતા પિતાની કરી અમુલ્ય વસ્તુ છે, નેની
ગેન્દાજરીમા માતા પિતાને કેટલું કષ્ટ થાય છે તેનો ખીજને
ગો અનુભવ! એ તો માત્ર માતા પિતાજ જાણે સતતાન એ તેમના
હૃદયનું કેવું અમુલ્ય ધન છે, ને માતા પિતાજ જાણે છે સતતાનના
મુખનું દર્શન નહિ કરનાથી માતા પિતાને કેટલું દુઃખ થાય છે ને
વિગ્ધી માતા પિતાજ જાણે છે

સુદરગયની સ્થિતિ ધણીજ દયા જનક હતી વિચારના વમળ
મા ગોથા ખાતા સુદરગાને શાન્તા તેની સામેજ ઉભેલી હતી
તે પણ ન દેખાઈ, મર્મ ન સમજનાર શાન્તા સ્તબ્ધ થઈ

ગાંધ, સુદરરાયની આખભાથી અશ્રુ પ્રવાહ વહી જવા લાગ્યો, હૃદયનો કાર હૃદયેજ ખાલી કર્યો, નિશ્વાસ સાથે નિશ્વાસ લગતા ચિત કાંઈક શાન્ત થયું, આખો મિઆંધ ગાંધ, સ્વેત બિંદુઓ સરીગ પર રાજ્ય કરી રહ્યા, વિચ્છળ ચિતને કાંઈક વિશ્રાંતિ મળી

ન બેલવાનો નિશ્ચય કરનારી શાન્તાની ધીરજ ખુટી, મનના ઉદગારો બંધ પડતા શાન્તા સુદરરાયની સમીપ આવી ઉભી અ.ખો બંધ કરી રહેલા સુદરરાયને જમાડવાના પ્રયત્ન કરવા "સુદરરાય સુદરરાય, કહી ધુમ પાડી"

સુદરરાય જાગ્યો, ધોગ સ્વપ્ન અદ્રશ્ય થયું

"બહેન તમે અહીં ક્યારે આવ્યા?" સુદરરાયે સજળ નેત્ર શાન્તાને કહ્યું

"વીશેક મિનીટ અંધ હશે પણ સુદરરાય તમોને શું થાય છે, 'તમે મકરાઓ છો શા માટે' શાન્તાએ પ્રશ્ન કર્યો

"કાંઈ નહિ"

"ના, ના, મારા સમ જે હોય તે મને જલ્દી કહો"

"બહેન તમે જાણીને શું કરશો?"

"ઉપાય"

"પણ ઉપાયજ કયા છે? મારી વહાલી પુત્રીને બચાવવાનો ઉપાયજ કયા છે?"

તમારી પુત્રીને શું થયું છે? સુદરરાય આજે આમ ગાંધુ ઘેલું કેમ બેઠો છો? ગાંધ તો નથી થયા!"

(૧૮૭)

“એજ એક અભયળી છે આટલું છતા હજુ હું ગાડો નથી
થયા એજ મારા ભાગ્ય —

“ભાઇ મને સ્પષ્ટ સમજાવો”

“શુ મમજાવું?”

“તમે હમણા શા મટે રહ્યા હતા?”

મારા ભાગ્ય મને રહાવતા કતા”

ભાઇ, વહાના ભાઇ, આજે આમ કમ કરો છે,? મારી પાસે
પડેલો ગળી શુ કરજો? તમે મારાથી શુ જીપાવ્યું છે? એક ભાઇ
નરાકે ઓ વહાલા ભાઇ, દુનિયાના અનગરગમા ગાતી નમેજ મને શુ
નથી બચાવી? તે દહાડે તે રાત્રે નેલો મનાવ યાદ કરો, મને નર્કમાં
કુમની તાગનાર, મને સૌભાગ્ય આપનાર, મારા શિષ્યજનુ ગ્લેષ્ટ કર
નાર, અને માગ પતિના ફુટ ત્રિચારોને ફૂગ કરી, આ પતિ વિશેગીની
ભગિનીને પતિ દર્શન કરાવી તેની માથેના શુદ્ધ સમાગમમાં લાવનાર
મારા વહાલા ભાઇ તમેજ છે. હું તમારો ઉપકાર કાળાંતરે પણ
નીમરી શકુ તેમ નથી મારા મમજમા અને રૂવે રૂવ પ્રસંગે રહેલું
મહા-યથામા વલોરી નાખતુ વિષય વિષ જેને તમારી શુદ્ધતાએ ઉતારી
નાખ્યું, સ્ત્રીના સ્વપ્રર્મના શુષ્ક રૂપ ગણાતી માગી પવિત્રતાને અમર
ગળી મને જીવંતી સુધીના ઉપકારી કરનાર નર બોલ, તારી દરેક
મનોગત્યા હું ટાળીશ.”

શાન્તાનુ બોલવું સામળી સુદગરાય સ્તબ્ધજ મની ગમે કેવળ
વિશુદ્ધ બનેલી સ્ત્રીના ફક્ત મોડાજ સહવામથી વધેલો સ્નેહ
ખરી લાગણીમાં દ્રશ્ય થતા વિદ્વાનની વિદ્વતા ગુચવાવા વાગી, હૃદય

શુન્ય સુદરરાય શાન્તાની પ્રદર્શિત થતી લાગણીઓ જોઈ ઉંપકાન્દ્રષ્ટિએ તેણીના મામુ એકી દસે જોઈ રહ્યો મુખમાથી એક પથ્થ શબ્દ બોલ્યા વિના “જડભગતની” ઉપમાને મિલક કરતો, આખની કીકીઓ ફેરવતો, પરાધિનપણ્ય સુચવતો, પુતળા માફક પડી રહ્યો, જવાબની ઉત્તમાહિણી શાન્તા પોતાથી કાંઈ ન્યુનતા થઈ હશે એવા બચ કંટપી મનમા સુઝાતી બોલી, “સુદરરાય મનોવ્યથા માણસના જીવનનો ક્ષય કરે છે તમારી મનોવૃત્તી ગમે તેટલી કઠણ હોય, તો પથ્થ તેને અનકાશ મળ્યે વૃદ્ધિને પામશે

“વહાલી બહેન મેં મારું સર્વ વૃતાત તમને કહી સંભળાવ્યું છે તે ઉપરથી તમે જોઈ શકતા હશે કે હું કેવી સ્થિતિમા છું અને મારી પુત્રીને કેવી દશામા મુકી આવ્યો છું હાથ’ એ નિરાધાર પુત્રી તો આધાર સદાને માટે આ સસાર છોડી ચાલ્યો ગયો અને મુકના નિરાધાર બની ગઈ કહો હવે હું શું કરું”

“ શું આણુદલાલનું મૃત્યુ થયું ” શાન્તાએ આશ્ચર્ય પામતા પુછ્યું

“હા અને તે એના પ્રાણહારક વિષથી” સુદરરાયે કહ્યું

“ હરિ હરિ, ત્યારે તો બિચારી મુકનાની ધણીજ હયા જનઙ સ્થિતિ હશે”

“અરે, બહેન, શું કહું આણુદલાલનું જીવન કેાઈ બદમાસોએ કર્યું છે અને તેનો આરોપ બિચારી મારી નિર્દોષ પુત્રી પર આવ્યો છે જુઓ આ પેપરમા શું લખે છે” એમ કહેતાજ તેણે તે પેપર શાન્તાના હાથમા આપ્યું શાન્તાએ ને વાંચ્યું અને બોલી —

“વાણજ બુઝ થયુ સુદરગાય હવે નુ કરીગ”

“હુ પણ એજ વિચાર કરે છુ અને ગુ છુ મે જે કાગણી કરાવી હોયુ છે તે હજુ તાબુજ છે માગથી ત્યા જમ શકાય તેમ નથી અને મારી મુકતાનુ દુખ નહન થાય તેમ નથી, પણ બહેન ત્યા ગયા વગર છુટકા નથી મારે ગમે તે થાઓ પણ હુ ત્યા જઈશ અને મારી મુકતાના માટે માગથી મનનુ કરીશ” સુદરગાયની આખમાથી અશ્રુ મિડ્યો મરના માડયા શાન્તાથી પણ ગડી જવાયુ

એટલામા ઉમેદમદ અને ધરમદમ પણ આવી પહોચ્યા શાન્તાએ ગડના રડના તેઓને મનનુ મમનની દીપ્તુ તેણીનુ મનનુ માલળી લીવા પછી ઉમેદમદે મુદ્ગ ને કહ્યુ

‘સુદરગાય ગજરાઓ નહિ, મુકતાને બચાવવા, અને તમાગ પગ આવહી આફત દુર કરવા, હુ મારી સર્વ મપતિનો ભોગ આપી ને પણ પ્રયત્ન કરીશ ’

“અને મારી સપતિ પણ તમાગ પ્રય માટેજ વપરાશે ’ ધરમદામે ઉમેર્યુ

“વાચા” મિતિમા આની પડેલા સુદરગાયે તેનો જવાબ માત્ર હર્ષાશ્રુથીજ આપ્યો

‘ધરમદામ લાઇ હવે ત્યારે વિલબ શા માટે કરો છો? ચાલો આજેજ આપણે કરાચી તરફ ઉપડી જઈએ, અને સુદરગાય લાઇને પણ સાથે લઈએ” શાન્તાએ સુદરગાયના નેત્રો તરફ દ્રષ્ટિ કરતા ગળગળિત સ્વરે કહ્યુ

‘ નહિ એન તેમ કરવાની કશી જરૂર નથી ઉમેદમલ કે ધરમ દામ કોઈએ પણ તકલીફ લેવાની જરૂર નથી હું એકલોજ જઠરા તમેએ બતાવેલી લાગણી માટે હું ઉપકાર માનુ છું તમારી મપતિ નો નમેજ ઉપભોગ કરો, ” સુદરગએ ઉપકાર માનતા કયું

“સુદરગય શુ તમે જીવન જાણો છો’ આ ઉમેદમલને તમા ગયી જીવો માનો છો’ નહિ નહિ, એ સુદરગય આ મપતિ ઉમેદ મલની માનવામા તમારી જીવ થાય છે આ મપતિ મારી નહિ પણ તમારીજ છે જાણ કે જો તમે મન પાપાયજી જીવો અટકાવો ન હોત, કુલટા કમગના પગમથી છોડાવો નહોત, અંગે વિષય વિપના ડેરી કસથી મમાવો નહોત તો આ અમાગી ઉમેદમલ આજે શાન્તા જેવી સગુણ સુદગીનો અને આ મપતિનો ભોક્તા થયો ન હોત, અધમ આચજીના અનિષ્ટ વ્યાપારમા વપગનો પૈસો સદાચજી ના શુદ્ધ વ્યાપારમા સ્થિર કરાવો હોત તો આ ઉમેદમલ અત્યારે એક કગાલ કરતા પણ નમળી સ્થિતિમા હોત’

‘ભાઈ એ તો સધળું પુર્વના મજ્જારોનેજ આભારી છે, હું તો માત્ર નિમિત્તજ છું ”

“એ તમારી લાયકાત છે, બગી ગીતે આ મિલકત તમારીજ છે ” ઉમેદમલ નમ્રતાથી કયું

“સુદરગય, ઉમેદમલ ખરજ કહે છે, એ મિલકત તમેજ મચાવી છે એટલે તમારે તેનું કહેવું માનવુંજ જોઈએ ” ધરમદાસે ઉમેર્યું

“એર, ભાઈ તમારી એવીજ ઈચ્છા છે, તો જરૂર પડતા હું મગાવીશ ” આખરે સુદરગએ નાચાર થઈ કયું

“એટલે શું તમે ત્યાં એકલા જવા માગો છો?” શાન્તાએ
 નહિ

“હા” સુદરગમે જવામ આપ્યો

“નહિ, તેમ નહિ બનશે, અમે તમારી માથેજ આવીશું કાગળ
 કે તમે જાયમા છો, એ અમો મારી રીતે જાણીએ છીએ અને થોડા
 દિવસ તમારે ત્યાં છુપુ રહેવું પડશે”

“તેને માટે હું” ત્યાં જવા પછી સમવડ કરી લઈગ, પણ હું
 એકલોજ જઈશ, તમારે તકલીફ લેવાની કાંઈ જરૂર નથી” સુદરગમે
 કહ્યું

“પણ અમે નમને અહીંથી એકલા જવાજ નહિ દબાએ તેનું
 કેમ ?” ધગમદાએ મદજ સ્મિત કરતા કહ્યું.

“આ તમારી હડ નકામી છે”

“સુદરગમ આપણો માનસિક રોહ એટલો બધા ગાઢ બધાં
 ચુક્યો છે કે ગમે તેવા ભોગે પણ હું તમને ત્યાં એકલા તો નહિજ
 જવા દઉ” ઉમેદમજ પોતાના નિશ્ચયને વળગીજ રહ્યો

“ખેર તમારો દુગાઝ છે તો ચાલો” આખરે સુદરગમે કેટાળી
 જઈ કહ્યું

સુદરરાય, ધગમદાસ, અને ઉમેદમજ એ ત્રણેને જવાનું નકી
 થયું ગાડીને દબા બે કનાકને દાખમ હોવાથી તેટલા વખતમા શાન્તાએ
 રસોયાને રસોઈની શરૂઆત કરવાની આજ્ઞા કરી એક કલાકમા તો સંધળું
 તૈયાર કરી જાણ્યા પીરસ્યા સુદરરાયને ખાવાની રૂચી ન છતાં શાન્તાતા
 અત્યાગ્રહથી સહજ ખાધું અને પછી ત્રણે જણા તાંબપાર થઈ સ્ટેશન

પર ગયા ગાડીમા બેઠા પછી સુદગગ્યે ડગચીમા ક્યા ગહેવુ તેના વિચારમા ઉમેદમલ અને ધરમદામ ગુથાયા હતા, એટલામા એક મુસલમાન યુવક તેજ ડગામા પ્રવેશ કર્યો વરમદામ નેને જોતાજ મોલી ઉડ્યો અલો મી મખ્તાવરખાન તમે અહી ક્યાથી '

“અહો, કેણુ ધગમ ભ કના કગચી આવો છો” અખ્તાવરખાને સેડહન્ડ ડગતા ડહુ

‘હા પણ તમે આ તન્હ ક્યા ગયા હતા ?’

“અજમે મેગા ઉપગ ગયો હતો ”

“આલો ડીક થયુ મુમાદગીમા બહુજ આન આરમે’ ધરમ ભે કહુ

“હા બહોજ આન, એમ કહેતાજ મખ્તાવરખાને પોતાનો મામાન ને ડગામા લાવરા ડુનીને હુડમ ક્યા મામાન આવતાજ ધગમ દાસે પોતાની બાબુમા જગ્યા કરી આપી અને ઉમેદમલ તથા સુદગ ગય મામેની સીટ ઉપગ બેઠા

ગાડી ઉપડયા પછી ધગમદાસ મુદગગ્યતા સમઘની મવળી હકીકત અખ્તાવરખાનને મમળની, અને જ્યા મુની મીજી ડાઘ ગોઠ વણુ થાય નહી ત્યા સુધી મદસામા ગબવાની હચ્છ મતારી, અખ્તાવરખાને સુદરરાયની સવળી હકીકત સાભળી લીધા પછી મત્રામા સ્કોલરો સિવાય કોઇને પણ ગત વામે રહેવાનો ઓરડગ નહિ છન। સુદરરાયને છુપાવવાને કચુન થયા ટ્રેન સ્ટેનને આવી પહોચતા ધરમદાસ તથા ઉમેદમલ પોતાના એક મિત્રને ત્યા જવા નીકળ્યા અખ્તાવરખાન તથા સુદગગ્ય મદેસામા આવી પહોચ્યા અને નગનજ

(૧૯૩)

સત્તળી ગોડવણુ કડી આપી સુદરાયની ધર્મ સખધી લાગણી ન દુખાય
એટલા માટે એક એલાયદી ઓરડી કાઢી આપી, તેમજ ત્યાંથી કાઢ
પણુ યવન ન જાય તેવી ગોડવણ કરી દીધી જા કે આથી સુદર
ગયન! મનમા ધણોજ સત્રાય થવા લાગ્યો, છતાં પોતાની હાલના
કફાડી સ્થિતિનો ખ્યાલ કરી સત્તળી સ્વીકારી લીધુ અને ત્યાં રહેવા
લાગ્યો સીધુ સામાન ધરમદાસ અને ઉમેદમલ દ્વાની આપતા સુદર
રાય માત્ર એક વખત જન્મતો એવી રીતે એક અકવાડીયુ પસાર થઇ
ગયુ, છતાં જુદા જાણુવા જોગ બન્યુ નહિ ઉમેદમલ અને ધરમદાસ
હમેલા ગત્ર સુદરાય પાસે આવતા, પરંતુ મુઠતાની કશી પણ બાળ
ન લાવતા એથી સુદરાય હમેલા દીવગીર રહેતો સુદરાયની સ્થિતિ
જોઇ બખ્તાવરખાનને વણુ લાગી આવતુ આખરે તેઓએ કાઢ પુખ્ત
પિચાર કરી મુઠતાની તપામ માટે કાઢક ઉત્તમ ગાડવણુ કરી જુદા
પડ્યા

અહા ! સુદરગાયની શુ ઇચ્છા હતી અને શુ થઇ ગયુ ખરે
ખર મનુષ્ય ગમે તેટલા પ્રયત્ન કરે પરંતુ ધાયુ' ધરણીધરનુ જ
થાય છે

પ્રકરણ ૧૬ મું.

શરાળીઓની સભામાં

“દારૂથી સુખ નથી એ વાત ખરી છે, પણ દુખી જીવને તો સુખનું સ્વપ્ન બતાવે છે એ વાત તો તદ્દન ખરી છે, ઓ સસાર! સસાર” હે પ્રભુ! મારા જેટલો સસારનો કડવો અનુભવ હવે પછીથી તું કોઈપણ યુવકના લસાટમાં લખતો નહિ અને તે લખવાનીજ તારી મરજી હોય, તો તે કમનસીબ પ્રાણીને મનમાં ને મનમાં બળીને ભસ્મ થઈ જવા માટે લાલ્ચ આપુણ્ય આપતો નહિ ”

ઉપર પ્રમાણે બોલતો એક યુવક પે તાના મકાનમાં આમ તેમ આટા મારી રહ્યો છે તે એટલો બધો પોતાના વિચારમાં નિમ્ન મઠ ગયેલો છે, કે તેની બગબગ જોડમાં એક માણસ ઉભો રહી તેની ચેષ્ટા જોઈ રહ્યો છે, તેનું પણ તેને જ્ઞાન નથી, યુવકના ઉપના શબ્દો સાંભળી પોતે જે હેતુ મગ ત્યા આવેલો છે તે હેતુ પાર પાડવાનો સમય અત્યુક્ત છે વળી મરીયમ પાસેથી તેના સબ્ધમાં સાંભળેલી વાત પણ ખરી હોવાનું પ્રમાણ તેના શબ્દોમાંજ મળી આવે છે, તેથી એની સાથે એકદમ એજ વાન ઉપાડતી, એમ ધારી ત્યાં ઉભેલો માણસ તે યુવકને ઉદેશીને બોલે, કમ કાળાંદાંમ શું વિચાર કરો છો ?

“ઓહો ! કાણુ હરિસિંહ તમો અહીં ક્યારના આવ્યા છો”
જાણે નિદ્રામાંથી જાગત થયો હોય તેમ તે યુવકે પ્રશ્ન કર્યો

(૧૬૫)

સુર વાયકો સમજી ગયા હશે કે આવનાર હરિમિહ અને વિચાર
મન બનેલો યુવક તે કાળીદામજ હતો

હમણાજ થોડો સમય થયા આવેલો છુ કાળીદાસ, હુ તમારી
પાસે એક ખાસ કામ માટે આવ્યો છુ, અને તે મારે ખુલ્લા દીક્ષથી
મીઠી વાત તમારી માથે કરવાની છે અને જો તે તમારી
ધ્વજા હોય તો કહુ! હરિસિંહે કહ્યું

“ખુશીથી, હરિમિહ ખુશીથી કહે” કાળીદાસે જવાબ આપ્યો

કાળીદામ મે સાબજ્યુ કે આજે મદિરાના ઉપાસકોનુ એક
મડળ ઉભુ થવાનુ છે, અને તેમ તમે પણ નમાઝ નામ દાખલ કરા
વ્યુ છે જો એ ખરૂ હોય તો તમારા એ મડળમા મને પણ દાખલ
થવાની ઇચ્છા છે”

“હરિસિંહ આ શુ કહે છે? મારી મસ્કરી નો નથી કરતા”
કાળીદાસે આશ્ચર્ય ચકિત બાવ હરિસિંહને બોલતો અટકાવી વચ્ચેજ
કંથુ

“નહિ કાળીદામ આશ્ચર્ય પામવા જેવુ કાંઈ નથી હુ મર્વ
કાંઈ જાણુ છુ, એકલો પણ જઈ શકુ છુ, તેમજ જઈ નો પણ મને
કોઈ ના નથી પાડતુ, પણ કોઈ જખ્ખીતાની સાથે દાખલ મંદિરે તો
વધારે સારૂ ફેટલાક મારા રનેહીઓ મારાથી ધરમાય છે, એટલે
બરોબર અદયા પછીજ જમએ તો ઠીક. હરિમિંહે ખુલાસો કર્યો

“પણ હરિસિંહ તમે ધરાબ પીતા હો એમ મને નથી લાગતુ”

(૧૬૬)

“હા, તમારી વાત ખરીછે, પહેલા હું નહોતો પીતો પરંતુ જ્યારથી ડીટેક્ટીવના ધધામા બદમાસોથી ગમ પડવા માડ્યું, ત્યારે ન છુટકે મેં એ શરાબને સ્વીકાર્યો છે, તો પણ છવોડ હું કોઈ દિવસ પીતો નથી, ધરમાજ માત્ર લઈ છું પણ જ્યારે આ મડળ સ્થાપન થવાની અને તેમા તમે મેમ્બર થવાની વાત સાલળી, ત્યારે મને પણ દાખલ થવાની ઇચ્છા થઈ અને હું તમારી પાસે આવ્યો ”

‘લલે, મારી કાંઈ નાં નથી, પણ હરિસિંહ, અમારા મડળમા તમને રૂચશે’

“વાહ! ના કેમ રૂચે! આ વ્યુપકીથી પીવાનો, મતાતા ફરવાનો અને ચોરીની દાનત રાખવાનો ત્રાસ તો મટી જશે’

“ખેર, જો એમજ હોય તો ચાલો હમણા જ ”

“નહી તદ્દન શરૂઆતથી તો નહિજ, કારણ કે મેં તમને કહ્યું તેમ માગ કેટલાક સ્નેહીઓ તમારા મડળમા દાખલ થયા છે, અને તેઓ મને જોઈ પીતા શરમાજે, એટલે સ્નેહીઓ ખુબ રગમા આવે ત્યારે જઈએ તો ઠીક કે જોઈ તેઓ શરમાય નહીં અને આપણે પણ શરમાવાનું કારણ રહે નહિ, થોડો સમય એમ ચલાવ્યા પછી જ્યારે એક ખીબના ચારિત્રો જણી જવાજે, એટલે પછી પરસ્પરથી શરમાવાનું નહિ રહેશે ”

“હા એ પણ ઠીક છે, પરંતુ હરિસિંહ, તમે મને હગના તો નથી? તમે એવા હો એવી મારી હજી ખાતરી થતી નથી, આ તો મને તદ્દન નવાઈનીજ વાત લાગે છે ”

“અરે! નવાઈ હોય તો ને મગ સમઘમા કે તમાગ મગધ મા ખરે પુછો તો તમે ઉતમ બ્રાહ્મણ

“હરિમિત્ર, ખરેખર હું ઉતમ બ્રાહ્મણ છું પણ મારા કમ નથી બેજ મને આ માર્ગે દેવો છે અરે! ગતિલાલ અને મહાદેવ જેવા મનુષ્ય રાક્ષસોએજ મને આ માર્ગ બતાવ્યો છે મમાની મર્યાદાતમાજ મારો પ્રેમ ભમ થયો છે, એક કુલટાએ મને મનાવ્યો છે, વળી એક ઠંપા કે જેને હું વચ્ચાજ પ્રેમથી ચાહુ છું, તેણી મને ધિરકારે છે, એટલુજ નહીં પરંતુ ખોટી આશાની દેરીયે લટકારી, એ ધન લોભી કુમારીઝ બીજનેજ પરણવાનું વિચારે છે, આવી આ સદ્ગુણ સમાગ પરનો મોહ ઉતરી ગયો છે, અને તેથી આ કાળીદામ મદિગતા મહાન ભક્ત બન્યો છે એને ડોડવાનો ધણો પ્રયત્ન કરે છું પરંતુ તેમા હું નાસીપાસજ થાઉં છું,” કાળીદાસે હરિમિત્રને જાનતા અટકાવી નિશ્વાસ નાખતા વચ્ચેજ કહ્યું

“કાળીદામ માગે ઉઠેન કાઠ તમેને રામભાવનો નથી ગતિલાલ અને એવાજ બીજા ઉચ કુળના યુવાનો આજે છયાડ દાડ પીએ છે, એટલે તે માગ માટે કાઠ નવાઈ જેવું નથી ખર એ વાતને જાણે તમારી એ કર્મ કથા અને હું ખનુ પુરાણ કોઈ અન્ય પ્રસંગે સભળા જો હમણા તો ચાલી આણે ત્યાજ જઈએ હા પણ કાળીદાસ, આજે તમાગ એ મોમતીઓ કયા મળવાના છે.”

“આગલીવળા તળાવની નજીક એક અવિધા નાના કુગરની ગુફામા’

“શુ એ ગુફા એટલી વિશાળ છે.”

હા, લગભગ પદર નીસ માણસો એમી શકે તેટલી વિશાળ છે

દાડ નિષેધક મડળના સ્વયંસેવક વિશેષ સતાવતા હોવાથી મડળના આલોક્યે એ સ્થાન પમદ કર્યું છે એમ ગઇ કાલે ગતિ-લાક્ષના મોટેથી મે સાબળ્યું છે

‘ખરૂં છે કાળીદામ હાલમાં એ સ્વયંસેવક ગગાળીઓને બહુ મતાની રહ્યા છે એથી એવું એકાંત સ્થાન ગોઠવામાં એ લોકોએ હાપણુ વાપર્યું કે વારૂં, ચાલો ત્યાં આપણે ત્યાં પહોંચી જઇએ”

બન્ને જણા ત્યાંથી બહાર નીકળ્યા અને થોડીજ વારમાં ધારેલે સ્થળે પહોંચી ગયા અદગ જના પછી જોયું તો ચુનીલાલ અને મહાદેવ કાંઈ વાત ચીત કરી રહ્યા હતા મહાદેવ અને ચુનીલાલને જોતાજ હરિસિંહ ચમક્યા, તે વડી ભગ્ન કાળીદાસની મામે જોઇ રહ્યો કાળીસિંહ હિમ્મિહનો ભાવ મમજી ગયો હોય તેવા ભાવથી બોલ્યો આ બન્નેને અહીં જોઇ તમારી માફક હુ પણ આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઇ ગયો છું બની શકે તો મહાદેવને પકડવાનો આ ઠીક મગન છે હરિસિંહે ઇશાન્તથી કાળીદાસને ચુપ નહેરા જણાવ્યું, અને માણુમાં એક મોટા પથ્થરનો આડમાં બન્ને છુપાઇ ગયા ચુનીલાલ અને મહાદેવને ગાદો સમજ બધાયો છે, એ બામતથી કાળીદામ અજાન છે એની હરિસિંહને ખાત્રી થઇ ગઇ, હવે તે શાન્ત ચિતે એ બન્ને વચ્ચે થતી વાતચીત સાબળવા લાગ્યા

“મહાદેવ, મડળનું નામ શું રાખ્યાં ધાર્યું છે?” કેટલીક વારે ચુનીલાલે મહાદેવને ઉદ્દેશીને એ પ્રશ્ન કર્યો

(૧૯૯)

‘મધુસુદન મહિંગ મહા’ મહાદેવ જવામ આ’યો

મધુસુદન મહિંગ મહા, દારૂ જેની નિલ વસ્તુ માથે આવા
પવિત્ર શબ્દ જોડવા

‘ચુનીલાલ, દારૂ નિલવસ્તુ નથી, એમ લોકોને સમજાવવા માટેજ
આપણે આ મહાળની સ્થાપના કરીએ છીએ, મલ પાનના વ્યવસાયને
મહત્વ સ્વરૂપ આવ એજ આ મહાળનો ઉદ્દેશ છે બીજી સભ્ય અને
પવિત્ર બાબતોના જે શબ્દોનો ઉપયોગ થાય છે તેજ શબ્દો આપણે
દારૂની માન્યતામાં પણ લગાડીશું, એટલે મોઝે મો ટકા કામ મહાળ થશે

‘ફક્ત શબ્દ જોડવાથી અને વાપરવાથી મલપાનને મહત્વ
મળી જતું નથી પવિત્ર વાતોમાજ ગોલનાગ શબ્દો, આવી આવી
વાતોમા સુકયાથી, પવિત્ર વાતોના પવિત્રતા છાટા ભાગ પણ ઓછી
થવાની નથી કરમણો અને વેસ્યાઓ સુધરે તેથી શુ પતિવ્રતાના
પુણ્યનું પાન થાય છે’ કાગડાની કાટે હીરો બાધવાથી શુ કાગડો
હસ થઇ જાય છે’ ગધેડીને ગગાજીમા ઓળી ઓળીને નવગગ્યાથી
શુ ઘોડી ચર્મ જાય છે’

‘ચુનીલાલ માફ કરજો આ માન્યતામાં તમે તદ્દન અજ્ઞાન છો
દારૂને માટે આટલી મધી હલજાઇ કેમ આવવી જોઈએ’ અમે દારૂ
પીનારાઓએજ જાણી જોઈને અમારી ખોટી દલનાઈ કબુલ કરવાની
મરજાત કરી છે સીરટ, સીગાર અને બીડીના હુમાડાના ગોટે ગોટા
નહો વાટે નીકળે તેમાં પાપ નહિ, આત્મ શુદ્ધિવાળા સ્વયં સેવકો મોઢા
ને મીલનું ભુગળુ બનાવે તેમાં વાધો નહિ, હોટલોમાં સોડા વોટરની
ખોટલો પુટે તો તેનો પણ વાધો લેવાતો નથી, પગતુ ભોગ જોએ

એકાદ સદગ્રહસ્થાને મ્હોડે જો દારૂની જગ પશુ વામ આવ તો લોકો મ્હો મગડે છે, અને નાક ચઢાવે કે, આ બધાનું કાગલુ શ ' કારણ આપણા બધાની સુસ્તી— ના લાગકી જાલ્ય લાભા શુ દેખાય કે' મહામા—લગ્નમા—મિલબાનીમા મગલુમા, પાર્ટીમા, બધે મારે નગ્ને અવમરે ખુલી રીને દારૂ પીવાય છે, છતાં એમની ડીમત મમ વટની નથી' અમારામાજ ખામી કે અમેજ હીમત માજ નથી અંતે તમારા અને નિલાસ જેવા મોટા મોટા માણસો પોજે પિમે નહો રીતે અને હીમતથી મન માનતો દારૂ પી મહાઓમા જમ્ને ભાષણો નહિ આપે, ત્યાં સુધી બીજાઓ દારૂ પીવાની શરૂઆત નહિજ કરે, એટલુજ નહિ, પરંતુ દારૂની નિષા ચાલુજ ગહેજે ચાલુજ જુગોની ચાના નામ ઉપર મોટા મોટા મખામ કરી આખરે શુ કયુ ' જેમ જેમ રખત જતો જગે અને આપણે દારૂ પીના ઓ મઠકમ બનીતે મડયા રહીશુ, તો દારૂ પશુ ચા ૥ જેવુજ થવાનું અને જેમ આજે કોઈ ચાને માટે વાધા ઉઠાવતા નયા, તેમ દારૂને માટે પશુ કાંઈ વાધા ઉઠાવજે નહિ, જે દારૂ આપણને એરાઆગમ અને આરોગ્ય આપે છે મોજ કરાવે છે, તે દારૂને નહિકો ગણવો, નિષ ગણવો એ નિમકહગમી કે આપણે દારૂ પીનારો દારૂને કહી હલકા કહીશુ નહિ, માટેજ મે સુચવ્યુ એ નામ મને તો યાગ્ય લાગે કે.

“હા બરાબર છે હવે હું તાર મવળુ સમજી ગયો, તે બતાવેલું નામ એજ એ મડગ માટે મરામર છે” ચુનીલાલ કંથુ

“હવે તો સમજેજના હવે ન સમજે તો જાઓ કયા' મે તમોને દારૂનું દાન દીધું, તમે મદિરાનું પાન કીધું, સુરાએ તમારો સ્વીકાર કર્યો એ બધી વાતો બની ત્યારે આખ ઉઘડી, તમારી નિષાએ

(૨૦૧)

તમારી અકક્ષ ન ઉઘાડી, તે કંઠણ કામ દારૂએ કર્યું ત્યારે હવે બોલો.
દારૂ શ્રેષ્ઠ ખરો કે નહિ? તેની માથે એ પવિત્ર નામ જોડાય કે નહિ.”

“અરૂ, જન્મે અરૂ મહાદેવ લાવ, લાવ, સધળાઓ આવે ત્યાં
સુધી એ સર્વ શ્રેષ્ઠ સુરાનો એક પ્યાલો લાવ.”

‘હુકમ મળતાજ પાસે પડેલી બોટલમાથી મહાદેવે એક
પ્યાલો ભરી આપ્યો, યુનીનાય તે ગટગટાની ગયો.”

“મહાદેવ હુ દારૂની વિરૂદ્ધ નથી તો પણ મારી શકાના મમા
ધાન ખાતર એક પ્રશ્ન પુછુ છું તેનો ખુનામો આપશે કે ‘ દારૂ પીતા
પીતા યુનીવાલે પ્રશ્ન કર્યો

“હા, ધણીજ ખુશીથી મહાદેવે કહ્યું.”

“ત્યારે મહાદેવ, દારૂથી ભેદ ભાવ ટળી જાય છે, એ વાન
ખરી છે કે?”

“ભેદ ભાવ તો ટળીજ જાય છે લથુતરમા આગળ વધે ત્યારે
તેને પુરૂષ, સ્ત્રી પોતાનું પારકું મધુ સગખુ લાગે છે અને અહીં તો
એ બાટલા બેવડો ચડાવ્યો કે સ્વર્ગથી પણ ઉંચે, પછી તો તેને પુરૂષ
સરખા ઐરા સરખા, પોતાનું અને પારકું સૌ સરખું, અરે! સુરા સમાધી
નો સાધુ તો એથી એ ચઢે એ તો જૈરી અને બહેન, મા અને
જૈરી સર્જને સરખા ગણે માને જૈરી કહીને બોલાવે, અને જૈરીને
બહેન કહી દે, કેટલાક તો બેનને જૈરી કહી તેનું બાવણું પકડે બેવડાની
બ્રહ્માકાર વૃત્તિ ઝોર છે સર્વ બધનોને તોડી પથેચ્છ વિહરવા ને

માત્રુ સ્વરાજ પ્રાપ્ત કરવું હોય, તો તેની ખરી ચાવી આ પ્યાલામાજ છે અરે પેલા સ્વરાજ વાદીઓ અમારા સ્વાતંત્ર્ય સુખની મજા કયાંથી જાણે જો જાણે તો જાણેજ તેમનો બેડોપાર. મન સ્વાતંત્ર્ય વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્ય, ધર્મ સ્વાતંત્ર્ય, કર્મ સ્વાતંત્ર્ય, અને એવા એવા મુડાવા સ્વાતંત્ર્યમા બંધની કાંઈ પણ બંધ છે, જ્યારે આપણી આ મિજબાની મા તો સ્વછંદ સ્વાતંત્ર્ય છે, નિર્બંધ સ્વાતંત્ર્ય છે, મમજ્યા યુનીલાન

“સમજ્યો, બરાબર સમજ્યો, મારા મનનું સંપુર્ણ સમાધાન થયું ”

“તમારા મનનું સમાધાન થયું તો તેના આનંદમા લો, આ એકજ પ્યાલો લો ”

“નહિ ભાઈ, હવે હું નહિ લઉં વળી આપણા સોમતીઓ આવશે તો તેની સાથે પણ લેવા પડશે ”

“નહી, એ નહિ ચાલશે તમારે લેવોજ પડશે.” મહાદેવ આગ્રહ કરવા માડ્યો

“એર જો તારો વધારે આગ્રહ છે, તો લાવ, એક પ્યાલો ભરી લાવ.”

‘મહાદેવે પ્ય લો ભરીને યુનીલાનના હાથમા આપ્યો અને પોતે પણ એક પ્યાલો ભરીને પીધો ”

“બસ મહાદેવ, હવે બહુ થયું. મારે હવે નથી જોઈતો યુની લાલો ઝોકા ખાના ખાતા કંઈ, મહાદેવે અત્યાગ્રહ કરવા માડ્યો

“નહિ યુનીલાલ સાખ, યહ નહિ ચલનેકા આપ અગર એસા કરોગે તો જલસેકા રમ બિગડ કર એ રમ હો જાયગા ” એક મુસલ

માન જેવા જણાતા મનુષ્યે પ્રવેશ કરતા મહાદેવના મતને અનુમોદન આપ્યું

“હા, હા, લો હવે જરા તો લો થો-ડી તો લો એમ ન ચાલે સમજ્યા” એમ કહેતા અને લથડ્યા ખાતે માથે ચકરી પાધડી નાખેલા એક ખાલાશુ દેવ પ્રવેશ કરતા કહ્યું

આતો મળ કેની મળેદાર, ખરેખરી ચાર, મારા સ્નેહી સર
 દાર આનો કેવી મળેદાર, મળેદાર, મળેદાર, એક દારમા લોથ પોથ
 બનેલા ચાચી પાધડી નાખેલા ગ્રહસ્થે ગાતા માતા દાખન થઇ ચુની
 લાલ માટે ભરી રાખેલો ચાલો મોઢે માડ્યો પરંતુ તે શરાબમા
 એટલો બધો લાસ બનેલો હતો કે ખાલો પકડવા જોટસી પશુ
 તેનામા શક્તિ નહોતી તેની સાથે આવલા બીજા બે માણુઓએ તેને
 પકડીને નીચે બેસાડ્યો નહોત, તો તે નીચે પછાડાઇને જરૂર બેશુદ્ધ
 થઇ ગયો હોત ખાલાશુ દેવ અને મુસલમાન ભાઇની પશુ એજ હાલત
 હતી. ચુનીલાલ પશુ પોતાનું ભાન ભુલી ગયો હતો મહાદેવે ચુનીલાલ
 કરતા વધારે પીવેના છતાં, તે હમેશનો અબ્યાસી હોવાથી સાવધ
 હતો થોડીજવાગમા આઠ દશ શરાબીઓથી એ ગુફા ભરાઇ ગઇ, એ
 લોકો કયાથી આવ્યા, એ છુપાઇને ઉભેલા આપણા હરિસિંહ તેમજ
 કાળીદાસથી સમજાયું નહિ, તેઓ આશ્ચર્ય ચકિત દ્રષ્ટિએ આ સંઘળું
 દ્રશ્ય જોઇ રહ્યા, ચુનીલાલ જેવા એક વિદ્વાનને શરાબીઓની સોખત
 થએલી જોઇ હરિસિંહને પારાવાર ખેદ થયો આવી હાલતમા ચુની
 લાલે નોકરી પશુ ગુમાવી હતી, સાધવી સવિતા પર હરિસિંહ ધણેજ
 સ્નેહ રાખતો હતો, તેથીને તે પોતાની પુત્રીજ ગણતો હતો એટલે
 બની શકે તો ચુનીલાલને સમજાવી પુનઃ કેકાણે લાવવાનો હરિમિહે

(૨૦૪)

નિશ્ચય કરેલો હતો, જ્યાં સુધી મહાદેવ છુટો છે, ત્યાં સુધી એ બનવું મુશ્કેલ છે એમ હરિસિંહે આજના દ્વિતીય અનુમાન કરી લીધું કારણ કે આ શરાબી ટોળાનો સેના નાયક એ બદમાસ મહાદેવજી હતો. હાજી મળતા આજે તેને કામપણ રીતે પકડવો અને તે સાથે મરીયમે જણાવેલા પેલા માસાહારી બે બદમાસો જેનું રહેઠાણ આજ સુકામા હોવાનું તેણીએ જણાવેલું છે, તેને પણ પરહેજ કરવા એવા વિચારથી સમયની રાહ જોતો હરિસિંહ થોભ્યો.

‘ચુનીલાલ બધાનો આગ્રહ છે. તો હવે આ એકજ પ્યાલો લો—લો. હવે આ છેલ્લો છેલ્લો હલો પ્યા લો એકજ પ્યા-લો લો. આજીજીદેવ આગ્રહ કરીને એક પ્યાલો ચુનીલાલને આપ્યો, ચુનીલાલ ગોથા ખાતો ખાતો એ પ્યાલો ગટગટાવી ગયો મહાદેવ મિત્રાચના સર્વને શરાબનો સનિપાત શરૂ થયો. કરીમા ઝો કરીમા અહી આવ-હાય હાથે

“અરે! સોમેશ્વર, આમ રડે છે શું કામ! એમ કહેતા ચાચી પાધડીવાળા સદમહસ્થ કે જેને પોતાનું ધોતીયું નીકળી જવાનું પણ જાન નહોતું તે લથડ્યા ખાતા પોતાના આસન પરથી ઊઠ્યા અને આજીજીદેવને તુટકે શબ્દોમા આશ્વાસન આપવા લાગ્યા.

“ભાઈઓ, દારૂ પીતા નહિ. દારૂ તો કલાલનો પિશાબ છે, પીશે તો મગ્ગો રે ભાઈ દારૂ અશુદ્ધ છે, દારૂ મલીય છે દારૂ ગટરનું ગંધાતું પાણી છે, હે મારા ભાઈયો! માટે દારૂ કદી ના પીતારે ઝો ગા મ ડી ઝો ઝો.

“અરે ! ઓ બેવડું જો દારૂની નિંદા કરશે તો હું તમારો
 ઘોવરો ચુસી ખાખા ફાડતી મહતા તમે નથી જાણી અરે દારૂના
 દરબારમાં તો આગ અને પાણી એ બન્ને માથે રહે છે, પાણીના પેટ
 મા આગ ભરાઈ એસે છે, દારૂ તો બમણો રુદ્ધ અને પવિત્ર છે પવિ
 ત્રતા વધારવી હોય તો એને બમણો પીવો, પીઓ પી ઓ મારા
 વ હા હા ભાખ ઓ ઓ બોલતો બોલતો બેશુદ્ધ
 બની જાય છે

“અરે દારૂથી તો અદર અદર કહ્યા ચાય છે, કુમ પને ધરમા
 વાલનારી મદિરા મા છે, તે નમારી મા છે દારૂ પીનાગઓ
 ની મા છે, સાબળને ઓ ગામડી હ ઓ બાળુ
 મા બેઠેલા મોબીલીને ગળે વળગી પોડ મુકી રડના રડના એક શગબી
 બોલ્યો

“મથ હૈ શરાબ, અપની મા હૈ, હમ તુમ દોનો બેઠી માતાં
 કા મતાન હૈ મુસલમાન બાદએ પણ તાવ મીલાયો

“શાખાશ, ખુદાના બાપ, માગ મુમનમાન બાદ આજ તો
 તે સનાતન ધર્મને મદદ કરી બાઈ મારી પાવડી તું લે, તારી ટોપી
 મને આપ અરે મારી ચોટલી કાઢ ખુદાનક્ષને ચોટારો, હું તેની
 દાઢી લઉં છું એમ કરી અમો હિંદુ મુમનમાન ચૈત્યના ઝરીઅ
 પાદાણુ દેવ અને મુસલમાન બાદ વચ્ચે ચોટલી અને દાઢીની ખેચા
 ખેચ થઈ ગઈ”

“કાળીદાસ તો આ દ્રશ્યથી આભોજ બની ગયો તે હરિમિહના
 સામે એકી ટસે જોઈ રહ્યો, હરિમિહનો અહી આવવાનો મતલબ તે
 હવે સમજી ગયો

કાળીદાસ, જીઓ આ મદિરા લકતોની લવા તમે બહુ આશ્ચર્ય અને વિસ્મયતાથી જ્યારના મારી સામે જોઈ રહ્યા છો? તેથી હવે હું તમારી આગળ ખુલાસો કરું છું એક ખામ કારણને લીધે તમારી સાથે તે વખતે હું જીવું બોલ્યો, મને માફ કરજો હું મલ પીતો નથી જીઓ આ સે કડોને શીખામણ આપનારો શાણો મારો મિત્ર યુનીલાલ આજે મલ પી ચઢેને બેશુદ્ધ પડ્યો છે, આ શરાબીઓની સોબતથી નિર્માલ્ય મની ગયો છે, નોકરી મલ, નાણા પણ જવાની તૈયારીમાં છે સાધરી મરિતા પ્રસુતી પ્રહમા છે અને બાઈ શરાબીઓના મદિરામાં છે આ બેશુદ્ધ પડેલા બીજા શરાબીઓની હાલત તરફ તો જીઓ. અફસોમ! કાળીદાસ પ્રેમ ભગથી સચાઈ થયેલા પશ્ચાતાપનો અગ્નિ ધાવવા માટે આપને આ દારૂના પીકા સિવાય બીજો કયાય સ્થાન ન મળ્યું!" હૃગિસિ હે કાળીદાસને ઠપકો આપતા કહ્યું

"હૃગિસિ હે હું ગરમાઉ છું પણ હું તમને સાચી વાત કહું છું કે રોજ પીવામાં હું રાઈઆતથીજ હોઉં છું, તેથી આ અત્યંત નીચ અને નિઘ પ્રકાર કોઈ પણ દિવસે મારા ધ્યાનમાં નથી આવ્યો, કાળીદાસે પશ્ચાતાપ કરતા કહ્યું

"કાળીદાસ, જીઓ આ મુઝાઓ તરફ જીઓ એમની માથે નમે દાડ પીને બેસો છો, ઓ હાલભાગી કાળીદાસ, તું તાજા લોહી નો તરણ છે, નારી બુધ્ધિ તિલ છે તારું અન નરણ ઉંચું છે તારા રોમે રોમ જીવતા છે, આખમાં હજી ખાનદાની દેખાય છે તારા મ્હો પગના તેજથી આશાના અકુરો પુટે છે, મે તને આજ બદમાઓના હાથમાંથી બચાવ્યો છે, અને ફરીને તું તેમાં ન ફમાય એટલા માટે પોલીસ ખાતામાં દાખલ કરાવ્યો છે તારું અત કરણ શુધ્ધ હોવાથી"

(૨૦૭)

માઝ અત કરણ દુભાય છે તાગી નિર્દોષતા જાણ્યા પછી મને તારા પર જે પ્રેમ થયો 'જે, તેજ મને તને કહી પણ માયી વાત કહેવાની ફરજ પાડે છે આજે આ મદમામ મહાદેવ અને બીજા આજ ગુફામાં વસ્તા જે મત્રાહારી મનુષ્યોને પકડવા હું અહીં આવવાનોજ હતો આ શગબીઓ અહીં એકઠા થાય છે, એ મને પ્રથમથીજ ખમર હતી પરંતુ મેં જ્યારે સાબળ્યું કે તું પણ એ શગબી ટાળીની સાથે સામેલ છે, અને હજી સુધી શગબી છોડ્યો નથી ત્યારે તને અહીં લાવી આ રાત્રીઓની હાલત નજરે પડતારી ખેરાબો કહેવાની ઇચ્છાથીજ અહીં લાવ્યો છું સમારમાં તારા પ્રેમ ભગ થયો, એક ફલદાએ તને દગો દીધો, આવા એક નજીવાં કારણો થી તે એક દારૂના અમનનો સ્વીકાર કર્યો અગર! કાળીદામ, ગુલા મીની ખેડીથી જન્મ્યાએલો તારો દેશ, તેત્રીસ કંગડ દયાજનક ચીસોથી મદદ માટે તને જુઓ પાડી જ્યો છે અરે! તારી જન્મ જુમીની આની દશા હોવા ખતા, પ્રેમ ભગથી તારૂં નિરાશ થયેલું જીવન વ્યવિત કરવા માટે તને તારૂં મિત્રાઈ બીજો કોઈ માર્ગજ ન જડ્યો ' કાળીદામ કાળી દાસ, દીન-દીન-પગુઅનાથ એવી આપણી આ ભાગ્ય માતા દેશના યુવકોના-તરૂંજોના તાજા ચહેરા તરફ આગાથી નિહાળી ગઈ છે, પાણી ગ્રહણ વગરનો તારો ખાલી હાથ એ જુના પડેલા ભાઈ લાખા નિરિક્ષર ભારતિય સત્તાન જ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટે ભટકી રહ્યા છે તેના તરફ લખાવ, એમથી દેખને પણ તું તારા હાથનો ટેક આપ, આવા દુરાચાર અને વ્યસનોને આજ લખાવ" હરિસિંહે સહજ ગુસામાં પણ લાગણી ભરેલા શબ્દોમાં કાળીદાસને શિખામણ આપતા કહ્યું

“હરિસિંહ, આ કાળીદાસને પુનર્જન્મ દેનાર એા પરમેશ્વર, હું અગણ્ય છું, ગરતો ભુલ્યો છું, હવેથી આપ મારા માર્ગ દર્શક બનો, આજથી આ કાળીદાસ શગબનો એવક મટી ભાગત માતાના દાસાનુદાસ બને છે, મારે મદિગ આજથી હરામ છે ” કાળીદાસે ગળ ગળીત સ્વરે હરિસિંહનો ઉપકાર માનતા કહ્યું

“શાન્દાશ કાળીદામ, જો તું આ શગબના કુદમાથી છુટીત તોજ મુખી થઇશ ’

‘ પરતુ હું મહાદેવ, કાળીદાસને એટલું જાના પશુ જ પવા નહિ દ્રશ્ય, અમાગે ભેજ જણી જનાર ભામદાને હું થોડા સમયમાજ સ્વધામ પહોચાડી દ્રશ્ય’ હરિસિંહનું બોલતું પુઝ થાય તે પહેલાં તો ઉપરના રાખ્તો તેને કાને પડ્યા હરિસિંહે મામે બેસ્યું, મહાદેવ નાગ્ને જણાવ્યો, હરિસિંહ દોડ્યો કાળીદાસ પશુ તેની પાછળ ગયો, પરતુ મહાદેવના એ નાની ગુફામા પશુ કયાંય પતો ન લાગ્યો એકાએક એક બુગખાવાળી સ્ત્રીએ એ ગુફામા પ્રવશ કર્યો, અને મહાદેવ પ્રથમ જે સ્થળે બેઠો હતો ત્યાં જઈ તેણીએ એક ચાપ દાખી તો એક મોટો પથ્થર ખસી ગયો અને નાની કાટડી જેવા આકાર નજરે પડ્યો હરિ મિત્રે જંપુ તો એ કાટડીમા એ લથક મનુષ્યકૃતિઓ ઉભેલી હતી, તેના દેખાડ પરથી તે હિંદુ છે કે મુસલમાન, મનુષ્ય છે કે રાક્ષસ એ ઓળખવું મુશ્કેલ હતું પકડો એજ મનુષ્ય માસાહાગી નરપિશાચો છે એજ મલીરના જમીનદાર ભાઉનું પુત્ર દરાનનાર અને પેલી કુમા ગંડાની ભાસને પેટીમા છુપાવનાર નરાધમો છે પકડો ઉતાવળ કરે નહિતો એ પશુ મહાદેવની માફક નાસી જશે, તે બુરખાવાળી સ્ત્રીએ હરિસિંહને ઉદેશાને કહ્યું હરિસિંહ આગળવધ્યો અને એ બદમાસોને

નાસવાની કાઠપણુ કેશીય કરે તે પહેલાં એ નર ભક્ષકાને ગીવોશ્વરના ભયથી થોભાવી હાથમા હાથ કડી પહેરાવી દીધી અને તે કાટડી માંથી બહાર એ ચી કાઢવા હરિસિંહે બહાર આવી જ્યે તો ભુરખા વાળી નહોતી, એટલુજ નહીં પરંતુ બહાર પડેલા શરાખીઓમા યુની વાલ પણુ નહોતો શુ એજ ભુરખાવાળી યુનીલાવને ઉપાડી ગઇ, હરિસિંહના મુખમાથી એકાએક એ ઉદ્ગારો નીકળી ગયા પરંતુ તેનો કાઠ પણુ નિશ્ચય કરી શક્યો ત્હિ હવ વધારે થોભવુ બ્યાજખી નથી એમ ધારી કટલીક વારે પેલા એ બદમાસો અને કાળીદાસ સાથે હાંડિ સિંહ બહાર નીકળ્યો.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

મરીયમને અચાનક થયેલી ચપળાની ભેટ

મરીયમ મોતીલાવને છોડાવી ગઇ એથી રતિલાલને જે દુઃખ થયુ તેના કરતા ચપળાને વિશેષ થયુ હતુ કારણ કે મહાદેવ સાથેનો પ્રસંગ તેણીના ધ્યાનમા આવી ગયો હતો, હવે જો મરીયમ એ પ્રસંગ હરિસિંહને જણાવે તો ચપળાના મુખનુ સત્યાનાશ વળી જાય તેમ હતુ કારણ કે જે વસ્તુ મહાદેવ ચપળાને આપવાનુ કરતો હતો, એને જેનો ભય બતાવીને રૂપિઆ ત્રણસો લઇ ગયો હતો, એજ આણુદનાનનુ પ્રાણુહારક વિષ હતુ તેમજ આણુફવાલનુ ખુન પણુ એજ પ્રાણુ હાતક વિષથી થયુ હતુ ચપળા ગભરાઇ ગઇ અને કાઠ પણુ રીતે મરીયમને પકડી સખ્ત ગિફ્તા કરવાનો તેણીએ મનમા નિશ્ચય કર્યો

પરંતુ મરીયમને પકડતી એ ડાઘ સહેલુ નહોતુ ત-પિ તેણી તે માટે પ્રયાસ કર્યા કરતી જ્યારે રતિલાલ બહાર જતો ત્યારે તે સમયનો લાભ લઇ પોતે કાળીદાસ પાસે જતી અને તેને કાઢ પણુ રીતે મરીયમનો પતો મેળવી આપવા વિનવતી, ચપળાના કૃત્રિમ પ્રેમમા અધ મનેલો કાળીદાસ તે માટે પોતાનાથી બનતુ કળો તો પણુ તેને હરિસિંહનો ભય રહેતો એ સિવાય ચપળાએ એક બીજુ પણુ સાહસ કરેલુ હતુ તે એ કે તેણે સુદરરાયની ખરી જાતગી મેળવવાની કાશીષ કરી હતી અને તે તેને કાળીદાસને બતાવી હતી, કારણ કે કાળીદાસે માનવ્યુ હતુ કે સુદરરાય હજી જીવતો છે એટલે જો તે ખરૂ હોય તો તેથી પણુ ચપળાને નુકશાન હતુ નથી ચપળાએ એ મમધી પતો મેળવી આપનારને માટે મોટુ ધનામ જાહેર કરેલુ હતુ અને પોતાના પિતાથી ક્ષુધી પેપરમા જાહેર ખબર પણુ આપી હતી જે આપણે આગલા પ્રકરણમા વાંચી ગયા નેમ પેલી બીલણુ સ્ત્રીના મારફત મરીયમના વાચવામા આવી હતી તેની તપાસ કરવાનુ મરીયમે પોતાને માથે લીધુ હતુ રતિલાલે એ જાહેર ખબર વાંચી હતી અને તે લખનાર કાણુ છે એ વગેરે ચપળાને પુછ્યુ હતુ, પરંતુ ચપળાએ તેમા પોતાનુ અજાણુ પણુ બતાવ્યુ હતુ જો કે એ જાહેર ખબર આપવા છતાં પણુ કાઢ પરિણામ આવ્યુ નહોતુ તો પણુ કાળીદાસની મલાહથી તેણીએ તે જાહેર ખબર હજુ પણુ પેપરમા ચાલુ રાખી હતી તે માટે કાઢ ઉમેદ વાર મળવા આવે તેને મળવાનો દાઢમ સાજના પાચ રાગ્યાનો રાખેલ હતો કાગણુ કે રતિલાલને બહાર જવાનો એજ દાઢમ હતો અઘાપિ એ સળધની ખબર આપનારો કાઢ પણુ ઉમેદવાર જાગ્યો નહોતો ચપળાને એ ખબર મેળવવા કરના મરીયમને સજ્જ આપવાની વધારે કાળજી હતી, તેણી વારવાર એ સળધમા કાળીદાસને કહેતી અને કેટ

(૨૧૧)

લીક લાલચોથી લલચાવતી, આખરે ચપળા જેવું રત્ન મેળવવાની આશાએ કાળીદાસે પુનઃ પાત્રમાં હાથ બોળવાનો આરંભ કર્યો એક પકાણું જ્વતિની સ્ત્રી કે જેની સાથે કાળીદાસને કાષ્ઠક બોળખાણ હતી તેને એ કાચ માટે જોડી ચપળાને સતોષ આપવાનો તેને નિશ્ચય કર્યો અને પોતાની દાસીને એક ચીડી આપી તે સ્ત્રીને બેઠાવા દાવવા કહ્યું અને ચપળાને તે સ્ત્રી આવતા સઘળી સમજુતી આપવા સમજાવ્યું, દાસી ચીડી લઈ બહાર નીકળી અને તે સ્વામીનારાયણના મંદિર સુધી પહોંચી તરશે એટલામાં મરીયમ સામે મળી તે દાસી બીજી કોઈ નહિ પરંતુ મરીયમની પરિચિતા પેલી બીલણ સ્ત્રીજ હતી તેણીને જોતાજ મરીયમ બોલી ઊઠી કેમ બહેન કયા જાઓ છો?

“અહો કોણ મરીયમગાંધ આ તરફ કયા પધારો છો? તે દાસીએ વિનય પુર્વક પ્રશ્ન કર્યો

“રામગાંધ ગાડીખાતામાં ના ૪૦ વાળા મકાનની મુલાકાત લેવા’

“શુ તમે કાંઈ સુદરશનના મબલમાં પતો મેળવ્યો છો?”

“હા અને તેથી ત્યાં જાઉં છું”

“વાર, પણ ત્યાં જવાથી તમને કશો લાભ થવાનો નથી ઉલટા ફરીને પાછા ફર્યા જશે, માફ માનો તો ત્યાં ન જાઓ.”

“કારણ?”

‘કારણ મને ના પુછો, મરીયમ જેવું નિમક ખાઉં છું તેના વિરૂદ્ધ એક પણ શબ્દ બોલુ તો હું ઇશ્વરના ધરના ચુંદેમાર થાઉં.”

“એટલે શા ના. ૪૦ વાળુ મકાન તારા શેકનુ છે”

“હા પણ બાત મારા શેક કાંઈ એ જાહેર બબર હપારી નથી”

“ત્યારે કાણુ એ હપારી છે”

“તે જાણી તમે શુ કરશો? સમજો કે તે તમારી દુશ્મન છે”

“બસ જો તે મારી દુશ્મન હોયતો હુ તેનેજ મળવા માગુ છુ કહેને બહેન કે તે પેલી પાપીણી ચપગાજ છે”

“હા, બહેન તમારૂં અનુમાન ઠીક છે, પણ જો તમે ત્યાં જશો તો તમારા પર આફત આવી પડવાની મને બીક છે, કારણુ કે જ્યારથી તમે તેણીને થાપ આપી મોતીલાલને છોડાની ચાલી ગયા છો ત્યારથી તેણી તમારૂં લોહી ચુમવાને તદ્દપી રહી છે, મારા શેકના વિરુદ્ધ એ શબ્દો બોલવા માટે પ્રભુ મને માફ કરે પણ બહેન મારા શેક એ પિશાચણીના કૃત્રિમ પ્રેમથી તેના હાથનુ પુનઃજન બની ગયા છે, અને તેને લીધે તમને કાંઈ પણ રીતે પકડી આપવાનુ વચન પણ આપી ચુક્યા છે તે સબધની કોશિષો ચાલુ છે, આજે તમે ત્યાં જશો, તો જરૂર હેરાન થશો, માટે માફ ગરીબનુ માનો અને ત્યાં જવાનુ માડી વાળો”

“ધન્ય છે બહેન, મારા પરની તારી આવી ઉચ લાગણી માટે તારો હિપકાર માનુ છુ પણ આજે હુ ત્યાં જવાજ માગુ છુ કારણુ કે આજના જેવો પ્રસંગ ફરીને મને પ્રાપ્ત નહિ થાય એટલે તારી આજ્ઞાનો અનાદર કરવા માટે માફ માગુ છુ”

“વારૂ, બહેન ત્યારે જેવી તમારી ઇચ્છા હવે હુ રજા લઉં છુ કારણુ કે મારે આ ચીઠી જલદીથી પહોંચાડવાની છે”

“કાની ચીડી છે,

“અહીં બાબુમા રહેતી એક પડાણુ એ રતની

“જોઉ તેમા શુ લખેલું છે”

દામીથી ના કહેવાઇ નહિ તગતજ તેણીએ તે મગીયમના દાથમા આપી મગીયમે તે વાચી, વાચનાજ તે ખુશી થઇ અને બોની ઉડી કે માગ પર એક બીજા ઉપકાર કરશે”

“હા લણીજ ખુશીથી કહેા શુ છે”

આ ચીડી તમે મને આપો’

“એ કમ બને, કાળીદાસના જાણવામા આવે તો મારા પર ગુસ્સે થાય”

“કાળીદાસ ગુસ્સે નહિ થાય, અને થશે તો તેને સમજાવવાનુ કામ મારું છે હુમિહ તેને મમજાવશે”

કાળીદાસ હરિમંદુરુ વણુ સાર માન રાખતો હતો તે દાસીના જાણવામા હતું, એટલે તે બીજુ કાઇ પણ બોલી નહિ તેણીએ માત્ર એટલુ જ કહ્યું કે, “તમને એથી શુ લાભ થશે”

“લણીજ લાભ થશે મને ત્યા જોતાજ તેણી આ ચીડીવાળા પડાણુ ઓરત આવેલી માનશે અને એમ થવાથી તેણીના હૃદયનો ભાવ જાણવાનુ મને સુખ થઇ પડશે” મગીયમે કહ્યું

“ભલે જો એવો કાઇ ચોકસ લાભ તમને થતો હોય તો મારી ના નથી, પણ પછી મારા પર કાળીદાસ ગુસ્સે ન થાય તેની સલાહ રાખજો”

(૨૧૪)

તે માટે બે ફિકર રહો, હવે તમે ઘેર જાઓ અને કહો કે ચીડી આવી ”

“મારાથી જુદું કેમ કહવાય”

‘તમારે કયા જુદું કહેવું છે માત્ર એટલું જ કહો કે ચીડી આપી આવી ’

“ના મારાથી વિશ્વાસવાન અને અસત્ય વચન એ મનને મહાન પાપો વહોરી નહિ લેવાય મારાથી તેનો બોલો મહન નહિ થાય ’

“વારૂ હવે સમજો કે મહજ જુદું બોલવાથી એક નિર્દોષનો પ્રાણ બચતો હોય તો જુદું બોલવામાં કાંઈ પાપ છે” મરીયમે ગભીર પ્રશ્ન કર્યો

“જરા પશુ નહિ ”

“ત્યારે સમજો કે એવા અનેક નિર્દોષોને તમારા સહજ જુઠાણાથી અન્યાય મળતો અટકી જાય છે, તેમના પ્રાણ બચી જાય છે, અને ઉલ્ટો અસહ્ય લાભ પ્રાપ્ત થાય છે

“જો એમજ હોય, તો બહેન હું એવું સેકડોવાર જુદું બોલીશ તે બોળીબાઈએ બોળપણમાજ જવાબ આપ્યો પરંતુ તેટલા શબ્દો બોલતા તેની આખમા ઝળઝળીયા ભરાઈ આવ્યા

‘વારૂ હવે તમે ત્યાં જાઓ અને હું પશુ થોડીજ વારમા ત્યાં આવી પહોંચુ છું”

તે દાસી ત્યાંથી ચાલી ગઈ અને મરીયમ પશુ એક સાકડી ગલીમા અદ્રશ્ય થઈ ગઈ

જે વખતે પેલી દાસીએ કાળીદામના મકાનમા પ્રવેશ ક્યો તે વખતે ચપળા તેની ગહ જોતી યાત્રીમાજ ઉભી હતી, તે દાસી આવી તેવાજ તેણીએ પ્રશ્ન કર્યો

‘કેમ ચીડી આપી આવી’”

“જી હા,”

‘તેણીએ કાંઈ કહ્યું’

“નહિ જી”

“વાડે હવે તુ તારે કામે જા”

દાસી ચાલી ગઇ અને ચપળા ખારી પાસે પેલી સ્ત્રીની માર્ગ પ્રતિક્ષા કરવા કરતી ઉભી ગઈ ચોડીજ વારમા એક જુરખો નાખેલી સ્ત્રી તે ઓરડામા દાખલ થઈ, ચપળા તેને જોતાજ બોલી ઉઠી “મારી ચીડી તમોને મળી હશે”

‘હાજી તમારી દાસી મને એક ચીડી આપી ગઇ હતી’

“તમે આ જુરખો શા માટે નાખ્યો છે”

‘કાર્ણ મને આજખી ન જાય એટલા માટે’

“પણ મને કેમ ખાત્રી થાય કે તમો તેજ છો”

“જો તમને ખાત્રી ન થાય તો આ ચીડી જુઓ”

“હા ચીડી તો એજ છે, તો પણ તુ તેજ ઓરત છે તે હું કેમ માનું? જુરખો કાઢી નાખવામા શું ફરકત છે?”

“જ્યારે તુ આટલી ચાલાકી કરે છે, ત્યારે મારે પણ તેવું જ થવું પડે છે તારા પેટમા કપટ છે, તો પછી હું જુરખો શી રીતે

(૨૧૬)

કાદી શકુ' હું અહીં કેવી રીતે આવી છું એ તું શી રીતે જાણી રહ્યો
જો મને સોપવા ધારેલા કાર્યમાં તારો આવાજ વિશ્વાસ રહે તો મારે
તે કરવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી ચપળા, તું એમ ના સમજતી કે
હું તારા કરપીણ કાર્યોથી અજાણી છું તું એટલી ખબરદાર હતી
તો પછી તે ગત્રીએ નાસી શા માટે મધ?"

“કંઈ રાત્રે, અને મ્યા નાસી ગઈ” આ તું શું કહે છે?”

“હું ઠીકજ કહું છું તે દિવસે આણુદલાલના ઘરમાં”—

‘એટલ’ હું તે યગ્માં ગયેલી હતી એમ જા પરથી કહી શકે’
ચપળાએ તેણીને જોનતી અટકારીને વચ્ચેજ કહ્યું

“પહેરાવાળાએ તને તે વરમ’ જતા યરાયર ખેંચે છે”

‘પહેરાવાળે મને જોઈ છે’”

“હા પહેરાવાળે એકલાએજ નહિ પણ એક બીજા અમલદારે
પણ તને જોઈ છે”

“તે ક્યા હતો?”

‘એજ મકાનમાં’

“અને એજ સમયે તે ત્યાં હતો”

“હા, તું જાણતી તો હોઈશ કે આજકાલ એ મકાનમાં પોલીસ
ના અમલદારાની આવ જવ થયાજ કરે છે”

“પણ તેથી શું થયું? આજ કાલની વાત માથે મને કાંઈ
સંબંધ નથી,”

“એ તો હું પણ જાણુ છું ચપળા પહેલાં તું મારે બરાબર માલગી લે, એ મકાનમાં આવ જાવ કરનાર પોલીમના અમલદારોમાં ના એક અમલદાર તને તે દિવસે ત્યાં જોઈ છે, એટલું જ નહિ પરંતુ તું આણુદલાલનું ખરૂં વીલ જે મુકતાના નામનું છે, તે ચોરી કાઢી છે એ સુધી તેમના જાણવામાં આવી ગયું છે” તે સ્ત્રીએ વાતનું સ્વરૂપ બદલ્યું

‘જીહું, તદન્ન જીહું મને કોઈએ જોઈજ નથી હું આણુદલાલનું વીલ બારીજ નથી’

ત્યારે તું ત્યાં ગએલી હતી, એમ એ લોકોના જાણવામાં કયાથી આવ્યું ?

તું કોઈ વિચીત્ર સ્ત્રી જણાય છે, જે વાતની સાથે તારે કોઈ પણ સંબંધ નથી, તેની આટલી બધી પુછ પરછ કરવાની તારે શી જરૂર છે?”

“ચપળા ગુસ્સે ના થા હું તારા બહાને માટેજ કહું છું ”

‘બસ કર મારે તારી એ રાત સાબજવી નથી.’

“તારી ઇચ્છા, હું તો તને એ અમલદારથી માવજ રહેવાની બલામણુ કરતી હતી પણ જ્યારે તને તે રૂચતીજ નથી ત્યારે મને એ વાત કંઈવાની જરૂર પણ નથી”

‘તું બહુ હઠીલી જણાય છે વારં સમજ કે હું ત્યાં હતી અને મને એક અમલદારે જોઈ છે, તેમજ આણુદલાલનું વીલ પણ મારી

પાસેજ છે. તદ્દપિ એ સધળું તારા જાણવામા કયાથી આવ્યું' નુ ન દિવસે તુ પશ્ય ત્યા હાજર હતી' અથવા તો તુ એ અમલદારની મદદ માગ છે."

"એ વાતને જવા દે, હું અમે તે હોહ તેની સાથે તારે કાંઈ સંબંધ નથી, જે કામ માટે મને અહીં ખેંચાવવામા આવી છે તેજ મને સમજાય, કારણ કે મને વધારે સમય નથી, હું મિલકુશ ખોટી થઈ શકીશ નહિ "

"અને હું તને ખોટી કરવા માગતી પણ નથી "

"કહે ત્યારે જલદી કહે "

"મરીયમને તુ અહીં માગી પાસે બાવી રાકીશ?"

"હા, ધણી ખુશીથી પણ હું મફત કામ કરનારી મળુગડી નથી એ ધ્યાનમાં રાખજો "

"તહીં હું તેના બદલામા તને સાડા ઇનામ આપીશ, અને જો તુ સુદરશનના સંબંધની હકીકત મેળવી લાવીશ તો વળી તેનાથી પણ વધારે ઇનામ આપીશ "

"શુ સુદરશન માટે તમેજ જાહેર ખર્ચ આપી છે?"

"હા, શુ તુ એ સંબંધમા કાંઈ જાણે છે"

"હા ધણીએ જાણુ છું "

"વારુ ત્યારે તું બરાબર કહી ગઈશ કે તે મરી ગયા છે?"

"જો તેમ ન હોત તો ચુકતા આણુદલાલના આશ્રયમા શા માટે રહેત?"

“નહિ તુ બુલે છે તેના સળધમા તો ઘણી વાતો થાય છે.
કાંઈ તા તે જીવનો હોવાનું જણાવ છે, ખરૂં જ છે એજ જાણવાની
માર્ગી ઇચ્છા છે ’

“તે મરી ગયા છે એ વાત ખરી છે ”

‘તેની કાંઈ સાખીતી તુ આપી શકીશ’

હા તેનું અવશાન પ જાળમા થયું છે

“પણ તેના મરણની નિશાની તુ કાંઈ આપી શકશે”

“હા.”

“ત્યારે બતાવ ”

“પણ ઇનામ”

‘નિશાની બતાવ્યા પછી હું તને મોઢે માગ્યું ઇનામ આપીશ’
અપળાએ કહ્યું

‘ મને તારો વિશ્વાસ નથી, તારે જો નિશાની જોઈતીજ હાય
તો તારા હાથમા પહેરેલી વીંટી મને આપ, હું આનતી કાલે એ વીંટી
મહીત સાખીતીઓ તારી પામે રજુ કરીશ, પછી તારી ખુશીમા આવે
તે મને ઇનામ આપજે

“જ્યારે તને મારો વિશ્વાસ નથી ત્યારે હું તારો વિશ્વાસ
ફેમ કરી શકું’

“વીંટી મળ્યા બિવાય હું તને સાખીતી પણ ન આપી શકું ”

‘ એ શું? કાલે તુ સાખીતી મેળની આપ અને તારૂં ઇનામ લે’

“નહિ હું જે બોલુ છું તેજ કરે છું માગ બોલ ફરશે નહિ નિશાની મેળવવાની તારી ઇચ્છાજ હોય તો ચીટી મને આપ નહિ તો હું ગઈ છું, મને ધારે વાતચીત કરવાનો મમ્મ નથી એમ કહી તે જવા લાગી તેને જતી અટકાવીને ચપળાએ પોતાની આગળ પગની વીટી કાઢી તેના હાથમા આપી અને કહ્યું, ‘લગ્યા અગૂઠી અને જેમ અને તેમ જલદી મને ખાતર આપ પણ જે તું એ માટે ચોકસ ખાતરી મેળવી આપીશ તો હું તને માફ કરીશ આપીશ’”

તે સ્ત્રીએ વીટી લીધી, વરેલાં હું જગ લાઇરા કાલે ફરીને આજ વખતે અહીં મળીરા મરીયમને પણ મારી માથેજ તેડતી આવીને તેના મટે તમારે જે કાષ્ટ ગોડવણુ કરી ઘટે ને ડરી ગયજો કાગણુ કે તેણી ધણીજ આલાક તેમજ બહાદુર છે’

“કાષ્ટ ચિતા નહિ એ માટે હું આગળથી ગોડવણુ કરીરા, આ સુદરગાયનુ કામ પણ ના જુલની, કાગણુ કે મરીયમની જેટલી જરૂર છે, તેના કરતા સુદરગાયના સબધની હકીકત જાણવાની મને વચન જરૂર છે, મરીયમને કહાચ એ દહાડા પછી લાવજો તો હરજન નથી પણ સુદરગાયના મરણની નિગાની તો કાલે અવશ્ય લાવજો”

“અરે, એતો બંને સાથે તમો તમારી તૈયારીમા ગઈને” એમ કહેતાજ તે સ્ત્રીએ ચાલવા માડ્યું પણ બહાર નીકળતા તેના મોઢા પરનો છુરખો જગ ખમી ગયો ચપળાની દ્રષ્ટિ તેના તરફજ હતી તેનું મોઢો જોતાજ ચપળા ચમકી અને એકાએક તે સ્ત્રીની પાછળ દોડી, એક પળમાજ તેને પકડી પાડી અને પોતે છુપાવેલી એક છરી બહાર કાઢી તેના પર બગબગ તાકી અને બોલી, “મને પહેલાજ

નક હતો કે તુ બીજી કામ નહિ પરંતુ માગ ત્યા દામીના વેશમાં આવી
ગએલી પેલા હામિહનો જમણો હાથ મરીયમજ જે જો તે જુગમે
પહેર્યો ન હોત તો અત્યાગ સુધી નારી હયાની પણ ન હોત
મરીયમ એક વખત તુ છટકા ગત છે પણ આ વખતે
હજુ તો ચપળા જેલુ વાક્ય પુર કરી ગઈ નથી એટલામાજ મરી
યમે ચાલાકીથી તેના બન્ને હાથ એવા તો જાગ્યી પકડયા કે ચપળા
ગમે તેની બાજવાન હોવા જતા નિર્મળ બની ગઈ મરીયમના હાથમાંથી
પોતાના હાથ છોડારી શકી નહી, મરીયમે ચપળાને જોરથી એક લાત
મારી નીચે પાડી નાખી થોડો માગ આપ્યા પછી એક ધમ માગી
ઓગડાની અદર ફકી દીધી, ચપળા બેગક થઈ જમીન પર ઢળી
પડી મરીયમે ટેબલ પર પડતુ કવર ઉપાડી નીચુ ઓ જોયુ તો તે
આશ્ચર્યલાભે મુજતાના નામ પર ચડાવ્લુ ખડ નીલ હતુ, અચાનક આ
વીલ હાથમાં આવી જતા મરીયમ વધુ ખુશ થઇ, હવે ત્યા વધારે
વખત થોભવ તેનીને વ્યાજબી વાગ્યુ નહિ અને તે ઓગડાને બહારથી
સાફળ મારી ત્યાથી પસાગ થઇ ગઇ

પ્રકરણ ૧૮ મું.

ગરીબના મનની મોટાઈ

સુર વાયક આવો, લવ આપણે ગુલામ તરફ નળીએ મુનીનાલ
ને ત્યા નોકરી મેળવવામાં નિગશ મચેલી ગુલામ આગવર પર એક
મકાન ભાડે લઈ મરીયમની માથેજ રહેતી અને તેના નાના બાળક
નું લાલન પાનન કરતી હતી તેમ કરવામાં કેટલોક સમય વ્યતિત થયા

પછી તે બાળક કે જેનું નામ હુસેન હતું તેને સિંધ મદ્રાસામાં અભ્યાસ માટે જોડી દીધો અને તેનું તમામ ખર્ચ પોતે ઉપાડી લીધું. સુની લાલ પાસેથી તેણીને જે રકમ મળી હતી, તેમાંથી ૫૮૬૧૬ રકમ તે તેણીએ કર્ગમમક્ષને કરાચીમાંથી રવાના કરતી વખતે વાટ ખર્ચા માટે આપી દીધી હતી. મોટી તેણીની પામે પચાસ રૂપિયા બચેલા હતા. તે તેણીએ હુસેન માટે અનામન ગણ્યા હતા. તેમાંથી તેણી એક પાંચ પચ્ચ ખર્ચની નહોતી. ગુલાબના અત્યાગ્રહથી મરીયમે બીખતો ધંધો છોડી દીધો હતો. ગુલાબની મહનન મમુરી ઉપજ ન મરીબ માતા પુત્રના પોપણનો આધાર હતા, ગુલામ પેતાને માટે ખાવાનું બહારથી મેળવી લેતી અને મહેનન મમુરી કમતા જે કાંઈ મળતું તે મર્વ મરીયમને આપતી અને તેમાંથી એ માતા પુત્રનું પોપણ ચાલતું વિવાહ અથવા એનાજ કોઈ શુભ પ્રસંગમાં કાંઈ ગ્રહસ્થને ત્યાંથી કાંઈ સાડા ખાવાનું મળતું તો ગુલામ પોતે તેનો ઉપયોગ નહિ કરતા હુસેન માટે ઘેર લાવતો, અને પ્રેમ પુર્વક પોતે પાસે બેસીને એક મગી મહેન પોતાના બાપને બોજન આપે તેમ તેણી હુસેનને જમાડતી દુકામાં હુસેનને બોલું ન લાગે, તેની રીત તેને આનંદ આપવા તે પોતાનાથી બનતું કરતી મુઝતા અને સવિતાગૌરીને પણ તે બુદ્ધી નહોતી સવિતાને પુત્ર પ્રમદ થવા પડી અને સુનીલાબની હાલત બજણવામાં આવ્યા પછી તેણી મારવાર ત્યાં જતી, અને કામ કાજમાં મદદ કરતી સવિતા પણ તેણીના પર પુર્વવત્ પ્રેમ ગણતી અને કોઈ વખતે ખાવાનું તો કોઈ વખતે પૈસાની મદદ આપતી આ રીતે મુઝતા સવિતા અને મરીયમની મેળા કરવામાં પોતાને ધન્ય માનતી, ગુલામ પોતાના દિવસો નિર્ગમન કરતી હતી મરીયમનું લોક

સેવાનુ કાર્ય તો ચાલુજ હતુ આખો દિવસ બહાર ફરીને બદમાસો
 થી લોકોને બચાવવાને તેણી પોતાનાથી બનતુ કરતી હતી, તેમા
 આણુદલાલનુ ખુન થયા પછી તેનો ખરો ખુની કાણુ છે, તે શોધી
 કાઢવાને તેણી બદમાસોના સત્રંગા સ્થાનોમા જતી હતી, અને જે
 કાંઈ નવું જણાતુ તેની બાતમી હગિસિહને આપતી હતી આપણે
 આગલા પ્રકરણમા વાંચી ગયા તેમ હગિસિહને કેટલીક ખમરો આપી
 તે ચપળા પામે ગઇ હતી, અને ત્યાં બેઠ જાણી લખ ચપળા પાસેથી
 આણુદલાલનુ ખરો ચીલ લાવી હતી, પરંતુ હગિસિહ બીજા કાર્યમા
 રાકાએલો હોવાથી મે ત્રણ દીવમ મળી શક્યો નહોતો એટલે એ
 વીલ જાણુ તેણીની પાસેજ હતુ જ્યારથી મરીયમ ચપળાને આપ
 આપી ચાલી ગઇ હતી, ત્યારથી તેણી મરીયમના મકાનનો
 પતો મેળવવાનો ભગીન્ય પ્રયત્ન કરી રહી હતી કેટલેક દિવસે કાળી
 દાસ દ્વારા ચપળાએ તેણીનુ ઠેકાણુ જાણી લીધુ જેના મકાનમા
 મરીયમ રહેતી હતી, તે એક બદમાસના સોળાતીનુ હતુ મરીયમ બાકુ
 પોતાની તમ સ્થિતિને લઇ આપી શકતી નહોતી, એટલે તેણે બદમાસ
 દ્વારા તેના હૃદયમા એવુ ઠસાવી દીધુ કે મરીયમ છુપી પોલીસમા
 કામ કરતી હોવાથી તેની પાસે પૈસા છે તેણી ધનવાન છે, પરંતુ
 પૈસા આપવામા ધણીજ કળુસ છે એટલે તમારા બાકાના પૈસા
 ન આપવા મટેજ પોતાને મરીયમ જણાવે છે, જો કે આ માણુસ
 ધણોજ ભલો અને મરીયમની સ્થિતિનો પરિનિત હતો તો પણ તેને
 પોતાના સોળાતીનુ કહેવુ કેટલેક અંશે ખરું જણાયુ કારણુ કે મરી-
 યમ વારંવાર પૈસા આપવાના વાયદાજ કર્યે જતી હતી આથી
 એક વખત તેણીની પાસે સખત રીતે ઉધરાણી કરવાનો તેણે નિશ્ચય
 કર્યો અને બીજેજ દિવસે તે મરીયમને ઘેર ગયો મરીયમ જારણામાજ

બેડી હતી, તેને જોતાજ તે બોલી ઉઠ્યો યાદ “આજે પૈમા મળશે કે’ તમે આપેલા ટાઇમ ડગતા બે દિવસ મોડા આપ્યો છું હવ વધારે ચાલ તેમ નથી આજે તો પૈસા અવસ્ય મળવાજ નોંધ્યો”

મરીમનના પામે એક પાઇ પણ હતી નહિ અને માગનાગને વાયદો પણ પુરા થયો હતો, શુ જવાબ આપવા તેના વિચારમાં વડી ભર તે ચુપ રહી, ફેટલીક વાગ તેણી તે ગેક તગફ ફરીત ગદગદિત સ્વરે “બોલી ભાઇ, બે દિવસ મોડા આવવાની આપે મારા પર કૃપા કરી, અ માટે હું આપનો ઉપકાર માનુ છું પરંતુ આજે પણ લાચાર છું મારી પાસે એક પાઇ પણ નથી જેમ આટલા દિવસ થોભ્યા તમ બે દિવસ વધાર થોભા તો હું કોઇ પણ રીતે તમાગ પૈમા આપો દૃષ્ટ, હું ધારતી હતી કે માગ પતિના પૈમા આવી જશે પરંતુ મારી એ આરામ હું નિષ્ફળ થઇ છું તો પણ મને ખાતરી છે કે એઠાદ બે દિવસમા ખચી જરૂર આવી જવી જોઇએ”

‘વાહ! વાહ! તાલતો ફીક કરવા માડ્યો છે, જો તમારી પામે પૈમા નહોય તો આ હાથમા પહેરેલી સોનાની બગડીઓ વહેચીને મારા પૈસા આપો બહાર ઢરજ કરીને માલ લેના, અને ધરમા સોનાના દાગીના પહેરીને ફગ, એ નહી પાવના” મરાતમે મોભાગ્ય ચિન્હ તરીકે પહેરેલી પીતળની બગડીઓને સોનાની મમજી શેકે કહ્યું

“ભાઇ ભગવાન કરે અને તમાડ બોલવું મત્ય થાઓ આ પહેરેલા કડા સોનાના યની જાઓ. ભાઇ મોનુ હવ આ અભાગિનીના ભાગ્યમા કયા ગહયુ છે’ આ તો સધળુ પીતળ છે, જો એ લેવાથી

તમારૂં કરજ ભરપાઈ થઈ જતું હોય—એમ કંવાથીજ તમને સંતોષ થતો હોય, તો લો, ભાઈ આ મારા સૌભાગ્ય ચિન્હને લઈ લો પ્રભુ મારા પતિને નાથુ આયુષ્ય આપે, હું સાધારણ લાકડાની ચુડીથી ચક્ષાની લઈશ. લો, નમ્રજ્યો ભાઈ મારે તે ન જોઈએ ' જોલતા જોલતા મરીયમની આખમાથી આસુ સરી પડ્યા બિચારી હુ ખિયાળી મરીયમનું જ્ઞાન મુખ જોઈ તે પુરુષ સરમાઈ ગયો તેની આખમા પશુ ઝળઝળાયા ભાઈ આજ્યા મરીયમની કમલ સ્થિત તેના જાણુ નામા આવી ગઈ, અનુક પાવી તેનું હૃદય પીગળી ગયું એક રસ્તે ગમડતા મદમાસના ભભેરવાથી મરીયમ તરફ પોતે ચલાવલા વતન માટે પસ્તાયો અને તે મરીયમ તરફ ફરીને જોઈયો,

માતા મને માફ કરો, બીજાના ઉરકેગટથી આપને ધનવાન મમજી મે કંદુ રાખેલો કલા છે, એ માટે મને વારાવાર પશ્ચાત્તાપ થાય છે દેવી મારે એક પાઈ પશુ જોઈતી નથી, મારા આપની પાસે લેણા નીકળતા પૈના હું છોડી દઉં છું ” શરૂ પોતાની આખમા આસુઓ લુછતા લુછતા કંદુ

‘ભાઈ પ્રભુ તમારૂં કલ્યાણુ ઠરો’ મરીયમે તેના ઉપકાર માનતા કંદુ ફેટલીક વારે તે મંગલમની જાન લઈ બહાર નીકળ્યો તેના જગા પછી થોડીવારે ગુલાબે તે મકાનમા પ્રવેશ કર્યો મરીયમની આખા આસુથી ભરેલી જોઈ તે “જોલી મરીયમ બહેન આ માટે રડો છો” તમને શું થયું છે”

“ગુલાબ ધીમે જોલ, હુસેન જગી જશે તો મારા હુખમા વધારો થશે કારણ કે તે જુખ્યો સુઈ ગયો છે અને આજે ધરમા અનાજ મુદ્દલ નથી” મરીયમે નિશ્ચય નાખના કંદુ
૨૬

“ન ગભરાઓ, મને ડ્રવતદાન આપનાર વહાલી માતા ન ગભરાઓ હુસેનને ખાવા માટે પરમાત્માનુ આપેલુ સર્વ કાંઈ છે જુઓ આ પાકા કેળા, સુક, પેડા, મગ્ગી, મગજ મત્યાદી, મે આગળથીજ ગાખી મુક્યુ છે. માત્ર હુસેન જાગ્રત થાય તેનીજ ગત જાઉં છું ને લે માયાળુ માતા તારો હુસેન ઉઠે એટલે તુજ નેજો આપજે” ગુલાબે અમાઉથી આણી મુકલી સર્વ ખોગકની વસ્તુઓ મરીયમ પાસે રજુ કરતા કહ્યું.

“ગુલામ, આ શુ’ આ સંધળુ તુ કયતી લાવી”

“બહેન તમારે એ પુછવાનુ શુ કામ છે” ગુલાબે ટુકામાજ પતાવ્યુ

‘અહા! ધન્ય, ધન્ય! ગુલામ, તુ આટલુ બધુ સકટ અમારે ખાતર શા માટે વેઠે છે’ અગે ગુલામ મારા પુત્રને માટે તુ અપવામી ગા માટે ગેઠે છે

‘બહેન માફ કરો, મારે તમારૂ પુગલુ નથી માલગવુ મરીયમનો સ્નેહ એજ ગુલાબનો ખોરક છે ”ગુલાબે મરીયમને બોલતી અટકાવી વચ્ચેજ કહ્યું

“ગુલાબ, હુસેનની ખરી માતા તો તુજ છે હું તા આખો દિવસ બદમાઓની પાછળ હાગિમિહના કાર્ય માટે રખડુ છું હુસેન મારો પુત્ર જતા મારા તન્કથી તેને ટાંછ પણ દિવમ પુરતુ પોપણ મળતુ નથી, ઉઘટા એ ચાર ઉપવમ કન્વા પડ્યા હશે તારા આવવા પછી હું જોઉં છું, કે તુ પોને જીખી રહીને પણ મારા પુત્રને પોષે છે માટેજ હું કે હુસેનની ખરી માતા હું નરિ પરતુ તુજ છે

તે આ સઘળું તુજ તેને આપજો હુએન મારો પુત્ર છે એ ખરૂં છે, પરંતુ તેનું પોષણ તો ના જ ક્યું છે” હું અભાગણી એ માટે નિર્ભાગીજ ગઈ છું એટલું કહેતાજ મરીયમની આખમાથી આસુઓ મરી પડ્યા ગુલામે તેણીને વિશેષ દુખી કરવામા સાગ નથી, એમ ધારી બડીભર તણીનું દુખ વિસરાવવા તેણે હુસેનને જગાડ્યો અને પોતે આંસુલુ ખાવાનું આપ્યું.

અહા! જો ગોક, સતાપ, સદા સમાન ગહે તો મનુષ્ય જીવન ક્યું દુઃખ અને દુઃખમય મની ગયું ગુલામ પુર્વ ગમે તેની કુરા આગી હતી ના પણ તેણી સવિતા અને મુક્તા જેવા મરકારી જીવંતી છાયામા દીર્ઘ જાન સુધી ગઈ હતી, એટલે તેણીએ પોતે કરેલા પાપો નો પશ્ચાતાપ, પરોપકાર દ્વારા કરવાનો નિશ્ચય કીધા હતો મરીયમ અને ગુલામ મન્નેના પગેપકાગની દિશાઓ જુદી હતી, તો પણ મદિગ્ધ હૃદયનાઓને શાન્તિ આપવાનું શિક્ષણ સવિતા પામેલી ગુલામે મરીયમ કરતા વિશેષ મળ્યું હતું, અને તેના યજ્ઞિયામે અનિદિન મરીયમની ગ્લાની ગુલામના ઉપદેશથી શાંતિના રૂપમા મસ્લાતી જતી હતી.

કેટલીક વારે હુસેને જમા લીધું અને પાસે પડેલા ગ્લાસમાથી પાણી પીધું હતું પણ એક ગ્લાસ પાણીની જરૂર જણાતા ગુલામ તરફ ફરીને બોલ્યો.

‘માતાં મને થોડું પાણી આપો. હુસેનના રૂધાઈ ગયેલા કંઠ માથી માત્ર એટલાજ રાખે નીકળ્યા, ગુલામે તરતજ હુસેનને પોતાની ગોદમા લઈ લીધો અને એક ચુબન લઈ પાણીનો ગ્લાસ પોતાના હાથે પાપો. હુસેનની આખમા ઝળઝળીયા લગાઈ આવ્યા, તે ગુલામના ખભાપર માથું રાખી રડવા લાગ્યો ગુલામથી પણ રડી જવાયું.

“અહા! કેવો આનંદ, હુમેન આજે તે મારા હૃદયને શાંતિ આપી આજથી તુ મરીયમનો નહિ પરંતુ મ્હારોજ પુત્ર છે.”

“હા, હા, હુસેન મારા નહિ પણ તારોજ પુત્રજે ગુલામ તારા જેની માતાઓજ પોતાના પુત્રને પરોપકારી મનાવવાનું શીખી શકે છે, તારા જેવી માતાના ઉદરે જન્મ પામના મનુષ્યોને ક્ષમ્ય છે તારે આ મારા બાળક સાથે કાંઈ પણ સંબંધ નહિ છતાં કેટલા ભાવ કેવા સન્માનથી, તેની સુષુપ્ત કરી રહી છે ખરેખર, ગુલામ તુ એક માતાનીજ મરજ મારી ગઈ છે.” ગુલામને ઓનતી અટકારી મરીયમે વચ્ચેજ કહ્યું

“બમ, મારે તમારૂં એ પુગણું નથી માલગવું જાઓ તમને અહીં કે હો ઓલાવ્યા છે કેમ ખરેખર હુમેન” હુમેનને પોતાના હૃદય સાથે આપતા અને મરીયમ સામે સ્મિત કરતા ગુલામે કહ્યું

“વાર ત્યાં કે હું જાઉં છું. તારા પુત્રને તુ જ સંભાળજો એમ કહેતી મરીયમ આજુ દલાલના નીલ વાળું પરખીડીયું લઈ બહાર નીકળી ગુલામ કે હુસેન તેની કાંઈ પણ દરકાર કરી નહિ મરીયમના જવા પછી કેટલીક વારે એક આર્તનાદ સંભળાયો, આર્તનાદ કરનાર વ્યક્તિને અવાજ કાંઈક પરિચિત હોય એમ ગુલામને જણાયું ઓલાવનાર આ પ્રમાણે બોલતું હતું

“ઓ ભગવાન હવે તો મોન આપ મારાથી આ દુખ નથી સહેવાતું મારાથી જીવે નથી રહેવાતું આઠ આઠ દિવસના ઉપવાસથી મારામા હવે કાંઈ પણ ગંડિત રહી નથી અરેરે! કાંઈ આ અભાગથીને અન્ન આપી જીવના દુખથી મુક્ત કરો.”

“માતા, બહાર કોઈ વિચાર અવ્યાજ્ઞત અજની અશ્ચર્યે આવલું હોય એમ જણાય છે આજા હોય તો આ મધળું તેને આપી આવું ” આર્તનાદ માલળી અનુકંપિત થયેલા હુમેને ગુલાબને ઉદ્દેશીને કહે

“નહિ હુસેન, જો આ મધળું તું એને આપી દઈશ તો પછી આવતી કાલે તું ખાઈત બેટા’ એવો પરોપકાર કરવાનું આપણા ભાગ્ય માં લખાયું હોત તો આપણી આ દલા હોય ખરીકે” ગુલાબની એ ગરીબને આપવાની ઇચ્છા છતાં, હુમેનના હૃદયની પરિક્ષા કરવા ખાતર એ પ્રશ્ન કરે

‘માતા આ શું તમારા ઉદાર હૃદયના આ કેવા ઉદગારો’ હુસેનન પરોપકારનો પાઠ શીખાવનાર ગુલાબના આ કેરા વિચારો? માતા આવા ગરીબને પોપણ આપતા આવતી કાલે માટે અપવાસી રહેવું પડશે, તો હું ખુશીથી ગ્હીશ પરંતુ એ ગરીબને આજે આ ખાતા મચેલું આપીને જરૂર મતે થીશ દયા કરો, મને એ ગરીબની પાસે જવાની આજા આપો ’ બોલતા બોલતા હુમેનની આખમા આસુ ભરાઈ આવ્યા,

“શાબાશ, હુસેન શામાય, તારી ઘનિઓ હમેશા આવીજ ઉદાર રહે એમ હું ઇચ્છું છું, બેટા મને તેવા મુશ્કેલીમાં પણ તું તારા મનની મોટાઈ મુકતો ના, પરોપકારના માર્ગને ચુકનો ના જા, ખુશીથી જા એ ગરીબને પોપણ આપી તારી ઇચ્છાને તૃપ્ત કર ” ગુલાબે કહ્યું

આજા મળત’ હુસેન ખાતાનું માથે લઈ મહાગ આવ્યો ગુલામ પણ ધીમે પમલે તેની પાછળ ચાલી, તેણીએ દુરથી જોયું તો

બહાર ઉભેલી એક સ્ત્રી હતી, તેણીએ પહેરેલું જર્જરિત વસ્ત્ર ઝડત અને પડથી ભીંજાઇ ગયું હતું અને તેના આખા શરીરમાં માખી વગેરે જોવાની હતી. બુધ અને દર્દથી પીડાતી એ અળખા મહા મુનાખને લોકડીના ટેગથી ઉભેલી હોય એમ તેના ચગચરતા ગરીબ પગથી જણાતું હતું, તેણીની એ દશા જોઈ ગુલામની આખોમાથી અનુભવી પડ્યા, હુસેન ત્યાં પહોંચ્યો તેને જોતાજ તે અળખા બોલી ઉઠી, બાઈ મને કાંઈ ખાવાનું મળશે કે?”

“હા, લો બહેન, તમારો આર્તનાદ માલગીનો હું તમને ખારાનું આપવા માટેજ અહીં આવ્યો છું” એમ નહતાજ હુસેન પોતે આણેલી વસ્તુઓ તેની સામે ધરી

‘બાઈ, નારી આ ઉદારતા માટે હું તારો ઉપકાર માનું છું પરંતુ હું રકત પીતના ભયકર દર્દથી પીડાતી હોવાથી મારા લાથોમાં એ વસ્તુ મોઢામાં મુકના જેટલી શક્તિ નથી શું તું એટલી દુખ નહિ કરે? તારા લાથોથી મને નહિ ખવાડે? તું સ્ત્રીએ અત્યંત અનુકંપા ઉપજાવે તેવા ભાવથી હુસેન તરફ ફરીને કહ્યું

ફર ઉભેલી ગુલામ હુસેન તરફ ફરેલી એ સ્ત્રીને, જાતાજ અમકી, કંપી ભયભિત થઈ ગઈ પરિચિત રંગ માટે થયેલી રાત્રી ખરી પડી ગઈ પીતથી તેણીનો ચહેરો ગમે તેટલો ઓડોળ અને ભયકર થયેલો છતાં, તેણીને સ્ત્રીમનુષ્ઠના હાથે નકડી થયેલી એ કુલત્રાને કમર તરીકે ઓળખી લીધી, તે ઉભી હતી ત્યાંથી દોડી અને હુસેન તેણીને પોતાના હાથે ખવડાવવાની કાંઈ પણ કોશીશ કરે ત પહેલાં ત્યાં જઈ પહોંચી અને હુસેનને નેમ કરતો અટકવતા બોલી ‘મહુર, હુસેન એ કુલત્રાને ના અડકતો, એ પાપીણીને ખારાનું ના આપતો’

‘કેમ માતા’ આ મિચારી દુ ખથી પીડાતી અમળાએ એવો શુ ગુન્હો કર્યો છે?” ગુલામના આ વર્તનથી આશ્ચર્ય ચકિત થયેલા હુસને પુછ્યું

“હુસેન, એ કુલ્દાના કરપીણ કામો યાદ આપના માફ હૃદય કપે છે, તારા પિતા કરીમમક્સને કરાચી હોડાવનાર અને તમે માના પુત્રને આવી કંગાલ હાલતમા મુકનાર એ કુલ્દાજ છે જવા દે, જવા દે, એ પાપિણીને અહીંથી જવાદે ”

“હે કાણુ ગુલામ? અરેરે! મારી આ સ્થિતિ જોવા છતા પશુ તને દયા નથી આવતી? શુ તુ આટલી બધી નિર્દય છે? જુલીજા, જુલીજા, એ ભલી ગુલામ મોગ સધળા દોષોને જુલીજા હવે હુ આગળના જેવી નીચ નથી મારા કમોતો હવ મને પારાનાર પશ્ચાતાપ થાય છે મારી છેલ્લી સ્થિતિમા હુ મારા હાથે ફસાએલા નિર્દોષોના મચાવ મટેજ હું અહીં આવી છુ દયાકર ગુલામ મારા પર દયા કર, મારા ગુન્હાઓ ટ્ણુન કરવાતો મને અવકાશ મળે ત્યા સુ’રી મને આશ્રય આપો” કેસરે રડતા ગડતા કહ્યું,

“નહિ કુનદ તુ દયાને પાત્રજ નથી આ મિચાગ નિરોપને આરી દશામા મુકનાર

“માતા ક્ષમા કરો જો તમે કહો છો તેજ એ સ્ત્રી હોય તો મારે તેના તરફ તિગ્રકરો બદ્ધે લાગણી ભરી દ્રષ્ટિએ જોવું જોઇએ તેની મારાથી બને તેટલી મેવા કચ્છી જોઇએ, કારણ કે તેમનીજ કૃપાર્થી હું તમારા જેવી માતાનો આશ્રય મેળવી શક્યો છુ, જો તેણીએ એમ કયું નહોત નો મને આવા અલભ્ય લાભ કયાથી મળત” હુસેને ગુલામને બોલતી અટકાવી વચ્ચેજ કહ્યું ”

“અહા! ધન્ય છે ધન્ય છે, ભાઈ તારી ઉંઝર ઝરિને ધન્ય છે મારા જોયી કુલદાના કરપીણ કામો તરફ નહિ જોતા, મને દખમા દિલાસો આપનાર ભાઈ તારા ભવોભવમા કલ્યાણ થયો જ ભાઈજા, હું કુવદા હું પાપિણી હું આ કલકિત રારીરને સ્પર્શ કરી, તારા દેવ શરીરને ના અભાવના સુખી થા, તારી ઉદારતાથી માંડ ઉદર ભરાઈ ગયું છે, તારા દિલાસાથી માંડ દુખ દુર થયું છે” કેમરે હૃદય ફાટ ગયો રડતા રડતા હું

“નહિ માતા હવે હું તમાને અહીંથી નહિ જવા નહિ હું તમાને માગ હાથથીજ જમાડીશ મારે ત્યાજ ગમ્પીશ, અંતે તમારી સેવા કરીશ આવો, આ ગરીબ ભાઈની ગુપડીમા પધારો ગુનામના ગમે તેટલી આનાકાની છતાં હુસેને પોતાના નિશ્ચયને વળગી રહી કેસને અદર આવવાની પ્રાર્થના કરતા હું

કેસરે ગુલામની સામે જોયું, અપકારનો બદલો ઉપકારથી વાળતા હુસેનના આ વનનથી આનંદમા આવેલી ગુલામની આખોમા આસુ ભગઈ આવ્યા, તેણીએ કેમરો મુઝો સત્કાર કર્યો, કેસરે પોતાને માટે યોગ્ય આશ્રયસ્થાન મળતું જોઈ વગર આનાકાનીએ મરીયમના મકાનમા પ્રવેશ કર્યો

સુર વાચક જોયું, ગરીબીમા ઉછરેલા એક નિર્દોષ બાળકનું ઉદાર વર્તન જોયું, ખરખર કિસ્મતની પ્રતિકુળતાને લીધે, ચીથરે હાલ દશામા, અન્નના અભાવે, ઉપવાસો વક્તી વ્યક્તિમાંથી દુખની પરિસિમા થયે પણ મનની ખરી મોટાઈ ખસતી નથી, કળુમ દીલના કેરોડ પતિઓના ધન ઉપર હિંદુસ્તાન નથી જીવતું, પણ ભાગત

મતાનોના મનની મોટાઇ ઉપરજ હિંદ ટકી રહ્યું કે હજી પણ
 હુમેન જેવા ખાનદાન મનુષ્યો આર્થાવર્તમા વસે કે તેવીજ પગદેશી
 પુસરી હોવા છતાં, અનેક રીતે ચુસાએલો હોવા છતાં, પોતાની
 પ્રતિષ્ઠા આર્થાવર્ત જાળવી રહ્યો કે ખાનદાની અને મનની મોટાઇ
 વિદ્યાથી નથી આવતી પૈસાથી નથી આવતી મહુ ભણ્યે વિદ્વાન
 થાય, મહેનત કર્યે ધેમો મળે પણ ખાનદાની અને મનની મોટાઇ
 એ સમગ્રજીવો તો કુદગતની મક્કીમ સિવાય કાંઈનામા આવતા નથી
 હિંદુસ્તાનમાંથી ધન જતા દેશ ગરીબ થશે, વિદ્વતા જતા દેશ હુખી
 થશે પણ જો મનની મોટાઇ હિંદમાંથી ચાલી જશે તો હિંદ તાલન
 પાવમાલ થશે પ્રભુ આવી પડતી દગામા હજી પણ કાયમ રાખેલી
 મનની મોટાઇ હિંદમાં ટકાવી રાખ, મોટાઇ હશે તો હિંદ એ મોટા
 ઉપર જગત માં વિસ જહોજલાલી પામશે

પ્રકરણ ૧૯ મું.

સવિતાની પતિ ભક્તિ.

આબલીવાળા તળાવ પરથી પકડાએલા મલીરવાળા બાં
 માસોને પોલીસ ચોકી પર પહોંચતા કરી હરિસિંહ ઘેર ગયો અને
 પોતાના હમેશના નિયમ મુજબ આરામ લીધા પછી છેક રાત્રિના
 માઝાદશ વાગે તે બહાર નીકળ્યો ભીમપરામાંથી નદીને રસ્તે પસાર
 થતો તે નેપોયર રોડના ગસ્તા પર આવ્યો, રૂબી થીએટરથી થોડે દૂર
 ૩૦

તેને એક આકારને વણીજ ઝડપથી પસાર થતો જોયો, તેને જોતાજ હરિસિંહને શક પડ્યો તે પણ તેનીજ ત્વનથી તેની પાછળ ગયો, પરંતુ થોડે દુઃ જતા એક મનુષ્યના ટોળામા તે આકાગ અદ્રશ્ય થઇ ગયો હરિસિંહ ત્યાજ અટક્યો અને ત્યા મામેની જગ્યા પર નૃત્ય કરનારી નાયકાના નૃત્ય ગાયનમા અન્ય મનુષ્યોની ખેડે લીલ્લ થઇ ગયો ફેર માત્ર એટલોજ કે ખીજ મનુષ્યો ઉચી ગરબના ફરી તે ગુણિકાના સૌંદર્યને નિહાળી રહ્યા હતા, ન્યારે હરિમિંહ તે ટોળામા ગુમ થયેલા પેલા આકારનેજ શોધી રહ્યો હતો

ફેટલીક વારે ગાણુ પુક થયુ, એક પછી એક મનુષ્યો પસાર થવા લાગ્યા, હરિસિંહ પણ તેઓની માફકજ જરા દુઃ જઇ ઉભો રહ્યો, થોડી વારે પેલોજ આકાર જણાયો, સર્વેના જવા પછી તેણે પણ ચાલવા માડ્યુ, હરિસિંહને પણ તેની પાછળ જવુ બ્યાજથી લાગુડું લગભગ ડેન્સોહોત સુધી બને જણ્યા ચાલી ગયા પરંતુ કામ જણવા જોગ બન્યુ નહિ, પેલો આકાર સફરના રસ્તા તરફ વળ્યો, હરિમિંહ પણ તેની પાછળજ ફર્યો ફેટલેક દુર જવા પછી હરિસિંહની દ્રષ્ટી એક ખીજ આકાગ પર પડી તેનો ચહેરો હરિમિંહથી બરાબર જોઇ શકાયો નહિ તે પણ તેના ડસ પરથી તે મોતીલાલજ હોવા જોઇએ એમ હરિસિંહને લાગ્યુ અત્યારે તે ક્યા જાને હશે, એની અનેક શંકાઓ હરિસિંહને થવા લાગી ન્યુ હાઇસ્કુલ મામેની રામબાગ ગાડી ખાતા તરફ જતી ગલીમા બનતેનો ભેટો થઇ ગયો ત્યા ઉભી કરેલી ગ્યાસની પતીના પ્રજાશમા હરિસિંહે જોયુ તે, આગળ જનારો આકાર તે મહાદેવ હતો, આથી હરિસિંહના હર્ષનો પાર રહ્યો નહિ એક પળ તેને મહાદેવને પગેજ કરવાનો વિચાર થઇ આવ્યો પરંતુ ખીજજ પળે

તે મદલાઈ ગયો હરિસિંહે માની લીધેલો મોતીલાલ કેટલેક દુર નીકળી ગયો, ત્યારે મહાદેવ પણ તેના પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યો હરિસિંહે પણ તે બંનેનો પીછો લીધો.

આ બંનેને એકજ રસ્તે જતા જોઈ હરિમિહને અનેક શકાઓ થવા લાગી, મોતીલાલ પર તેનો શંક મજબુત થયો, મહાદેવને પણ તેનો મદદગાર માનવા લાગ્યો, તો પણ નેઓને પકડવાનું સાહસ કરી શક્યો નહિ.

મોતીલાલ, ડોક્ટર રતિલાલના ઘર પામે અટક્યો. આ વખતે ગરિના આગ વાગી ગયા હતા ચારેકાર અધકાર છવાઈ રહ્યો હતો આવા લગભગ સમયે મોતીલાલ રતિલાલના મકાન પર શા માટે જતો હશે? શુ મુઝતા કહેતી હતી નેમ રતિલાલની શક્તિ તેને ત્યાં દોરી જતી હશે? જી આ સઘળું મુઝતાએ ઉપગમવી કાઢેલું હતું મોતીલાલ કાંઈ ખરાબ હેતુથીજ અહીં આવેલો છે એવા અનેક વિચારો હરિસિંહના હૃદયમાંથી પસાર થઈ ગયા છતાં બહારના દેખાવથી બુજાવામાં પડે નેવું હરિસિંહ નહોતો તેણે સઘળું શાન્તિથી જોવાનો કરાર કર્યો અને પે તે પમદ ડરેલા સ્થાને શાન્તિથી બિભો રહ્યો મહાદેવ પણ મોતીલાલથી કેટલેક દુર હતો કેટલીક વારે મોતીલાલ રતિલાલના મકાનમાં દાખલ થયો, આથી હરિસિંહનો શંક વધ્યો, વગી સુકારામ પાસેથી મળેલી ચીઠીમાં પણ, મોતીલાલે બદમાસોને સાવ ચેત રહેવા સુચના કરી હતી આ સત્રણી બાબતો પરથી હરિમિહ મોતીલાલની મુલાકાત કરવાને તકની રહ્યો હતો પરંતુ મહાદેવને પકડવાનું કામ તેના કરતાં વિશેષ અગત્યનું હોવાથી તે નાસી ન ગય તેની સલાહ રાખતો બહાર બિભો રહ્યો અગાધ કલાક પચાર થઈ ગયો.

પરંતુ મોતીલાલ બહાર આવ્યો નહિ આથી મહાદેવ ત્યાંથી આગળ વધ્યો હરિમિ હે પશુ તેની પાછળનો રસ્તો લીધો મહાદેવ પોતાના વિચારમાં એટલો બધો મશગુલ હતો કે તેને પાછુ વાળીને જોયું જ નહોતું. થોડેક દુર જવા પછી તે એક મકાન પાસે અટક્યો, એ મકાન યુનીલાલનું હતું આથી તે યુનીલાલને જ મળવા અહીં આવ્યો હતો એ જાણી લેતા હરિસિંહને વાર લાગી નહિ યુનીલાલ શરાબી બની ગયો છે, અને મહાદેવની ઉત્કેષણીથી મુકતાને પોતાના ધરમાંથી મહાગ કાઢવાના ઇરાદા પર પશુ યુનીલાલ આવી ગયો કે એ મરીયમ દ્વારા હરિસિંહના જાણવામાં આવી ગયું હતું એટલે આજે આ બદમાશ યુનીલાલની મુલાકાતમાં શું કરે છે, એ જાણવાના ઇરાદાથી હરિમિંહ મહાદેવની અંદર દાખલ થવાની રાહ જોતો ત્યાં જોયો પરંતુ આ શું મહાદેવે યુનીલાલના મકાનને બહારે તેની બાજુના મકાનમાં પ્રવેશ કર્યો, હરિસિંહ આશ્ચર્ય પામ્યો એક પળનો પશુ વિલંબ નહિ કરતા તે પશુ તેની પાછળ ગયો આ મકાનમાં કોઈ રહેતું હોય એમ જણાતું નહોતું છતાં મહાદેવ એક પછી એક ઓરડા પસાર કરતો આગળ વધતો જતો હતો હરિમિંહ પશુ તેની પાછળજ હતો છેક છેલ્લા ઓરડામાં મહાદેવ અટક્યો અને આસપાસ દ્રષ્ટી કરી, કોઈ ન જણાતા તે પોતાના ધારેલે સ્થળે ગયો અને હરિસિંહની તેના પર ગમે તેવી બારીક નજર છતાં મહાદેવ ત્યાંથી અદ્રશ્ય થઈ ગયો હરિસિંહ અજબ થયો તે આખો ઓરડો ફરી વળ્યો પરંતુ ત્યાંથી બહાર જવાને એક પશુ રસ્તો તેને ન મળ્યો હવે શું કરવું? વારંવાર માથે મારી જતા એ મહાદેવને શી રીતે પકડવો? શું યુનીલાલના મકાનમાં જવાનો અહીંથી કોઈ ગુપ્ત રસ્તો હશે? એમજ હોવા જોઈએ એ યુનીલાલ પાસેજ ગયેલો હોવો જોઈએ મુકતા અને સવિતા ન જાણે એવી ગુપ્ત મુલાકાત માટે યુનીલાલે કોઈ ગુપ્ત માર્ગ બનાવેલો હશે

હરિસિંહ હવ શુ કરવું તેના વિચારમાં થોડો સમય ત્યા ઉભો રહ્યો એટલામાં હલ્લો, મી મદાદેવ ત્ર ડીક સમય પર આવી પહોંચ્યો, હુ તારીજ રાહ જોતો હતો- એવા શબ્દો સંભળાયા આ શબ્દો ધણીજ ઉડાણમાંથી આવતા હોય એમ હરિસિંહને લાગ્યું, હરિ સિંહ ત્યાંથી પાડો ફર્યો, પહેલો ઝોરડો વટાવી જેવા તે બહાર નીકળ્યો તેવાજ એક આગર સામેથી આવતો જણાયો હરિસિંહ જરા દુર ખસી જઇ બારણાની આડમાં ઉભો રહ્યો કેટલીક વારે તે આકારે ઝોરડામાં પ્રવેશ કર્યો તેની પાછળ એક ખીજો આકાર પણ આસ્તે આસ્તે આસતો હોય એમ હરિસિંહને જણાયું તેના પોશાક પરથી ન કેાઇ સ્ત્રી હોય એમ જણાતું હતું પરંતુ આખા ઝોરડામાં અધ કાર હોવાથી તેણી કાણ છે, એ જણવું ધણજ મુશ્કેલ હતું તો પણ આગળ આવનાર આકારને તો તેના પોશાક અને આલવાની દબ પડ્યાં, હરિસિંહ તેને પુર્વે બદમાસોની ટાળોમાં જોયેલા માણસ તરીકે આગખી લીધો, તમો કયા જાત છે, અને શુ કરે છે, એ જણાવના તેતુથી હરિસિંહ પણ ધીમે પમલે તેની પાછળ ગયો, જે ઝોરડામાંથી મહાદેવ ગુમ થયો હતો, તે ઝોરડામાં બન્ને અટકના આગળ આલ નાર પોતાના ખીમામાંથી પોકેટ લેમ્પ બહાર કાઢી તેની આપ દાખી ધીમે પ્રકાશ ફેલાયો આલક હરિસિંહ સાવચેત રહ્યો ન હોત તે તે બદમાસોના હાથમાં ફસાઇ નત પ્રકાશમાં ઝોરડો શુન્યકાર જણાયા પછી પેલા આકારે પોતાના સોમતીને ઉપ્પાને કહ્યું સર્વ શાન્ત છે, મહાદેવ આજે અવસ્ય પોતાનું કાર્ય પુર કરશે અને ગમે તેમ કરી મુક્તાને ચુનીલાલને ત્યાંથી શ્રીફળ અગાવશે જેવી તેણી બહાર નીકળે તેવીજ તારે તેને બહાર ઉભેલી ગડીમાં લામ તને પ્રથમથી કહેવામાં આવ્યું છે, તે સ્થળે લઇ જરી ગય ત્યાંથી મુક્તા પાછી નહિજ ફરે

“પરતુ મહાદેવ, પૈમાનો લાવયુ છે, આ કાર્ય કર્યા પછી કદાચ તે આપણને મનાવશે તો?” તે સ્ત્રીએ મહાદેવ તરફ શકાશીન થતા એ પ્રશ્ન કર્યો

“પણ એ સત્તાવચા માટે જીવતો રહશે ત્યારેના, અહીંથી જેવ તે બહાર આવશે તેવોજ તેના જીવનનો અત આવશે કાળીદાસ પણ આપણા કાર્યમાં વચ્ચે આવતો એક કટક છે, તેના પગ એવાજ હાથ થશે એ માટે મે સધળા ગોઠવણ કરી છે, એમ કહી તેણે તે સ્ત્રીના કાનમાં કાષ્ટક કહ્યું શુ કંથુ તે કાષ્ટ સમજાય નહિ, પરતુ એથી તે ખુશી થયેલી જણાઇ હવે મન્ને આગળ ચાલ્યા હાલિ મિહે પણ તેનુ અનુકરણ કીધુ પરતુ ફગેક કદમ દુર જવા પછી હરિમિહે જોયુ તો બન્ને આકારો ગુમ થયેલા જણાયા, લાચાર હતાશ મનેલાં હરિમિહ ન્યાયી પાછો ફર્યો અને સુનીલાનના મનન તરફ વળ્યો ફગાજો અદરથી બધ હતો હવ શુ કરવુ એવા વિચાર મા હરિમિહ કેટલીક વાર ત્યા ઉભો રહ્યો, એકાએક કાષ્ટ વિચાર આવતા તે સુનીલાનના મકાનની બાજુમાં આવેલી એક ગલીમાં વળ્યો અને આસપાસ દ્રષ્ટિ ફેરવી, કોઇ ન જણાતા સુનીલાનના મકાનની દિવાન કુદારી તે અદર નાખન થયો અને ધીમે પગલે બહારની સીડી પરથી ઉપર ગયો જળીમાંથી જોયુ તો એક ઓરડામાં મહાદેવ અને સુનીલાન બેઠેલા જણાયા, સુનીલાન શગબત નિશામાં પોનાનુ લાન લુલી ગયો હોય એમ જણાતુ હતુ અને મહાદેવ તેને શરાબનો પ્યાલો આપવા પોતાનો હાથ લાગારી ગયો હતો એક પણ મહાદેવને પકડી પાડવાનો હરિમિહને વિચાર આવ્યો પરતુ બીજી પગે તે બદલાઇ ગયો, બન્ને વચ્ચે શુ વાનચીત ચાલે છે, તે જાણી લેવાને માગીની આડમાં તે છુપાયો

“મહાદેવ, ગુ આ તુ ખરૂં કહે છે.” ડેટલીકવાર મહાદેવના હાથમાથી પ્યાલો લેતા શરાબની ધુનમા ચુનીલાલ બોલ્યો.

‘હા, ચુનીલાલ હું ખરૂં કહું છું અને! સાહેબ કહેવાનું તો વણ્યું છે પણ જીભ ઉપડતી નથી જે વખતે મેં એ દ્રશ્ય જાણ્યું તે વખતે હું તો મુઠ્ઠા બની ગયો, ડેટલીકવાર મુઠ્ઠા તો મને સ્વપ્ના જેવું લાગ્યું અરેરે!.. દુનિયા ડેટલી વિશ્વાસઘાતી છે ચુનીલાલ કહેવાનું તો વણ્યું છે પરંતુ આખો કરત’ જીભ વધારે શરમાળ હોય છે, અને તેથીજ શરમને લીધે જીભ બોલવાની ના પાડે છે હશે, એ વાતને જવા દો પહેલા આ એક પ્યાલો લો પછી આપણે નીરાતે વાતો કરીશું.” મહાદેવ વાતમા મોજી નાખતા અને ચુનીલાલના હાથમા શરબનો પ્યાલો આપતા કહ્યું.

‘મહાદેવ, આજે મને વધારે આગ્રહ ન કરતો આજે તો ફક્ત આ એકજ પ્યાલો હો, વધારે નહિ.” ચુનીલાલે શરાબથી ભરેલો પ્યાલો ખાલી કરતા કહ્યું.

‘ના સાહેબ, એમ ન ચાલે આજે મારી પત્ની આ બીજો એકજ પ્યાલો લવો પડશે.” મહાદેવ બીજો પ્યાલો ભરી આપતા કહ્યું.

“મહાદેવ, તારો પ્રેમ કંઈ અજબ છે ના પાકું તો તને માકું લાગશે, હશે લાવ ત્યારે, તારી ખાતર આ એકજ પ્યાલો પીઉં છું.” એમ કહેતોજ તે બીજો પ્યાલો પણ ગટગટાવી ગયો અને પછી બોલ્યો ‘બોલ મહાદેવ, હવ તું શું કહેતો હતો.”

ચુનીલાલ, શું કહું ? આ ધરમા હવે તમારું કોઈ માનવું જે નથી જોયું ના તે દિવસે એક ત્રણ બનામની મુકાતાએ આપના

નવા નોકરને રગ આપવાની હિમત કરી શુ આ તમે ઓછુ અપમાન સમજો છો ' સાહેબ, આનો શરૂઆત છે હજુ હાથમાંથી બાજી છટકી નથી જો શરૂઆતમાં જોતી જશે તો જીતશે નહિ તો પાછળથી પસ્તાવું પડશે એ નિવસ પછી મુકતા અને મોતીલાલ તમને પણ વગમાંથી કાઢી મુકશે માટે એતો-હજુ એતો-અમમ્યા "

" અરે એ મોતીનોવના શા ભાર છે, મને એની શી પગા છે, એની માગ ધગમા ા કી મત છે " ચુનીલાલ શરામની મહાજ ખુમારીમાં ઓયો

" માહેબ, તમને એની કિમત બંધે ન હોય પરંતુ સવિતા માને તો એમનીજ કિમત છે એતો એમના સિવાય બીજા કોઇને દેખતાજ નથી જો ધગમા આપનું ચક્ષુ હોય તો મને આવવાની મનાઇ હોય' મુકતાએ નવા નોકરને રગ આપી અને મોતીલાલે મને ધરમા આવવાની મનાઇ કરી " મહાદેવે ચુનીલાલને ઉશ્કરવાની ગરજાત કરી

' મોતીલાલ કોણ છે' ધર માફ છે. તુ એનું શુ કામ માને છે' " ચુનીલાલે સહજ ઉજ્જરાટમાં કહ્યું

" ન માનું તો શુ કરે, પેસો હરિસિંહ મારી પાછળ પડ્યો છે મને પકડવાને તે પડઠાયાની માફક મારી પાછળજ ફરે છે જોયુ ના તે દિવસે આમલીવળા નળાવ પાસેના આપણા ગુપ્ત સ્થાનમાં પહોંચે તે પહોંચી ગયો હતો, આ મવળુ કારસ્થાન એ મોતીલાલનું જ હતું હુ તમારી પાસ આવું છું અને મારે તમારી સાથે રહે છે એ તે જોઇ શકતો નથી, એટલે તે હરિસિંહને ખબર આપી મને પકડાવવાનો કોશીષ કરી રહ્યો છે પરંતુ એમાં તે ફાપી શકે નેમ નથી કાગલ કે જે હરિસિંહ જેવા ટૂંકની આખોમાં ધુળ નાખી છે હરિસિંહ તમારો

મિત્ર છતાં મોતીલાલના જાહેરવાદી તમારા હિંદો જોવા ન્યા ન્યા તમો જાઓ છો ત્યાં તમારી પાછળ આવે છે, આટલું છતાં સવિતાબા મોતીલાલ અને હરિસિંહ કહે તેટલાજ પગલાં ભરે છે મુક્તા પશુ એમને અનુકુળ છે હું આપના જીવને આરામ આપવા કાંઈ કાંઈ વખતે અહીં આવું છું, એ મુક્તા મારફત મોતીલાલના જાણનામાં આવી ગયું છે અને આજે મેં એમ પશુ માનવ્યું છે કે મનાએ મળી ટેલીફોન હાગે હરિસિંહને અહીં બોલાવણ છે આજે મરવેનો ઇગરો તમને ગીધુમંદર મોકલવાનો અને મને વગર ભાડાની કોટડીને સ્વાધીન કરવાનો છે આમ થયું એટલે સંવિના અને મોતીલાલ નથી કહેતો પાપ એની મેજે ડુટશે ” મહાદેવ વાતમાં મોજુ નાખવા માડ્યું

“ મહાદેવ, તું એટલી હદ સુધી વાત પહોંચી છે ? જલ્લ, આજને આજ એ સર્વને એક એક જ્ઞાત મારી માગ વરમાર્થી જહાર કાઢીશ તું હું નામદં છું ? મહાદેવ, લાવ લાવ શૌર્ય અને સામર્થ્ય અર્પનાર એક શરામનો બીજો પશુ પ્યાલો આપ ”

આજા મળતા મહાદેવે બોટલમાંથી ગ્લાસ ભરી તે યુનીલાલને આપવા લાથ લખાવ્યો, એટનામાં કોઈનો પગરવ સંભળાયો મહાદેવ અમ ક્યો તે કપિત સ્વરે યુનીલાલને હિંદોને બોલ્યો “સાહેબ, સવિતા અને મુક્તા અહીં આવનાં હોય એમ જણાય છે, તેઓ મને અહીં જોશે તો માગ બાર વાગી જશે, હું નાહક માર્યો જઈશ હરિસિંહ આવ્યો હશે તો નાસવાનો લાગ નહિ મળશે અને હું પકડાઈ જઈશ ”

“ મહાદેવ, યાર ના માટે મહારાજ છે ” હરિમિહના શા ભાગ છે કે તે મારી સમક્ષ તને પકડી શકે લાવ, એક પ્યાલો દારૂનો મારે માટે ભરી લાવ, જવદી કર-લાવ-ઝટ કર ચૂરીલાવે નિશામાજી ડહુ

મહાદેવથી ના કહેવાઈ નહી, તેણે ભરેલો પ્યાલો યુનીલાલના હાથમા આપ્યો અને બરાબર એજ સમયે મુકતા અને મવિતા ત્યા આવીને ઉભા રહ્યા મહાદેવ એકી દ્રષ્ટિએ તેઓના સામે જોઈ રહ્યા, યુનીલાલ ગાપેલો પ્યાલો ગટગટાની ગયો, સવિતાથી આ દેખાવ ન જોઈ શકાયો તે સંકોધ ડોળા ધુરકાવતી મહાદેવ તરફ ફરીને બોલી હુઆ, નીચ, બદમાસ, તુ દબુ પણ મારા નાથને પીછો છોડતો નથી અરે ! મારા સસારની ધુળધાણી કગનાર ખાટકી તને જરા પણ પ્રભુનો ડર નથી”

“યુપકર મવિતા એક અક્ષર પણ ન બોલ, બન્ને ત્યાજ ઉભા ગ્રહો હુ આ દારૂ પીઉ છુ તે તમો નનો હસ્તે મોઢે જોયા કરો, મહાદેવ એક પ્યાલો તુ લે અને બીજો મને આપ” શુદ્ધ બુલેલા શરાબી પતિએ પત્નિને ઠપકા આપતા કહ્યું

“નાથ, આ શુ કરો છો ! જરા તો શરમ ગયો ! આ બહુ બોલુ થાય છે આ ચાકાળની સોગતથી ”

‘સવિતા ખબરદાર, જો માગ મિત્રના સંબંધમા એક પણ કંટુ શબ્દ બોલીશ તો લાત મારીને વરમાથી બહાર કાઢી મુકીશ આ તારો ચુડો ભાગી નાખીશ—એમ કહેતાજ તેણે સવિતાનુ કાંટુ પકડ્યુ અને તે મહાદેવના હાથમા આપતો બોલ્યો—મહાદેવ તુ મારો ભાઈ છે, સવિતાના હાથમાનો ચુડો ભાગી નાખ, મહાદેવ ઉઠ તને

મારા સમ છે તુ મારો વહાલો દોસ્ત છે યાર તુ સવિતાના હાથમાનો ચુડો ભાગ-ઉક-ભાગ-ભાગ મહાદેવ ચુડો ભાગ-ઓ-મારા ગંગીના-યાર માગ દયાના હાર-તુ તો ખરો દ્વિદાર-ભાગ ચુડો સવિતાનો ચુડો ભાગ-તુ મારો ભાઈ છે-તુ મારા બાપ છે-તુ મારો સસરો છે-તુ મારો દેવ છે-તુ તો મારો પરમાત્મા છે-પરમાત્મા-તુ જ મારો દારૂ ઉક પ્યાળ વાર કેમ કરે કે સવિતાનો ચુડો ભાગ-મુકનાના માથાનો ચોટલો કાપ અને પછી માફ જનોઈ કાપ લે ૫ આ કાપી નાખ લે આ માફ જનેઈ” ગંગમના નિશામા યુનીલાલે જેમ તેમ બકવા માડ્યું, તેને આ વખતે પોનાના શરીરનું પચ્છે ભાન નહોતું મદમામ મહાદેવે આ તકનો લાભ લીધો તેણે સવિતાના શરીર પરના તમામ દાગીના ઉતારી લઈ પોનાના ખીસામા સેરરી દોરા અને પછી તેણીનું ઘાંડું પકડી હાથમાની ચુડી ખેંચવા લાગ્યો, સવિતા અત્યંત આક્રંદ કરતી મહાદેવને વિનવવા લાગી પરંતુ એ નીચેને તેની દયા ન આવી યુનીલાન શરામના નિશામા એક કોચપર પડ્યો પડ્યો આ દ્રશ્ય જોઈ રહ્યો હતો, સતિ દ્રૌપદીના બર મહામા પાંડવોની સમક્ષ દુશાસન જાણે વસ્ત્ર ખેંચનો હોય એવા અનુકંષા ઉપજવનારે એ દેખાવ હતો મુકતા સવિતાની એ સ્થિતિ જોઈ અત્યંત આક્રંદ કરતી એ મહાદેવને વિનવતી ગદગદિત સ્વરે બોલી, મહાદેવ, મહાદેવ, આ શો અવિચાર! આ તુ શું કરે છે! જરા વિચાર કર, આ તારું કર્મ જીવના નર્કવાસ ભોગવવા જેવું છે

‘સાબળ્યુ સાહેબ મુજ્તા તમારા ઘરને નર્કવાસ કહે છે.” ટાચ પર ખેશુદ પડેલા યુનીલાલને પ પાળતો મહાદેવ બોલ્યો

“હુમ્મી, મારા ઘરને નર્કવાસ કહેનાર કામિની, જન-મારા ઘર માંથી ચાલી જ-સવિતા તુ પચ્છે જ મારે કોઈ તુ કામ નથી

(૨૪૪)

મારૂં ધર ખાલી કરો ઉઠો જાઓ લથડીયા ખાતા ખાતા કેચ
પરથી ઉઠી ચુનીલાલે બન્નેને ધક્કો મારી ખસેડના કંથુ

“માના ચાલો, આ ધરમા હવે પાણી પીવા પણ થોભવું
બાજમી નથી. ચાલો મારી માથે ચાલો

“મુક્તા, મારી તો ખરી કસોટી પ્રભુએ શરૂ કરી છે તુ
આવી સ્થિતિમા મારાથી ધગ છોડીને જવાય, એમના સુખમા હું
ભાગીદાર બની મેં એમની સાથે સુખ ભોગવ્યું, હવે દુખ ભોગવવા
તો વારો આવ્યો એટલે તું મારે ધર છોડવું પતિને દુખમા મુકી
પલાયન કરવું એ તો કુલદાનુ કામ છે નહિ, મુક્તા મારાથી એ
નહિ બને જેમના પ્રતાપે સુખ ભોગવ્યું તેમના પ્રતાપે દુખ ભોગવવાનું
આવ ત્યારે નાસી જનાર સ્ત્રી ખાનદાનનું દરજ્જા નજ ગણાય મારો
દેશ પાર્શ્વવર્તનને માટે પ્રમિલ છે,, મારાથી એ પ્રસિદ્ધિને ગ્રામપતે
નજ લગાડાય. મરણ મળે તો તું ચલુ પ્રાણપતિના પગલા આગળ
મરણ એજ સ્ત્રીઓના કૈલાસવાસ છે”

“મહાદેવ તું જોઇ રહ્યો છે તને મ મારા સમ દીધા છે
ભાગ-આ-સવિતાનો ચુડો-ભાગ બન્ને હાથના ચુડ ફેડ-લે આ લાકડી
કર ચુડાના કડકા-લથડીયા ખાતા અને કેચ પર પોતાની જગા લેતા
ચુનીલાલે-લાકડી મહાદેવના હાથમા આપી

મહાદેવે સવિતાનું કાકું પકડી ચુડી ખેંચવા માડી, મુક્તાએ
વચ્ચે પડી મહાદેવને અટકાવવા ધણો પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ તેમા તે
બિચારી નિષ્ફળ નીવડી તે રડના રડતા બોલી ઓ પ્રભુ તું કયા છે
મારી માતાની આ દશા તું કેમ જોઇ રહ્યો છે, દ્રૌપદીના ચીર ખેંચતા

(૨૪૫)

તુ દોડી ગયા હતા, ઓ ! ભક્તવત્સલ દીનન્યાળ, પ્રભુ એક પાપી
જના હાથે સાધવી સવિતાના સૌભાગ્ય અલકારેનું હરણ થાય છે
ઓ દ્વારકાધીશ દેડ, મોતીલાલ, હર્ગિસહ, તમે કયા છો ! આવો
આના, આ પાપીના હાથથી સવિતાને બચાવો

ખમરદાર, જો એક તમુ પશુ આગળ વધી તો મરદનજ
ઉડાવી દુષળ એ મોતીલાલ કે કમિનિહનું નામ ઉચારીશ તો જીભજ
કાપી લપ્પશ, મમ જ' છ-છ " યુનીલાલે નિનામાજ કોચ પરથી
ઉડી મુકતાને ધકે મારતા કહ્યું

“માતા આ અમર્યાદિત સ્થાનનો ત્યાગ કરો મારી સાથે આવો”
મુડતાએ રડતા રડતા સવિતાનું કાડુ પકડી પોતાની સાથે આવવાનો
અમલ કરતા કહ્યું

“મુકતા, આ ધરમાથી મને કયા જવાનું કહે છે' હું કયાં
જાઉ' ”

“આપના પિતાને ત્યાં અથવા આ નર્કવાસની બહાર કોઈ પશુ
ઠેકાણે” મુકતા એ કહ્યું ”

“બહેન, આ નર્ક” જ્યાં આ પુણ્ય પમલાનો વાસ છે તે નર્ક”
બહેન તુ ભણેલી ડાહી વિચારશીલ અને હરેલ મનની છતાં આ શું
બોલે છે' અરે જ્યાં આ પુણ્ય પમલા હશે ત્યાજ મારૂં સ્વર્ગ ત્યાજ
મારૂં વૈકુંઠ, અને ત્યાજ મારો કૈલાસ આ દેવ પમલાં વગર મારે કોઈ
પશુ ઠેકાણે ભલે તે મોટા રાજમહેલમા અગર ઇન્દ્રપુરીમા રહેવાનું
થાય તો પશુ મને તો તે નર્ક મમાનજ થશે આ મારા દેવ જ્યાં
વસે ત્યાજ મારે તો દેવદાર અને મદિગ છે ચોદ ચોકડીના રાજ્યમા

(૨૪૬)

ગણી થઇ રહેવા કરતા, દુર્જની નસી થઇને પતિના પગલા આગળ દુઃખમાં ફિવસ કાઢતા એજ મને પમદ છે એજ માગે ધર્મ છે આ પવિત્ર પગલામાંજ માફ મર્વસ છે, આ પગલાની પુજ કરીને માફ આપુ આયુષ્ય દુઃખમાં ગાળવામાંજ માફ સુખ છે, એમ કહેતાજ સવિતા પતિના ચગ્ગે પગ શીર મુકી રડતી ગડતી પતિને આજીજી કરવા લાગી પરંતુ શરામના નિશામાં લાન બુલેલા ચુનીલાલે તેણીને પદાષાતથી દુર ખસેડી અને મહાપ્રેમને તેની ચુડી ખેંચી કાઢવાની પુન આજ્ઞા કરી ચુનીલાલના આ વર્તનથી મુકતાએ મવિતાને ફરીને પણ સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરતા માણ્યો

“માતા, અત્યારે માગ પિતા બિલકુલ લાન વગરના બની ગયા છે, માફ કહેવું માનો તો એકાદ બે ફિવમ માટે આ ધરનો ત્યાગ કરો, જેને તમે પુણ્ય પગલા માનો હો તે પુણ્ય પગલાનો થોડા સમયને માટે મોહ ઢોડો મતા માની જાઓ, હું તમારી દુશ્મન નથી મારી ખાતર નહિ તો આ નાના બચ્ચાની ખાતર માફ કહેવું માની જાઓ”

“મારા બચ્ચાની સલાહ હજાર હાથવાળો પોતેજ કરશે, મે તેનાજ સ્વાધીનમાં એને સોપેલો છે મારી ફરજ પતિની સેવામાં સમા એલી છે મારાથી એ મોહ નહિ છોડાય, આ પગલામાંજ માફ આયુષ્ય છે આ પગલાજ માફ સર્વસ્વ છે, સમજી” મુકતાના મતનું ખડન કરતા સવિતાએ જવાબ આપ્યો અને પછી ચુનીલાલ તરફ ફરીને બોલી, નાથ, આપે મને લાત મારી પણ હું તેમાં ચર્ચુ સ્પર્શ થવાનું પુણ્ય માનું છું, મને આપથી દુઃખ ન કરો હું આ પગલા મુકી દુર જવાની

નથી, મારો જીવ આ પગલા પાસેજ ગહેશે અને જશે આપ કહેશે
તથી રીતે રહેવા હુ જીવ છુ, મારા ઉપર દયા કરો "

"જો તારે અર્હા રહેવુ હોય તો પેલા હરામખોર મોતીલાલ
નુ નામ લેતી નહિ, એમનુ ન્હો પણુ જોતી નહિ, એ હુઆ પાસેથી
કે આ મુક્તા પાસેથી એક પૈસો પણુ મારા ઘરમા આવતી નહિ, એ
બધુ જો તને કયુલ હોય તો તુ મારી સાથે રહે, હુ મારા મનમા
આવશે નેમ વર્તીશ આ મારા મિત્રને હમેશા હુ મારી પાસેજ ગખીશ
સમજી" દારના ઘેનમા પણુ માધરી મરિતાના કરણુ કહપાનથી ચુની
લાનનુ હાથ પીગળી ગયુ, ને મહાદેવને એક બાબુ ખસેડી કોચ પરથી
હિમો થયો અને લથડીયા ખાતો સવિતાની નજીક આવી બોલ્યો! જો
તને માઝ કહેવુ કયુલ હોય તો સોગદ લે જલદી કે ૨ વાર
કરીશ તો ન-હિ આ-આ-આ-લે

"આપને જોમા સુખ થશે તેવી રીતે હુ વર્તીશ, વળી સોગન
લેવાથી જો આપને સુખ હોય તો હુ સોગન લઉં છુ કે આ જુદગી
મા હુ દુખ વેડીશ, મહેનત મજુરી કરીશ પણુ મુક્તા કે મોતીલાલ એક
કોડી સરખી પણુ હુ મારા ઘરમા નહિ લાવુ મોતીલાલ, મુક્તા કે
હરિસિંહનો પૈસા આજથી મારે શીવનિર્ભાલ્ય છે " સવિતાએ આજમા
અશ્રુ લાની સોગન લેના કહ્યું

"માતા, માતા, આ શુ! તમે કાઠ ઘેવા તો નથી થયા, રોજ
અન્નના અભાવે ફાકા પડવાની દશા છે, ત્યા આવા સોગન તમે કેમ
લીધા એક અગ્નિગાજ દારડીયાની"

"ખબરદાર મુક્તા આવા શબ્દો મારા સાબળતા હુ તને નહિ
હિઆરવા દઉં પતિના સમક્ષમા આવા શબ્દો મુજે મોટે સાબળવા

તે પતિવ્રતાને ન શોભે, આપ, ભાઈ, મામા, માસી, સર્વ આ જગ તમા કોઈ નથી પતિવ્રતાને પતિ સિવાય કોઈ સમુજ હોતુ નથી, તે આપની છોકરી નથી, ભાઈની બહેન નથી, છોકરાની મા નથી, ને તો ફક્ત પ્રભુએ કરેલા અને ત્રિધિએ આપેલા પતિની પત્નિ છે મુક્તા છોકરીના લગ્નનો મમાર ભા મા આપને આનંદ આપે છે પરંતુ છોકરીના મા આપે તો તે છોકરીની ઉત્તર ક્રિયાજ સમજની જોડાએ જ્યારે કન્યાદાન વખતે મારા પિતાએ આ પવિત્ર હાથ ઉપર પાણી મુક્યું, તેજ વખતે મારા પિતાએ મારૂં શ્રાધ્ધ સરાય્યું કન્યા દાનનું પાણી એ ડેકરીના નામે તિનાજલીજ સમજની "

“સવિતા, હજુ એ ચળાવણી કેમ ઉભી છે? એને બહાર કાઢી મુક, એ કુલદાનુ માગ ધરમા કામ નથી, એને કહે કે તે પોતા ની મરજીમા આવે ત્યાં ચાલી જાય, ચુનીલાલે બેશુદ્ધ હાલતમાજ મુક્તાને પોતાનું મકાન ડોડી જવાની સુચના કરતા સવિતાને ઉદેશીને કહ્યું પતિની આ આજ્ઞા સાલણી મરિતાને આજ્ઞાશ તુટી પડવા જેવું લાગ્યું પરંતુ પતિની આજ્ઞાનું પાલન કરવાનો પોતાનો ધર્મ સમજી તેમજ લીધેલા સોગનનું સ્મરણ કરી સવિતા મુકના તરફ દૂરીને ગઈ ગદિત સ્વરે બોલી “મુક્તા સાભાળ્યુના-મારા પતિની આજ્ઞાનો પડકાર તારા કાન પર બચાવોના? બેટા જા, માગ મારેની માયા મમતા છોડી અહીંથી ચાલી જા, મે તારૂં પુત્રીવત્ પાલન કર્યું છે, તે મને માતૃવત્ માન આપ્યું છે, તને અહીંથી જવાનું કહેતા-આ અવિવેક કરતા મને દુઃખ થાય છે પણ શું કરું મારો ધર્મ મારે બળજબોજ જોડાએ જા બહેન જા, મોતીલાલના શરણુમા જા, મારા ધરમા આવો પ્રકાર શરૂ થવા પછી તારા જેની નિર્દોષની ઇજ્જત સાચવવી એ બહુ કંઠ્યું કામ છે”

(૨૪૬)

“માતા, મારી આમરની વાત કરો છે. પણ તમારે શું ?” સવિતાને બોલતી અટકતી મુકતાએ રડતા રડતા વચ્ચેજ કહ્યું.

“આ પવિત્ર વૃક્ષની શીતળ ઝાંચા હોય ત્યાં મારી હજત સહિ સલામત છે જા, બહેન મારી ચિંતા તજદે ” સવિતાએ આખમા આસુ સારતા કહ્યું.

“પરંતુ માતા આટલી મોડી રાત્રે હું ક્યા જઇશ! કોનો આશ્રય લઇશ”

“મમે ત્યાં જા પ જુ એ એ કે ન આ આ મ આશી જા આ આ ” યુનીસાલે કથડીયા ખાતા અને મુકતાને આગળી વતી રસ્તો બતાવતા કહ્યું.

“હા નહિ તો ધકો મારી બહાર કાઢવી પડશે ” મહાદેવ યુનીસાલના મતને અનુમોદન આપતા કહ્યું.

નિરૂપાય મનેથી મુકતા અશ્રુ બર્ષાં નેત્રે સવિતાના સામુ જોઇ રહી, તેણીની દ્રવ્યાર્થ સ્થિતિ જોઇ સવિતાને બધું લાગી આવ્યું તેણી એ માત્ર કાચના ઇશાગચી મુકતાને મકાન છોડી જવાને જણાવ્યું, તેનો કંઈ રૂવાઇ ગયેલો હોવાથી તેણીનાથી એક ચળ પડ્યું બોલી રાકાયો નહિ નિરાશ હતાશ અનેથી મુકતાએ એ મકાનનો ત્યાગ કર્યો તેને જવાને બહુવાર થઇ નહિ હોય એટલામા ફરિસિદ્ધ બારીમાથી કુદી એ ઓરડામા પ્રવેશ કર્યો. મહાદેવ ગલરાયો તે નાસવાનો લાજ ગોધવા લાગ્યો, ચાલાક ફરિસિદ્ધ ચેતી ગયો તેણે પોતાના ખીસામાથી

(૨૫૦)

ગિવાનર બહાર કાઢી અને બરાબર મહાદેવના મામે તાકી પગ તુ હરિ
સિંહ પોતાનું કાર્ય પુર કરે તે પહેલા બારીમાથી બે હાથે બહાર
નીકળ્યા અને હરિસિંહની ગરદનની આસપાસ ફરી વળ્યા—હરિસિંહનું
ગરદન હમાની તેને આગળ વધતો અટકાવ્યો મહાદેવ આ તકનો લાભ
લીધો અને જોડી મેને તે દાખલ થયો હતો તેવીજ રીતે ત્યાંથી પસા-
થઈ ગયો

પ્રકરણ ૨૦ મું.

શયતાનોની સોબતનું પરિણામ

મહાદેવના ચાલી જવા પછી કેટલીક વારે હરિસિંહ મહામુશી
બેઠે બદમાસના સંકળમાંથી છુટો થયો, બારીમાથી જોયું તો થોડા
સમય પુર્વે જોયેલા આકારો નામતા જણાયા, એક પળનો પણ વિલંબ
નહિ કરતા હરિસિંહ બારીમાથી કુદી પડ્યો અને નાસતા આકારોની
પુઠ પકડી કેટલેક દુર જવા પછી એ દોડતા આકારો પૈકી એકને
હરિસિંહે માથમાં લઈ લીધો અને પોતાના ખીમામાંથી હાથકડી
બહાર કાઢી તેના હાથમાં પહેરાવી દીધી એરડામાં સર્વત્ર અધરાગ
ફલાએલો હોવાથી એ આકારને ઓળખવા માટે હરિસિંહે પોકેટ લેખ
ની ચાપ દાખી, નેના પ્રકાશમાં જોયું તો તે અગ્નિ થયો. કારણ કે
પકડાએલો આકાર મોતીલાલ હતો, તેનાથી કેટલેક દુર એક નાના
ફરવાળ પાસે મુક્તા ગમગીન ચહેરે ઉભેલી હતી આથી હરિસિંહના
આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહી, થોડા સમય પુર્વે જોયેલા બે આકારો તે

મોતીલાલ અને મુક્તાજી હોવા જોઈએ એમ હરિમિહે અનુમાન કરી લીધું મુક્તા અને મોતીલાલને નિર્દોષ માનના હરિસિંહને હવે અનેક નકાઓ થવા લાગી રૂપી થીએટર પામે મહાસ્વની સાથે મોતીલાલને જોયો હતો અને તે ગતિવાલના મંડનમાં અટક્યો હતો એટલે રતિલાલ ની મલાહથી તે અહીં આગ્યો હોય તો એમાં કાંઈ રોક નથી મારી મગ્નની આસપાસ ફેલાયલા હાથો પણ એનાજ હોય એમ લાગે છે મુક્તા તેની મદદમાર હોતી જોઈએ, ત્રણ વિચારે તે આગળ વધ્યો અને મુક્તાને પણ મોતીનાજની માફ પરહેજ કરવા તેણે પોતાના ખીમામાંથી એક મીઠું પણ હાથકડી મહાર કાઢી પરતુ મુક્તા પામે જઈ પડેલો તે પહેલા તેણી ત્યાંથી અદ્રસ્ય થઈ ગઈ, હરિમિંહનો શક વધ્યો, મોતીલાલ પણ નારી ન ગય, એટલા માટે ત્વગિત તે મોતી લાલ જે રથજે ઉભો હતો ત્યાં આગ્યો મોતીનાલ પોતા ॥ હાથમાં હાથકડી જોઈ જાણે આશ્રમમાં મરજા થઈ ગયો હોય એમ તેના લાલ પરથી જણાતું હતું. તેની આ સ્થિતિ જોઈ હરિસિંહ બોલ્યો કેમ, મોતીલાલ નું વિચાર કંઈ છે? તમારી મદદમાર અત્યારે તો આમાં છટકી ગઈ છે પરતુ તે કરાચીમાંથી છટકી જઈ રોકે તેમ નથી, આવતી કાલેજ હું તેને પકડી પાડીશ”

“કાણું હરિસિંહ! તમે અહીં ક્યાંથી? પેલો પિશાચ શું છટકી ગયો? શું આ હાથકડી એજ બદમાશ મારા હાથમાં નાખતો ગયો?”

“પિશાચ નહિ, પણ પિશાચણી કહો મોતીનાલ અત્યારે સુધી હું તમારા બહારના નિર્દોષ દેખાવ પર લોલાયો હતો મુક્તાની આજ્ઞાકી મંત્રી વાતોમાં કમીયો હતો, પરતુ આજે મારી આખે જોયેલા દ્રશ્યથી મને ખાતરી થઈ છે કે આજુદવાનતું ખુન કરવામાં મુક્તા”

(૨૫૨)

‘મમજ્યો દરિસિહ, હુ બગબર સમજ્યો બિચારી નિર્દોષ અનાથ બાલિકાને તમે નાહક સતાવા છો સાબળો દરિસિહ મેંજ મારા ભાઇનું ખુન કર્યું છે, મેંજ તેને વિષ પાચુ છે, હુજ તેનો ખુની છુ અને પકડો કેદ કરો, તથા મિચારી મુક્તાને ના સતાવો મોતીલાલ દરિસિહને પગે પડ્યો, તેની આખમાથી અશ્રુ બિદુઓ ટપ કરવા લાગ્યા, દરિસિહ આ બનાવથી દમજ થઇ ગયો દીર્ઘ દ્રષ્ટિથી વિચાર કરતા તેને જણાયુ કે પોને કરેલું અનુમાન ખોટુ છે, મુક્તા અને મોતીલાલ બન્ને નિર્દોષ છે, મુક્તાની ખોટી રીતે ખરાબી ન થાય એવા શુભ ઉદ્દેશથીજ મોતીલાલ આમ બોલે છે વાસ્તવમાં તે નિર્દોષ છે અહા કેવો શુદ્ધ પ્રેમ! મુક્તા તુ કેવી ભાગ્યશાળી! ખરેખર આવા પ્રેમને ધન્ય છે, એક વાર દરિસિહને એવો પશુ વિચાર આવ્યો કે વખતે મોતીલાલ કહેછે તે કદાચ ખરૂં પણ હોય, પરંતુ બીજીજ પળે એ વિચાર બદલાઇ ગયો તેને ખાત્રી થઇ ગઇ કે મોતીલાલ નિર્દોષ છે મુક્તા તરફના શુદ્ધ પ્રેમનુંજ એ પરિણામ છે, તેણે હસતા હસતા મોતીલાલના હાથમાથી હાથકડી કાઢના પુછ્યું મોતીલાલ શુ આ સમજી તમે ખરૂં કહો છો? શુ ખરેખર તમે દોષિત છો?”

આ વખતે મોતીલાલનું શરીર કંપનુ હતું, અનેક પ્રકારની ચિંતા થયા કરતી હતી, મુક્તાનું રક્ષણ કરવાનો કંઈપણ ઉપાય હાથ નહિ લાગવાથી પોતેજ એ દોષ માથે ઓઢી લેવાને તૈયાર થયો હતો તે બોલ્યો “જી હા, હુ દોષિત છુ.”

“મોતીલાલ, ત્યારે તમે તે આજ સુધી કેમ ન કહ્યું?”

‘કહેવાનો ધરાશે નહોતો.”

(૨૫૩)

“ત્યારે અત્યારે વિચાર કેમ થયો?”

“એક નિર્દોષને નાહક દેશન થતી જોઇને.”

“ત્યારે હવે તમારા સિવાય બીજા તો સઘળા નિર્દોષ છેના?”
હરિસિંહે વિચીત્ર પ્રશ્ન કર્યો.”

“હા.”

હરિસિંહને મોતીલાલના એકરારપર બિલકુલ વિશ્વાસ નાઓ નહિ, તેણે ધાર્યું કે આ સઘળું મુક્તાની નિર્દોષતા જાહેર કરવા માટેજ થાય છે. હરિસિંહના ગુચવાડનો પાર રહ્યો નહી, ખરું શું એ જાણ્યું તેને મરકેલ થઇ પડ્યું. મોતીલાલને છુટો મુકવો કે કેમ એ પણ તેને વિચાર થયો, થોડીવાર તે વિચારમાજ હોમો રહ્યો, કેટલીકવાર કાંઇ વિચાર આવતા તે બહાર જવાના પ્રયત્નથી મે પમલા પાછળ હકો, પરંતુ તેને તેમ કરતો અટકાવને મોતીલાલે કહ્યું હરિસિંહ કયા આદ્યા” શું તમેને મારા બોલવાપર બગેસો નથી?

“નહિ, બિલકુલ નહિ.”

“એર તમે વિશ્વાસ નહિ કરો, તો પછી કુ પોતે જાતેજ પોલીસમા જઇ સમજી કળુલ કરી દઇશ.”

“તમે પોલીસ સ્ટેશનમા જઇ આ સમજી જીકું કહેશો, એમ પણ મને વિશ્વાસ નથી.”

“જીકું નહિ, હરિસિંહ કુ સત્યજ કહું છું” મેજ એ ખુન કર્યું છે, તમે નાહક બિચારી મુક્તા પર ચક લઇ જાઓ છો, કુ તેનો સ્વભાવ સારી રીતે જાણી છુ તે બિચારી નિર્દોષ છે. નિર્દોષને

હુ ખ દેવાથી તમોને શુ લાભ થશે? હરિમિહ, એ તમો એ બિચારી નિર્દોષને ક્રમાવશે તો હુ તેમને છોડાવીશ મેજ ખુન કર્યું છે એમ કબુલ કરીશ હુ સત્યજ કહુ છુ કે એ ખુન મેજ કર્યું કે મુઠતા બિચારી નિર્દોષ છે તેણીને નાકક હેગન નહિ કરા, હુ તમારે પગે પડુ છુ મનેજ પડડો મોતીલાલની આખમાવી આસુ પડવા લાગ્યા, તનો કક ડલાઈ ગયો હરિસિહથી આ દ્રશ્ય જોઇ શકાયુ નહિ, ગુલ પ્રેમના ઉગમની શક્તિએ હરિસિહના પર સચોટ અમર કરી, તે મોતીલાલને ઉદ્દેશીને બોલ્યો, મોતીલાલ, મુક્તાને માટે તમે કાષ્ઠપણ ચિતા નહિ કરો મુક્તાને હવ હુ નિર્દોષજ માનુ છુ અને જેવી તે છે તેવાજ તમે પણ નિર્દોષ છો મોતીલાલ એવી જુરી રાતો પોલીસમા જાહેર ન કરતા એમ ડરવાથી અમોએ અત્યાગ સુ'રી કરેલી નપાસ પર પાણી ફરી જશે ખરો ખુની મચી જશે અને નાહક તમાગ પર આક્રતનુ વાદળ તુટી પડશે તમો મુક્તાને અત્યત આહો છો, એ હુ બરાબર મમજી રાક્યો છુ, અને એથીજ તમને બનામણ રહે છુ કે જો તમે મુક્તાનુ ગુલ ધચ્છના હો, તો તમો આવુ સાહસ કરતા ના. હુ દુક સમયમાજ સર્વ પતો મેળવી લઈશ કિનારે આવનુ વહાણુ કુળાડવાની કોશીષ ના કરતા, તમાર કે મુક્તાનુ કાષ્ઠપણ અ નિષ્ઠ ન થાય એવા મધજો બદોઅસ્ત હુ કરીશ”

મોતીલાલ આથી થણો ખુશી થયો, અને હરિમિહના બન્ને હાથ પકડી કહેવા લાગ્યો “હરિમિહ કૃપા કરી મુક્તાને બચાવી લો, તે બિચારી બીવકુલ નિર્દોષ છે”

“મોતીલાલ, તમો તેની કાષ્ઠ પણ ચિતા નહિ કરો હુ તમારી પાસે પ્રતિજ્ઞા કરે છુ કે કદાચ મુક્તા દોષિત પણ હરે તો પણ હુ તે બચાવી લઈશ

(૨૫૫)

પ્રભુ તમારૂં હાથ કરે ' મોતીલાલ એટલું જ માત્ર બોલી શક્યો
તના આખમથી અશ્રુ મિલગે મગ્ગ માડયા

ગભરાયો નહિ, મોતીલાલ પ્રાણને પણ હું મારી પ્રતિજ્ઞા
પાળીરા હા પણ મોતીલાલ, તમે અહીં શા માટે આવ્યા હતા”

હરિસિંહ એ હું પોને પણ જાણતો નથી”

‘એ કેમ મનાય ’ હરિસિંહ ફાટી આંખે ઘડી બગ
મોતીલાલની સામે જોઈ રહ્યો અચાનક એક બાગીમાંથી ચળકતી બે
આંખાંએ હરિમિહની આંખોને સ્થિર કરી દાંખી, આંખો વેરાવા લાગી
તે બેરુદ્ધ થવાની અણીપર હતો એટલામા ‘સાવચાન હરિસિંહ, જાન
મા આવ ” એમ ડહેતી એક સ્ત્રીએ હાથમા બાંધી લઈ તે ઓરડામા
પ્રવેશ કર્યો હરિસિંહ માવધ થયો મનીના પ્રકાશમા જોયુ તો મરીયમ
મામે ઉભેલી જણાઈ

‘કેમ હરિમિહ, મોતીલાલ અહીં શા રીતે આવ્યો એ હવે
તને મમજાયુ’ કેટલીકવારે મરીયમે હરિસિંહને ઉદ્દેશીને કહ્યું ’

‘નહિ મરીયમ, હજી મારાથી એ નથી સમજાયુ ” હરિસિંહે
કહ્યું ”

“હરિસિંહ, હમણા જે આંખો તારી આંખો સામે મળી હતી
અને જેના પ્રભાવે તારા જેવો એક આત્માક પણ બેરુદ્ધ થવાની અણી
પર હતો, તેજ આંખોનો પ્રભાવ મોતીલાલને અહીં બેચી લાવ્યો હતો
આવ, એ આંખોવાળા આંકારને હું તને પ્રત્યક્ષ બતાવુ ” એમ કહી
મરીયમે એક બારી ખોલી અને ગાસની બાંધી નીચે ઉભેલા એક માણસ

તમ આગળી કરી તે બોલી જો હરિસિંહ પેલો બતી નીચે જે માણસ ઉભેલો છે તેને તુ ઝાળખે છે ?”

“હા બરાબર ઝાળખુ છું એ ડોક્ટર રતિલાલ તો ન હોય”

“હા, એજ છે ચપળા મુક્તાને ઉપાડી અહીં, રતિલાલ મોતી લાલને માટેજ બોલ્યો હતો તારાપર મેસમેરીઝમ કરી મોતીલાલને અહીંથી ઉપાડી જવાનો તેનો ઇગદો હતો પરંતુ તેમા તે ફાવી શક્યો નથી.”

“ત્યારે શું થોડા મમય પુર્વે આ ઓરડામા મે જે બે આકાંગે બેસ્યા હતા તે રતીલાલ અને ચપળાજ હતા”

“હા, તને જુલાવામા નાખવા માટે મોતીલાલ અને મુક્તાન સામે ધરનાર એ પિશાચ પિતા પુત્રીજ હતા, હર્ગિમિહ, જે વખતે તારી એ પિશાચ પિતા પુત્રીનો તમે પીઠો લીધો હતો તે વખતે હું પણ તમારી પાછળજ હતી”

“શું તુ પણ મારી પાછળજ હતી” મરીયમ તુ અહીં ના માટે આવી હતી”

“જોકે ઘેરયા તો હું તમને મળવા અને ચાળીશ ન બરવાળા મકાનમાથી મેળવેલી વસ્તુ હું તમને આપવા માટેજ નીકળી હતી, પરંતુ રસ્તામા મારી સોબતણુ પેલી બીલણુ સ્ત્રીએ આપેલા ભય કર બળરો સાબળી હું અહીં આવી”

“તેણીએ શું કહ્યું હતું” હરિસિંહે આશ્ચર્ય પામતા પુછ્યું

(૨૫૭)

“ એમ કે, યુનીફોર્મના મકાનની બાબુના એક ખડિયરમા આજે કાળીદાસ અને મહાદેવનુ કામગી કાઢી નાખવાનો દુષ્ટ વિચાર એ પિતા પુત્રીએ કહેયો છે ”

‘ શુ રતિલાલ એવો ભય કર માણુમ છે ? ’

“ હા, તેની ભય કરતાનો પુરાવો આ બાબુના ઓગડામા મોબુફ છે ” એમ કહી મરીયમે તે ઓરડો ખોલ્યો, હરિસિંહે બતીના પ્રકાશમા જોયુ તો એક બાબુ કાળીદાસ શયન પડેલો હતો અને બીજી બાબુ મહાદેવ અત્યંત બેઠક દશામા આજેડતો હતો. તેનો ચહેરો એવાં તો ખેડાળ બની ગયો હતો કે નેને ઓળખવો એ ધણુજ મુશ્કેલ હતુ હરિસિંહ જરા નજીક ગયો અને કાળીદાસના શયને તપાસ્યુ, કાળીદાસના મુઠી વાળેલા હાથમા કામગી જેવુ કાંઈ જણાયુ, હરિસિંહે આસ્તે ગંઢીને તે ખેચી લીધુ અને પછી મહાદેવ તરફ વળ્યો અને જોયુ તો તેનામા કાંઈક જીવન હોય એમ જણાયુ, ફેટલીકવારે તે મરીયમને ઉદ્દેશીને ખોલ્યો મરીયમ, આ મન્નેના ઉપર પ્રાણહારક વિષનોજ પ્રયોગ કરવામા આવ્યો હોય એમ જણાય છે ”

“હા, તમારૂં એ અનુમાન ખરૂં છે, હરિસિંહ, કાળીદાસને સુધારવા તમે ધણે પ્રયત્ન કર્યો, શરાબ અને એવા બીજા વ્યસનો નો તેણે તમારા ભયથી છોડી દાખા પરંતુ તેની વિષય વાચ્છના પ્રબળ હતી. ચપળાના કૃત્રિમ પ્રેમમા તે મુગ્ધ બન્યો હતો ચપળા એ એવકુદને ખોટી લાલચો આપી તેના હાથે ધણુ દૂર કામો કરાવતી હતી જોકે તે તમારાથી ડરતો હતો નો પણ ચપળાના પ્રેમમા અધ હતો, સકારામ તેનીજ સલાયતાથી પડાયો છે, અને મુક્તાને પણ

તેજ મદદ કરી રહ્યો છે, એટલું જ નહિ પરંતુ એ પિશાચીના દંડ કરપીણ કામો માળીદાસ દ્વારાજ તમારા જાણવામાં આવે છે, એમ વહેમ એ પિતા પુત્રીના હૃદયમાં ફેલાઈ ગયો હતો. એથી એ કાળીદાસ નો અત ક્ષાવવા ચપળ એ તેને અહીં બોલાવ્યો હેય એમ તે બન્ને વચ્ચે ચાલતી વાતચીત પરથી અનુમાન થતું હતું. ૪૦ વખતે તમે ખામીની આડમાં ઉભા રહી યુનીવાર્સના ઓરડામાં ચાલતો બનાવ જોઈ રહ્યા હતા તે વખતે ચપળા અને કાળીદાસ આ ઓરડામાં પ્રેમની વાતો કરી રહ્યા હતા, ગતિનાથ તમાગથી કેટલેક દૂર છુપાઈને ઉભો હતો. કાળીદાસ પિશાચી પ્રેમના પરિમિતમાં પહોંચ્યા પછી, ચપળાએ પ્રાણદારક વિષની શીશી તેના આગળ ધરી બસ, એ વિષ નામિકા દ્વારા મરતકમાં પ્રવેશતાની સાથેજ કાળીદાસે પ્રાણ છોડી દીધો આ સમય જોકે હું દુરથી જોઈ રહી હતી. કાળીદાસને એ પિશાચીની હાથથી ડોહાવવાની મારી ઇચ્છા હતી, પરંતુ અંતે દાખન થવાનો માર્ગ હું જાણતી નહાની એટલે એ પાપ અન્નેન્દ્રાએ પાણુ મે બહાર ઉભા રહી જોયા. -યુ કેટલીકવારે કાણુ જાણુ કહે ગરતેથી તે બહાર આવી અને રતિલાન જે સ્થળે ઉભો હતો તે સ્થળે ગઈ પિતા પુત્રીએ કાષ્ટક વાતો કરી હું ધાડ છું કે તે વખતે તમે બહાર નીકળવાની તૈયારીમાંજ હશે અને એ પિશાચ તમારી પાછળજ ઉભો હશે, થોડીજ વારમાં મહાદેવ આ મામે દેખાતી દીવાલમ થી બહાર નીકળ્યો અને તેના નીકળવા પછી દીવાલ પુર્વવત હતી તે જગ્યાએ ગોઠવાઈ ગઈ મહાદેવ બહાર નીકળ્યો તેવીજ ચપળાએ પોતાની પાસે છુપાવેલી એક શીશી બહાર કાઢી અને મહાદેવના માથાપર મારી, તેમાનુ પ્રવાહી મહાદેવના મોઢાપર ફેલાતા તે એશુદ્ધ બની પૃથ્વીપર ઢળી પડ્યા ચપળા ત્વગિત મતિથી ચાલી ગઈ, તેના જવા પછી ઓર

ડાને મેં ધંધા મારી જોયો તો દરવાજો ખુલો થયો હું પાડ છું, કે ચપળા બહાર નીકળતી વખતે એ દરવાજો ખુલો કરી મધ હશે હું હું દરવાજામાં પ્રવેશ કરે ત પહેલા રતિલાલને મેં દોડતો આવતો જોયો, હું દરવાજાની આડમાં છુપાઈ મધ, રતિલાલની પાછળ તમે પશુ હતા ઓરડાના અધકારમાં તમે બંને કયા ગયા એ કાંઈ જાણુ યુ નહિ આથી હું ચપળા કયા જાય છે એ જાણવા તેની પાછળ દોડી, બહાર જઈ જોયું તો મુઝતાને એશુદ્ધ હાલતમાં માથે લઈ એક ગાડીમાં પસાર થતી મેં નેણીને જોઈ હું અદ્ભૂત આવી તે વખતે તમા મોતીવાનની માથે રકતક કરી રહ્યા હતા અને એ ચળકતી આખો તમારી સામે જોઈ ગઈ હતી મોતીવાન અહીં ફેરી ગીતે અને ક્યારે આવ્યા એ હું જાણતી નથી, તોપણ ગનિલાલજી તેને મેસમેરીઝમ કરી અહીં લાવ્યો હોય તો એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી ”

‘મરીયમ કન્યા તાડ ધારવું ખર પશુ હોય, એમ કહી હરિસિંહે કાળીદામના હાથમાંથી મેળવેલો પત્ર ખોલ્યો વાંચ્યો ત્ય તાજ તે મમજી ગયો કે માતીલાલ પાસે રતિલાલે લખાવેલું એ પ્રતિ જ્ઞા પત્રજ હતું તે મરીયમના હાથમાં આપતા ખોલ્યો મરીયમ તુ કહેતી હતી તેજ આ પ્રતિજ્ઞા પત્ર તો ના હોય’

‘હા,એજ એ પ્રતિજ્ઞા પત્ર છે કેમ મોતીલાલ, આ અક્ષરો તમારાજ છે ના” મરીયમે તે વાંચ્યા પછી હરિસિંહને જવાબ આપતા અને એ પત્ર મોતીલાલના હાથમાં મુકતા કહ્યું

“હા, આ પ્રતિજ્ઞા પત્રને પુરવાર કરના માટે, એક પીટી પશુ પિતા પુત્રીએ મારી પાસેથી લીધી છે, મારી ઇચ્છા ન છતાં એ પાપી

ચપળાના લગ્ન મારી સાથે કરવા માગે છે હરિમિહ મને એ આફત માથી છોડાવા, એ પિશાચોના હાથથી બચાવો " મોતીલાલ આખમ આસુ લાવતા બોલ્યો

" મહારાઓ નહિ, મોતીલાલ, તમારી અ વીટી પણ મારા હાથમા આવી ગઇ છે, એટલું જ નહીં પરંતુ મુકતાના નામનું આણુદ લાલે બનાવેલું વીલ પણ મારા હાથમા આવી ગયું છે હવે એ પાપી તમને કોઇ પણ રીતે સતારી શકે તેમ નથી કારણ કે હવે એવું એક પણ સાધન એમની પામે નથી " મરીયમે મોતીલાલને ધીરજ આપતા કહ્યું

' હે શુ ! આણુદલાલનું ખરૂં વીલ તમારા હાથમા આવ્યું છે ' હરિમિહે આશ્ચર્ય પામતા પુછ્યું

' હા, એમ કહી આશીર્વાદ ન મગ વાલા મકાનમા ચપળા સાથે ચાલેલો પ્રસંગ સવિસ્તરે કહી સંભળાવ્યો અને ચપળા પાસેથી મેળ વેલી વીટી અને આણુદલાલનું ખરૂં વીલ હરિમિહના હાથમા મુક્યું આથી હરિમિહના જ્ઞાનદનો પાર રહ્યો નહીં તે મરીયમનો પ્રશ્ન સા કરતો બોલ્યો, બહેન મારા કાર્યમા મદદ કરી તે મારા પર જે ઉપકાર કર્યો છે તેના બદલો હું આ જીવિતમા વાળી શકું તેમ નથી મરીયમ, આણુદલાલના ખરા ખુનીનો પતો મેળવવા હવે મુશ્કેલ નથી ચપળા અને રતિલાલ કદાચ આણુદલાલના ખુની નહિ હોય તો પણ તેમા એ બન્ને પિતા પુત્રીનો હાથ છે, એ તો નિર્વીવાદ છે

' હરિમિહ તમારું અનુમાન ખરૂં છે, તો પણ ઉતાવળ કરવાથી કાંઈ વળવાનું નથી કારણ કે કોઇપણ જાતના ચોક્કસ પુરાવા

વગર કાષ્ટને દોષિત કઠાવવામા સાહસ છે, મહાદેવ સઘળું જાણતો હોવા જોઈએ, તેની પાસેથી આપણે કેટલુંક મેળવી શકીશું હાલ તરત તેને પોલીસ ચોકી પર લઈ જવાની કાંઈ જરૂર નથી, તમે કાળીદાસના શમની વ્યવસ્થા કરો એટલામા હું મહાદેવને માગ મકાન પર લઈ જાઉં છું '

“સભર મરીયમ, હું પણ તારી સાથેજ આવું છું” એમ કહે તોજ હરિસિંહ મોતીલાલ અને મરીયમને ત્યાજ રહેવા દઈ બહાર નીકળ્યો અને પોલીસની સહાય મેળવવા સીસોટી વગાડી, થોડીજ વારમા બે ચાર સીપાઇઓ દોડી આવ્યા જેમાના એકને બે ગાડીઓ લઈ આવવાનો હુકમ આપી બાકીના પોલીસો સાથે પોતે અદર આવ્યો અને કાળીદાસના શબને પોલીસ ચોકી પર લઈ જવાની સુચના કરી બેશુદ્ધ પડેલા મહાદેવને ગાડીમા મુકવા બલામણુ કરી પોતે, મોતી લાલ અને મરીયમ બહાર નીકળ્યા. કેટલીક વારે બે ગાડીઓ આવી પહોંચી જેમાની એકમા મહાદેવને લઈ હરિસિંહ મોતીલાલ અને મરીયમની સાથે તેણીના મકાન પર જવા નીકળ્યો, તેના જવા પછી પોલીસોએ કાળીદાસના શબને લઈ પોલીસ ચોકીનો રસ્તો લીધો.

પ્રકરણ ૨૧ મું

પાતકી પતિ પત્નિનો એકરાર અને અત

જે વખતે ગાડી મરીયમના ઘર પાસે પહોંચી તે વખતે એક મહામ હરિમિહની ગાઢ ઝેનો ઉભો હતો મુઠ્ઠા વાયક ' આ માણુમ ખીન ડાઘ નહિ પરંતુ આપણો પુવપગિયિન મખ્તાવગખાનગ હતો વગમદામ અને ઉમદગ્ધની સલાદથી સુદરગયને તેણે પોતાની માથે નામલો હતો એ આપણે આગલા પ્રકરણમા વાચી મના છીએ સુદગગયની ફટલીક હકીકત જણ્યા પછી હરિમિહને એ સમધી સુચના જવાના ઇરાદાથી પોલીસ આકી પર ગયો હતો પરંતુ કાળીફસના શબને લઈ જનાર પોલીસો ઘાગ હરિમિહ મરીયમના મકાન પર હોવાના ખબર મળવાથી તે અહીં આવ્યો હતો હરિમિહને જોતાજ તે બોલી ઉઠ્યો “ હરિમિહ હું તમાગ માટેજ અહીં આવલો છુ, મારે તમાગી માથે ફટલીક વાતચીત કરવાની છે ” એમ કહી હરિમિહનો હાથ પકડી તે એક બાણુ વધ ગયો અને ત્યાં ફટલીક વાતચીત કરી. જુ વાતચીત કરી તે કાંઈ સમગમયુ નહિ પરંતુ મખ્તાવરની વાત સાંજળી હરિમિહ ખુશી થયેલો જણાયો અને બોલ્યો મખ્તાવગ તે આપેલી ખમગ માટે હું તારો ઉપનાર માનુ કુ અને અહીંનુ કામ પતાની હું જનદાથી તારે ત્યાં આવુ છુ પણ એમ કહી તેણે બખ્તાવગના કાનમા કાંઈક કહ્યું બખ્તાવગે જવામમા ડોકુ ધુણાવ્યુ અને ત્યાંથી ચાલતો થયો હરિમિહ ગાડી તરફ ફર્યો, જ્યેયુ તેા મરીયમ અને મોતીલાલ ગાડીમથી મહાદેવને ઉપાડી અદગ લઇ જતા હતા,

તેનાથી કંટાળેલ દુગ્ એક આઠાં પથ્થુ તેની પાછળ ચાલતો હતો એ આઠાં બીજને કોઈ નહિ પગતુ શુરખાવાળીજ હતી હુસન પથ્થુ તની પાછળ રમત કરતો ચાલતો નજર પડ્યો હરિમિહને અનેક રાકાઓ થતા સાગી, ઉતાવળે પગલે પાછળ જઈ એ શુરખાવાળી કાણુ છે ન જાણી લવાની હરિસિંહને ન્હા થઈ પરનુ ને ત્યા જઈ પહોંચે તે પહેલાં શુરખાવાળી અંદર ચાલી ગઈ હરિસિંહ ગિરાશ થયો તે પથ્થુ આજે મરીયમ પામેથી એ શુરખાવાળીનો ભેદ મિત્ર પથ્થુ પ્રકારે જાણી લવાનો હરિમિહ મનમાજ નિશ્ચય કરી લીધો કેટલીક વારે મરીયમ અને મોતીલાલ મહાગ આવ્યા, હરિસિંહને વિચાર મગ્ન ઉભેલો જઈ મરીયમ તેનો હેઠ સમજી ગઈ ને હમતા હસતા બોલી, હરિમિહ શા વિચાર ચાલે છે ? પેલી શુરખાવાળીનો ભેદ જાણવાની તમારી દમ્મકા હોય એમ લાગે છે '

મનુષ્યના ચહેરા પરથી તેના મનનો ભાવ જાણી જનાર ચાલાક મરીયમના આ શબ્દો સાંભળી હરિમિહ અજબ થયો તે ધડીબર આશ્ચર્ય ચક્રિત ભાવ એકી ટસ મરીયમની સામ જોઈ નહો અને પછી બોલ્યો " હા બહેન તમારૂં અનુમાન ખરૂં છે '

' વારૂં હીં છે મહાદેવ પાસેથી કેટલીક હકીકત મેળવ્યા પછી આજે હું એ શુરખાવાળી સાથે તમને ઓળખાણ કરાવીશ, અત્યારે તો અંદર ચાલો મહાદેવ શુદ્ધિમા આવ્યો છે તેની પાસેથી આપણને ઘણું જાણવાનું છે " " હા ચાલો " એમ કહેતાજ હરિસિંહ મરીયમની માથે ઓરડામા પ્રવેશ કર્યો અને જ્યાં મહાદેવને સુવાડવામા આવ્યો હતો ત્યાં આવ્યા મહાદેવ પમલાનો અવાજ સાંભળી અમકયો

(૨૬૪)

નેને આરણ્ય સમ્રે નજર કરી તો મગીયમ અને હરિમિહને આવના
ત્રેયા, હરિસિહને જોતાજ મહાદેવને ક્રોધ ચડ્યો તે મરીચમ તરફ
વક્ર દ્રષ્ટિ કરી બોલ્યો, આ વળી કેણુ છે? નેને અહીં શા માટે લાવી

“એ હરિસિહ છે મગીયમે કહ્યું”

“એતો હું પણ જાણુ છું પણ નેને અહીં આવવાનું શું
પ્રયોજન છે? મારે તેની માથે કાંઈ કામ નથી”

‘મહારા નહિ, મહાદેવ, જેને તારી આવી સ્થિતિ કરી છે
તેનું વૈર તું હવે કાંઈપણુ રીતે લઈ શકે તેમ નથી, એટલે એ કામ
હરિમિહ મારફત થઈ શકે તેમ છે તું સંધળી વાન ખુલાસાથી જ
અને પછી જોકે હરિસિહ તારા વૈરનો ખાલો કેવી રીતે લે છે”

મગીયમના એ શબ્દો માલળી મહાદેવ કાંઈક ખુશ થયેલો જણાયો
હા તમે ખરે કહો છો પણ મને હરિસિહનો ભય લાગે છે, કાગળ
કે ખુલાસો કરવામા મારા પોતાના હિતો પણ ખુલા થાય તેમ છે”

“મહાદેવ તારા કેટલાકે હિતો તો મારા જાણવામાજ છે, તો
પણ બોલ તારા હું સંધળા ચુન્હા મફત કરીશ” હરિસિહે કહ્યું

‘મહાદેવ હજી પણ હરિમિહને ખુલાસો આપવાને તૈયાર ન
હોતો પરંતુ પાચાર સ્થિતિમા તેનાથી તેમ થઈ શકે તેમ નહોતું,
તે નિઃશ્વાસ નાખતો બોલ્યો “શું કહું હરિસિહ, તમારી
પાસેથી મહામુશીબતે નાશી હું ચુનીલાલના મકાનની બાજુવાળા
ખડીએરમા આવ્યો તે રખતે એક સ્ત્રી મારી રાહ જોઈ ત્યાં ઉભી
હતી, મને જોતાજ તેણીએ મારા બને હાથો ધણીજ જોરથી પકડ્યા

(૨૬૫)

હરિસિદ્ધ હું મને તેવા પહેલવાન જા તે જ્ઞાના હાથમાથી માગ
હાથો છોડારી શરૂઓ નહીં ન્યારે હાથ છોડાવવામા હું નાસીવામ
થયો ત્યારે મેં તેણીને એક ઘાન મારી, તેની ચાટ તેણીને બગાવર
વાગી તો પણ તે ઘણીજ હિંમતવાળી હતી, તેણીએજ લદી પોતાની
ચોળીમા છુપાવેલી એક નાની શીશી બહાર કાઢી અને માગ મોઢા પર
કંકડી મારા કપાળ સાથે અચડાતાજ તે શીશીના ચુરેચુગ થઇ ગયા,
તેમા એક જાનનુ ત્રિષ ભરેલુ હતુ તે મારા મોઢા પર ઢોળાયુ ઓ
તેને લીધે મારી આ દશા થઇ હું બેઢોશ થઇ જમીનપર ઢળી
પડ્યો ન્યારે મને શુદ્ધિ આવી ત્યારે મેં મિચારી મરીયમને મા ।
પાસે ઉભેલી જોઇ તેને મારી દયા આવી અને મને બહારથી અંગ
લઇ આવી '

“ મહાદેવ, એ સ્ત્રી કોણ હતી ? ” હરિમિહે સમગ્ર સાબળી
લીધા પછી પ્રશ્ન કર્યો

‘ તે હું નહિ કહું, તમે જાણો કે તેજ સ્ત્રી છે પહેલા તેનું
નામ તમેજ કહેા પછી હું જહીશ ” મહાદેવ પ્રત્યુત્તર આપતા કહ્યું

“ હું ધારૂ છું કે તે ચપળા છે તે દિવસે તે તેણીના પાસેથી
ત્રણસો રૂપિયા લીધા હતા તેનું તેણીએ વૈર લીધુ ” હરિમિહે કહ્યું

‘ તમારી કલ્પના ખરી છે પણ એ તમે શી રીતે જાણ્યુ ?
ત્રણસો રૂપિયા લીધા તે વખતે માત્ર હું અને ચપળા એજ હતા ”

‘ હા એ તારૂ માનવુ ખરૂ છે પણ મરીયમ તે વખતે ત્યા
હાજર હતી તેણે સમગ્ર જોયુ હતુ હા પણ મહાદેવ, જે દિવસે

આણ્ણ દલાલનુ ખુન થયુ અને મોતીલાલ સાથે તુ ત્યા આખો તે દિવસે તપ મ પુરી થવા પહેલા તુ આણ્ણ દલાલના મકાનમાંથી નાસી શા માટે ગયો ?”

“આણ્ણ દલાલના ખુનના સમયમાં હુ પણ ગુન્હેગાર હતો.”

‘હે શુ, એ ખુનના મળધમાં તુ પણ ખુનીનો ભાગીદાર હતો’

‘એ મને ના પુછો સમજો કે હુ સધળુ જાણુ છુ ”

‘ત્યારે સધળો ખુલાસો કરી દેવામાં તને હરકત શુ છે’

‘જેણે એ ખુન કર્યુ છે, તેનો મને ભય છે”

“હરિસિંહના આશ્રય તમે તુ નિર્ભય છે,”

“તમારા જેવા બળવાન પાસે પણ તેનોજ વિશ્વસ છે, એ હુ બચાવર જોઈ શકુ છુ અને એથીજ હુ તેનુ નામ આપતા અટકુ છુ

“જેણે કાળીદાસનુ ખુન કર્યુ છે એનો આણ્ણ દલાલનો ખુની નથી”

‘તે હુ શુ જાણુ મહાદેવ એપરવાઈથી જવાબ આપ્યો’

“ખેર મહાદેવ, ત્યારે તુ એટલુ કહી શકીશ કે કાળીદાસનુ ખુન કવવામાં ખુનીનો શુ હેતુ હતો” આચ્છતરી રીતે આણ્ણ દલાલના ખુનીનો પતો મેળવવાનો હરિસિંહે પ્રયત્ન કરવા માડ્યો

“હરિસિંહ તમે મને નાહક સતાવો છો કાળીદાસ જેવા કૃતચીના ફૂર કર્યો તમારા ધ્યાનમાં હોવા છતાં મને બનાવા છો શુ આણ્ણ દલાલનુ ખુન થયુ તે મને કાળીદાસને તમે યુનીલાલના મકાન પામે નહીં જોયો હતો”

(૨૬૭)

“ઝટલે શુ તુ એમ કહેવા માગે છે કે યુનીવાર્સના મકાનમાં થયેલુ ખુન કાળીદાસેજ કર્યુ હતુ ”

‘નહિ, કાળીદાસ કાંઈનુ ખુન કરે તેવા નીચ નહોતો પરંતુ વિષય લપટે જાણી જોઈને ખુનીને જવા દીધી હતી ’

‘હે! શુ લગાનુ ખુન કરનાર પણ જીવ હતી? અને કાળીદાસે તેણીને જાણી જોઈને જવા દીધી હતી? આશ્ચર્ય મહાદેવ આનો હુ કાંઈ નવુ જ સાંભળુ છુ ’

“હરિસિંહ, એમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવુ કાંઈજ નથી કાળીદાસ એ ખુની સ્ત્રીના પ્યારમાં હતો જોકે એ ખુની સ્ત્રી તો કાળીદાસ દાગ પોતાનો સ્વાર્થ સાધ્ય કરવા માટેજ તેને ચાહતી હતી પરંતુ કાળીદાસ તો તેણીને મેળવવામાં પોતાનુ સર્વસ્વ ગુમાવવા તૈયાર હતો પિશાચણીના કૃત્રિમ પ્રેમમાં અધ્ય જનેસો કાળીદાસ પોતાની ભવિષ્યમાં થનારી પત્નિને કાંઈ પણ રીતે પોષીમના હાથમાં સોંપવાને તૈયાર નહોતો.”

‘મહાદેવ, તારી વાતો પરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે, કે તુ આશુ દલાલના ખરા ખુનીને જાણે છે, છતાં દુષાવ છે. જો સાચુ કહીશ તો કુખી ચાંદણ, અને કુખાવીશ તો પરતાપશ ” હરિસિંહે સહજ કોષમાં કહ્યું

“હરિસિંહ, હવે મારે નિર્ગેય પરનારા જેવુ શુ છે? મારા પાપ ની મજા મને બરાબર મળી ચુકી છે આનાથી વધારે કુખી મને તમે શુ કરવાના હતા, મારો પ્રાણ લેશો એજ ના ત્યો તેતો હુ આપવા ને તૈયારજ છુ ” મહાદેવ પોતાના નિશ્ચયને વળગી રહી બોલ્યો

“મહાદેવ, નિશ્ચય ફરવો મુશ્કેલ જણાયાથી હરિમિ હે મગે
યમના સામે જોયું, મરીયમ હગિસિહને લાવ જણી મન તે મહાદેવ
તરફ ફરીને જોલી

“મહાદેવ, જો તું ખરેખરો ખુલાસો નહિ કરે તો મિથ્યાના
નિર્દોષ નાહક માર્યા જશે હમણા તું મોતની અણીપર છે, તે કરેલા
પાપનું પ્રાયશ્ચિત નિર્દોષને નાહક રીબાવતા બ્યાવવાથી થઇ શકશે વળી
હગિસિહ તને અલય આપે છે, તો પછી ખુલાસો કરવામા શું હર
કત છે?”

“મરીયમ બહેન માગથી વિશેષ જોલી શકાતું નથી, તમારા
અત્યાગ્રહથી બળત્કારે પણ મેં સઘળું કહ્યું છે આજીવનનું ખુન
કરનાર એક સ્ત્રી છે, એ હું તમને કહું તે પહેલા તમે સમજી ગયા
છો આનાથી વિશેષ ખુલાસો તમે મારી પામેથી નહિ મેળવી શકો
મને ન સતાવો મને અન્યત્ર બ્યથા થાય છે.”

“ તું કહે છે તે સ્ત્રી મુકતા તો નથી? ” મરીયમે પુછ્યું

“ નહિ, નહિ, ઓ મરીયમ બહેન એ નિર્દોષ પુતળીને નાહક
ના રીબાવતા તેણી મિનકુવ નિર્દોષ છે એ બિચારીને કષ્ટ આપવામા
કાંઈ ક્યાશ રહી નથી, મેં પાપીઆએજ તે બિચારીને સતાવી છે, દુખી
કરી છે તેણીનો મારા પર અત્યંત ઉપકાર છતાં અનેક પ્રકારે મેં જ
તેણીને રીબાવી છે, તેણીને મહાન મકટમા નાખવા મેં અનેક પાપો
કરેલા છે, તેણીને યુનીલાલના આશ્રયમાથી છોડાવવા મારે હાથે અનેક
કુકર્મો થયા છે યુનીલાલને શરાબી બનાવી બિચારી સવિતાને મકટમા
નાખનાર અને ગુલાબને બદમાસોના હાથમા સોપનાર પણ હું જ છું.

આ સઘળા પાપો મેં એ બિચારી મુક્તિને સમટમા નાખવા માટેજ
કયા હતા મરીયમ બહેન, તું કહું મારા કુકર્મોનો પરતાવો કરતા મને
ડપારી આવે છે આણુદલાલનું ખુન થયું તે રાત્ર તમાન નિર્દોષ
વચ્ચા પર ગાડી ચલાવવાનો હુકમ આપનાર મેડની બાબુમાજ હું ખેડો
હતો, જો એ હિદ્દા દીધના ક્રોધમેને મોલકના હુકમનો અનાદાર ન
કર્યો હોત તો આ પાપીઆએ તમાગ નિર્દોષ બચ્ચા પર જડ ગાડી
ચલાવી હોત એ બદમાસના પાપ કર્મોમા મેં આટલો બધો ભાગ
લાંબલો હોવા છતાં તેમના તરફથી મને આ ફળ મળશે એવું મેં
અંતરે પશુ ધાર્યું નહોતું ”

“ મહાદેવ, જ્યારે તને એ બદમાસ પર આટલો બધો નિરસ્કાં
આવે છે ત્યારે તેનું નામ આપવામા તને શું હકત છે ? ” હરિસિંહ
કહ્યું.

“હરિસિંહ, તમે સવળું જાણી ગયા હો છતાં મને હેરાન કરો
’ડા મેં મારી સર્વ હડીકન કહી છે—પરોક્ષ રીતે તમે પણ જાણી છે,
તેનું તારણ કરતા તમને આણુદલાલના ખગ ખુનીનો પનો જનહીથી
મળી શકશે હવે મારાથી બોલાવું નથી, કૃપા કરી મને વધારા હેરાન
ન કરો

“ખેર જ્યારે નામ આપવાની તારી ઇચ્છાજ નથી ત્યાર
મારે એ સઘધી કાંઈ પુછવુંજ નથી તે પણ તારે મારા એક પ્રશ્ન
નો જવાબ આપવાજ પડશે ”

“શું મહાદેવ પુછ્યું

“મલીરના ભાઉનું ખુન કરનાર અને પેલી કુમારીકાની લાસને
પેટીમા છુપાવનાર બદમાસો કોણ હતા ? શું જોને મેં પકડ્યા છે,
એજ એ ખરા ખુનીઓ છે

‘હા, એજ ખરા ખુનીઓ છે હરિમિહ કગીમયક્ષ નામના એક શખ્સ પર એ સધળો ગુન્હો ઢોળી પાડવા અમારો ઇરાદો હતો તેમા અમે નિષ્ફળ ગયા કંગલ કે તે અહીંથી નાસી ગયો એ નિર્દોષ હતો એ તમારા જાણવામા પણ આવી ગયું છે એટલે એ સંબધી વિશેષ મવાલો જવાબો કરી અને નાહક દુખી શા માટે ફગા જો’”

“ મમ મારે હવે એ સંબધી વિગત કાંઈ પણ જાણવું નથી હા પણ મહાદેવ, મેં માલજ્યુ છે કે તે તારી સ્ત્રી કેસરને અવળે માર્ગે દોરી તેણીનો જીવ બચાડ્યો છે એ વાત શું ખરી છે ? ”

“ હા, તમેએ માલજેલી સર્વ હકીકત ખરી છે અને વધારે ન શરમાવા હુંજ મર્વ અનર્થન મુળ છું અને કેસરની હકીકત સાબળી મહુજ લાગી આવે છે ખરેખર હરિમિહ મેજ તેણીનો જીવ બચાડ્યો છે વિષય વિષનો ન્યાય મેજ તેણીને ચખાડ્યો, અવળે રસ્તે મેજ તેણીને ફોગી અને આખરે વખોડી પણ મેજ ”

“ કેસરનો રતિલાલ સાથે કાંઈ સંબધ હતો ? ” હરિમિહ મહાદેવને બોલતો અટકાવી વચ્ચેજ એ પ્રશ્ન કર્યો

“ ધણોજ, અને હરિમિહ બિચારો નિર્દોષ સુદરાખને ફમાવનાર પણ ’

‘ હા ખરૂં છે ખરૂં છે હરિમિહ એ નિર્દોષને ફમાવનાર, મુકતાને સમુદ્રમા ફેંકનાર અને કગીમયક્ષને રીમાવનાર કાળી નાગજી હુંજ છું ”

પરિચિત સ્વર સાબળી મહાદેવ ચમક્યો કપ્પો, ભયલિત થયો પોતાનામા સંકિત ન હોવા છતાં મળાન્કારે તેણે પોતાનું માથું ઉચ્ચ

(૨૭૧)

કર્ણ જે તરફથી આવજ આવતો હતો તે તરફ દ્રષ્ટિ ફેરવી તો બાજુમાં પડેલી ચટાઇ પર એક સ્ત્રી સુતેલી જણાઇ તેના આખા શરીર પર માખીઓ ગચ્છગચ્છ કરી રહી હતી ત્રીજી બાર માહાત્મે તેણીના સામે એકી ટસે જોઇ રહ્યો, કટલીક વારે કાંઈ સ્મૃતિ આવના તે જોલી ઉઠ્યો હે કાણુ કેમર ! તારી આ દશા !”

“શુ આ કેસર જે” હગિસિહ મોતીલાલ મરીયમ વગેરેના મોઢામાંથી એકી સાથે એ ઉદ્ગારો નીકળી ગયા

‘હા, હજુ પાપિણી કેમર છ મને અહીં જોતા તમે સર્વને આશ્ચર્ય લાગે એ સ્વાભાવિક છે, જોકે મારી કૃમિ કથા બહુ લાખી છે અને તે સંવિસ્તર સંભળાવવા જેટલી મારામાં શકિત નથી, તોપણ એક નિર્દોષના બચાવ ખાતર તે કથા મિવાય પણ છુટકો નથી” એમ કહી તેણીએ પોતે સુદરશનને કવી રીતે ફસાવ્યો, મુકતાને સમુદ્રમાં ફેંકી, પોતે કરાચીમાંથી કેવી રીતે નાહી, અને દૈદ્યાબાઈમાંથી પોતાના કુકર્મોના પરિણામે કમીમબક્ષની સહાયતાથી કેવી રીતે મુક્તિ મેળવી તેમજ કરીમબક્ષને નિરાશ કર્યા પછી પોતાના નાકનું નિકેદન કેવી રીતે થયું, એ વિગેરે ટુકડામાં મમગ્નવો વધારામાં તેણે ઉમેર્યું કે મગર પીરની હોસ્પિટલમાં આશ્રય મળ્યા પછી મહાદેવે મારામાં મુકેલા સરકારાને કાંઈ હું મારી વૃત્તિઓને કાળુમાં રાખી શકી નહિ, અને એક કોઠી યાના પ્યારમાં હું ફસાઈ પડી પરિણામે આ રક્ત પીતાના બચકર દર્દનો ભોગ થઈ પડી મારા કુકર્મોની હોસ્પિટલના રક્ષકને ખબર પડતા બીજાઓ મારા ભોગ ન થઈ પડે, એવા હેતુથી અને બહાર કાઢી મુકી, બચકર દરફથી પીડાતી હું ત્યાં વસતાં યવન લોકોની પાસે ટુકડાઓ માગી મારો નિર્વાહ ચલાવવા લાગી, પ્રતિદીન પીડા

એાછી થવાને મલ્લે વધતીજ ગઈ, આખરે મરામા આવતાની શક્તિનેા પશુ દોષ થયો, શરીરમાથી દુર્ગંધ નીકળવા લાગી હરિમિલ સમય જતા હુ એવી દશામા આવી પડી કે શગરમાથી નીકળતી દુર્ગંધને લીધે મને ઓછ પોતાની પાસે પશુ ઉભુ ગહેવા નેતુ નહીં આથો મને ખાવાના સામા પડગ લાગ્યા આની સ્થિતિમા હુ વાર વાર મોતનીજ યાચના કરતી હતી પરતુ મારા એવા ન કુર કર્મો હતા કે કાળ પશુ મારાથી દુર નામનો હતો હવજ મને માગ પાપોનો પશ્ચાત્તાપ થવા લાગ્યો મરના પહેલા પોલીસો પાસે મારા મુન્દાઓ વપુલ કરી , માગ હાથે દમાએવા નિર્દોષ પ્રાણીઓને જ્યાવવાનો મે નિશ્ચય કરીધો, કગચીમા આલીને આવવા જેટલી મારામા શક્તિ નહિ છતા હુ મગગીચી નીકળી અને ભુખનુ દુખ તેમજ આ ભયકર દગ્દની પીડા ભોગવતી હુ પાચ દિવસે અહી આવી અને દુર્ફરતેજ મને મરીયમના મકાન પાસે લાવી મુકી કરીમખસના મુખનુ સત્યાનાશ વાળનાર, હુજ પાપિણી જના, મારા દોષો તગ્દ નહિ જોના તેના ઉદાગ દીવના પુત્ર હુસેને મારો ધણાજ પ્રેમથી સત્કાર કર્યો પ્રથમ તો આ ભુગખાવાળીએ હુસેનને મારો સત્કાર કરતા અટકાવ્યો,

“ક્રમરે તમા એટલી ભુરખાવાળી તરફ આમળી કરતા કયુ’ હગિ મિહ આમ કરવામા એ ભુરખાવાળીનો સહજ પશુ દોષ નહોનો કાગણુ કે તેણી માગ કૂ કર્મો જરાબર જાણતી હતી, તેનીજ મદદથી મે મુકતાને સમુદ્રમા કેડી હતી અને એવા બીજ કરપીણુ કામો કર્યા હતા એટલે તેણી માગ જેની દુરાચરણીને આ યજ્ઞે ગહેવા દેવામા નારાજ હોય એમા કાંઈ નવાઈ નથી”

(૨૭૩)

‘શુ એ ભુરખાવાળી પણ તારા કાર્યમાં સામેલ હતી ’ હરિ
મિત્રે કેમરને બોનતી અટકાવી વચ્ચેજ એ પ્રશ્ન કર્યો

‘હા, પ્રથમ તો હું તેણીને ઓળખી શકી નહોતી પરંતુ જ્યારે
મે તેણીનો અહેસાસો થયો ત્યારે મારી એ પુર્વ પરિચિતા સોબનબુ
ગુલામને મે ઓળખી લીધી

‘હે શુ! ભુરખાવાળી એજ ગુલામ છે’ હરિમિત્રે આશ્ચર્ય
ચકિત બાવે મરીયમ તરફ દ્રષ્ટિ કરી પુછ્યું

‘હા, હરિસિંહ એજ ગુલામ છે, તેણી મદદદેવ અને રતિલાલ
ના સંબંધના કારણેના જન્મી હતી હોવાથી, તેણીને એ રાક્ષસો જીવતી
જીવે તો તેણીની જીવંતી કરીને પણ જાનમાં આવી પડે તેમ હતું
વળી આજીવવાનના ખુનમાં પણ એ મદદમાંનો હાથ છે, એવી
તેણીને શકા હતી, તેના સંબંધના ગુપ્ત સ્થાનો તે જાણતી હતી, પરંતુ
કુપા વેશમાંજ તેણી ત્યાં જઈ રોકે તેમ હોવાથી અંધારી એ કુપા
વેશમાંજ રહી છે તેણીએ જે જે બાતમાંનો મેળવી છે, તે સર્વ મે
તમોને જણાવી છે, હરિસિંહ, અત્યાગ સુધી આપણને જે કાંઈ સર
ળતા મળી છે, તે એ ભુરખાવાળી ગુલામનેજ આભારી છે, જ્યાં
સુધી આજીવવાનના ખરા ખુનીનો પતો લાગી ન જાય ત્યાં સુધી કુપા
રહેવા ગુલામની ઇચ્છા હતી, પરંતુ આજે એ સંબંધો ભેદ ખુલી ગયા
કે એટલે હવે વધુ સમય કુપા રહેવાની કાંઈ જરૂર નથી’ એમ
કહી તેણીએ પાસે બેઠેલી ગુલામના મોઢા પરથી ભુરખો દૂર કર્યો,
ગુલામને હસ્તે મુખે હરિસિંહના સામે જોયું હરિસિંહ પણ આજલી
વાળા તળાવ પર તેણીએ આપેલી મદદ અને એ સિવાય મરીયમ દ્વારા

મળેલી કેટલીક 'તાતમીઓનો' ખ્યાલ ટૂંકી, ગુનાખની મનમાજ પ્રસસા કરતો ધડીલર તેણીના સામે જાઠ રહ્યો થોડીવાર શાંતિ પ્રમરી રહી કેટલીકવારે શાંતિના લગ કરતી કેમર બોલી હરિસિંહ ગુલામની ગમે તેટલી આના કાની છતાં હુસેને માડ સ્વાગત કરવાની શરૂઆત કરી, તે મને અફર લાઇ આવ્યો, તેને મારી આ સ્થિતિ પર જગ પણ મુગ આવી નરિ, માગ શરીરમાથી નીકળતી દુર્ગંધની પણ તેણે પરના ધડી નહિ એ નિર્દોષ હુસેને સ્વહસ્તે મારા ગડત પડને માફ કર્યો મને પોતાના હાથથી જમાડી અને આ સ્થળે સુનાડી એ ઉંડા દીનના બાળકનું એ વર્તન જોઇ મને મારા કર્મોનો જે પશ્ચાતાપ થયો તેનું વણુંન શબ્દોમા થઇ શકે તેમ નથી હવે માગ મરણની ઘડીઓ ગણાય છે, મહાદેવની સ્થિતિ પણ એનીજ જણાય છે, એટલે અમો છવીએ છીએ ત્યા સુધી એ નિર્દોષના બચાવ માટે જોઇતા માધનો જે અમારી પામેથી મેગવવા જેવા હોય તે મેળવી લેવાના હુ તમોને પ્રાર્થના કરુ છુ એટલુ બોલી કેસરે ચુપ રહી થોડીવાર શાંતિ પ્રમરી રહી

‘કેસર, તારા એકગર પછી હવ કાઠ વિશેષ જાણવા જેવું નહું નથી, તારા કંપીણુ કામો, અત્મન નિરસ્કારને પાત્ર હોવા છતાં છેલ્લી ઘડીએ તે તારા ગુન્હાઓ કશુંન જવાની જે તક લીરી છે, તે ધણીજ પ્રસસા પાત્ર છે, કરેલા કર્મોનો પશ્ચાતાપ એજ પાપો નુ પ્રાયશ્ચિત છે, કેટલીકવારે હરિસિંહ શાંતિનો લગ કરતો બોલ્યો

‘કેમ, મહાદેવ હવે તારે કાઠ કહેવું છે? કેટલીક વારે મરીયમે મહાદેવને ઉદેશીને કહ્યું

શુ કહું મરીયમ, કહેવાનું સધળું કહી દીધું છે અને તમે પણ જાણી લીધું છે, નો પણ ચુનીલાલના સબધમા થોડું કહેવાની

(૨૭૫)

મારી ઇચ્છા છે, એ નિર્દોષને મેં નાહક ફસાવ્યો છે અત્યારે તેની
આર્થિક સ્થિતિ ઘણીજ નમણી છે, મનિનાગૌરીના પાત્રોના તેણીના
પિતા તરફથી મળેલી રોકડ રકમ સર્વ ને ગુમારી બેસા છે અત્યારે
અનાજ લેવા માટે એક દમડી પણ તેની પામે નથી એ મર્વ માગ
જનશુવામા છતાં આજે મેં ડોક્ટર ગિવાલના ભબેરવાથી ચુનીલાનન
મગજમા એવું કમાવી દીધું કે સવિનાગૌરી પાસે પૈસા છે, પરંતુ તે
કુપાવ છે હરિસિંહ ચુનીલાનનો માગ પરંતુ મપુર્ણ વિશ્વાસ હોવાથી
એ વાત તેણે ખરી માની છે, એટલે એ ના ડીઓ આવેશમા પ્રિયારી
નરિતા પર કાંઈ સડદ ન લાવે તેની મહાળ ગાખતે અને મીઠું
પણ એક બામત હા મારાથી હવે બોલાવું નથી
પણ કહ્યા મિત્રાય છુટ કા નથી બોલતા બોલતા મહાદેવ થકી ગયો
થોડી વર વિશ્રાંતિ લેવા પડીને બોલ્યો હરિસિંહ મને જાણે છે કે
આજે મારો અગિમ નિસ છે એટલે હું મારા મને પાપો તમને
કહી દઉં આ ભલી મર્ગ્યમના પતિને બમ નહિ ડહુ
હરિસિંહ નમને એટલાનેજ કહીશ, એમ કહી તેણે હરિસિંહને
નજીવ બોલાવ્યો અને ધીમેથી તેના મનમા કેટલીક વાતા કરી મહા
દેવની આ વાત માલખ્યા પછી હરિસિંહને ચહરો કોષથી લાનચોળ
થઈ ગયો, તે કાંઈ બોલના જતો હતો, પરંતુ મહાદેવ તેમ કગ્તો અટ
કારી બોલ્યો હરિસિંહ માગ દેવા તરફ જોવાનો આ સમય
નથી હવે તો હું જ જનાં આ છો પરંતુ સહ
જાનો બચાવ કે રજો બમ મારાથી હવે બોલાવું ન થી મલીર
વાળા બમમાસો નો. કેસ ખલાસ થયા પછી સવિતાને ડા
ઠ નિ ૨ લ ચ ત્યાં . આ ૧ પહોંચ્યા આ ૩ જો

મહાદેવથી વવારે બોલી શકાયુ નહિ તેણે પોતાનો આખો બધ કરી દીધી, મરીયમે નેના મોઢા પર કપડુ ઢાકી દીધુ, કેસરે પણ પોતાના મોઢા પર બેઠેલી માખીઓ દુર કરી પોતે પહેરેલી જર્જગિત માડીથી મોઢુ છુપાવી દીધુ મન્નેની દયાજનક સ્થિતિ જોઇ, થોડો સમય આગમ લેવા દેવાના ઉદ્દેશથી સર્વ બહાર નીકળ્યા.

પ્રિય વાચક જોયુ, પોતાની સ્ત્રીની કમાઇ ખાનાર પતિની આખરે શુ ફાશ થાય છે? અરેરે! એટલુ છતાં પણ એવા નીચ કૃત્ય કરનારા નારકીઓ કયા સમજે છે? એ પાપીઆઓને એટલુ પણુ જ્ઞાન હોતુ નથી કે લોકો આપણી નિંદા કરે છે, આપણની ઉત્તમ કીર્તિ પર પાણી ફરી વળે છે, અરેરે! એટલું જ્ઞાન હોય તો આવા ઉદ્ધમી શહે રમા એવા જથ્થાબધ નિર્લજ્જે નકટા થઇ કેમ ફરી શકે? આવા અધોગ પાપથી તમે રૌં રૌં નર્કના અધિકારી થાઓ છો. એવુ એ પાપીઆઓને કોણ કહી શકે? એમ કહેવાની હિંમત પણુ શી રીતે થાય? કાગળુ કે એમ કહેનારો મિચારો કુટાઇ જાય, જ્યારે એ પાપીઆઓની પાયમાલી થાય છે ત્યારે પસ્તાય છે, રીબાય એ, અને અનાજના ટુકડા માટે જ્યા ત્યા અથડાય છે, આખરે જ્યારે મહાદેવ જેવા હાલ થાય છે, ત્યારેજ સમજાય છે, કે અધર્મનુ ફળ કેવુ છે, પ્રભુ મારા ભારત વાસીઓને આવા નીચ લોકોથી બચાવ

થોડો વખત વિત્યા બાદ બહાર ઉભેલા હરિસિંહ, મરીયમ, મોતીલાલ, ગુલાબ, વગેરે અદર ગયા અને અદર જઇ જોયુ તો મહાદેવ અને કેસરના નમ્બર દેહ ભુમી પર આળોટતા જણાયા, બન્ને ના પ્રાણુ પરમાત્માની હજુર પહોંચી ગયા હતા. મર્વ આશ્ચર્ય ચકિત મુદ્રાએ એ તરફ જોઇ રહ્યા.

કેટલીક વારે પુખ્ત વિચાર કરી હરિમિહે મરીયમના ચરની આસપાસ ફરના પોલીસો પૈકી એકને અદગ બોલાવ્યો, અને તેને કાંઈ કહ્યું ને ત્વરિત બહાર નીકળ્યો, અને હરિસિંહ પોતાનો રીપોર્ટ લખવા બેઠો. થોડીજ વારમાં પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરે એ ચાર પોલીસો સાથે એ ઓરડામાં પ્રવેશ કર્યો, હરિમિહે પોતાનો લેખીત હેવાલ તેની આગળ મુક્યો અને કેટલીક મસલત કર્યા પછી કેમર અને મહા દેવનું કોઈ મંત્ર ન હોવાથી બન્નેના શબનો સરકાર કરવાનો પોલીસોને હુકમ આપ્યો, ત્યાંથી બન્ને જણા પોલીસ ચોરી પર ગયા ત્યાં કાળી-ાસના શબને તપાસ્યું અને હરિસિંહની મવાલ મુજબ તેની પશ્ચ વ્યવસ્થા કરવાની આજ્ઞા આપી હરિમિંહ હવે બખ્તાવરખાનના મકાન તરફ જવા નીકળ્યો અને મોતીલાલ ગુનામ માથે ચુનીલાલના મકાન તરફ વળ્યો.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

મુદરરાય શયતાનોના સપાટામાં

રાત્રિના અગીયાર વાગવાનો વખત છે, ચારે દિશામાં ચંદ્રનો શીતળ પ્રકાશ પથરો રહ્યો છે ચારે દિશામાં નિસ્ત બંધતા જણાય છે, સર્વ પ્રાણીઓ સન્તાપહારિણી નિદ્રાના કામળ પામ્યાં સુવાની તૈયારી કરી રહ્યાં છે ચંદ્રાર પક્ષી એક ચિંતે માત્ર ચંદ્રના કિરણોમાંથી ઝરતુ અમૃતપાન કરી રહ્યાં છે ચંદ્રના સ્તિબ્ધ કિરણોમાંથી પડતી રજત ધારા વડે આમપાસના મકાનો સફેદ રંગે રંગાઈ જઈ પોતાની શોભામાં વધારો કરી રહ્યાં છે, ઠેર ઠેર

(૨૭૮)

આવલી ગ્યામની બતીઓ પણ પોતાના પ્રકાશથી રસ્તાને દેદિધ્યમાન બનાવી રહી છે, મિધ મદ્રાસા પાસેના નાના બગીચાનો દેખાવ ધણોજ રમણિય દેખાય છે, આ સમયે તેમાના સુદર વૃક્ષો પૈકી ગુફીનુ એક મહાન વૃક્ષ મોટા રીસતાગથી બહારના રસ્તાપર પોતાની શ્યામ છાયામા ત્રણ વ્યક્તિ માને છુપાવી રહ્યુ કે આ ત્રણ વ્યક્તિઓ શા વિચારમા ગુલાબેલી છે તે જરા તપાસીએ

“ભાઇ ગજબ થયો! આ બખ્તાવરખાન તો હરિસિદ્દનો મિત્ર થાય છે,” તે ત્રણમાની એક વ્યક્તિએ કહ્યું

હે! શુ ખર કહો છો” બીજી વ્યક્તિએ કંઈક આશ્ચર્ય ચક્રિત મુદ્રાએ પ્રશ્ન કર્યો

“હા, તે ખર છે પણ મે તેને સમજાવ્યું હોવાથી તે આપણી હાજરીની વાત હરિસિદ્દને નહિજ કરે” ત્રીજાએ જવાબ આપ્યો

“પણ ભાઇ પછી એમ ન થાય કે હું મારી’—તેનાથી વધારે બોલી રાકાયું નહિ કારણ કે પામેથી આવતા બે આકારોએ તેનું ધ્યાન બેચુ તે ચમક્યો, કંપ્યો, ભયભિત થઇ ગયો અને બે પગલા પાછળ હટ્યો તેની આ સ્થિતિ જોઇ પેલી બે વ્યક્તિઓ પણ ગભરાઇ ગઇ, કેમ શુ છે આટલા મહારાઓ છો શા માટે’ ‘પીરજ ગયો જરૂર તેને તમે મળી રાક્યો”

“થઈ ચુક્યું, ભાઇ હવે હું એને કયાથી મળી શક” બુઓ, મામેથી જેતો ભય છે, તેજ આવતો જણાય છે, પહેલાએ ભયભિત મુદ્રાએ સામે આવતા બે આકારો તરફ આગળી બતાવતા કહ્યું

‘હે’ મને વ્યક્તિઓએ પાછું વાળી જોયું આવનાર ખરબર હરિમિહજ હતો, નામવાનો એક પણ રસ્તો નહોતો કારણ કે મખ્તા વખ્તાન પણ તેની માથેજ હતો

“ભાઈ આજ તમારો વિશ્વાસુ માણસ કે’ બીજાએ ત્રીજાને કહ્યું

“ભાઈ બખ્તાવરખાન આ રીત દગો દેશે એવું મેં સ્વાને પણ ધાયું નહોતું” ત્રીજાએ જણાવ્યું

‘પણ હવે આપણે અહીંથી નામવું જોઈએ, જુઓ તે નજીક આવી પહોંચ્યો. ત્રીજાએ નાસવાની સુચના કરી

‘પણ નાસીને જવું ક્યા’ જેના આશ્રય તમે મને રાખ્યો છે તે પણ તેની સાથેજ છે, હવે તો જે થાય તે ચારો ડાંગણ કે તેમ કરવાથી તે વધારે શક્યમ થશે, હવે તો તેને અહીં આવવાદો, તે તું કહેવા માગે છે તે જણાવવા દો, આ મારા કર્મનો યોગ્ય મદલો મને મળવા દો પરેલાએ તે બંનેને તેમ કરતા અટકાવીને કહ્યું

“તમારા કર્મોના યોગ્ય મદલો તમને અવશ્ય મળશે, પણ અત્યા’ તો તમારે મારી માથે ચાલવું પડશે” હરિમિહ તેના ઉલ્લાસ પ્રવૃત્તિનો જરાબ આપતો છેક નજીક આવી પહોંચ્યો

‘હાય આખરે હું ફસી ગયો હરિમિહ હું ખાતરીથી કહું છું કે મેં આજીવનની ચોરી કીધીજ નથી, મને નિર્દોષને નાહક કહી ન દેરા”

‘ગલરાઓ નહિ સુદરરાય તમેને માફી ક્યારની મળી ગઈ છે માગ આગમનનું કારણ કાંઈ જુદુંજ છે’ હરિમિહ ગલરાયલા સુદર રાયને શાન્ત કરવા માડ્યો

“હરિસિંહ તમારા આગમનનું કારણ હું બાબર જાણુ છું તમે મને પકડવાજ આવના છો,” સુદરાયે કહ્યું

સુદરાયેના સમજી ગયા હશે કે આ ત્રણ વ્યક્તિઓ તે ધરમ દામ, હિમેદમલ અને સુદરાયજ હતા ધરમદાસે બખ્તાવરખાનને મલજી ગાડીમાજ સમજાવ્યું હતું અને સુદરાય નિર્દોષ છતા તેને ચોક્કસ કારણોથી ગુપ્ત ગણવાને પણ જણાવ્યું હતું. બખ્તાવરખાને જાણી લીધું કે જે ગુન્હા માટે સુદરાયને ગુપ્ત રાખવામા આવ્યો છે, તે માટે તો તે ધારના નિર્દોષ જાહેર થઇ ચુક્યો છે, તો પછી એ બિચારાને તેની નિરાધાર પુત્રીથી વિમુખ શા માટે રહેવા દેવા જોઇએ માટે હરિસિંહને તેની હાજરી જણાવી તેનાજ હાથે સુદરાયના તેની પુત્રી સાથે મેળાપ કરાવુ આવા વિચારથી તે આપણે આગલા પ્રકરણમા વાંચી ગયા તેમ મગીયમને ધેગ હરિસિંહને મળ્યો અને સઘળું સમજાવ્યું હરિસિંહ સુદરાયની અચાનક થયેલી હાજરીથી ધણોજ ખુશી થયો, કારણ કે તે જાણતો હતો કે આણુદવાસના બનાવલા વિષના મળધમા જેટલું મુકતા જાણે છે તેના કગતા સુદરાય વિગેષ જાણે છે આણુદવાસના મકાનમાથી મળી આવેલા કાગપેટના ટુકડાની ઉપર લોહીનાજ ડાઘ છે. કે કોઇ અન્ય વસ્તુના' તેની ખાતરી કરવા હરિસિંહ કોઇ હુશીયાર ડોકટરની શોધમા હતો એટલામા અચાનક આ અનુભવીના આગમનના શુભ સમાચાર મળ્યા તે ખુશી થયો અને મરીયમને ત્યાંથી બખ્તાવરખાનને ધરે જઇ તેને સાથે ઉતાવળો અહીં આવી પહોંચ્યો, પરંતુ અહીં તો પરિણામ ઉલટું આવ્યું સુદરાયને સમજાવવો બારે થઇ પડ્યો સુદરાયના વધતા જતા મશયને દુઃગ કરવા હરિસિંહે પ્રયત્ન કર્યા માડ્યો તે બોલ્યો,

“સુદરરાય” —

‘ નહિ, નહિ, ઓ હરિસિંહ, હું તમારે પગે પડુ છું મને માફ કરો હું નિર્દોષ છું સુદરગમે હરિસિંહને નોનતો અટકાવી ૧૨૪૦જ આજીજી મના કર્યું

“પણ” —

“મમજ્યો હરિસિંહ તમે તમારી ફરજ માટે કહેા છે, ભને તમારી ફરજ અદા કરા, હું આ રહ્યો પકડો, કેદ કરો પણ મને મારી વહાલી પુત્રી ઓહા’ મારી નિગધાત પુત્રીને એક વખત મળવા દે હું એટલા માટેજ અહીં આગ્યો છું અર । તેના નિર્દોષ ચહેરા મને એકવર જોવા દે, બતાવા, બનાવા, તે કાા છે હરિસિંહ શું તમે તેણીને કેદ કરી છે, હાથ બે એમજ હોય તેા મને પણ ત્યા વઈ જાઓ,” સુદરરાયત્રી ગડી જવાયુ’ ઉમેદમય અને ધગમ નામનુ હ્રદય પણદ્રવિત થયુ હરિસિંહથી આ દ્રશ્ય ન જોવાયુ. બખ્તા ૧૨ખાને ધગમનાસ પામેથી માલગેલી સર્વ કીકત હરિસિંહને કહી મળ જાની હતી, એટલે કેસગજ સધગા કાગણુનુ મુગ છે, તેણીએજ સુદર ગાયને કૃત્રિમ ફાવભાવથી લોભાની આશુફનાવતી રૂપિયા ફસ હમરની ગદમ ભિયાપત કરી હતી સુદરરાય તેણીના કટાક્ષથી રિધાયો હતો ખરો, પગુ અત્યાચારમા જોડાયો નહોતો તેને ચોતાનુ એક પલ્લિવત અઘાપિ પર્યંત નીલાવ્યુ હતુ એ સધળું હરિસિંહના ભણુવામા આવી ગયુ હતુ તે સુદરગાયની મનમાજ પ્રશમા કરવા લાગ્યો, આશુદલાલે સુદરગાયની જે તારીફ કરી હતી અને તેના તરફ જે ઉદારતા બતાવી હતી, તેનુ સ્મરણુ થયુ, સુદરરાય તે મર્વને યોગ્ય હતો એમ હરિ સિંહને હવ જણાયુ

“અરે, પણ પહેલા મારૂં સાબળી તો લ્યો, કેટલીંવારે હરિસિંહે કહ્યું

“શ સાબળી, હરિસિંહ તમારા આગમનનું ગારણુ હું જાણી ગયો છું તમે મને આશુસ્લાસના —

“નહીં સુદરરાય, ગભરાઓ નહિ, શાન્ત થાઓ, હું તમને પકડવા નહિ પણ મળવા આવ્યો છું, બપોતાવરખાને મને સઘળું સમજાવ્યું છે તમે નિર્દોષ છો, એમ મને બરાબર જણાયું છે હરિ મિંહે સુદરરાયને બોલતો અટકાવી વચમાજ કર્યું

હરિસિંહના શબ્દોથી સુદરરાયને કાંઈક શાન્તિ વળી તો પણ પોલીસો પોતાના શિકારને પકડવા પહેલાં એવીજ યુક્તિઓ કરે છે, એ નબળા વિચારે સુદરરાયના હૃદયમાં વર કરેલું હોવાથી તેને વિશ્વાસ આવ્યો નહિ તે બોલ્યો, હરિસિંહ શા માટે હડાવો છો ? ગરીબને શા માટે મનાવો છો ? બલે તમે તમારી ફરજ સુખેથી બજાવો પણ એક વાર મને મારી પુત્રીને તો બતાવો અરે! બધા દિવસના વિયોગી પિતાને એ નિર્દોષ પુત્રીના દર્શન તો કરાવો હરિસિંહ, દયા કરો હું તમારો ઉપકાર જી દગી સુધી નહિ બુલું સુદરરાયની આખ માથી અશ્રુ પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો

“સુદરરાય, જો મારી હાજરીજ તમારા દુઃખનું ગારણુ હોય તો હું અહીંથી ચાલ્યો જાઉં” હરિસિંહે આખરે કટાણી જમ્મ કહ્યું

‘સુદરરાય તમે પહેલાં હરિસિંહનું કહેવું તો સાબળી લ્યો, પછી તમારે જોઈએ તેની કલ્પના કરજો’ બપોતાવરખાને સુદરરાયને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરવા માડ્યો

“કહો, લાઘ જે કહેવું હોય તે સુખેથી જહો હું સાલગવા નૈયાગ છું” સુદરગયે મજાળ નેત્રે કહ્યું

ત્યારે પહેલુ તો એકે તમે નિર્મિષ છે, તેનુ આ પ્રમાણુ પત્ર જુઓ, અને પંડી ગાંડીનુ સાલગો” એમ કહેતાજ હગિમિહે આણુ દલાયે આપેલુ રાજનામુ અને સુદરગયના સમધનુ ઉતમ સર્ટિફિકેટ તેના હાથમા આપેલા, સુદરગયે તે વાચ્યા, તેમા આણુદલાલે સુદરગય ની પ્રણીજ તાગીફ કરેલી હતી વાચતાજ સુદરગયની આખમાથી હર્ષાશ્રુ મરી પડ્યા અહો, મારા પરોપકારી ગેઠનો મારા પર કેટલો ઉપકાર પ્રભુ એ પરોપકારી આત્માને જ્યા હોય ત્યા ગાન્તિ આપો

“કેમ, સુદરગય, હવે તો ખાત્રી થઇ ના? હરિસિંહે કહ્યુ

‘હા, પણ હગિસિંહ આટલુ છતા તમે મને ધમકી આપનારો પત્ર શા માટે લખ્યો હતો’ સુદરગયે હગિમિંહને પુર્વની નાતનુ રમ ગણુ ઠરાવતા કહ્યુ

“સુદરગય એ પત્ર બનાવડી હતો, માગ હાથે તે લખાએલોજ નહોતો, મને તો લાગે છે કે એ પણ પેલી કુનડાનુજ કાવતર હશે’

‘હાય હું કેવા નિર્ભાગી’ મારા શેઠના અનિમ દર્શન કરવા’ પણ હું ન પામ્યો’ મે નાસવામા કેટલુ સાહમ કર્યુ હરિસિંહ હવે હું ખરેખરો ખ્સતાઈ છું”

“સુદરગય, હવે એ મધ મુજરીને વિસરી જાઓ, ચાલો અહર ચાલો મારે એ મળધનીજ કેટલીક વાતો તમારી સાથે કરવાની છે ।

“પણુ હરિસિંહ, પહેલા મને કહો કે મારી મુકતા કયા છે’ જેનુ ચિત્ર પુત્રીમાજ લાગેલુ છે, એવા સુદરગયે પુન એજ પ્રશ્ન કયો,

તમારી પુત્રી નિર્ભય સ્થાનમાં અને સુખી છે, આણ દલાલ પોતાની મર્વ સપતિ પણ તેણીનેજ આપેલી છે

‘ઓહ, શુ ખરૂં કહો છો’ અરેરે! હું કેવો અભાગી! ક્ષણિક સુખની સ્વપ્ન આશાથી સસારની મિથ્યા મોહ જાળમાં, અરે કહોને નર્કની ખાણમાં અથડાયો, નિર્દોષ નારીના નેત્ર કટાક્ષથી વિધાયો વધાયો, અને આખરે તેણીનાજ ક્રૂરતામાં ફસાયો. દશ હજાર જેની ગળ વર રકમ મારા હાથેથી આપવા લાગાયો, અરે આપી ચુક્યો એટલુ છતાં એ પરોપકારી શેઠનો માગ પર અનહદ ઉપકાર થયો, અપકારનો બદલો ઉપકારથીજ મળ્યો પોતાના સગા ભાઇનો હક ગ્રહ કરી એક સાવા રણ અરે નિમકહરામ નોકરની પુત્રીને એ હક આપ્યો અહાહા, એ પરોપકારી શેઠનો મારાપર ફટલો ઉપકાર’ પણ—

“સમજ્યો, સુદરરાય નમે મોતીલાલ ખાટે કહો છો પણ મોતી લાલ એ મિલકત મુકતાને મળે તેમાંજ ખુશી છે” હરિસિંહે વચમાંજ કહ્યું

“એ તો બાલુજ આશ્ચર્ય”

“એમાં આશ્ચર્ય જેવું કંઈજ નથી પ્રસંગ આવતા તમને સમજ સમજશે હરિસિંહે મર્મમાંજ કહ્યું

સુદરરાય હરિસિંહનો હેતુ સમજી ગયો તે ખુશી થતો બોલ્યો હરિસિંહ જો તમારી કલ્પના ખરી હોય તો મારા જેવો ભાગ્યશાળી બીજો ટાઇ નહિ”

‘તે ખરૂંજ છે પણ એ મધુનું હાલ તરત તમે નહિ જાણી શકો કારણ કે થોડો સમય તમારે ગુપ્ત રહેવું પડશે”

‘તેનું કારણ’”

“કારણ એજ કે તમારા દુશ્મનોની મજા અહીં વધારે છે
હામિ હે કહ્યું

“હામિ હ તમારી ભુન થાય છે, અહીં મારો પ્રાપ્ત દુશ્મનજ
નથી”

“હું ધારે છું કે તમે ભોળા છો, જેને તમે પોતાનો ગણો છો,
એજ તમારો દુશ્મન છે”

‘તે કાણ?’

“ડોક્ટર ગ્નિલાન”

“હું એ વળી શું?”

“તે તમોને આગળ જતા જણાશે, મારા ભાગ્યે તેઓ તમને
મરેલાજ ધારે છે, અને હું પણ અત્યાર સુધી તો એમજ માનતો
હતાં મારા સાક્ષાત્કારમાં આવ્યું છે કે તમારી દેવાનીની કાષ્ઠ છુપી
ખમર ચપળાને મળી ગઇ છે તેથી તેણીએ તમારો પતો મેળવી આપ
નારને માટે મોટું ઇનામ જાહેર કરેલું છે, અને તેમ તેણીનો તમાર
અનિષ્ટ કવવાનો છેવટ સમાપ્તિ છે, આજકાલ ગ્નિલાન ડોક્ટરની
આ ગહેમમાં વણીજ રાડ પડે છે, તે વણેજ લય કર માણસ છે અને
તમારા જેવો ભોળો માણસ તો તેમના કાચો શિકાર છે માટે
તેના પાછા ન સપડાઇ જાઓ એટલા માટે તમારે ગુપ્ત રહેવું પડશે
અને તે પણ અહીં અજાણતાવરખાન પાસેજ”

“એ તો તમે વળી કાંઈ નવુંજ સંભળાવ્યું

‘નવું નહિ પણ જુનું છે માત્ર તમારી નિર્દોષ દ્રષ્ટિથીજ નવું
જણાય છે એ પિના પુત્રી મુળથીજ તમારા વિરોધી છે’

(૨૮૬)

માટે જો તમે તમારૂં, મુકતાનુ અને મોતીનાલનુ બધું ચાલતા હો, આણુદલાનનો ખરો પુત્રી જન્મદી પકડાય એમ દેખાતા હો, તો મારી મલાહ માની થોડા સમય માટે અહીંજ ગુપ્ત વાસ રાખો ” હરિમિહે ટુકામો મધળું મમળની દીધું

‘હું તમારી સલાહને માન આપું છું પણ હરિસિંહ, મને મત્ય જહો નમને મારી નિર્દોષ પુત્રી પરનો શક નથીના’

“તહીં, મિલકુલ નહીં હા જે દિવસે આણુદલાલનું પુન થયું તે દિવસે તેણી આણુદલાનના રમાયનવાળા ઝોગડામાંથી મળી આવી હતી અને તેથી મને તેણીના પર શંક ગયા હતા પગતુ પાછળથી જરૂરી તપાસના પરિણામે તેણી મને નિર્દોષ જણાઇ છે ” હરિસિંહે જણવ્યું

“તમારો ઉપકાર થયો હવે મને શાન્તિ વળી ” હરિમિહ, “ મુકતા તમારી પુત્રીજ છે, તેને મર્યાદાઓ ” સુદરરાયે હરિસિંહને બલામણુ કરતા કહ્યું

‘નિશ્ચિત રહો તેણીને માટે હું મારાથી બનતું કરું છું, અને જરીશ, હવે ચાલો આપણે આંદ્ર બેસીએ કારણ કે મારે તમારી કેટલીક સલાહ લેવાની છે ”

“મારી સલાહ” સુદરરાયે આશ્ચર્યતાથી પુછ્યું

“હા, તમે અદર ચાલો ત્યાં તમેને મધળું જણાશે ” હરિસિંહે કહ્યું

“પાંચે જણા અદર ગયા, અને બખ્તાવરખાનના રૂમમાં દાખલ થયા થોડા સમયે સર્વના બેસવા પછી હરિસિંહે પુછ્યું, સુદરરાય

મે માલબધુ છે, અને મુક્તાએ પણ મને કહ્યું છેકે તમો પણ આણુ દ લાવના તમામ વિષયો ઉપયોગ મારી રીતે જાણો છો

“હા, એ ખરૂં છે” સુદરરાયે જવાબ આપ્યો

“વાડ ત્યારે કહી શક્યો કે આ કાલ શાનો છે” એમ કહેતાજ હરિમિહે આણુ દલાવના મકાનમાથી લીધેલો પેલો કારપેટનો ટુકડો તેની પાસે મુક્યો અને તે જોવા માટે એક યત્ર પણ તેની સાથે મુકી દીધું

સુદરરાય ને કારપેટનો ટુકડો ઉપાડ્યો અને યત્ર વડે તે પરનો કાલ તપામવા લાગ્યો કેટલીક બારીક તપામ કર્યા પછી તેણે હરિમિહને કહ્યું, હરિમિહ, આ કારપેટપર પડેલા કાલ લોહીના જેવા દેખાય છે ખરા પણ તે લોહીના તો નથી પરંતુ પ્રાણુહારક વિષના છે

સુદરરાય હજુ પણ પેલો કારપેટનો ટુકડો તપાસવામા લિનન થયેલો હતો તે એકાએક બોલી ઉઠ્યો આશ્ચર્ય! હરિમિહ, આ કાલની બરાબર પાસેજ એક સ્ત્રીના પગલાનું નિશાન જણાય છે”

“હે શુ સત્ય કહો છો?”

“હા, જુઓ તે આ રહ્યું” એમ કહેતાજ સુદરરાયે તે યત્ર અને કપડું હરિમિહના હાથમા આપ્યું, હરિમિહે બારીક નજરે બગ બર તપાસ્યું સુદરરાયનું કહેવું તેને ખરૂં લાગ્યું તે ઘણાજ ખુશી થયો અને સુદરરાયની મનમાજ પ્રશ્નમા કરવા લાગ્યો

“કેમ જોયું હરિમિહ, ખરાબર માફ જણાય છે ના?”

‘હા, સુદરરાય, આજે તમે માગ પર મોટો ઉપકાર કર્યો છે, બને તમારો મેળાપ થયો આજે તમે મને મહાન કર્યો છે, બધા બધા ડિટેક્ટીવો જે તપાસ ન કરી શકે તેની તપાસ તમે આજે કરી છે

‘હરિસિંહ, ખોટી તારીફ કરી મને શરમાવો નહિ તમાગ જેના માડોગ ડિટેક્ટીવ પાસે મારા જેવા અનન શુ હિસાબમા

‘નહિ સુદરરાય, તમારી વિચિક્ષણુ બુદ્ધિએ મારી આપેા પગ પડેલો પડેલો દુર કર્યો છે, હવ હુ આણુફવાણના ખગ ખુનીનો પતો જલદી મેળની શકીશ, વાઝ હવ હુ રજા લઈશ તમેને ફરી ન મળુ ત્યા સુધી તમે આ સ્થાન છોડો નહિ ’ એમ કહેનાજ હરિસિંહ મહાગ નીકળ્યો. ધરમદાસ, ઉમેદમન, બખ્તાવરખાન વગેરે પણ તેની પાછળ આદ્યા સુદરગાય એકયો પડ્યો, સર્વના જવા પછી કેટલીક વારે બખ્તાવરખાનની સામેની ફાટડીમાથી એક માણુસ મહાગ નીકળ્યો અને સુદરગાયના રૂમમા ગયો સુદરગાય એ માણુમને જોનાજ અમકયો, કાપ્યો, લયલિન થયો ઘડીભગ તે આવનાર મામે જોઇ ગયો આવનારની દ્રષ્ટિ પણ તેના સામે સ્થિત થઇ, થોડીજવારમા સુદરગાયની આખો ઘેરાવા લાગી, તેનીજ સ્થિતિમા આવનારે સુદરરાયને પોતાની પાછળ આવવાની ઇશારત કરી, વિના આનાકાનીએ તે તેની પાછળ ચાલવા લાગ્યો, જે દરવાજા પાસે હરિસિંહ વગેરે ઉભા હતા તેનાથી થોડે દુર આવેલા એક ખીજ દરવાજા પાસે આવનારે અમા ઉથી એક ગાડી ઉભી ગપેલી હતી, તેમા સુદરરાયને એસવાની ઇશારત કરી પોતે પણ તેની આબુમા ચઢી બેઠો આ વખતે હરિસિંહ જોકે

(૨૮૬)

પાસે ઉભાલાઓની સાથે વાતચીતમાં રોકાએલી હો, તોપણ તેની દ્રષ્ટિ ચારે તરફ ફરતી હતી, ગાડીમાં એસનાર ધ્રુવમેનને ગાડી ચલાવનારો હુકમ આપે તે પહેલાં હાગિમિહનુ તે તરફ ધ્યાન ખેંચાયું તેને રાફ પડ્યો તે ઉતાવળે આગળ વળ્યો પરંતુ તે ત્યાં જ પહોંચે તે પહેલાં ગાડી ઉપડી હાગિમિહને શક વળ્યો તે થોડે દુર ઉભેલી એક વિડોગીયામાં ચઢી ખેડો અને ધ્રુવ મેનને આગળ જતી ગાડીની પાછળ ચલાવનારો હુકમ આપ્યા ધરમદાસ, ઉમેદમન, મુખનામગખાન વગેરે હાગિમિહના આ તર્તીતથી અજમ થયા પરંતુ એ અમલથી મહુજ થોડો સમય નહીં કારણકે મર્વએ અદર જમ જોયું તો સુર રાય નહોતો હવેજ નેઓને સમજાયું કે હાગિસિહે સુદરરાયને ઉપાડી જનારનોજ પિઓ લીધા હો.

સુર વાયક, હાગિસિહ સુદરરાયને પકડી જનારનો પતો મેળવી લાને એટલા મમથમાં આવા આપણે ચપળાના હાથમાં સપડાએલી મુકનાની શોધમાં જમએ

(૨૯૦)

પ્રકરણ ૨૩ મું

પિતા પુત્રીનો અચાનક મેળાપ અને છુટકારો

અપળાના હાથમા કમાએલી મુક્તા જ્યારે ગુલિમા આની ત્યારે તેણે જોયું કે તે એક અધારી કાટડીમા ભાગી પુટી નાની ખાટલી પર પડી છે, તેણીએ આસપાસ કાટડીમા નજર ફેરવી પરંતુ અધટારમા તે કાંઈ જોઈ શકી નહિ, તેથી તે મહારાષ્ટ્ર, જે મુક્તાને આણ્ણ દલાલના વિશાળ ઓરડામા કાંઈ દિવસ ભય વાગ્યો નહોતો, તેજ મુક્તા આ નાની કાટડીમા ભય પામી તેનાથી એક જગડી ચીમ પડાવ ગઈ, તેનો પડધોજ માત્ર તેને સંભળાયો જરેં ઓછ મચાવો! આ નિગ્રાહાર અળખાની વહારે ધાઓ, તેને મોટેથી ગગડ પાડવા માડયા પરંતુ કાંઈ જવામ મળ્યો નહિ, મુક્તાએ જુઓ પાડી ચાલુ રાખી આખર તેને નીચે મુજબ જવામ મળ્યો

‘ચુપ રહે તારી સહાયતા કરે એવું અહીં કાંઈ નથી’

“હું કયા છું તે તો કૃપા કરી જણાવો”

“યમદાગમા”

“હાથ! એ શું મારા પ્રેમનો જવાબ છે?”

“હા, એજ તારા પ્રેમનો જવાબ છે, હવ તું અહીંથી તારી આ જીંદગીમા છુટવા પામશે નહિ’

શું, મારો છુટકારો કોઈપણ રીતે થઈ શકે તેમ નથી? કેટલીક વારે મુક્તાએ ગંગદિત સ્વર્ગે કંઈ

(૨૬૧)

‘હા એક સરને થઈ શકે તેમ છે

“તે સગત શુ છે”

આણુદલાલનું ખુન તેજ કર્યું છે એમ જો તું પોલીસો પામે
કબુલ કરે તોજ તું અહીંથી છુટી શકે બહાર ઉભેલા પિતાએ કહ્યું

‘પણ જુદું મારાથી કેમ કહેવાય’ ભાઈ, હું પ્રતિજ્ઞા પૂર્વક
કહું છું કે હું નિર્દોષ છું”

‘એર ત્યારે ઓરડામા સડ્યા કર”

‘હાય, હાય, તમોને જરા પણ દયા આવતી નથી? અરે! માગી
સ્થિતિ તરફ તો ખ્યાલ કરો, મને બચાવો, હું તમારે સગલું છું”
મુકતાએ કરગરીને કહ્યું

“શુ તારે આ હું ખમાથી બચવું છે ‘

‘હા, મચતાની કોને ધમ્મજ ન હોય? ભાઈ દયા કર મને કોઈ
પણુ ગીને બચાવ ‘

“તારા મચાવ માટે મે હમણા કલ્હો તે એકજ મસ્તો છે

“એર જો એમજ છે, તો હું એ ગીને બચવા નથી માગતી,
બલે મારૂં ગમે તે થાઓ, ગમે તેટલું કષ્ટ પડે, પરંતુ હું જુદું કદી
નહિ બોલુ બલે હવે તારી ધમ્મજમા આવે તેમ કર પણુ હું આ
અધકારમા મુગળાઈ જાઉં છું કૃપા કરી માત્ર ઘોડીજ મિનિટ મને
આ ઓરડામાથી મહાર કાઢ”

‘નહિ તે નહિજ બનશે”

“પણુ ભાઈ આમ કરવાથી તમને લાભ શુ છે”

“તેતો જવાબ આપવા હું બધાએલો નથી”

“ પણુ હુ નિર્દોષ છતાં મને શા માટે પજનું કે ? કૃપા કર્ગ
એક વખત દગવાળે ખોલ હુ અદર ગુમગાઇ મર છુ મને હવે જગ
બહાગની હવા લેવા દે ”

“એમકે દરવાળે ખોલતાજ તારે અહીંથી નાશી જવુ છે, કેમ
અરે લુચ્ચી, હુ કાઇ તાગ જેવો જેવકુદ નથી, મમજી’ બહાર બેઠેલા
પુરુષે જવાબ આપ્યો

“અહા’ ભાઇ, તમે કેવા વિચાર કરો છો’ હુ એક અબળા
જાતી પુરુષના પજનમાંથી શી રીતે છટકી શકું’

“એ સઘળી ચાલાકી તારી પાસેજ ગહેવાઈ અગર જો તુ છટ
વાની આશા રાખતીજ હોત તો મે કહ્યુ તે મઘણુ કયુવ કર ”

મુકતા ચુપ રહી બહાગના પગલાના અવાજ પરથી તેણીએ
જાણી લી’તું કે બહાર ઉભેલો માણુમ ત્યાંથી ચા’યો ગયો કે તે અનેક
પ્રકારની વ્યવસ્થા કરતી પોતાની તુટેલી ખાટલી પર પડી ઝેટલામાં
બહાર કાઢ એ માણુસોને નાતચીત કરતા સાબળા મુકતાની વિચાર
માળા તુટી પડી તે મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે એ મે મનુષ્યા કાણ
હશે? અહીં શા માટે આવ્યા હશે’ મુકતા પોતાની ઓરડીના કમાડ
પાસે આવી અને શાન્તિથી માલગવા લાગી ધીમે ધીમે આપનાગઓ
ના પગલાનો અવાજ વધારે સ્પષ્ટતાથી સંભળાવા લાગ્યો, ઓરડીનું
બારણ ખુલ્લી ગયું, મુકતા દૂર ખસી ગઇ અને ધીમે રહી તીચે બેસી
ગઇ યોગ અવકારમાં એ મનુષ્યોની પ્રતિ જાણ તેણીના જોવામાં આવી
થોડીવાર પછી તે બંને મનુષ્યો ત્યાં કાઢ એક વસ્તુ રાખીને ચુપકાથી
ચાલ્યા ગયા ફરીને ઓરડીના દાર બંધ થઇ ગયા

મુકતાની તરગમાળા તુટી પડી તેના મનમા થતા ચિત્ર વિચિત્ર તરંગોનો અત આગ્યો નજરે જોએલા દ્રશ્યથી એ સધળું વિમગ્ન થયું હવે તેને એ મનુષ્યો શી વસ્તુ ગમી ગયા છે તે જોવા હિતક થઈ, તે જોડી હતી ત્યાંથી ઉડી અને તેઓ જ્યાં તે વસ્તુને ગમી ગયા હતા ત્યાં હાથ ફેંચીને જોળવા લાગી તે વસ્તુનો સ્પર્શ થતાજ તેનું કોમળ હૃદય ધડક ધડક કરવા નાચ્યું તેને સ્પર્શ થતાજ મુકતાને જ્ઞાન થયું કે તે કોઈ નિજીવ મનુષ્યનું શરીર હતું એટલામા એક ધિ નિશ્વાસના વાયુનો તેના હસ્તમા આવાત થયો કારાગ્રહ વામીની મુકતા કુતુહલ અને મરેલ પુર્ણ થઈ ગઈ તે પનિત શરીરને ઉદ્દેશને કહેના નાગી તમે કોણ છો? શું તમે પણ મારી પેઠે અહીં કેદ થયા છો આનો જવા : કન તેના દિર્ઘ નિશ્વાસેજ આગ્યો તે મનુષ્યના કંઠમાથી એક પણ શબ્દ માલગવામા આવ્યો નહિ ત્યારે મુકતા ફરીને જોનાવવા લાગી તમે ગમે તે કો પણ તમારી દુર્દશા જોતા એજ નિશ્ચય થાય છે કે તમે પણ મારી પેઠે મકટમાજ પડેલા છો આ નિર્દય નારકીઓના કેદખાનામા હું અને તમે એક સમાન સ્થિતિમા પડેલા છીએ જો કોઈ હઠકત ન હોય તો મને તમારો પરિચય આપો હું તમારી કર્મકથા સાલગવાને બહુજ અધીરી બની ગઈ છું”

તે દિર્ઘ નિશ્વાસે મુકતાના પ્રશ્નનો કામ પથ જવાબ આપ્યો નહિ, તેની મત્ત ગિયતિ અજ્ઞાત હોવાને લીધે મુકતા પણ નિરાશ થઇને ચુપ જોમી રહી ચિત્ત રૂપી મહાઅવધિ વૃશ્ચિકના દરાની વેદનાથી હૃદયમા તે અત્યંત આકુળ આકુળ થવા લાગી

મુકતાના નેત્રા ગમક્ષ મહાનિદ્રાની અનત સંખ્યા પાથરેલી હતી તથાપિ ચિન્તા રૂપી વૃશ્ચિકોના દશની વેદનાનો વિનાશ કરવાના હેતુથી

તે નિદ્રાદેવીનું આવાહન કરવા લાગી, પરંતુ તેની એ ચેષ્ટા વ્યર્થ હતી મુકતા જાણતી નહતી કે મૃત્યુની છાયામયી રાયા અને અશ્રુધાર પુષ્પ તેત્રા તે નિદ્રાદેવીનું પ્રકૃત આસન થઇ શકતું નથી ધ્રીમે ધ્રીમે એક પછી એક એમ અનુક્રમે તેના મનમાં સુખની સ્મૃતિ અને સુખની આશાઓનો હિ જન થવા લાગ્યો છતાં પણ આપણે તો તેની તે મુખ સ્મૃતિને દીપકની શાખાની અને આરાઓને સ્વપ્નની ઉપમા આપીશું મુકતાનું હૃદય વ્યાકુળતા ડૂબી વન્દિની જાય કર જવાણાના સ્પર્શ બડબડ બળવા લાગ્યું મોતીલાલનું સ્મરણ તેને થઇ આવ્યું હૃદયમાં દુ ખના આવશ્યકતા નેણીનાથી ખાલી જવાયું શું મુકતા તુ મોતીલાલની વિમુખ થઇશ મોતીલાલ તને નજી દેશે નુ ચપળાને ઓહ, આવા, અરે ઓ નિર્દય મનુષ્ય આવા હવ વિનમ ના માટે કરો છો મારાથી એ સહન નહિ થાય , બસ આ ક્ષણેજ મારા રાગે રના બે વિભાગ કરી નાખો મારા પ્રિયને ખીજનો થયેલો જોવા કરના મારે માટે મરણ સહઅગત્ય હિતમ છે, મુકતાના નેત્રો ઉઘળ્યું અને ક્ષાર નીરથી ભરાઇ આવ્યા તે રોવા લાગી

“ગભરા નહિ, શાત થા, પ્રભુ સર્વ સાફ કરશે એજ અનાથો નો નાથ મારી અને તારો બન્નેની નાહારે ચડશે, એકાએક સ્વપ્ન મિશ્રીત કોઇ પુરૂષના કહનો ધ્વનિ મુકતાના કર્ણોમાં આવીને અથડાયો

મુકતા ચમકી, નેણીએ ગડબડ છોડી દીધું આશ્ચર્ય, જાય, ચિતા અને હિરેજે એકત્ર થઇને તેણીને ચેતનહીન બનાવી દીધી

(૨૬૫)

“તમે કોણ છો’ અને ક્યા છો’ આ અધકારમા કાંઈ જણાવું નથી શું પહેલા તમેજ મારા શરીરને સ્પર્શ કર્યો હતો? પહેલો પ્રશ્ન શું તમેજ પુછ્યો હતો’ પુનઃ અવાજ આવ્યો

“હે, આ શું’ આ તો કાંઈ પરિચિત સ્વર સંભળાયો અરે! આ તે શ્રાતિ કે સ્વપ્ન? મુક્તાના આ માનસિક પ્રશ્નનો ઉત્તર મળી શક્યો નહિ કેટલીકવાર સુધી શાન્તિ પ્રપન્નો રહી

“માગથી વધારે બોલી શકાતું નથી મને સખ્ત બંધનોથી બાંધવામા આવ્યો છે, તમે જે હો તે પાસે આવા અને મને આ બંધનથી મુક્ત કરો, હું તમારો ઉપકાર નહિ જુલું’ ફરીથી એજ ખ્વની સંભળાયો

‘અરે, આ તો એજ જેને હમણાં મેં નિર્જીવ મનુષ્ય ધાર્યો હતો તેજ બોલતો જણાય છે’

એકદમ મુક્તા પોતાના સ્થાન પરથી ઉઠી, લિપણ અધકારમા પણુ તેણીએ તે મનુષ્યને શોધી કાઢ્યો પોતાના કામળ હરના તેના પર ફેરવ્યા તેણીએ જોયું કે પાપીઓએ તે મિત્રારાને સખ્ત બંધનોથી બાંધી લીધેલો છે, પોતાની પાસે કાંઈ પણ સાધનો નહિ છતાં ધીમે ધીમે દોરકા છોડી તે પુરૂષને બંધન મુક્ત કર્યો

ખરેખર સ્ત્રી એ જન્મતમા દયાનો અવતાર છે—શાંતિની દેવી છે કૃપાનો સાગર છે સ્ત્રી જાતીનું હૃદય દયાથી શુન્ય હોત તો આખું વિશ્વ જીવ શુન્યજ હોત આજે સ્ત્રી જાતીના હૃદયમા દયા ના હોત તો શું આ પુરૂષનું બંધન છુટી શકત? સ્ત્રી એ દયાનો અવતાર છે,

અમનનો ભડાર છે, પણ એ મનુ મદ્યુલ હોય ત્યાજ હોય કે, અપળા જેના કાળી નાગણુ તો ઉવટી દશ દેનારજ નીવડ છે.

તે પુરૂષને મખ્ન બધ બાધ્યા હતા નેથી તેના હાડ સજડ થઇ ગયા હતા, ધીમે ધીમે તે એકો થયો તેણે ઉચે જોયુ, સવત્ર અધ કાર જેવુ જણાયુ દુખના કુગર તજ દ્યાએલો માણસ તગતજ જેઇ શકતો નથી, તેનુ માથુ ચક્ર ચક્ર ફરતુ હતુ તેને આશ્ચર્ય થયુ ખીક લાગી પણ રાગીરે મળવાન અને બુદ્ધિવાન હોવાથી વૈય નાખ્યુ તે બોલ્યો તુ કોણુ છે મને અહી શા માટે લાગી છે? શા માટે મને ફેદી મનાઓ છે, પોતાના પર ફરેલા પ્રમગ હસ્ત પરથી ને પુરૂષે ને બી હોવી જોઇએ એવુ અનુમાન કરી કહ્યુ

મુકતા આ રાખે માલગતાજ સ્તબ્ધ બની ગઇ તે બોલી ભાઇ મને પણ ઘાઇ ખચર નથી, હુ એટલુજ કહી ગયુ છુ કે જેમ નમે ફેદી બની આ ના છે તેજ પ્રમાણે હુ પણ અહી કદી છુ, આ મકાન કોનુ છે, એ સુધ્ધા પણ હુ જાણતી નથી પણ કહો તમે કોણુ છો? આ અધકારમાં જોકે કાઇ જેઇ શકાતુ નથી, તોપણ મને લાગે છે કે હુ તમને ઓળખુ છુ, આપણે દીર્ઘકાળ સાથે રહ્યા હોઇએ એમ તમારા અવાજ પરથી જણાય છે, તમારો પરિચિત અવાજ મને એક વસ્તુનુ જમણ કરાવે છે કહો જલદી કહો મને કઇ થઇ જાય છે તમે મારા વિના 'મુકતા' ગડી જવાયુ

તે પુરૂષને પણ કાઇક પુવની સ્મૃતિ થઇ તે કામળ કંઠ સ્વર તેના ચિગ્રાળનો પરિચિત હોય એવા તેને ભાસ થયો તેણે એકાએક ગભરાઇને પોકાર કર્યો તુ આમ રડે છે શામાટે પુત્રી તુ આ અભાગી વદના નેત્રોનો પ્રકાશ "મુકતા" તો ન હોય

(૨૬૭)

મુક્તાએ એ શબ્દો સાંભળ્યા દીર્ઘ મુદ્તથી મુક્તાએ એ કંઠ
સ્વર સાંભળ્યો નહોતો આજે પિતા પ્રમાણે મને પુત્રી ઝહીને કોણે
ઓનાવી એના સાહજિક પ્રેમ તેના મનમાં ઉદભવ્યો એ અત્યંત
આક્રં કરીને કહુવા લાગી કાણુ, કાણુ માગ પિતા' ઓહ' આ હુ
નુ સાંભળુ છુ' ખરૂં કહો, આ સ્વ'ન તો નથી''

“નહિ, નહિ, ઓ મુક્તા આ સ્વ'ન નહિ પણ ખરૂં છે તે હુ
તારો અભાગી પિતા પાપી સુદરરાયજ છુ તને નિરાધાર દરામાં
ગાડી જનાર અને આખર અ ની અધમ દશાએ પહોચાડનાર હુજ તારો
પાપી પિતા છુ, હુ પણ તારી માફકજ કોઇ પાપીના હાથે ફસાયો
હુ આવ, આવ, માગ વહાલી પુત્રી એકનારૂ મને બેટ તારા વિયોગે
નવધી ગહવા અને દમ્બ થએના આ હૃદયને તારા સ્પર્શથી રાન્ત કર''

પિતાનો અવાજ મુક્તાએ હવ બરાબર ઓગળ્યા તે મોહી
હી “ઓહ' કાણુ માન પિતા, ઓ વિશુ' કવા ન ધારેલો મેળાપ
પિતા, પિતા, મને મચાવો, એમ કહેતાજ મુક્તા પોતાના પિતાના ગળે
વળગી પડી હર્ષાશ્રુથી સુદગાયના ખભાને ભીંજી મુક્યો.

“ગભરા નહિ, બેટા રાન્ત થા, પહેલા મને કહે કે તુ અહીં
કેવી રીતે આની' તારી આ દશા કોણે કરી' આ મકાન કોનુ છે''
સુદગાયે ગળગળિત સ્વરે પુછ્યુ

મુક્તામાં પુછાએલા પ્રશ્નનો જવાબ આપવાની રજિત હતી
નહિ. આજે એક વર્ષે પિત ન પ્રેમ પુર્ણ અકમા સુખે ખેસવાનો
અશક્ય પ્રસંગ પાછો પ્રાપ્ત થયો હતો અને વણે વખતે મન ભરીને

રોવાનો અવસર તેને મળ્યો હતો, એટલે સુદરરાયના પ્રશ્નનો કશો પણ હિતર ન આપતા તે બની શકે તેટલું રૂદનજ કરતા લાગી સુન્ન ગયે પણ પોતાનું હૃદય ખાલી કરવા માડ્યું

એકાએક દ્વાર ઉઘડ્યું એક સ્ત્રીએ તે બારડામાં પ્રવેશ કર્યો તેની હાથમાં બતી હતી તેના પ્રકાશમાં તેણીએ જોયું કે ત્યાં એક વૃદ્ધ અને એક કુમારિકા એક એકને ગળે વળગી રૂદન કરી રહ્યા છે ત સ્ત્રીએ કાંઈ પણ પ્રકારનો પ્રશ્ન પુછ્યા વિના કેટલીકવાર સુન્ની રિથ-દ્રષ્ટિથી તે બન્નેના મુખનું અવલોકન કર્યું એક અદલુત અને અસાન હૃદયવેગ મહાકષ્ટ પુર્વક તેની બુદ્ધિને ઘાવવા લાગ્યો તેણે એક નાગ કાંઈ પુછવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ શબ્દો કંઈ પર્યંત આવીને અટકી પડ્યા, મુખમાંથી બહાર નીકળી રાક્યા નહિ, તેણીએ હાથમાં પકડેલી ચળકતી છરી નીચે પડી ગઈ તેનો ખનનન કરતો અનાજ બહાર ઉભેલા એક માણસે સાંભળ્યો, તે એકદમ ત્યાં દોડી આવ્યો

“કેમ કાર્ય મ પુર્ણ થયું કે? તે આવનાર પુરૂષે પેલી સ્ત્રીને પ્રશ્ન કર્યો, પણ એટલામાંજ તેની દ્રષ્ટિ પેલા બન્ને પિતા પુત્રી પર પડી, તે ડોળા ધુરકાવતો એકદમ પેલી સ્ત્રી તરફ ફરીને બોલ્યો વિશ્વાસધાતિની નીચનારી, શું મેં તને આટલા માટેજ અહીં મોકલી હતી કે? આખરે તે તારૂં ધાર્યું કર્યું અને મારા શત્રુઓ પાસે ખુદલો પાડ્યો, ફિકર નહિ રૂવ હુંજ એ મારા કંટકોનો નાશ કરીશ પણ પહેલા તુ નો તારા કર્મનો બદલો લેતીજ નીચ, નીમકહરામ તને તો બચકરમા બચકર શિક્ષા થવી જોઈએ પણ અને તેટલો સમય નથી, મારા બચાવ માટે મારે હજુ ધણ કરવાનું છે, એટલા માટે જે છરીથી તને

અહીં ખુન કરવા માફકની હતી તેજ છતીથી તારો નાશ કરે છું કાગળ કે હવ તું પણ મારા માર્ગમાં કટક સમાન છે, “એમ કહેતાજ તેણે ને છરી પેલી સ્ત્રીની જાનીમાં ભોંકી દીધી

“હાય, આખરે મારી ખેડેલી ખાયમાં ફૂજ પડી, ને જમીન પર ઢળી પડી, મુકતાએ તે અવાજ મરાખર ઓળખ્યો, તે બેબાકળી પિતાની ગરબ છોડી પેલી સ્ત્રીનું ગળ પડ્યું હતું ત્યાં મધ તેને ભેતાજ તે બોલી ઉઠી” અરે આના ગુલામની

‘હા, હા એજ ગુલામની માનીતી બીલણ સ્ત્રી છે મુકતા બે તું પણ તારે બહુ ચાહતી હોય, જીવનની આશા રાખતી હોય, તો મેં મધુ તે કબુલ કરું”

સુદરસાય કે જે આ સંઘળા દેખાવથી દિગ્મુદ બની સંઘળ શાન્ત મુદ્રાએ માલગ્યા કરતો હતો તે પેલા પુરૂષના ચંદ્રરા માસુ જતાજ પોકારી ઉઠ્યો, “કાણુ રતિલાલ”

“હા રતિલાલ” ને પુરૂષે બવા ચઢાવી જવાળ આપ્યો.

શુ, તમેજ માગે મુકતાને કેદ કરી છે’ અરે એ નિર્દોષ બાગા ની તમેજ આ દશા કરી છે”

“હા’ હા, અને તને પણ ફૂજ અહીં લાગ્યો છું રતિલાલે જનામ આપ્યો

“પણુ રતિલાલ અમે તમારે તું બગાડ્યું છે, પાદ કરો તમારી પુર્વ સ્થિતિનું સ્મરણ કરો રતિલાલ, જે વખતે—

“બસ, ડરો, મારે તમારી એ વાતો નવી સાબળવી રતિલાલે સુદરરાયને બોલતો અટકાવીને વચમાજ ડહુ

‘પણ અમને આમ દુખી કરવાથી તમોને શુ લાભ થવાનો છે?’

‘તે જણાવવાને હું બધાએલો નથી, બસ વિશેષ બડવાઃ છોડી દે, હું તમારે કાઈ પણ સાબળવા માગતો નથી ’

‘ત્યાં શુ તમો અમારો પ્રાણ લેવાના નિશ્ચયથીજ આપી આવેના છો’ મુ અમે કામ પણ રીતે બચી સફીએ તેમ નથી’

‘હા તમે એક ગરતે બચી શકો છો, તમારા બન્નેના બચાવનું ઓપધ મુકતા પાસે ક’ રતિલાલે મુકતા તરફ આગળી બતાવતા ડહુ.

“શુ” સુદરરાયે દયામણી મુદ્રાએ ગતિલાલને પ્રશ્ન કર્યો

“તેણી માત્ર એટલુજ કહે કે આણુદલાલનું ખુન મે કર્યું છે” રતિલાલે જવાબ આપ્યો

“ઓહ, રતિલાલ આ શુ કહો છો’ મારી નિર્દોષ પુત્રી એવું નીચ કામ ડહી કરેજ નહિ’ સુદરરાયે ગળગળિત સ્વરે કહ્યું

“નહિ, નહિ, એ ખુન મે કરેલુજ નથી, હું એવું જુદું કદી પણ કહીશ નહિ મારો પ્રાણ લેવાની તારી દમ્બજાજ હોય તો ભલે, મારો પ્રાણ મુખેથી લે હું તૈવાજ છું પણ હું નિર્દોષ છતાં મરણના ભયથી ગુન્હો કબુલ કરી, અમત્ય બોલુ એ માગથી નહિ બને’ મુકતા એ સહજ ક્રોધમા કહ્યું

“મુક્તા હડીલી મુક્તા, પરનાઇશ આખરે આ તારા વયોવૃદ્ધ પિતાનો પણ પ્રાણ જોઇશ” રતિલાલે કહ્યું

“જા, જા, પાપીયા તુ શુ પ્રાણ હેતો હતો જેનું હજાર હાથવાળો રક્ષણ કરનાર છે તનુ તારાથી શુ અનિષ્ટ થનાર છે? એજ અનંત કેડી, બ્રહ્માડના નાથનો અમન આધાર છે તારી અહીં કેને ‘રક્ષક’ છે’ મુક્તાએ પુણ્ય જોસમા કહ્યું,

“એમ છે, જાહિ હું એ તારો હજાર હાથવાળો તારે કેવી રીતે રક્ષણ કરેછે” એમ કહેતાજ રતિલાલે મુક્તાનું કાકુ પકડી લીધું

‘દયા, દયા, ઓ રતિલાલ દયા મારી નિર્દોષ પુત્રીને ના માર તને બદલે મારો પ્રાણ લે—’ સુદરરાયે રડતા રડતા રતિલાલના અરણ્ય પકડી લીધા

“નહિ નહિ, તેમ નહિ મનગે, મુક્તાનું જીવન એજ માગ દુખનું કારણ છે,’

“નહિ નહિ, ઓ નિર્દય એ નિર્દોષને ના માગતો, અરે એ મિચ્છારી ગરીબ ગાયને ના સહાર તો જો, જો તેણી કપે છે અરે થથરે છે તારા હાથમા પકડેલી જરી જોઇ ચમકે છે દયા કર, ક્ષમા કર તેને બદલે મારો સહાર કર

‘સુદરરાય તારો પણ નેની સાથેજ સહાર થનાર છે, તારું જીવન પણ આજેજ પુર થનાર છે”

“ ભલે, ભલે, આ અભાગી તો ને માટે તૈયાર છે, પણ રતિલાલ આ માગી નિર્દોષ માળકીને બચાવ, હું તારે પગે પડુ હું

તારી ચપળા તેરીજ આ મુકતાને મમજ. બચાવ, મચાવ, ઝો ગતિ લાલ માગી આ નિર્દોષ પુત્રીને મચાવ, જો તુ કહેતો હોય તો ચાલ પોલીસો પાસે હજ કહુ કે આણુદલાલનુ ખુન મેજ કર્યુ છે ”

“નહિ પોલીસો એ કદાપી માનગેજ નહિ મુકતાએજ એ ઠણુલ કરવુ પડશે ”

“પાપીયા ખુની, નેજ માગ પાવક પિતાનુ ખુન કર્યુ છે, તુ જ ખરો ખુની છે અને તે આરોપ મારા પર દોળી પાડનાનો પ્રયત્ન દરે છે, પણ મમજે છે આ મુકતા કદી પણ તારા આવા ભયથી ડરીતે એવુ અસત્ય બોનશે નહિ જ તારાની ચાલ તે કરીલે મારા પિતા તારી શરમ રાખી તારી સામે ચવાની મહજ પણ ડાશીપ કરતા નથી એથી તુ અમોને દયાવે છે, પણ વાત ગમ તુ એક છે અને અમો પિતા પુત્રી બે છીએ તારો ટોટો માત્ર એક ક્ષણમાજ પીસી નાખીશુ ” મુકતાએ ક્રોધમા દઢુ

“ગતિલાલ અત્યાર સુધી તો મે માત્ર તને કમરીને કહ્યુ કે, પણ હવ લાચારી માથે માર તેમજ કરવુ પડશે, હજુ પણ સમજ અને અહીંથી પાછો ફર, અમોને અહીંથી મુક્ત કર, નહિતો પરિણામ માર નહિ આવશે, મુકતાના જુમાએ સુદરગાયન શુર ચડાવ્યુ

“જા, જા, તારાથી શુ થનાર છે, તને મહાત્ કમતા તો કકળ આટલીજ વાગ છે, એમ કહેતાજ સુદરગાયને એક એવાતો નેરથી ધકો માર્યો કે તે બેશુદ્ધ થઇ જમીન પર ઢળી પડ્યો પછી તે મુકતા નરક ક્યો અને બોલ્યો ‘બોલ તારે જીવુ જે કે મરવુ છે’”

પાપીયા તારી તાકાત નથી કે તુ મારો વોકો વાળ પણ કરી શકે, હુ નિર્દોષ છુ અને સત્ય ઉપર છુ એટલે સત્યનો બેલી સર્વેશ્વર મારી સહાયતા કરવા હમણાજ આવી પહોચશે અને મને બચાવશે ”

“ઓહ, એમ છે, વારં જોઉં છું એ તારો સર્વેશ્વર હવ તને કવી રીતે છોડાવ છે, એમ કહેતાજ તેણે મુકતાનો ચાટલો પકડી નીચે ફેંકી દીધી, મુકતાથી એક ચીમ ખડાઈ ગઈ, હજી તો રતિલાલ મુકતાના હૃદયમાં પેલી જરી બોકવા હાથ ઉઠા કરે છે, એટલામાંજ ‘ખયગદાર પાપી હવે તું પુરેપુરો સપડાયો છે, નિર્દોષ અબળાને સતાવતા તું આણુ દલાલના ખુની તરીકે પકડાયો’, એમ કહેતાજ પાછળથી કોઈએ તેના હાથમાંથી જરી જુટાની લીધી હથિયાળ હીન બનેલા રતિલાલે પાછું વાળી જોયું તો હરિસિંહ હતો તેની સાથે ચાર પાચ પોલીસોને જોતાજ તે એવી ચાલાકીથી ત્યાંથી દોડ્યો કે હરિસિંહ ગમે તેવો ચાલાક બના તેને પકડી શક્યો નહિ પોલીસોએ તેની પુક પકડી પશુ તે બહાર નીકળ્યા પછી કોણ જાણે કયા ગુમ થઈ ગયો પોલીસો નિરાશ થયા અને પાછા ફર્યા હરિસિંહ જોઈનેલા પિતા પુત્રી પાસે આવ્યો કેટલીકવારે મુદરરાય શુદ્ધિમાં આવ્યો અને પોકારી ઉડ્યો ‘રતિલાલ હયા કર’ મારી પુત્રીને બચાવ

“ના, ગભરાઓ, રતિલાલ તો ક્યાગતો અહીંથી નાશી ગયો હવ તમે નિર્ભય છો ચાલો મારી સાથે આવો” હરિસિંહ મુદરરાયને શાત્વન આપતા કંચુ

‘ઓહ, કાણુ? હરિસિંહ’ તમો અહા ક્યાથી’ શું અમારા બચાવ માટે પરમેશ્વરજ તમને અહીં બોકડ્યા’ મુકતા હરિસિંહને અવાજ સાંભળતાજ એકદમ બેગી થઈ અને બોલી ઉઠી ઓહ! કાણુ હરિસિંહ?”

“હા, બહેન સત્યનો હમેશા જયજ થાયછે, તમો નિર્દોષ છો’.

“હરિસિંહ જોયુ ના? આણુ દલાવનો ખુની ડોક્ટર રતિલાલજી છે, અતે મને ખુની ઠગવા કાશીય કરનો હતો, મુકતાએ હરિસિંહને ખોલતો અટકારી વચમાજ કહ્યું,

“હા, મે સત્રળુ માલજુ છે રતિલાલજી આણુ દલાલનો ખુની છે એ જાણુ છે પણ ચાલો હવે આપણે અહી વધારે વખત થોલુ બ્યાજખી નથી વેગના પછી આપણે પરપરની હકીકત જાણી લાગુ

“સત્રળા ત્યાથી બહાર નોકળ્યા અને મરીયમના ધર તરફ વળ્યા મુદરરાની તખીયત મગમગ રિ હોવાથી તેને ત્યા આરામ લેવા કહી હરિસિંહ, મુકતા અને યુનામ યુનિલાલના ધર તરફ ગયા

પ્રકરણ ૨૪ મું.

શરાખીની ખાના ખરાખી

દાર્દને એકજ પ્યાલો યુનીલાલના ઝગકતા ભવિંચનુ યુનીલાલના ધર્મ નુ કર્મનુ—અહ સુખલુ મત્યાનારા વાગવા પુગનો થઇ પડ્યો. હદિયોને ઉન્મત બનાવનાર દેવને ગક્ષસ બનાવનાર દાર્દને એકજ પ્યાલે યુની લાલને પાયમાલ કરી નાખ્યો, શરાખી દોસ્તોનાં સોમતમા તેણે પોતાનુ પુર્વ સચિત દ્રવ્ય ખલાસ કરી દીધું એટલુજ નહિ પરંતુ સવિતાગૌરી ના પિતા તરફથી સ્ત્રી ધન તરફ મળેલી રકમ પણ તેણે ખલાસ કરી હતી અત્યારે તે એવી કફેડી હાલતમા હતો કે તેને અનાજ મેળવવાના

પણ સાસા પડના હતા તેની પાસે એવી એક પણ ચીજ નહોતી કે તે વહેચીને અનાજ લાવે, મહાદેવ યુનીલાસને પાયમાલ કરવાનો નિશ્ચય કરી ચુક્યો હતો, અને એ રતિલાસના જાણવામા હતુ ઓઠા મા પુર તે સવિતાની મુદ્ગતામા લવચારો હતો અંટલે સવિતાને વિશેષ મદદમા નાખી તેણીને પોતાના શરણુમા લઇ ઉપકારની લાલચમા લન નાની તેના શિયળનો જગ કરવાનો ગનિનાને નિશ્ચય કર્યો હતો. અત નેમ કરવા માટે ગણે યુનીલાસ સાથે પોતાનો સમઘ જાગી ગય્યો હતો. એટલુ જ નહિ પરંતુ તે યુનીલાસને કાઠ કાઠ વખતે નાણાની મ આપી, ઉપકારના મેળ નજે નમાવતો જતો હતો, તે માથે મવિતા પાસે હતુ કાંઈ નહુ છે અને એ તેણીએ પોતાના પાગલ માટે છુપા વ્યો છે એવા વહેમ મહાદેવ દ્વારા યુનીલાસના મગજમા કમાવ્યો હતો. યુનીલાસ મુશ્કેલીમા હતો, અનાજ મેળવવા માટે પણ મુશ્કેલીઓ નાની પડતી હતી, અને એ સમજી મવિતા જાણતી હતી છતાં, તેણીએ પોતાના પાગલ માટે પૈસો છુપાવ્યો છે, અને નાણા નથી એમ જાણના આજ સુધી મને મનાવ્યો છે એવા વિચારથી વહેમાએલા યુનીલાસે આજે કાઠપણ રીતે મવિતા પાસેથી પૈસા મેળવવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. મવિતા નિર્દોષ હતી, તેણીની પાસે પૈસા નહોતા, એ વાત ખરી હતી પરંતુ વહેમનુ ઓરઘ નથી એકે સવિતા પતિના આ વિચારથી અજાણ હતી તો પણ તે શુદ્ધ ચારિત્રા હતી તરૂની હૃદય કાણુ જાણે શાથી કપ્પતુ હતુ એકાએક તેની જમણી આખ ફગડી તેણીએ તેને અપ શુકન માન્યુ તે મનમાજ મળડી

“આજે મારી જમણી આખ કચાગની ફરકે છે કાણુ જાણે લાવિમા હતુ શુ શુ વખ્યુ છે” એ મુઠા મહાદેવના કાલા દારાથી

૩૬

હુ તો કટાળી ગઇ, હવે તો ઇશ્વર આગર ભેગ મરણ આપે તો સાફ આ દારૂએ મારા સસારની કેવી જુરી દશા કરી નાખી આજે નાથની મુદ્રા કંઈ બહુ ગુસ્સામાં દેખાય છે કોણ ગણે શુ કારણ છે

‘કાગણુતુ પુછે છે ? રડા, તારા આપથી મારો મિત્ર મહાદેવ જન્મી થયો, મરી ગયો-તેજ એને મારી નાખ્યો-ક્રમજાત ખુની તુ માંડ પણ ખુન કરે એવી છે, રાડ બોલ, તે મહાદેવને માર્યો કે નહિ? દાદર પગથી શરાબના નિશામાં લથડ્યા ખાતો ચુનીવાલ નીચે ઉતરતા ઉતરતા વચ્ચેજ બોલી ઉઠ્યો

“નાથ, આ શુ? તમને કોઈએ લભેયા છે ’

“હા, હુ નાનુ બચ્ચુ છુ ના એટલે મને કોઈ લભેરે પગુ રડા, પેલા મોનીલાખના લભેરવાથી છુપાવી ગયેલા વરેણા તારા મારે દારૂ પીવો છે, લાવ એ બધા ધરેણા કાઢ, જનદી કર, બાવ ઝટ કર ચુનીલાલે સવિતાને બોનતી અટકાવી, વચ્ચેજ કંઈ તે દારૂના નિશા માં એટલો તો લાસ બનેલો હતો કે તેને પોતાના ગરીબ પણ લાન નહોતુ સાધવી સવિતાએ તેનો હાથ પકડી નીચે કાઢ્ય પર બેસાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો પગુ તે શરખીએ તેણીનો હાથ તરછોડી નાખ્યો અને બોલ્યો “બસ, લાવ એ દાગીના લાવ પૈસા લાવ મારે દારૂ પીવો છે’

‘નાથ, મારી પાસે તો એક પુટી બદામ પણ નથી, મે કોઈ પણ ચીજ આપનાથી સતાડીજ નથી” સવિતાએ કાલાવાલા કરતા કહ્યું

“નિર્જન જુહુ ન બોલ તારા પાપનો ઘડો ભરાઈ ચુક્યો છે હુ જાણુ છુ કે તે થોડા ધરેણા આ તારા નાના બચ્ચા માટે છુપાવી

રાખ્યા છે, રડા મારા કરતા તને આ છોકરો વધારે વહાલો છે, કેમ? દાગી, ધુતારી, જા, લાઇ આવ, આજે હું તને છોડવાનો નથી લાન વરેણા લાવ” યુનીલાલે બેભાન અવસ્થામાં સવિતાને ધકેા મારતા કહ્યું યુનીલાલના આ વર્તનથી મિચ્છારી સવિતા ગભરાઇ મઇ, તેણી રડતા રડતા બોલી નાથ, મેં કંઈ નથી સતાડ્યું મારી પાસે કંઈ નથી ’ મતિના આ શબ્દો માલગતાજ યુનીલાલનો મિત્રજ હાથથી ગયો તે સવિતાને જોરથી ધકેા મારતા બોલ્યો “હજી જુહુ, રડા જ્યાં સુધી આ છોકરો જીવે છે, ત્યાં સુધી તું માનવાનીજ નથી. આ છોકરોજ માતા દુશ્મન છે, એ મારો છોકરો નથી તારા જીવન કર્મનું એ પરિણામ છે આ છોકરો તો પેલા મોતીલાલનોજ છે, મને મહાદેવ તારા દરેક કર્મો કહી દીધા છે ”

“અરે ! આવું તું બોલો છો નાથ

‘નદમામ, જો ગડી તો મારીજ નાખીર, તારા પસા લાવ, દાગીના લાવ લાવે કે નહિ’ બોલ, જલદી બોન, ગડીને દોગ કરે છે કેમ એમ કહેતાજ ખીજી પથ્થુ બે ચાલ નાતો મારી લીધી આટલું છતાં સવિતા પતિ આમળથી એક પગલું પથ્થુ ખસી નહિ પતિ બેભાન અવસ્થામાં નીચે પડી ન જાય તેની સલાહ રાખતી તેનીપામેજ ઉભી રહી બોલી નાથ મારી પાસે કંઈ નથી”

‘એમ કે, તું એમ નહિ માને કેમ’ આ તારા છોકરાને માટે તે સતાડ્યા છે, કેમ? છોકરોજ મારો દુશ્મન છે, મારો વગી છે હું વરીને જીવવા નહિ દઉં એમ કહેતાજ તેણે ઝોળામાંથી ડોકરાને ઉપાડી લીધો અને જમીન પર પટ્ટવા ઉંચે ઉપાડ્યો, સવિતાએ તેના બન્ને

હાથ પકડી તેને તેમ કરતો અન્નગ્યો ઓ પ્રભુ' હવે તુ થશે ? મારા
પ્યારા બાળકને હું શી ગીતે મચાવું નાથ' હું તમારે પગે પડું છું આવું
ન કરો મારા એકના એક બાળકને ન મારો "

"જા, દુષ્ટા દુર થા માગ માટે પેસા નહિ અને આ છોકરા
માટે સતાડી મુઠ્યા કેમ' આજે હું એ છોકરાની ટ્રેરી વલે કરે છું
તે જો એમ કહેતાજ તેણે બાળકને જમીન પર ફેંક્યો આક્રમ
કર્તી સવિતા આગળ વધી અને બાળકને અધરથી ઝીલી જમીન
પર પડતો બચ્ચાની લીધો ચુનીલાલને પીતો હિજળી ગયો તેણે બાળ
મા પડેલી એક મોટી લાડડી ઉપાડી સવિતાના માથામા ખુમ જેગથી
માગી, સવિતાના હાથમાથી બાળક ભોય પર પડી ગયું અને સવિતા
એકદમ થઈ જમીન પર ઢળી પડી એટલું છતાં રાગમના િગામા શુદ્ધ
ભુલેલા ચુનીલાલે એક બીજો પ્રહાર પોતાના બાળકના માથા પર કર
વાને લાડડી ઉપાડી અને જોવા તે બાળકના માથા પર પ્રહાર કરવા
જાય છે, તેવાજ પાછળથી મોનીલાલે આતી તના હાથમાથી લાડડી
ઝુટાવી લીધી, ચુનીલાલને ધમ મારી એક પ્રયત્ન પર એસાડી દાઘો
અફસોસ' ચુનીલાલ આ તમે શું કર્યું ?-અરે ઓ ધાતકી દાડની તહે
મા તુ તારા બાળકનું ખુન કરવા તૈયાર થયો સવિતાને જખમી કરી
અરે ઓ કર્મચાડાળ તને આ ધાતકી કૃત્ય કરતા જરા પણ વિચાર
ન આવ્યો ? અરે બાળહત્યા અને સ્ત્રીહત્યા કરવા તત્પર થયો, તારા
વેપ્રગમા દારૂ કાસવા માટે તે આ મર્તિના માથા પર કારી ધા
કર્યો ઓ પાપી, તને આ ધુનિયામા જીવતો રહેવા દેવો એ પણ
પાપ છે, દારૂ જેના ધરમા પેમે છે તેનું તો તે સત્યાનાશજ
વાળે છે, ચુનીલાલ મોનીલાલને કાઢી પણ જવાબ આપે તે

પહેલા હારસિંહે મુડતા અને ગુવાળ માથે ત્યા પ્રવેશ કર્યો, તેને જોતાજ મોતીલાલ મોલી ઉઠ્યો ‘હરિમિહ દીવને ચીર’ નામે તેવા આ દેખાવ જુઓ, મહાદેવ કહ્યું તેજ વખતે જ આપણે અહીં આવ્યા હોત તો આપણે આ દારૂડીયાના હાથથી માગી મહેન અને આ નિર્દોષ બાળકને બચાવી શકત, આ હગમ ખોર દારૂડીઆએ મવિતા બહેનના માથા ઉપર જખમ કર્યો છે, અને પોતાના માળકનું પુન કરવા તૈયાર થો છે, આ બદમાસને પકડો એના હાથમા હાથકડી નાખી એને જોલમા બેસાડો આ પાપીને તેના પાપી દૃત્ય મટિ સખતમા સખત મળ કરો હરિસિંહ મિત્ર ભાવને વિસરી જાઓ આ નીચને સુધારવા તમોએ વણા પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ તે નજ સુધર્યો દારૂમા એણે મર્વસ્વ ખોયુ, નોકરી ખાઇ, સમા ખોયા અર! આ નિરાધાર મુકનાને કાળી ગત્રે ધરમાથી મહાર કાઢી, આખરે આ મતિને મરણ પથારીએ નાખી આ કેળના ગર્ભ જેવા કુમળા બાળકનું પુન કરવા તૈયાર થયો છે આ અધમને વગર વિશબે પકડો વાર ન કરો એ મહા પાપી છે”

“મોતીલાલ શાન્ત થાઓ, એકદમ ગુસ્સે ન થાઓ પહેલા મવિતા બહેનને પુછવા દો ખરી હકીકત જાણવા દો, જુઓ એ શુદ્ધિમા આવતા જાય છે, મુડતા અફરથી થોડું પાણી લાવી મવિતાના જખમ પર છાટ મુકતા અદગ ગઇ અને થોડીજ વારમા એક લોટામા પાણી લઈ આવી અને થોડે થોડે તેના જખમ પર છાટવા લાગી કેટલીક વારે સવિતાએ પામુ બદલ્યું ‘સવિતા મવિતા હરિમિહે બે ચાગ બુમો પાડી બોલાવવાનો પ્રયત્ન કરવા માડ્યો

“હરિસિંહ જરા થોભો ઉનાવળ ન કરો એ હજી મરે બર શુદ્ધિમા નથી આવ્યા એમને જોણુ આવી ગયું છે, હરિમિહને આવતો અટકાવી મુઠાએ વચ્ચેજ રહ્યું

“મુકતા, તુ ઝોખાની શી વાત કરે છે’ આ અધમ ગણમ આ માધવીના માથા પર ના કયા જે હરિસિંહ, એને પકડો કેદ કરો, મોતીલાલે આવેશમાજ કયું,

‘મોતીલાલ, આ શુ’ જે થવાનું હતું તે થઇ ગયું હવે કંઈ થયું ના થવાનું છે’ મુકતાએ મોતીલાલને શાન્ત પાડતા રહ્યું

‘મુકતા, તુ આ બદમાસનો મથાવ કરના માગે છે કેમ? એના મથાવ કરવા એ મહા પાપ છે, મમજી’ આ દારૂડીઓએ તેની પામે લોભાના દળણા દગાવ્યા અને તેની મજબૂરીના પૈસાથી દારૂ મગાવી પોતાની ધમ્મજાને તૃપ્ત કરી સાધવી સવિતાને જુખી રાખીને અધમુખ કરો નાખી હાથા’ હરિસિંહ તમને શુ કહ્યું’ એના દુખની વાત કહેતા મારૂ અત કરેણુ ઝીંગાઇ જાય છે” મોતીલાલની આખમાથી એક એ અશ્રુ મિલુઓ મરી પડ્યા અને તે સવિતાના જ્ઞાન પ્રેમ પર પડ્યા તેણીએ આખો ખોલી સામે મોતીલાલને ઉભેલો જોયો, તેને ઇશારાથી નજીક બોલાવી, તે ધીમેથી મોલી મોતીલાલ સાથે, તમે ક્યારે આવ્યા’ એ કયા ગયા’ એમની તબીયત જરા નગમ રહે છે જાણ, એ ક્યારેના જન્મ નથી, ઉઠો કકડા રોટલો ખાઓ અને એમને પણ ખવડાવા’

“મવિતા મહેન એ હગમખોરને તો હું હવે રોટલો નહિ પણ ખીજોજ સ્વાદ ચખાડુ છું એ બદમાસ તમારી આ દશા કરી છતાં તમે તેની આટલી મધી ચિંતા કરો છો’ જુઓ આ હરિસિંહ આવ્યા છે, તેને તમે ખરેખરી હકીકત જણાવો મે”

“મવિતાએ જોયું કે સ્વામીનું કૃત્ય મોનીલાલ અને ત્યા હિંમેલા સર્વના જાણવામા આવી ગયું છે. ગમે તેવા તોપણ ને માગ સ્વામી કે મારી ગમે તે સ્થિતિ કરવાનો તેમને મપુર્ણ હક છે, પ્રભુ માગ સ્વામીની આગર અને ગરીબ માયવવાનું મારાથી જની શકે એવાજ શબ્દો તું મારી પાસેથી કહેવડાવજો, મારે જીનું જોશવું પડશે નો હું કત નહિ, મારા સ્વામીના સુખને માટે એ પાપ કરવા પશુ હું તૈયાર છું તેણી મનમાજ જાગડી અને ઘડીભગ આખો બધ કરી પડી નહીં થોડીવાર શાંતિ પ્રસરી ગઈ.

“સરિતા તમને યુ થયું છે ‘ આ છોકરાના વપાજ પગ લોહીનો ડાવ કેમ થયો છે ‘ ” કટલીકવાર હરિસિંહે શાંતિનો ભગ કરતા કહ્યું.

“ હરિસિંહ, મે હમણા એક વ્રત કર્યું છે, તેમા મને છ દિવ સથી અપવાસ છે હું છોકરાને લાઇને આ નિમગ્ણીથી નીચે આવતી હતી એટલામા મને ચક્રકર આ-યા અને હું પડી ગઇ મારો બાણ આ પત્થર હતો તેના પર પડ્યો. મવિતાએ કહ્યું ‘

‘ ત્યારે આ લાકડીને લોહી શી રીતે માગ્યું ” હરિસિંહને કાંઈ વિચાર આવતા એ વિચિત્ર પ્રશ્ન કર્યો.

“મારા માથામાથી લોહી નીકળ્યું એથી મારા હાથ ખરડાયા અને આ લાકડી પકડીને હું ઉઠવા જતી હતી એટલે લાકડીને લોહી લાગ્યું, ” સવિતાએ ખુલાસો કર્યો.

“સવિતા, આ સર્વ તમે માગ્યું કહો છો કે કોઇનો બચાવ કરવાની ઝાશીષ કરો છો ” હરિસિંહે પુછ્યું.

“નહિ, હું સાચુ જ કહું છું, હું જીવું નથી બોનતી હગિમિહ
આ મત્ય માનજો માગથી નવારે નથી બોલાતું’ સવિતાએ ટુંકામાં
પનાવ્યું

“ મોતીલાલ, હવે હું શું કરું ’ ન્યાયનું પ્રશ્ન મને તેટલું
તેક્ષણ હોય તોપણ આવી પવિત્ર પતિવ્રતાની દાન જેનો અન્વાય કર
ના આય પણ ન આવી રહે ’ મવિતાનો જવાબ માણી હગિમિહ
મોતીલાલને ઉદ્દેશીને કહ્યું

“ શાબાશ, મવિતા બહેન ગામરા, મહેન તમને ધન્ય કે
તમાગ જેવી પતિ ભક્ત આર્યાઓ હજી આ પુણ્ય જીમીમા વામો
કરે છ તેથીજ ભગતબડને આર્યાનર્ત એ નામ જાણ છે ’ મોતીલાલ
મવિતાની પ્રશસા કરતા બમડ્યો

“મોતીલાલ માગી પાસે આવો તમે મારા માનેલા ભાઈ કે,
‘હું હવે મગના પડી છું તમારી મહેનને હવે એક વચન નહિ આપો’
મગની વખતની બહેનની માગણી નહિ સ્વીકારો ” મવિતાએ મોતી
લાલને ઉદ્દેશીને કહ્યું

બોલો બહેન, તમે જે કહેવો તે કરવા હું નૈવાર છું’ મોતી-
લાલે જવાબ આપ્યો

“મોતીલાલ, તમે મારા પર જેવા પ્રેમ ગણતા આવ્યા છે
તેવાજ પ્રેમ તમે મારી પાછળ એમના ઉપર રાખજો ભાઈ એમનો
અન્વાય જગા તીખો છે, મારા મગજ પછી એમના ચિતને રાન્ત
કરનાર કોઈ નથી, આ મારૂં રત્ન હું હવે તમારે સ્વાધિન કરીને
બાઉ છું હગિમિહ, આ તમાગ રનેહી ॥ મર્વ અપરાધ મારી ખાતર

જતા કરજો, તમે એમના ઉપર પ્રેમ કરજો, એમને માયવળો

“સાલળ, ઓ દારૂડીયા સાલળ આની સાધ્વી સ્ત્રીના તેં આ હાલ કર્મો? જુદેન આ હરામખોરની નો જુરો દશા કન્વાનો મારો ધગદો છે, પણ શુ કરે તમે વચ્ચે પડો છો બહે જુદેન, હુ તમાગ કલ્મા પ્રમાણે વર્તીશ, તમારા જીવને મતોપ થાય એવી રીતે વર્તન કરવા હુ માગતી બનતુ કરીશ. મેં તીલાલે યુનીલાલને કપડો આપના અને સવિતાને જવાબ આપતાં જુદું

“ભાઇ, તમે હવે એમનો ગુસ્સો શાન્ત કરો, મારા મરણ પછી તમે અને હરિસિંહ સિવાય એમનુ કોઇ નથી મારી નજર આગળજ તમે એમનુ મન મનાવી, મારી પાછળ એમની સલામ લેજો, મને વચન આપો ભાઇ, મારો જીવ ગલગાય છે’ બોલતા, બોલતા થાકી જવાથી મવિતા શાન્ત ગઈ, હરિસિંહ અને મોતીલાલે સવિતાની ધંચકા મુજબ વચન આપ્યા, આ સંવળુ દ્રશ્ય દુરથી જોતા યુનીલાલનો નિશો ઉતારી ગયો, મવિતાની સદ્ગુણતાએ તેના પર મજબૂ અમર કરી, તેન પારાવાર પશ્ચાતાપ થવા લાગ્યો, આખ્રમા આમુ સારતો તે બોલ્યો મવિતા મવિતા, તુ મનુષ્ય પણ દેવી છે બમ, મારી આંખો હવે ઉઘડી ગઇ છે, મગજમાનો અધકાર દુર થયો છે’

“સાલળ્યુ કે? જરા આમ આવોનો? પત્નિના તરફ આખો ફેરવી સવિતાએ યુનીલાલને પોતાની પાસે બોલાવતા કહ્યું, યુનીલાલ શરમાનો, ધીમે પગલે નીચી મુઠીએ નેત્રી પાસે ગયો, અત્યારે તેને

૪૦

નિશો બિલકુલ ઉતરી ગયો હતો, તે ગોકના પારાવાર મનુદ્રમા દુખી ગયો હતો, ધીમે ઝઢી તે સવિતાની પાસે તેણીનું માયુ બોળામા ક્ષમ બેઠો, સવિતા પોતાના પવિત્ર હાથે તેના માથા પર પ પાળના બોલી સુખ બહુ લાગી હશે થોડું ખાઇ લેને નહીંતો પીત ચડશે "

સવિતાના એ શબ્દો માલગી ચુનીલાલની આખમાયી અ ઓ સગવા માડયા તે અદ્વિતિ સ્વરે બોલ્યો, સવિતા આ દાઢીયા બદમાસની હવ તુ ફિકર શા માટે કરે છે તારા જેરી મતીની આ દશા કરનારને તુ શુ કામ વિનવે છે તને મગણુ પથારીયે નાખનારને માટે આટલી બધી ઝળજળ શા માટે રાખે છે હુ અધમ '૨ પાપી છુ, ખુની છુ, બોલતા બોલતા તેનો કંઠ રૂધાઇ ગયો

"નાથ, આવુ બોલીને આપના જીવને ગા માટે સતાપ કરો છો' મને આપે આપની માની ત્યારે આપે માગ પગ સતા ચલાવી હુ આપની હતી ત્યારે આપે મને શિક્ષા કરીને નાથ, એનો પશ્ચાતાપ ન કરો, હવે હુ તો જાઉ છુ મારા આ બાળકને સલામજાન પ્રાણ નાથ, હજુ પણ એ છોડવાનો નિશ્ચય નહિ કરો સવિતાએ પતિને શિખા મણુ આપના કંથુ

"સવિતા, હવ મરતી વખતે મિથ્યા આશા તુ કામ રાખે છે' હુ દારને છોડુ તો પણ મને હવ શુ સુખ મળવાનુ છે' હુ પણ તારી પાછળજ આવુ છુ' એમ કહી ટેબલ પર પડેલા દારના ઝલાસ મા મહાદેવ તરફથી મળેલી પ્રાણહારક વિષતી શીશીમાથી એ ત્રણ ટીપા રેડયા મુકતાએ તે દુરથી જોયુ તે ઉભી હતી ત્યાથી એકદમ દોડતી ગઇ, અને ચુનીલાલના હાથમાથી એ ઝલામ ઝુટાવા લીધો અને બોલી પિતા આ શુ' મારી માતાને કન્યા આગમ પણ થઇ જાય "

‘રહેવા દો નાથ, આત્માતનુ મહા પાપ વહોરી ન લો’
મવિતા માત્ર એટલુજ ઓક્ષી ગઈ તેણીનામા બિલકુલ શક્તિ ગઈ
નરોત્તી, તે એશુદ્ધ થઈ ગઈ

“મુક્તા શા માટે અટકાવે છે” આ દારૂએ મારા આ સમારની
ખાના ખરાબી કરી, રાગબના નિશામા મે મારા રતેહીને શત્રુ માન્યા
હિમિલ જવાને મે ગેઘન્સાદ્ આપ્યો અરરે! તાગ પુણ્ય પગલાથી
પ્રાપ્ત થયેના પુત્ર રતનને પણ મે માગ હાથથી મારી નાખવાના
વિચારો કર્યા, અફસોમાં મહાદેવ તે દારૂ દવા તરીકે મને માત્ર એકજ
પાલો આપ્યો હતો, એ એજ પ્યાવાએ મારા કુટુંબનો નાશ કર્યો
દારૂ દવા તરીકે કે ગોખ માટે રાફ કરતા પહેલાજ મનુષ્યે તેનો ત્યાગ
કરવો જોઈએ. મુક્તા, તે અને આ માધીએ મને વણો સમજાવ્યો
હતો પરંતુ મારા દુર્ભાગ્યે તે વખતે મને અવગો માર્ગ મનાવ્યો હતો
આ રીતે મારા જેના હાનરો કુટુંબોની ખાના ખરાબી કરી હશે,
લેવા દે, લેવા દે, રાગબની ખાના ખરાબીનો ધડો મારા જીવનના
અતથી જન મમાગને લેવા દે, દારૂના વસને એક વગ્ના ત્રણ જણા
નો ભોગ લીધો એમ જગતને લેવા દે એમ કહેતાજ તેણે મુક્તાના
હાથમાંથી પાલો લઈ લીધો પરંતુ જેવો તે મોઢે માડવા ગય છે,
તેના હિમિલે તેના હાથ પર આઘાત કરી પ્યાલાને જમીન પર
પટકી નાખ્યો મવિતાને મીનીલ હોસ્પીતાલમા લઈ જવામા આવી
અને યુનીલાનને મોતીલાલ પોતાની માથે લઈ ગયો

પ્રકરણ ૨૫ મું.

પાપીઓનો અત.

“દરેક સ્થળેથી નાસીપાસ થયેલો રતિલાલ હવે ગભગયો, પોતાના બચાવ માટે એક પણ રસ્તો ન ગ્રહી, ત્યારે તે આશ્ચર્યચક ના મકાન તરફ ફર્યો, જે વખતે તેણે એ મકાનમાં પ્રવેશ કર્યો ને વખતે ચપળા આશ્ચર્યચકના રસાયનવાળા ઓરડામાં આમપામની વસ્તુઓનું નિરક્ષણ કરતી હિમી હતી, પરંતુ રતિલાલની તેણીના પર નજર પડી નહિ, તે પર્યારે રસાયનવાળા ઓરડામાં ગયો, પોતાના પિતાને અચાનક અહીં આવેલા જોઇ પહેલાં તો ચપળા જરા ગભરાઇ, પણ પછી હિમન રાખી તે પણ તેની પાછળ ગઇ, ને શું કરે છે, શા માટે અહીં આવ્યા છે એ જાણવાની ઇચ્છાથી ચપળા એની તો ચુપકીથી અદર દાખલ થઇ કે તેના પગવનો સહજ અરાજ પણ રતિલાલ તા સાબળવામાં આવ્યો નહિ.

રતિલાલ પોતાના કાર્યમાં એટલો તો મશગુલ થયેલો હતો કે પોતાની આસપાસ શું બને છે, તેનું પણ તેને બિલકુલ ભાન નહોતું ચપળા આસ્તે આસ્તે છેક તેની પાસે ગઇ ત્યારે પણ રતિલાલનું ધ્યાન તેના તરફ ન બેસાયું, તે તો પોતાના ધ્યાનમાં મશગુલ હતો, લગભગ એક કલાક એવી રીતે પસાર થઇ ગયો રતિલાલ હજી પણ ત્યાજ હિમો હતો, થોડીવાર પછી તેણે એક કાગળ કમાટમાંથી બહાર કાઢ્યો અને ટેબલ પર બેસી લખવા માડ્યો ચપળા પણ તેની નજીક પહોંચી અને તે જુલો છે, તે જોવા લાગી કેટલુંક લખાયા પછી

એકાએક ચપળા ચમકી, ને બોલી ઉઠી બાપુ આ શું કરો છો' પર
મતા પગ કાઢે છે."

ચપળાના અ પ્રાનથી ડાઝતો મલરાયો, નેણે પાછું વાળી
બેસ્યું તો તેણીને પોતાની નજીક ઉભેલી જોઈ તેથી તેને ભય લાગ્યો
છેલો ઉપાય પણ હાથથી ગયો એવો ભાસ થયો, તેનું શરીર કપવા
લાગ્યું, તે થરથરતે અવાજે બોલ્યો ચપળા તું અહીં ક્યારે આવી?"

"મને અહીં આવ્યે વણા વખત થયો, પણ બાપુ આ તમે
શું કાઢો છો?"

"એ જાણવાની તારે કાંઈ જરૂર નથી, એટલું કહતાજ
ડોક્ટરે ચપળા તરફ નિશ્ચય નજર ફેંકી નેણીને બેસુક મતાવવા મેમ
મેરીઝમતો પ્રયોગ રાફે કરના લાગ્યો પણ ચાલાક ચપળા પોતાના
બાપની વતણક બરાબર જાણતી હોવાથી તેની અસર પોતાના ઉપર
નહિ થવા દેતા શુદ્ધિમા ગઢી બોલી 'પણુ બાપુ એથી માફે સવ નાગ
થાય છે, આતો તમે સંધળો આરાપ મારા પર દોળી પાડવાની કાશીય
કરા છે, પિતા નિર્દય ન થાઓ મારા પચાવતો પણ કાઢક ઉપાય
કરા

'તારા પચાવતો કાઢ' પણ ઉપાય રહ્યો નથી ડારણુ કે મધળો
બેઠ ખુલી ગયો છે આણુદલાવનું ખુન કરનાર તુજ છે

"પણુ એ ખુન કરવાની પ્રેરણા કરાવનાર કાણુ' તમેજ કે
બીજો કાણુ' વિચારો વિચારો, પિતા આ તમે અન્યાય કરો છો પાપ
તમે કરો છો અને દોષ મારા પર દોળો છો મને જો પહેલેથીજ
ખબર હોત તો હું ગિયારા નિર્દોષોના જન લેવામા અને રંગડવામા

આવા પાપી કૃત્યો કરવામાં તમારી માથે ભાગ ન લાવ પિતા એ
અધમ કૃત્ય કરનાર પાપી પિતા તમારા પર પરમાત્માનો પ્રાપ્ત થઈને
તમારો 'ગૈ ગૈ નર્મ' વામ હજી

“અુપ કર પાપીણી આ વખતે પિતા પુત્રીનો સમધ નહિ ગઈ
જા. ૧૨ થ તારે કાળુ કર

હા કાળુ કરીને પણ એ સ્વાર્થ પિતા

‘મમ, મે તને એક વખત કંઈ કે અડીંચી ચાલી જ, રતિ
લાલે ઉભા થઈ અપમાને ધમ્મા મારી દૂર ખસેડી

‘હા જાઉં છું પણ વાદ મખતે ને તમારું કદી પણ શ્રેય
થવાનું નથી, તમારા આત્માને કયાય પણ શાંતિ મળનાર નથી અપમાની
પ્રિયાતી હશે, ત્યાં સુધી નો તમે કશો મચાવ કરી ગરનાર નથી અરેજો
આજ સુધી મે તમારે ખાતર કદા કેવા નીચ કૃત્યો કર્યા મોતીલાલ
અને મુઠતા જેવા શુદ્ધ પ્રેમીઓને પરસ્પર વિરોધ કરાવવા એ પાપી
પિતા મે તમારેજ ખાતર ન કરવાના કામો કર્યા અફમેમ! પૈસાની
લાલચે એ પિશાચ પિતા નમે મિચાંગ આણુ ન્તાલનું ખુન કરાવું
મુઠતાને નિરાધાર બનાવી કાળીતામનું અકાળ મૃત્યુ કરાવ્યું એહ,
હું તમારા કેટલાક પાપોનું અગણ્ય કરાવું ‘ધિકકાર હજી તમારા કામ
પર અને હયાનત હજી તમારા નામ પર આવા કટાકટીના સમયે જો
હું ખેસી રહું માગ બચાવ માટે કાંઈ પણ ન કરું નો મારા જોવી મુખે
‘શ્રી ૭ કાણુ’ હમણાજ જાઉં છું અને મત્રણી લકીડત હગ્નિસિ હને જણાવી
‘હું કુ તમારે નમો માગ પિતા છતાં અને પોને દેશિન છતાં મનેજ
કુમારવાની કાળીપ કરો છો તમારે હું પણ હવે શા માટે તમારા

દોષો છુપાવું' હું પણ માનથી જનતુ કરીશ અને મારા અચાવ માટે હું તમાગ કરતા કેટલું વધારે કરી શકું છું તે પણ મતાની આપીશ એમ કહેતાજ ડોક્ટરના જવાબની કાઠ પણ અપેક્ષા કર્યા વગર ચપળા ત્યાંથી ચાલી ગઈ, જે વખતે ચપળા રસ્તા પર પહોંચી, તે વખતે એટ માણસ બહાર ઉભેલો હતો, તે પણ ધીમે ધીમે ચપળાની પાછળ ચાલવા લાગ્યો. ચપળા આંકુ અવળું જોયા વગર ચાલી જતી હતી કેટલીક વારે તે પોતાના મકાન પર પહોંચી, તેણીના મકાનમાં બાબલ થવા પછી પાછળ ચાલનાર માણસે પોતાના ખીસામાંથી એક ટાંગળી બહાર કાઢ્યો.

થોડો વગમા પડવાને લીધે રસ્તામાં કાંઈ થઈ ગયો હતો, તે કાંઈવડા ચપળાના પગના નિશાન પડી ગયા હતા, તે પેના કાગળના નિશાન માથે મેળવ્યા તો જણાયું કે કાગળ પગનું અને કાંઈવડા પડેલું બન્ને એકજ પગનું નિશાન છે, તે ખુશ થયો, તરતજ પેલો કાગળ બંધ કરી પોતાના ખીસામાં નાખી દીધો.

સુઘ વાચકોને જણાવવાની જરૂર નથી કે ચપળાની પાછળ ચાલનાર તે હરિસિંહજી હતો.

હરિસિંહને વિશેષ તપાસ કરવા જેવું હવે કાંઈ ગયું નહોતું તે હવે ચપળાની રાહ જોતો આમ તેમ કરવા લાગ્યો કેટલીક વારે ચપળા બહાર આવી, હરિસિંહે તરતજ સીસોટી વગાડી ચપળા સીસો ટીતો અવાજ માલગતાજ ચમકી તેણીએ પાછું વાળી જોયું તા હરિસિંહ જણાયો તે ગલગાદ ગઈ. નાસવાની કોશીષ કરતી હતી પણ એટલામાં આમપાસથી પોલીસોએ દોડી આવી તેણીને ઘેરી લીધી.

“અપળા તે મને ધણુ કષ્ટ આપ્યુ છે, તેજ આણુ દલાલનુ ખુન કર્યુ છે, હવે તુ કોઇ પણ રીતે મારા હાથથી છટકી શકશે નહિ જો તારૂ લાલુ આહતી હોય તો સર્વ સાચુ કી રે” કેટલીકવારે હરિસિંહે અપળાને કહ્યું

અપળા નાઇ પણ બોલી શકી નહિ તે સમજી ગઇ કે હવે મારૂ અહીં કોઇ પણ આલી શકશે નહિ તે ગળગળિત સ્વરે બોલી હરિ મિલ હવ જનારે પકડાઇજ ગઇ છુ ત્યારે મતનજ ડહુ છુ કે આણુ દલાલનુ ખુન મેજ કર્યુ છે ’

“શા માટે?”

‘પૈસાની લાલચ માટે અમા જાણુતા હતા કે આણુ દલાલ પામે ધણો પૈસો છ, અને એ પણ અમારાથી અજાણ્યુ નહોતુ કે મુકતા એકલીજ એ મિલકતની માલિક છે, માગ પિતાએ પોતાના મેમમેરી ઝમના બજે મોતીલાલને વસ કરી લીધો અને તેની પાસે મારી માથે લગ્ન કરવાનુ એક પ્રતિજ્ઞા પત્ર લખાવી લીધુ, એમ કરવામા માગ પિતાનો હેતુ એ હતો કે જો મોતીલાલ કોઇ પણ રીતે આણુ દલાલની મિલકતનો માલિક થાય તો એ મધળી દોલતની બોકતા હુજ થાઉ મુકતાનો હક રદ કરનાના હેતુથી માગ પિતાએ એક બીજુ વિલ મોતી લાલના નામ પર આણુ દલાલ પાસેથી લખાવી લીધુ હતુ તેમા પણ માગ પિતાએ મેસમેરીઝમનોજ ઉપયોગ કર્યો હતો અને મુકતાના નામ પર થયેલુ વિલ હુ આણુ દલાલનુ ખુન થયુ તેજ દિવસે યોગી લાગી હતી—’

ખુન તે એઢવીએજ કર્યુ હતુ હરિસિંહે કેટલીક વારે કાઇ વિચાર આવતા એ પ્રશ્ન કર્યો

“નહિ મકારામ પણ મારી સાથે મામેવ હતો અને મહાદેવ
મારૂં કૃત્ય જાણતો હતો અમે. અમારૂં કામ પુરૂં કરીએ ત્યાં સુધી
ચોક્કી કરવા તેને મહાગ ઉભો રાખેલો હતો” અપળાએ કંથું

અને તારો પિતા હરિસિંહે પુછ્યું

‘અરે! આ મધળા અધર્મનું મુળ મારો પાપી પિતાજ છે”

‘આજીવ્યાનનું ખુન શું શયનગારવાળા ઓરડામાં કરવામાં
આવ્યું હતું?’

‘નહિ, તેનું ખુન તો તેના ગુપ્ત ઓરડાની પાછળ આવલા
ખડિયરમાં તેના પ્રાણહાતક વિપત્તીજ કરવામાં આવ્યું હતું પ્રથમ
કલારોદ્દેશની અમગ્ધી તેને બેશુદ્ધ બનાવી એવીજ સ્થિતિમાં તેને ખડિ
યરમાં લઇ ગયા હતા અને ખુન કર્યા પછી પાછળથી તેને શયનગાર
વાળા ઓરડામાં લઇ જવામાં આવ્યો હતો, અને તમને જુલાવામાં
નાખવા માટે ચીમનીના ટુકડા વગેરે ત્યાં ફેંકવામાં આવ્યું હતું” એ
ળાએ ખુલાસો કરતા કંથું

‘મોતીલાલને ટેલીફોન કાઢી કીધો હતો? ટેલીફોન કર્યો તે
વખતે મહાદેવ ક્યાં હતો,’ હરિસિંહે બીજો પ્રશ્ન કર્યો

‘ટેલીફોન મેજ કીધો હતો, અને મહાદેવને અમેએ અમારૂં
કામ ખસામ થયા પછી, તરતજ માડીમાં મોતીલાલને ત્યાં મોકલનારી
દીધેલો હોવાથી હું ધારૂં છું કે તે ટેલીફોન થયો તે વખતે મોતીલાલ
પાસે પહોંચી ગયો હશે’

“વારૂ, આજીવ્યાલના ગુપ્ત ઓરડાનો બે તમારા જાણવામાં
ક્યાંથી આવ્યો?”

“એ બેદ જાણવા માટે મારા પાપી પિતાએ મિચારા નિર્દોષ સુદરસા પર મેસમેગીઝમ ચલાવ્યો અને તેને બેશુદ્ધ બનાવી તેની સાક્ષતમા તેની પામેથી એ બેદ જાણી દીધો” ચપળાએ કયું

“શુ સુદગ્ગચ પાસેથી તારા હજારનાં નોટો તેજ નીધી હતી

‘નહિ, એ ચોરી કુવટા કેમ કરીવી હતી

“અમકે, ત્યારે એમથી એક નોટ કાળાંતમ પામે કપાની આવી’

ચપળાએ વિચાર્યું કે જ્યારે હવે હું પડકારના ગર્ભ છું અને પાપનો વડો કુટ્યો જ છે, તારે હવે અસત્ય બલવામા કાલ પશુ શુ છે એમ ધારી તેણીએ અચથી ઇતિ સુધી મન વૃતાત હરિમિ કને જણાવી દીધો અને વધારામા જણાવ્યું કે આજુદલાલનું ખુન થયું તેજ રાત્રે ચુનીલાલના મકાનમા લંધાનું તેમજ હુમેનખાનનું ખુન પશુ માગ પાપી પિતાએ મારા હાથેજ કરાવ્યું હતું

“એટલે શુ તું આજુદલાલનું ખુન કરી ચુનીલાલના મકાન પર ગઈ હતી’ અને તારો પાપી પિતા પશુ ત્યાજ હતો’

‘હા, હરિમિહ, ચુનીલાલના મકાનમા થેના ખુનોમા મારો પિતા પશુ ભાગીદાર હતો જે વખતે આ બન્ને ખુનો કરી હું લોહી મા નગ્નોળ થયેલા ખુની ખજર માથે બહાર આવી, તે વખતે કાળી દાસ બહાર ઉભેલો હતો, તેણે મને પટ્ટી પર તુ મારા એકજ કટાક્ષ બાણે તે નીધાયો, અને મારા પ્રેમમા અધ મનેલા કાળીદાસે મને મેળવવાની આશામા ત્યાથી જવા દીધી હાય હરિમિહ’ શુ કહું કાળી દાસ મને આહતો હતા તેનો માગ પર અપુર્વ પ્રેમ હતો, એટલું

જતા તે મારા પાપી કૃત્યો જાણવા ઉપરાત તમારો સાગ્રીત હતો, એટલે માગ પિતાને તેમજ મને એ કટક મમાન ખુવતો હતો મારા પાપી પિતાની સલાહથી મે પાપિણીએ એ પુણ્યાત્માનો ચુનીલાલના મકાનની બાજુના ખડિયરમાં મારા હાથેજ વધ કીધો, -તેને પ્રાણ લીધો. મહાદેવની પણ એજ દશા જરી મારો પાપી પિતા આ કટકો દગ થવા પડી, પોતાને નિર્ભય સમજતો હતો, અને મોતીનાલ સાથે માગ લગ્ન કરી આજુ ફલાલનો મિલજત પચારી જવાની તૈયારીમાં હતો એટલામાં મહાદેવ અને કમરે કરેલો એકગર મગીયમના મકાનની પાછળ છુપાઇને તેણે સાલવ્યો, એથી તે ગમરાયો, અને હવે મુકતા નેજ આજુ ફલાલના ખુની તર્કકે ગળુ કરવાના નિશ્ચય પર તે આવ્યો મુકતાને કેદી બનાવી તણીનાજ મુખે પોતે આજુ ફલાલની ખુની ડ, એમ કહેવાનાના ઘણા પ્રયત્નો કર્યા પણ તેમાં ને નિષ્ફળ થયો, અચાનક સુદરાયની ભાળ મળી, તેને પણ પકડી મુકતાની માથેજ કેદ કર્યો ફરીથી મુકતાને સમજાવવા માડી પરતુ જ્યારે તેણી એકની એ થઇ નહિ ત્યારે મારો પાપી પિતા નેના જાન પર આવ્યો પરતુ તે પોતાનું ઢાંચ પુર કરે તે પહેલા તમે ત્યા આવો તેને તેમ કરતો અટકાવ્યો, અને એ નિર્દોષ પિતા પુત્રીનો પ્રાણ બચાવ્યો '

“પરતુ ચપળા, સુદરાય સિંધ મદ્રાસમાં છે, એવી માહિતિ તારા પિતાને કાણે આપી?” હરિસિંહે એક વિચિત્ર પ્રશ્ન કર્યો

“હરિસિંહ, તમે તો જાણો છો કે સુદરાયને શેઠી આપ નાર, અથવા ને સબધી ખબર વાતનાર માટે મે મોટું ધનામ જાહેર કરેલું હતું, તે જાહેર ખબર મજબૂતાવરખાતના કલાસમાં ભણતા એક વિદ્યાર્થીના વાચવામાં આવો, જે કે તેને રહેવાની ટાટડી જુદી

હતી તોપણ તે ઘણું ખરૂં મજ્જાવરખાનની સાથેજ રહેતો હતો. સુદરરાયના સમઘની કેટલીક હકીકત, તેના જાણવામા આવી ગઈ હતી એથી ઇનામ મેળવવાની લાલચે, ના જીવના મકાનની તપાસ કરતો તે મારી પાસે આવ્યો અને સુદરરાયની સમઘની હકીકત, મને જણાવી મેં મારા પિતાને કહી અને તે તરતજ ત્યાં ગયા, જે વખતે તમો સુદરરાય સાથે વાતચીત કરી ગયા હતા તે વખતે મારા પિતા સામેની કાટડીમાજ બેઠા હતા, અને જ્યારે તમો સર્વ સુદરરાયને એકલો મુકી બહાર ગયા ત્યારે માગ પિતાએ એ તકનો લાભ લીધો અને સુદરરાય પર મેસમેરીઝમ કરી તેને બહાર ઉભી ગએલી ગાડીમા અહીં લઇ આવ્યા, પછીનો સર્વ હકીકત તો તમો જાણો છો.”

“અપણા તમો પિતા પુત્રીએ કરેલા પાપોની, તમોને શી શિક્ષા થશે એ તું જાણે છે.”

“મારા સુખના દિવસો વિની ગયા, હવે મને કાંઈ ભય નથી, પરંતુ આ સમઘના કલ્યાણ મુળ, મારા પિતા છે એ પાપી પિતાએ પોતાના સ્વાર્થને માટે અનેકના લોહી પીધા છે, સાનેરી ટોળીના સજાર બની બિચારા અનેક ગરીબોના ગળા કીધા છે, એહા! શું કહું આણુદલાલતું ખુન મારી પાસે કરાવી, આરોપ બિચારી નિર્દોષ મુલતા પર ચડાવવા, તેણે અનેક કાવત્રા કીધા છે, જેમાના કેટલાક તમે દ્રષ્ટિ એ પણુ દીધા છે એટલું જ્ઞા એ પાપી અત્યારે પોતાના પ્રાણ બચાવવાની ફિકર કરતો આણુદલાલના મકાનમા બેઠો છે, મારી ગમે તે દશા થાય તેની મને દગ્ગાર નથી પરંતુ એ પાપી જીવતો હશે તો બિચારા સત્યના સગી મુકના, મોતીલાલ વગેરેને એ પાપી કષ્ટ આપશે સતાવશે કારણ કે એ મારો સ્વાર્થી પિતા ઘણેજ નીચ અને પાપી

છે એ અધર્મીના હાથે પ્રાણહારક વિષ જેવા અમુલ્ય ઓષધનો અને મેસમેરીઝમ જેવી મહાન ગુપ્ત વિદ્યાનો અંગે રસને ઉપયોગ થયો છે, તેવા પિશાચને પણ લય કર્મ લય કર શિક્ષા થતીજ નોંધએ

“તે પણ યશો, એમ કહી હર્મિષ્ઠે ચપળાને લઈ જવાનો મિપાઇઓને હુકમ આપ્યો અને પોતે આણ્વદલાલના મકાન તરફ વળ્યો. ગસાનવાળા ઓગડામાં પ્રવેશ કરતા દુગ્ધી જણાયું કે ગતિ લાલ આરામ એ પગ ભેસી, કાંઈ પુસ્તક વાંચે કે એક ક્ષણનો પણ વિલગ કર્યા સિવાય હરિમિષ્ટે રતિલાલને મુસ્કેટાઈ બાધી લીધો. પરંતુ તપાસ કરતા તેને મહાક્રમ પડ્યું કે તેણે આત્મ હત્યા કરી છે, હરિસિંહે તરતજ સીસેટી વગાડી એટલે એ ચાર પોલીસો દોડી આવ્યા, તેઓને રતિલાલના શયની સભાગ રાખવાનું કહી પોતે બહાર નીકળ્યો અને પોલીસ રેશન પગ મથો ત્યાં સબજો રીપોર્ટ તૈયાર કરી પોતાના ઉપર અમલદાર પાસે રજુ કર્યો, ડોક્ટરન બોલાવવામાં આવ્યો, અને રતિલાલના અંગોની ચિકિત્સા કરવામાં આવી પ્રાણહારક વિષથીજ રતિલાલનું મૃત્યુ થયું કે, એવું પુગાર થયા પછી હુકમ મળતા રતિલાલના શયને અગ્નિ સરકાર કરવામાં આવ્યો, ચપળા પણ હવાલતમાં જવા પછી થોડો સમય જીવી નહિ, તેની પાસે પણ તેવું જ વિષ હતું તેના વડે તેણીએ પણ આત્મહત્યા કરી

“આખા શહેરમાં લોકોના જણવામાં આવ્યું કે ચપળાએ આણ્વદલાલનું ખુન કર્યું, આણ્વદલાલ જેવા બળિષ્ઠ માણસનું એક બાળિકા શી રીતે ખુન કરી શકે, એવી શકાથી કેટલાકોએ એ વાત માની નહિ પરંતુ બ્યારે ચપળાને પકડવામાં આવી અને હવાલતમાં

(૩૨૬)

તેણીએ વિષ ખાઈ આત્મહત્યા કરી, ત્યારેજ લોકોએ ચપ્પાને દોષિત માની અને તેની સર્વ કોઈ નિંદા કરવા લાગ્યા.

“મઝીયમ, ધરમદાસ, ઉમેદમલ જખ્તાવખ્તાન, મુદરરાય, મુકતા મોતીલાલ ગુલાબ, વગેરેને રતિલાલ પકડાયાના અને સ્વધામ પહોંચી જવાના ખુશ ખમર મળ્યા ત્યારે તેઓ ધણાજ ખુશી થયા મુકતાને આ ખમર માલગી જે આનંદ થયો તેનું વણન કરવાને આ લેખિની અશક્ત છે આનંદમાં મર્વની રાત્રિ પમાર થઈ

ઉપસંહાર

“ખીજે દિવસે હગિસિ હે આણ્ણલાનુ ખડે વિન કાર્ટમા ગળુ કર્યુ અને સઘળી સાખીતીઓ માથે તે મિનકત મુક્તાનીજ છે, એમ જણાવ્યુ કેટલે કેટલોક પુખ્ત વિચાર કર્યા પછી હરિસિદ્ધની ઇચ્છા મુજબ તે મિનકત મુક્તાનેજ અપાવી એક દિવસે ધગમદાસ ઉમેદ મન, રાન્તા, મુક્તા, મોતીલાલ, વગેરે આન જનનુ ટોળુ આનદ મગ્ન થતુ બેઠુ હતુ ત્યાં હગિમિદ આવી પહોંચ્યો, અને મુક્તાના લગ્ન કરી નાખવાની સૂચના કરી, જાતાએ હગિમિદના મતને અનુમોદન આપ્યુ પરંતુ મુક્તાએ જણાવ્યુ કે “હુ મોતીલાલનેજ માગ માલિક માની બેસી છું તેના સિવાય આ દુનિયામા હુ મર્વ પુરૂષોને માગ લાઇ અને પિતા સમાન જોઉં છુ પરંતુ હુ ખુની છુ એટલે મોતી લાલ માગી માથે લગ્ન કરવાનુ કેમ પમદ કરજે”

મુક્તા, આ તુ શુ કહે છે, મેં તને ખુની છે એમ ક્યારે કહ્યુ છે” મોતીલાલે મુક્તાના એ જવાબથી આશ્ચર્ય પામતા પ્રશ્ન કર્યો

‘જ્યારે તમે મને ખુની ધારતા નહોતા ત્યારે એવી મતલબની એક ચીડી તમે લખીને મોઝમમા શા માટે મુકી હતી’ કદાચ તમે મારૂં કહેવુ નહિ માનો પરંતુ હગિસિ હે એ ચીડી જોઇ હતી, કેમ ખરૂં ના હગિસિ હ’ મુક્તાએ હસતા, હસતા, કહ્યુ

“એ જખતે હુ ડોક્ટર રતિલાલના હાથમા હતો, શુ કર્યું તેનુ મને કાંઈ પણ જ્ઞાન નહોતુ.” મોતીલાલે શરમાઇ જઈ જવાબ આપ્યો

આ વખતે તમે કેના હાથમા છે?” મુકતામે એક વિચીત્ર પ્રશ્ન કર્યો

‘તારા’ માતીલાલે જવાબ આપ્યો

‘તમ થયા પછી વળી એમ ન કહેતા કે હું તારા હાથમા હતો, એથી મને ખમગ નથી કે મે તારી મથે લગ્ન કર્યું છે કે નહિ’

“ત્યા એકલા સગને મુકતાના અ બોલો સાભળી હસવું અ વ્યુ હગિસિહ જગ આગળ ગયો અને હસતા હસતા મોઢ્યો, ‘મુકતા, તમે બન્ને નિર્દોષ છો, મોતીલાલે મને જે કાંઈ કહ્યું છે તને બધા વવા માટે જે કાંઈ કહ્યું છે, તે પગથી મને ખાતરી થઈ ગઈ છે કે મોતીલાલ તને ધણાજ પ્રેમથી ચાહે છે, વળી મે સાભળ્યું છે કે તમારા બન્નેનો સંબંધ આજુ હાલની હયાતીમાજ થઈ ગયો છે. અને તાગ પિતા સુદરરાય પણ આ યામનમા ધણાજ ખુશ છે, માત્ર તમારા બન્નેના હૃદય જાણવાની તેમની ઇચ્છા હતી તે આજે પુરી થઈ છે મુકતા, તુ ભાગ્યશાળી ખરી હા, મોતીલાલ જેવો સોભાજ્ય રક્ષક મળવા ઉપગત આજુધવાનની મિલકતની પણ ઉત્તરાધિકારીણી થઈ વળી શેઠ ઉમેદમલ તરફથી ફટલીક રકમ મળશે તે તો બુદ્ધી’ ધરમદાસે વચમાજ કહ્યું,

“એટલે” મુકતામે આશ્ચર્ય ચકિત ભાવ વાજ્યું

“એટલે એમ કે તમને કન્યાદાન આપવાનું ઉમેદમલે પોતાને માથે લીધું છે, તારા પિતાએ તેના પર ધણા ઉપકારો કર્યા છે, એટલે સુદરરાયની અન્નેચ્છા છતા પોતાની મિલકતનો ફટલોક દિરસો તેણે સુદરરાયને આપવાનો નિશ્ચય કર્યો છે” ધરમદાસે જવાબ આપતા કહ્યું

(૩૨૬)

“મારા પિતા પ્રતિ તમારા એ પ્રેમ માટે હું તમારી રૂંધી છું
પરંતુ મારા પાળક પિતા મારા માટે ઘણું મુશ્કેલી ગયા છે, એટલે
જે રકમ તમે મને અથવા મારા પિતાને આપવા ધારો છો તે રકમ
નો ઉપયોગ હું કહું તે સ્થળે થાય, એમ હું ઇચ્છું છું” મુક્તાએ
કાંઈક પુખ્ત વિચાર કર્યા પછી કહ્યું

“ભલે જો તારી એવીજ ઇચ્છા હશે તો એમ કરીશું પરંતુ
મુક્તા જો મોતીલાલ સાથે લગ્ન કરવામાં તને ઝાઝ વાધો ન હોય તો
આ અકનાડીયામાંજ તમારા લગ્ન નક્કી કરવાની અમારી ઇચ્છા છે ”
ધરમદાસે કહ્યું

‘મુક્તા ચુપ રહી, તેણી મોતીલાલને પુણ્ય ધ્યાનથી ચાહતી
હતી મોતીલાલની સાથે પોતાના લગ્ન થશે, એ જાણી તેણી
વણી જ ખુશી થઈ

મુક્તાને ચુપ રહેલી જોઈ મોતીલાલ સાથે તેણીના લગ્ન થાય
તેમાં તે ખુશી છે, એમ સર્વેએ માની લીધું, ઉમેદમંદ સુદગગયનો
મજબૂત મેળની મોટા મમારલયની મુક્તાના મોતીલાલ માથે લગ્ન કર્યા
અને તેમાં સારી જેવી રકમ મુક્તા કહે તે સ્થળે આપવાને કાઢી ધરમ
દાસે પણ દૃશ્ય હજાર રૂપિયાની રોકડ રકમ તેમાં ઉમેરી અસલ દુખ
યાતના ભોગવ્યા પછી આખરે પ્રેમી જોડું એકત્ર થયું

મલ્લીરના ખુનીઓના કેસમાં કરીમબક્ષ નિર્દોષ ઠર્યો, મહાદેવ
પણ મરીયમનો પતિ નિર્દોષ હોવાનું હરિસિંહને જણાવ્યું હતું એટલે

હવે તેની નિર્દોષતા વિશે વધારે જાણવાનું કાંઈ રહ્યું નહોતું આવી
 ગુલાબે કરીમબક્ષને જે સ્થળે મોકલાવેલો હતો ત્યાંથી જોનારી લેવામાં
 આવ્યો. ઉમેદમલે કરીમબક્ષને મારી આપી એટનુંજ નહિ પરંતુ મુકતા
 માટે મરીયમે ઉડાવેના પરિશ્રમ બદલ માફ ઇનામ આપી સનાયો
 હરિમિ હે કરીમબક્ષને પોલીસ ખાતામાં જોડી દીધો. મુકતાએ પણ
 મરીયમને સારી જેની રકમ આપી તેણીના ડામની કદગ કરી આ
 રીતે ઉપર દોલના સ્નેહીઓની છાયા નીચે મરીયમ અને કરીમબક્ષ
 પોતાના દિવસો આનંદથી નિર્જંમન કરવા લાગ્યા.

મહાદેવ જેવા દુષ્ટ દોષ્ટોની સોમતથી શગબી બનેના યુની
 લાજને શગબથી થયેલી ખાના ખરાબી પછી પાગવાગ પશ્ચાતાપ થયો
 તેણે શગબ પીવો છોડી દીધો હતો. સરિતાને હોસ્પિટલમાં લઈ ગયા
 પછી તેનો ધા જે કે રૂઝાત ગયો હતો તો પણ તેની જાગૃતિક સ્થિતિ
 ઘણીજ નબળી હોવાથી, મુકતા અને મોતીલાલની દેખરેખ હેઠળ અત્રેના
 નાડી પરીક્ષક અને જુનામાં જુના રોગોને જડમુળથી નાબુદ કરવાના
 કામમાં પ્રસિદ્ધિ પામેલા વૈદ્યરાજ હરિલાલ બીમજીની સતત ચાલુ ગેલેરી
 સાગવાગ પછી કેટલેક દિવસે તેણીનું શરીર સુધરી ગયું યુનીલાલ
 પૈસે ટકે પાચમાય થઈ ગયો હતો, તેમજ સવિતાએ મુકતા કે મોતી
 લાલ પામેથી કાંઈ પણ મદદ નહિ લેવાની યુનીલાલ સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા
 કરેલી હતી, એ સર્વ મુજતાના જાણવામાં હતું, એટલે તેણીએ એ
 પગેપકારી દપતિને સુખી ઘરવાના ધરાધારી ઉમેદમલ અને ધગમદામ
 પાસે એકત્ર થયેલી સર્વ રકમ અવિતાગૌગને સોંપવા પ્રાર્થના કરી

ચુનીનાસે નેમજ સવિતાગૌરીએ એ ગકમ નહિ લેવા ધણો આગ્રહ કર્યો
પરંતુ શાતાના સ્ત્રી હક આગળ તેઓનું કશું આદ્યુ નહિ, નિરૂપાયે
તે ગકમ સ્વીકારતી પડી મુક્તાને સવિતાના બાળક ઉપર અતિશય પ્રેમ
દેવાથી તે નેણીનાથી એક પણ પણ છુટો રહે એ નેણીને ગમતુ
નહોતુ આથી ચુનીનાવન આગ્રહ પુર્વક પોતાની સાથેજ ગહેના જણા
ચુ ચુનીલાલ તે સ્વીકાર્યું, અન્યારે તે મવ હવાળા પર પર આવેલા
આણ દલાવના બમલામા આનંદ પ્રમેદ ડગતા સાથેજ રહે છે ઉમે
મલે દેંદ્રાચાર છોડી દીધું તે પણ હવ કગાચીમાજ રહે છે, રાન્તા
અને મુક્તા સાથે ગઢી આનંદમા દિવસો પસાર કરે છે પ્રમગોપાન
ધ્રમદાસ પણ મહકુદુબ આવી જાય છે,

મુક્તાનો ગમે નેટલો આગ્રહ છતા ગુલામે એક તક પણ નીતી નહિ
નેણીએ સવિતા અને મુક્તાની પુર્વવત્ સેવા કરવાનું પયન કર્યું

કરીમબક્ષને નોકરી મળ્યા પછી મરીયમે પોતાને ધધા ડોડી
દીધા તેનો બાળક પુમે ૧ ઘણું ખડ ગુલામની માથે મુક્તાને ત્યાજ
ગહેતો હતો, મુક્તા, સવિતા વગેરેનો પણ હુસેન પર ગ્રેહ મધાધ
ગયેલો હોવાની તેઓ તેને મરીયમ પાસે જના દેતાજ નહિ, આથી
બાકીની જીંદગી પ્રભુ ભજનમા ગાવવાની મરીયમની ઇચ્છા છતા,
તેણી તેમ કરી શકી નહિ રોહી સજ્જનોનો સમાગમ તે છોડી શકી
નહિ હમેશા નેણી ત્યા જતી અને મે ચાર દીવસ ગહેની

‘કેટલોક સમય અતિત થયા પછી સુદરરાય, મોતીલાલ અને
મુક્તાની રજા મેળવી સન્યાસી થયો અને પોતાની જીંદગીનું સાર્થક

મધુ, આ રીતે જેવું જેવું કામ તેવું તેને કૃળ મળ્યું મોતીલાલે પોતા
ને મળેલી મીલકતમાંથી કેટલોક દિસસો હરિસિંહને આપ્યો, પહેલા તો
હારેસિંહે તે લેવાને સાફ ના પાડી પરંતુ જ્યારે મુકતાએ આગ્રહ
કયો ત્યારે તેણે તે સ્વીકાર્યો અત્યારે તેના પગારમાં પણ મધારો થયો
છે અને આખા કરાચી શહેરમાં તેનું નામ પકાય છે

પ્રિય વાચક! અહીં આપણે પ્રસન્ન પુરો થાય છે વળી અન્ય
પ્રસન્ન હયાતી હશે તો ફરીને સેવક તમારી સેવામાં હાજર થશે

॥ અસ્તુ. ॥

શાંતિ !

શાંતિ !!

શાંતિ !!!

પોતાને વૈધરાજ કહેવડાવવા
 ખોટાં બલુગાં ધુંકી લોકોને લલચાવવા તેના કરતાં
 આયુર્વેદના અનુભવ સિદ્ધ પ્રયોગોથી
 ગમે તેવાં ભય કર દરદોને નાબુદ કરી લોકોને રીઝવવા
 એજ

પિયુષપાણી ઔષધાલયનો મુદ્રાલેખ છે.

અને એથીજ અમે।

હરમ, મસા, કઠમાળ, નાસુર, જલધર, અને ભગદર, જેવા
 ભય કર દર્દોના ભોગ થયેલા દરદીઓને

**પિયુષ પાણી ઔષધાલયમાં વૈધરાજ
 હરિલાલ ભીમજીની**

એક વખત મુલાકાત લેવાની ખાસ લક્ષ્યમણ કરીએ છીએ
 તેમના હાથે સીધ અમે પળખના ધણા દરદીઓને આરામ થવાના
 ધણા દાખલા અમે અમારી નજરે જોયા છે, એટલુજ નહીં પરંતુ
 તેમના એ પ્રશસનીય કાર્યની પ્રશંસા કરતા હજારો મર્દીશિક્ષિતા તેની
 પાસે મોબુદ છે

કોઇ પણ જાતના દરદો તેમજ હિસ્ટ્રીયા અને અર્ધાગ વાયુનો
 રામબાણુ ઇલાજ મેળવવો હોય તો લખો અથવા મળો,

વૈધરાજ હરિલાલ ભીમજી

પિયુષ પાણી ઔષધાલય

નાનકવાડા—કરાચી

અગાઉથી ગ્રાહક બની આશ્રય આપનાર સદગ્રહસ્થોનાં મુખારક નામે।

૩૧ એક સખી ગ્રહસ્થ	૧૫ શેઠ મહાશ કર કરણારા કર
૨૫ શેઠ ગોકળદામ આસુએન્ડમન્ન	દ્વિવેદી માર્ગદ
૨૦ ,, બીમજી વખમશી	૫ ,, મોગમજી એથ રસ્તમજી
૨૦ ત્રિવેદી જયશ કર અદરજી	હા લધારામભાઇ
૧૧ શેઠ અમરચંદ માધનજી	૫ ,, જાનુ હસન
૧૦ ,, વાવજી લખમીદાસ	૫ ,, આમનમલ ત્રીકમદાસ
૧૦ , હીગનંદ વરશીમલ	૫ ,, કરસનદામ ભવાનજી
૧૦ , ગીવજી બાદવજી	૫ ,, જીવણુદાસ ભવાનજી
૧૦ ,, હીરજી તુલસીદામ	૫ , શેઠ મુખવાન લાલજી
૧૦ ,, જે બી હીગનંદ	૫ ,, મયારાકર પિતાન્બર
૧૦ ,, રવજી ઝવરચંદ	૫ , જીવણુદામ ગોવિંદજી
૧૦ ,, ત્રિભોવનદામ કુા	૫ , માલેમામંદ ઉમર ડોમવ
૧૦ ,, જેઠા દેવજી	૫ ,, વલલદામ ઉમરશી
૧૦ ,, હાજી જેઠાભાઈ ગોકળ	૫ ,, અહમદ અબ્દલા
૧૦ ,, મામંદ હાજી રેમતુલા	૫ ,, શાવવાલ ચાકુમલ
૧૦ ,, અબ્દુલરેહમાન મામંઅલી	૫ , ગીરધારીદામ રાધાકીરાનદામ
૧૦ ,, સુનીયાન ગાનામ	૫ , જસરાજ કલ્યાણજી
૧૦ ,, વૈદ્યરાજ હરિલાલ બીમજી	૫ ,, ગોઉમવ ડોમાગલ
૧૦ શેઠ ફતેચંદ આત્માગમ	૫ ,, ધરમદામ ચાવરદામ
૧૦ , અમરસી દયાળની કુા	૫ , માધનજી ચાવર

૧૦ શેઠ કેસવજી વીરજી	૨ ગેડ ટોપણદાસ વેરસીમલ
૫ „ મેસર્સ કુગર્શી લવજીની ડા	૨ „ જગજીવનદાસ પ્રધાન
૫ „ ગેડ ડી સી લકીમ	૨ „ તાનબ દાસમ એન્ડ સન્સ
૫ „ પ્રધાનદામ મનુમય	૨ „ ગામાન મોહીબ
૫ „ ગોકળામ ચીશરામ મુકાદમ	૨ „ હામમ અલાદીન
૫ „ મોહનનાથ દેવજી	૨ „ કરસનદામ હાકર્શી
૫ „ સુદરદામ વલભદામ	૨ „ ખુમચંદ દામોદરદાસ
૫ „ કેવળારામ	૨ „ ફેરાવલાલ મુળજી
૫ „ નસરવાનજી નીશા. ડા	૨ „ હાજી લતીફઅલી
૫ „ એન. એમ ભડારી	૨ „ મામદ રેમુ માવજી
૫ „ પરમાનંદ ખીયારામ	૨ „ હુમેની મામુ
૫ „ મણીલાલ શામજી	૧ „ રેમતુલા ભુતદઅલી
૫ „ માધવદાસ તોલારામ	૧ સોની અરજજી કાનજી
હા તુલસીદામ	૧ મીસ્ત્રી કાનજી દેવકરજી
૫ „ હાજી હખીબ પીરમામદ	૧ „ નારજી મોગરજી
૪ „ હેમગજ કાનજી	૧ સોની અમૃતનાન ગોપાલજી
૩ „ પ્રેમચંદ હેમચંદ	૧ „ ખુશાલદામ ત્રીકમદાસ
૩ „ બીમજી માલજી	૧ શેઠ ગોવંદનદાસ ટોકરશી વડેગ
૩ „ અલીમામદ અલા	૧ જોશી દલપતરામ દેવશ કર
૩ „ જગજીવની ઝીણા	૧ ખોળ પોપટ તેજણી
૩ „ રક્ષમજી ગોરીજી	૧ શેઠ ભુપતરાય કાળીદાસ યાજ્ઞિક
૩ „ વેગમલ જોરામદાસ	૧ „ જગજીવન જાવજી ગણાનાં
૨ „ કાસમ નામોરી	૧ „ જોહાલાલ ઝવેર
૨ „ ગોરધનદાસ કાળીદાસ	૧ „ દેવશ કર મનુ
૨ „ રણજીડ રૂનાથ	૧ „ વીરજી મોહાલાલ

- ૧ શેઠ જીવજીરામ કાનજી ૧ શેઠ સુદરજી જોડાભાઇ
 ૧ ,, ગીરજીશ કર રામેશ્વર શુકલ ૧ ,, અલીમામદની કુા
 ૧ ,, અમૃતલાલ જગજીવન શાહ ૧ ,, વચરામ રાધવજી
 ૧ ,, મગનલાલ હરજીવન શુકલ ૧ ,, શીવજી કરસનજી
 ૧ ,, દાનગી ગોપાળજી ૧ ,, હાજી મૈયદ આગા શુસ્તરી
 ૧ ,, રતનશી મુળજી ૧ ,, ચાપશી વચરામ
 ૧ ,, મોરારજી કાનજી ૧ ,, વાતજી દામજી
 ૧ ,, કેવળરામ ટેકચંદ ૧ ,, અબ્દુલ લતીફ અબ્દુલ
 ૧ ,, પ્રાગજી રતનશી ૧ ,, અબ્દુલઅલી શેખ ઇસાજી
 ૧ ,, પ્રાગજી દયાળ ૧ ,, પી એમ બલમારા
 ૧ ,, ઇનાક ઇરમાલની કુા ૧ ,, કાનજી ઉદેશી મેશરી
 ૧ ,, રામજી પેથાભાઇ ૧ ,, તૈયબઅલી મુસાજી
 ૧ ,, ખોળા ઇસાભાઇ મુસા ૧ ,, એમદઅલી યુસુફઅલી
 ૧ ,, મામદ ઇરમાઇલ રેમતુલા રાવળપીડીવાળા
 ૧ ,, જગનલાલ મોહનલાલ ૧ ,, અમૃતનાલ શકરજી
 ૧ ,, ત્રીકમભાઇ જગનલાલ ૧ ,, ગુલામહુસેન ઇલગમજી
 ૧ ,, ગોરીશ કર સુદરજી હકીમજી
 ૧ ,, પ્રભુદાસ ૧ ,, આનકશા દાદાભાઇ
 ૧ ,, મયુરાદાસ રવજી ૧ ,, રતનશી રાગ
 ૧ ,, વેલજી મેલજી ૧ સાધુ કેશવલાલ કાળીદાસ નિબાક
 ૧ શેઠ રતનશી લવજી ૧ ,, દેવજી જગનલાલ

